

Leena Niemi

Päämajan varjossa

Mikkeli sotien aikana

**Mikkelin seudun lottien perinne
ja työ sotavuosina**

Sisällys

Lukijalle

OSA 1: Mikkeli sotien aikana

- 1 Mikkelin strateginen asema ja puolustusjärjestelyt
- 2 Kansalaisjärjestöt maanpuolustuksessa - suojeluskunta avainasemassa
- 3 Mikkelin suojeluskunta ja piiri
- 4 Lotta Svärd'in Mikkelin osasto
- 5 Talvisota
- 6 Väli rauhan aika
- 7 Jatkosota
- 8 Sotarintamalla
- 9 Tie rauhaan
- 10 Yrjö Karppi – erään suojeluskuntaupseerin henkilökuva
- 11 Käytetty aineisto

OSA 2: Mikkelin seudun lottien perinne ja työ sotavuosina

- 1 Johdanto
- 2 Lotat historian peilissä - järjestön luonne ja toiminta
- 3 Mikkelin kaupunki ja maanpuolustus
- 4 Symboliikka lottien elämässä
- 5 Perinne ja asenteet
- 6 Ylipäällikkö ja lotat
- 7 Ilmavalvontaa ja työtä kotirintamalla
- 8 Evakot huollettavina
- 9 Sodan kasvot – elämäkokemusta
- 10 Koko nuoruus rintamalla – kuvakertomus
- 11 Lottakuri, ystävyys ja tasa-arvo
- 12 Perinne katkeaa
- 13 Aatteen ja työn liitto - yhteenveto ja päätelmiä
- Liitteet
- Lähteet ja kirjallisuus

Kuvasivut

Lukijalle

Sota-ajat olivat yhteiskunnan suuria murroskausia ja toivat dramattisia muutoksia yksilön elämään. Maailmantilanteen muutos antaa nyt mahdollisuuden tuoda esiin aikaisemmin salassa pidettyjä tapahtumia ja uusia näkökulmia. Tämä kirja käsittää kaksi erillistä osaa, joista ensimmäinen, *Mikkeli sotien aikana*, kertoo seudun maanpuolustusperinteestä ja sota-ajan tapahtumista sekä paikkakunnalla että sotarintamalla. Toinen osa, *Lottien perinne ja työ sotavuosina*, on Jyväskylän yliopistolle tehty opinnäyte. Tutkimuksen lähtökohtana on ollut Mikkelin seudun Suojeluskunta- ja Lotta Svärd Perinneyhdistys, joka on kerännyt laajan aineistokokoelman ja haluaa näin kertoa osan seudun historiasta. Erityinen osuus on yhdistyksen puheenjohtajalla Kaisa Kostiaisella. Aineistokokoelman lisänä olen käyttänyt haastatteluja, paikkakunnan sanomalehtiä ja laajaa kirjallisuusaineistoa. Esitetyt valokuvat ovat yksityisistä kokoelmista tai valokuva-albumeista. Ne ovat lähes kaikki ennen julkaisemattomia.

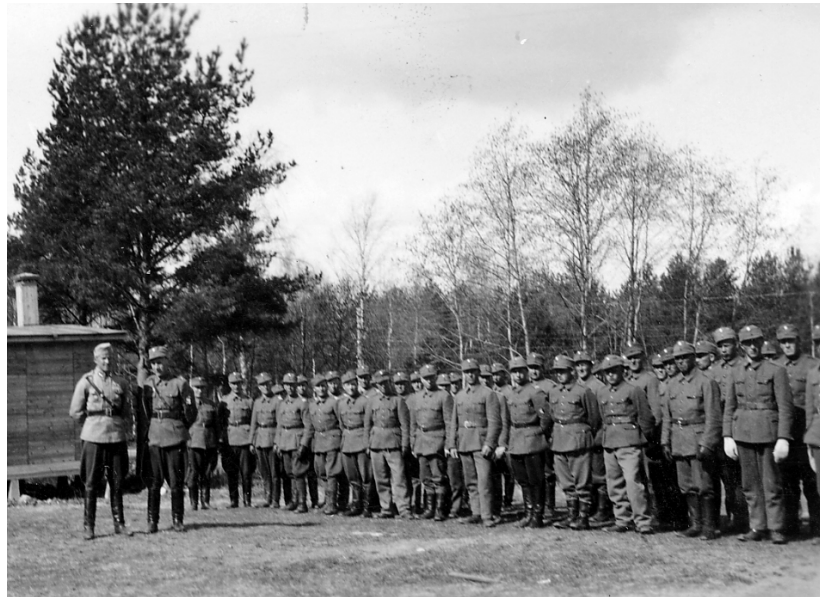
Mikkeli sotien aikana keskittyy talvisodan ja jatkosodan aikaan Mikkelin kaupunkiin ja maalaiskuntaan, mutta myös ympäristökunnat ovat mukana. Ne olivat tärkeitä päämajakaupungille, ja tämä näkyy selvästi sodanajan tehtävissä. Suojeluskunnat Hirvensalmella, Haukivuorella, Juvassa, Ristiinassa ja vielä Mäntyharjullakin toimivat kiinteässä yhteistyössä Mikkelin sotaponnistuksissa. Haukivuori oli sairasjunien etappipaikka. Ristiinan lotat toimivat erityisesti evakkojen parissa. Anttola oli sijaintinsa vuoksi erityisasemassa ja se onkin nyt liitetty Mikkeliin kaupunkiin.

Maanpuolustuksen taustaa selvittämiseksi mukana on Mikkelin suojeluskunnan ja lottien tointaa ennen sotia. Sodanjohdon päämajan toiminnalla ja ylipäälliköllä on tärkeä osuus. Mukana on myös useita sotarintaman tapahtumia, joihin mikkeliiläiset osallistuivat.

Kirjan lopussa oleva värillinen kuvasivusto täydentää kertomusta.

OSA 1: Mikkeli sotien aikana

Päämajakaupunki vuosina 1939-1945

1. Mikkelin strateginen asema ja puolustusjärjestelyt

Mikkeli sijaitsee lähellä kahden kansakunnan ja kulttuurialueen rajaa, mutta kuitenkin varsinaisen raja-alueen ulkopuolella. Alueella on rautakautisia linnavuoria, jotka kertovat ihmisten suojautumistarpeesta jo historian alkuhämärässä. Mikkelin maalaiskunnan alueella käytiin Suomen sodan aikana Porrassalmen taistelu vuonna 1789. Ensimmäisen maailmansodan aikana venäläiset rakennuttivat varustuksia Mikkelin etelä- ja koillispuolelle. Toisen maailmansodan alkuvuosina, kun uuden sodan uhka oli ilmeinen, alkoi Salpalinnaksi nimetyn puolustusvarustuksen rakentaminen.

Vuoden 1918 sodan jälkeen Mikkeliä pidettiin Suomen punaisimpana lääninä, mutta myös suojeluskunta-aate eli siellä vahvana. Suojeluskuntajärjestön perustamisvaiheessa läänin maaherraa Ernst Rosenqvistia pyydettiin ylipäälliköksi, mutta hän kieltäytyi ja halusi jatkaa työtään Mikkeliissä.

Talvi- ja jatkosodan aikana kaupungissa oli vähän yli 10 000 asukasta, mutta väkimäärää lisäsivät sotilaat, evakot ja sotavangit. Mikkeli oli tärkeä Karjalasta tulevien evakojen kauttakulku- ja tilapäissijoituspaikka. Talvisodan jälkeen luovutetun Karjalan asukkaat pakenivat nopeasti. Jatkosodan alussa alueet vallattiin takaisin ja vuoden 1942 loppuun mennessä niille oli palannut 235 000 karjalaista. Vuonna 1944 joutui 280 000 siviiliä uudelleen evakkoon.

Jatkosodan hyökkäysvaiheen aikana otettiin kaikkiaan yli 50 000 neuvostoliittolaista vangiksi. Kokoamisleirit sijaitsivat Naarajärvellä ja Nastolassa. Mikkelin seudulla oli kymmeniä vankeja Hirolan suolla nostamassa turvetta tai töissä maataloissa. He työskentelivät yleensä kesän ajan ja joutuivat sitten vaihtoon.

Päämajakaupungiksi

Sotien aikana Mikkeli oli kotirintama-alueella sen itäosassa ja suhteellisen hyvien kulkuyhteyksien varrella. Näin se soveltui hyvin sodanjohdon keskuspaikaksi. Ensimmäistä kertaa se oli päämajakaupunki jo vuoden -18 sodassa. Valkoisen puolen ylipäällikkö Carl Gustav Emil Mannerheim siirsi päämajansa Mikkeliin 11. huhtikuuta ja viipyi siellä sodan loppuajan toukokuun 16. päivään asti.

Suomen puolustussuunnitelmiin liittyen valtion johto mietti kesällä 1939, että päämajan pitäisi sijaita riittävän kaukana rintamasta, tehokkaan ilmavalvonnan sisällä ja asutuskeskuksessa. Sieltä tulisi olla monipuoliset yhteydet eri tahoille. Tarpeellisenä pidettiin sen sijoittamista kallioluolaan, koska valtion ilmavoimat olivat sodan uhkaan nähden vähäiset. 17. päivänä heinäkuuta tehtiin päätös päämajan sijoittamisesta Mikkeliin ja samalla päätettiin luohia pommisuoja Naisvuoreen ja Kuumavuoreen. Jälkimmäisestä suunnitelmasta luovuttiin myöhemmin. Myös jatkosodan sodanjohto hoidettiin Mikkelin päämajasta.

2. Kansalaisjärjestöt maanpuolustuksessa - Suojeluskunta avainasemassa

Järjestöjensä pitkäaikaiset johtajat suojeluskuntapäällikkö Lauri Malmberg ja lottajohtaja Fanni Luukkanen kävivät Mikkelin piirin kesäjuhlilla vuonna 1936. Kukat laskettiin maaseurakunnan kirkolla vapaussoturien sankarihaudalle.

Suojeluskuntajärjestön synty liittyy Suomen itsenäistymiseen. Vuoden 1918 sodan aikana valkoisen puolen sotilaille ja heitä avustaville naisille muodostui yhtenäinen toimintatapa. Nämä ryhmät jäivät toimimaan myös varsinaisen valtiollisen armeijan perustamisen jälkeen. Asetus 2.8.1918 määritteli suojeluskunnat pysyviksi armeijan tukena toimiviksi joukoiksi. Samana vuoden joulukuussa hallitus teki päätöksen itsenäisistä suojeluskuntapiireistä ja vahvisti niille oman budjetin. Henkilökysymyksistä tärkein oli suojeluskuntien ylipäällikön valinta. Valkoisen puolen voittoisan ylipäällikön Carl Gustav Emil Mannerheimin ehdokas oli Mikkelin läänin maaherra, 49 -vuotias juristi Ernst Rosenqvist. Hän oli osallistunut aktiivisesti suojeluskuntien perustamiseen 1917 ja sen jälkeen vapaussotaan. Hän kuitenkin kieltäytyi ja jäi Suomen silloin punaisimman läänin maaherraksi. Suojeluskuntien ylipäälliköksi valittiin 54-vuotias eversti-luutnantti Georg Didrik von Essen Helsingistä.

Varsinainen asetus suojeluskunnista annettiin 14. päivänä helmikuuta 1919. Niiden tarkoituksena oli edistää kansan puolustuskuntoisuutta ja turvata laillista yhteiskuntajärjestystä. Ne antaisivat sotilaallista kasvatusta jäsenilleen sekä edistivät voimistelua, urheilua ja kansalaiskunnan kasvamista. Tarvittaessa ne toimisivat varsinaisen armeijan tukena ja pyydetessä avustaisivat myös järjestysviranomaisia. Jäseniltä edellytettiin 17 vuoden ikää ja luotettavuutta laillisen yhteiskuntajärjestyksen suhteen.

Järjestön organisaatiosta tuli selkeä. Suojeluskunnat valitsivat paikallispuhliköt ja aina muutamia suojeluskuntia yhdistyi alueiksi. Nämä muodostivat piirejä, joita johti piiripäällikkö esikuntineen. Koko järjestön toimintaa johti ylipäällikkö, joka oli vastuussa presidentille. Vuoden lopussa oli maassa 21 suojeluskuntapiiriä, ja niissä kaikkiaan 560 paikallista suojeluskuntaa.

Syyskuussa 1921 valittiin järjestön ylipäälliköksi 33-vuotias jääkärieverstiluutnantti Lauri Malmberg. Hän oli opiskellut diplomi-insinööriksi ja lähtenyt sitten ensimmäisten joukossa Saksan jääkärikoulutukseen vuonna 1915. Hän oli jääkäriiliiton ja Suomen Upseeriliiton puheenjohtaja. Hän oli käynyt suomalaisen koulun, millä oli merkitystä jäsenien kansallistunnon tulevana vuosina. Malmberg johti järjestöä sen lakkauttamiseen asti.

Keskusjohto varusti kirjeensä historiallisella hakkapeliittalogolla.

Suojeluskuntajärjestön 1 lk kuntoisuusmerkki.

Terveiden ja kansalaiskunnan kohottamiseksi järjestö panosti urheilutoimintaan, mihin se sai myös valtion rahallista tukea. Murtomaahiihdossa järjestettiin vuosittain kilpailuja vuodesta 1921 lähtien. Niiden päämatka, 20 km hiihto, sai huomiota kansallisena urheilu-suorituksena. Kansallisurheiluksi pääsi Lauri Pihkalan amerikkalaisesta baseball'ista kehittämä pesäpallo. Sen eri vaiheet valmensivat itse asiassa sotatekniikkoihin; syöksy, ylös, juoksuun, pysähdy, heitä panos ja seuraa koko ajan tilanteen kehittymistä. Tätä vaadittiin pienen armeijan yksittäiseltä sotilalta. Lisänimen Tahko saanut Pihkala johti pitkään Suojeluskunnan urheilutoimintaa.

1930-luvun ampumaharjoitukset ja kilpailut loivat osaltaan perustaa sille menestykselle, joka johti Suomen maailman kärkeen ampumaurheilussa.

Suojeluskuntajärjestön päämäärä oli sekä aatteellisen että käytännöllisen maanpuolustustaidon kohentaminen. Paikalliset suojeluskunnat kouluttivat miehiä ja ylläpitivät varustelutasoa. Järjestöllä oli oma upseerikoulutusohjelma. Merkitystä oli myös sillä, että se käynnisti hengellisen työn vuosina 1924-1925. Upseerikoulutuksen saaneet kenttäpappit olivat osa armeijan henkistä selkärankaa sodan vuosina.

Suojeluskuntajärjestö oli pitkään porvarilliseksi leimaantunut, mutta talvisodan alkaessa asetelma muuttui. Sodan päätyttyä järjestön asema puolustusvoimien osana virallistettiin ja siihen alkoi liittyä jäseniä kaikista yhteiskuntaryhmistä.

Suojeluskuntajärjestöllä ja siitä myöhemmin eriytyvällä Lotta Svärdillä oli vankka aatteellinen pohja, rakkaus isänmaahan ja viha sen vapauden uhkaajia kohtaan. Siinä toimivat miehet ja naiset, jotka epäroimättä tekivät sen, mihin heidät oli vuosien mittaan kasvatettu. He tottelivat esimiehiään varauksetta ja uurastivat vaivojaan laskematta. Historia näyttää, että tämä aate eli muuttumattomana läpi kansakunnan raskaiden vuosien. Vapaaehtoisten kansalaisjärjestöjen toiminta vaikutti merkittävästi sodanajan olosuhteisiin ja myös sodan kulkuun.

Sotilaspojat

Mikkelin suojeluskuntapojat olivat mukana leiripäivillä 1929.

Vuonna 1918 suojeluskuntaan oli liittynyt ja sotimaan lähti myös nuoria poikia. Rauhan aikana suojeluskuntiin kuului poikaosastoja, joissa ei annettu varsinaista sotilaskoulutusta. Pääpaino oli 12-17 -vuotiaiden poikien kansalaiskasvatuksessa ja urheilussa. Suojeluskuntien poikaosastoissa toimi 1940-luvun alussa noin 30 000 poikaa. Sotilaspoikajohtajien koulutukseen kiinnitettiin erityistä huomiota.

Erilaiset kilpailut ja leiripäivät olivat suosittua poikatoimintaa. Kuvassa Anttolan joukkue.

Syyskuun 17. päivänä 1941 suojeluskuntien komentaja antoi päiväkäskyn, jolla pojille perustettiin oma järjestö. Nimi *sotilaspojat* on saatu *Vänrikki Stoolin tarinoista*. Järjestön perustamisen yhteydessä sille laadittiin oma kuntoisuusmerkkijärjestelmä. Merkit vastasivat suojeluskunnan suoritusmerkkejä, mutta niiden vaatimukset olivat puhtaasti urheilullisia. Uutena lajina otettiin mukaan pienoiskivääriammunta. Sotilaspojat avustivat sekä armeijaa että lottia. Monet osallistuivat myös sotilaalliseen toimintaan jatkosodan loppuvaiheessa. Mikkelin seudun sotilaspojilla oli erityistehtäviä päämajan lähetinä ja ilmapuolustuksessa.

Harmaapukuisten naisten armeija

Lotta Svärd oli aloittanut Suojeluskunnan apujärjestönä, mutta sai aikaa myöten yhä enemmän erillistehtäviä. Lottien apuna olivat järjestön nuorisosaston *Pikkulotat*.

Lotta Svärd oli leimallisesti itsenäinen naisjärjestö, toisin kuin Vihreät Sisaret ja Punaisen Ristin naisosasto.

Viimeksimainittujen johtoportaisissa oli myös miehiä ja ne toimivat alisteisesti pääjärjestölleen. Lottajärjestön johto muodostui yksinomaan naisista ja se teki rinnakkaisjärjestönä yhteistyötä Suojeluskunnan kanssa.

Lotat jaettiin toimenlottiin ja huoltolottiin. Edelliset antoivat juhlallisen lupauksen ja olivat aina valmiina lähtemään mahdolliselle komennukselle.

Huoltolotat toimivat omaehtoisina avustajina. Lisäksi yhdistykseen kuului kannatusjäseniä. Lottia koulutettiin systemaattisesti eri maanpuolustustehtäviin. Rintamalle lähtevien lottien tehtävä oli kaksijakoinen - toisaalta lotat korvasivat miehiä käytännön tasolla eri tehtävissä ja toisaalta toimivat aatteellisella tasolla. He pyrkivät olemaan miesten henkisenä tukena sodan julmissa olosuhteissa. Aseelliseen taisteluun Suomen naiset eivät osallistuneet. Lottien omaleimaisuus herätti paljon huomiota ulkomailla.

Vuonna 1922 käyttöön otettu lottapuku vahvisti lottien yhteishenkeä ja yhteisöidentiteettiä. Samalla se loi rinnastusta armeijaan myös värien osalta. Yhtenäinen asu vapautti keskittymään itse lottatyöhön, pukeutumiseen ei uhrattu huomiota. Naiselliselle koris- tautumisenhalulle jätettiin pieni mahdollisuus. Harmaan leningin yksitoikkoisuutta piristivät valkoiset kaulukset ja kalvosimet, joihin saattoi ommella hienot reikäompeleet.

Sotien ajan ilmavalvonta oli yksi lottien tärkeistä tehtävistä.

Suojeluskuntalaisten ja lottien suhde oli toverillinen. Kuvassa sieniretkelle lähdössä.

Lotilla oli suojeluskuntaa vastaava organisaatio ja merkkijärjestelmä kannustamassa koulutukseen, työsuorituksiin ja urheiluun. Yhteisenä tunnuksena kaikilla oli lottaneula, jota pidettiin puvussa keskellä heti kauluksen alapuolella. Siihen liittyi palvelusvuosimerkintä. Työssä lääkintä- tai muonitustehtävissä käytettiin suojaavaa valkoista esiliinaa. Päälyysvaatteena oli harmaa pitkä mantteli. Jaloissa oli mustat nauhakengät, juhlatilaisuuksissa myös sukkiin tuli olla mustat. Arkena käytettiin harmaita villasukkia.

Suojeluskunnan ja Lotta Svärd'in talous toimi suurelta osin vapaaehtoisuuden ja keräystoiminnan varassa. Suojeluskunnalla oli valtion tulo- ja menoarviossa määräraha. Sen yhteyteen tuli vuodesta 1931 alkaen erityinen apuraha toimenlottien kouluttamista varten. Tämän lisäksi Lottajärjestö sai vuosittain Suojeluskunnalta vaatimattoman summan kirjeenvaihtoa varten. Muuten tarvittavat varat hankittiin oman työn eri muodoilla.

Vihreät sisaret

Sotilaskotimalli tuli jääkärien mukana Saksasta Suomeen. Vuonna 1921 maassa toimi jo 24 sotilaskotiyhdistystä, joissa Suomen Sotilaskotiliiton Vihreät Sisaret huolehtivat asevelvollisten tarpeista ja viihtyvyydestä. Ensimmäisten joukossa sotilaskoti perustettiin Mikkeliin. Kaupungin aktiiviset naiset järjestivät sen keskikaupungilla sijaitsevan kahvilan yhteyteen syksyllä 1918. Seuraavana keväänä toiminta siirtyi kasarmille ja johtajattareksi valittiin Anni Kaslin. Kahvilatoiminnan ja seurustelun lisäksi naiset järjestivät vuosittain kymmenkunta ohjelmallista illanviettoa, hengellisiä iltamia, raittiusiltoja, äitienpäiviä ja pikkujoulujuhlia. Muutaman vuoden ajan se ylläpiti leirikouluuta Utissa ja vuoden ajan talvikotia lentäjille 1920-luvulla. Tammikuussa 1930 vihittiin käyttöön uusi sotilaskotirakennus. Monet kaupungin naisista toimivat sekä sotilaskotissa että lottajärjestössä.

SPR:n sairaanhoitajat

Suomen Punaisen Ristin naisosaston sairaanhoitajat toteuttivat humanitaarista tehtäväänsä sairaanhoidossa rintamalla. Talvisodan alussa Punaisella Ristillä oli tarjota huonosti varustetulle armeijalle kymmenkunta valmiiksi varustettua kenttäsairalaa. Merkittävää on myös sen ulkomailta järjestämä apu. Jatkosodan loppuvaiheessa Punainen Risti koulutti merkittävän määrän apusisaria sairaanhoitotyöhön.

Asevelitoiminta

Vapaussodan invalideista oli huolehtinut vuonna 1929 perustettu Vapaussodan Rintamamiesten Liitto. Aseveliliike jatkui eri paikkakunnilla talvisodassa syntyneessä yhteisessä, mutta Mannerheimin panosta tarvittiin kaikille yhteisen järjestön perustamiseksi. Suomen Aseveljien liitto perustettiin 4.8.1940 ja sen kantavia voimia olivat sekä perinteiset porvarilliset että sosiaalidemokraattiset nuoret. Aluksi toiminta oli juhlevaa ja isänmaallishenkistä, mutta jatkossa yhä enemmän sosiaalista huoltoa ja käytännön työtä. Suomen Aseveljien liiton julkilausuman mukaan *mikään rakentava työ ei ole halpa-arvoista. Kunnolla tehdyn työn tulee myös turvata tekijälleen kohtuullinen toimeentulo*. Aseveljien ja heidän perheittensä avustaminen oli tärkeä osa henkistä maanpuolustusta.

3. Mikkelin Suojeluskunnan ja piirin alkuhistoriaa

Mikkelin suojeluskunnan perustava kokous pidettiin lyseon voimistelusalissa 9.10.1918. Valittiin esikunta ja toimihenkilöitä. Lokakuussa perustettiin torvisoittokunta, jolle suojeluskunta lunasti sotasaaliina saadut torvet. Soittokunta piti useita konsertteja vielä saman vuoden aikana. Marraskuussa suojeluskunta jaettiin 4 osastoon. Vuoden lopussa toimivia jäseniä oli 262 ja kannatusjäseniä 45.

Vuoden 1918 sotaa oli seurannut puute ja kurjuus. Suoranaisen nälänhädän vallitessa pidettiin kotitarkastuksia ja mitattiin talouksissa olevat ruokatarvikkeet. Kaupungissa pidettiin eläimiä, ja teurastuksen jälkeen poliisi kävi punnitsemassa lihat ja laski miten kauan niiden tuli riittää.

Sota oli jakanut kansan. Sen vaikutukset jatkuivat pitkään ja aiheuttivat epäluuloa eri kansalaisryhmien välille. Kaupungin porvarit ja virkamiehet eivät pääsääntöisesti liittyneet suojeluskuntaan, jossa esiintyi sisäisiä ristiriitoja ja keskustelua osallistumisvelvollisuudesta. Tilanteen korjaamiseksi suojeluskunta perusti seuraavan vuoden alussa ukkokomppanian, johon liittyikin 70 jäsentä. Monet kaupungin ja läänin virkailijoista katsoivat sen sopivaksi toimialaksi. Sotaa seuranneen vuoden merkkitapahtuma oli Mannerheimin vierailu 12. päivänä helmikuuta. Syksyllä ylipäällikkö erosi virastaan, mutta hänet pyydettiin suojeluskuntien kunniapäälliköksi.

Mikkelin Suojeluskuntapiirin paikallispäälliköt vuonna 1936.

1920 -luvun alussa suojeluskunnan jäsenmäärän osuus kaupunkilaisista oli yli 7 %, kun monessa kunnassa tavoitteena pidettiin 2 %. Toiminta oli kuitenkin melko suppeaa ja budjetti minimaalinen. Vuonna 1926 menot olivat 58 500 mk, mikä vastaa noin 16 000 euroa vuonna 2003. Kaupunki avusti suojeluskuntaa sen perustamisesta alkaen. Rahamäärä vaihteli 16 000 - 60 000 mk. (500 - 16 000 euroa). Lisävaroja saatiin arpajais- ja iltamatoiminnalla keskimäärin 4 000 mk (1100 euroa) ja saman verran oli valtion avustus. Lotat avustivat keskimäärin 7000 markalla (2000 euroa). Vuosikymmenen lopulla toiminta oli vilkasta ja monipuolista. Vuoden 1930 lopulla valistusosaston järjesti kolme teatterinäytöstä, kappaleena yleisesti suosittu Sam Sihvon *Jääkärien morsian*.

Vesistö tarjosi kauniita kesäjuhlapaikkoja.

Pulavuosien 1930-1933 vaikeuksien jälkeen toiminta elpyi uudelleen ja harrastustuntimäärä kohosi 67 tuntiin vuodessa, mikä oli toiseksi suurin piirin 30 suojeluskunnasta. Ampumaharrastus oli vilkasta, muu urheiluinnostus vähäisempää. Tykistöosasto toimi innokkaasti. Aloitettiin viljankeräykset. Niiden tuotosta osa tuki suojeluskunnan omaa taloutta ja osa lahjoitettiin vapaussodan invalideille.

Toiminnan laajentuessa oli alettu suunnitella oman talon rakentamista. Heinäkuussa 1935 suojeluskunta osti kaupungin alueella sijaitsevan tontin. Sille rakennettu talo vihittiin käyttöön itsenäisyyspäivänä 1938. Seuraavana syksynä miehet kutsuttiin ylimääräisiin kertausharjoituksiin. Talvisodan alettua suuri osa jäsenistä lähti rintamalle ja suojeluskunnalle lankesi vastuu kotialueen turvallisuudesta. Toiminnan luonne muuttui ja suojeluskunnan historiasta tuli osa kaupungin sotahistoriaa.

Mikkelin suojeluskuntapiirin päällikkönä toimi pitkään majuri Kaarlo Kaarlonen, hänen jälkeensä vuonna 1939 majuri Hugo Turunen ja siitä vuoteen 1941 jääkärieverstiluutnantti Sigurd Söderberg. Organisaatiomuutosten jälkeen hän jatkoi työtään Suur-Saimaan suojeluskuntapiirissä. Pitkäaikaisena kansliapäällikkönä toimi res. luutnantti Feliks Lättilä.

Suojeluskuntien jäsenistössä olivat edustettuna kaikki ammattiryhmät, mutta ylivoimaisesti eniten oli maanviljelijöitä, joiden osuus esim. Mikkelin suojeluskuntapiirissä vuonna 1933 oli yli 55 %. Teollisuustyöväkeä oli vajaa 4 %, mikä kertoo myös alhaisesta teollistumisasteesta. Koko maassa luku oli noin 5 %. Ammattiyhdistysliike vieroksi suojeluskuntia vielä tässä vaiheessa.

Suojeluskuntatoiminnan tärkein osa oli maanpuolustukseen tähtäävien sotilastaitojen harjoittelu. Näitä harrastustunteja oli Mikkelin suojeluskuntalaisilla vuodessa keskimäärin 60. Innokkaimpien tuntimäärät ylittivät 100. Vuosien mittaan harrastustunteja kertyi monelle useita satoja.

Sotilaspojat

Mikkelin suojeluskunnan alkuvaiheessa, vuosina 1918 ja 1919 siihen oli liittynyt jopa 13-vuotiaita poikia. Suuntaus jatkui, ja innokkaat nuoret pojat muodostivat toimivan ryhmän. Puhuttiin Oravakomppaniasta. Sen jäsenmäärä lisääntyi sotien aikana ja vuoden 1942 lopussa sotilaspoikia oli 235. He täyttivät kansalaisvelvollisuuttaan avustamalla sodan mukanaan tuomissa tehtävissä ja korvaamalla rintamalle lähteneitä miehiä. Lähettitehtävät olivat tärkeitä erityisesti Mikkelissä, joka oli päämajakaupunki. Joissakin vaiheissa pojilla oli varsinaisia sotilastehtäviä. Myös sotilaspojat toimivat usein yhdessä yli kuntarajojen.

Suojeluskunnilla oli yleensä oma soittokunta. Anttolassa aktiiviset suojeluskuntapoijat perustivat soittokunta *Seitsikon*.

4. Lotta Svärdin Mikkelin osasto

Vuonna 1917 Mikkelissä toimi lyseo, tyttökoulu ja yhteiskoulu, joiden kaikkien rehtorit korostivat isänmaallisuuden merkitystä. Sodan alkaessa tyttökoulun rehtori sanoi oppilaalle: "Ala juosta tuonne maaherratalon yläkertaan, siellä sinua tarvitaan!" Maaherra Rosenqvist asui omassa talossaan, ja virkatalon yläkerta oli suojeluskunnan naisosaston käytössä. Koulutytöille riitti tehtäviä; he esimerkiksi ompelivat käsivarsinauhat ja merkkejä rintamamiesten takkeihin. Heille katsottiin oma huone koko sodan ajaksi. Tätä naisten toimintaa voidaan pitää Mikkelin lottatoiminnan alkuna. Kuvaava on nyt jo 90-vuotiaan lotan kertomus:

Muistan suojeluskunnan yöllisen harjoituksen Porrassalmen tuolla puolen. Oli lokakuu ja oikein huono keli, pimeä kurainen ja syksyinen yö. Meille lotille oli varattu kuorma-auto, mutta piirinjohtaja sanoi, että ette astu siihen, kävelette niinkuin mekin. Käveltiin ensin ja sitten yö pitkin metsiä kenttäkeittiön kanssa kuljettiin ja syötettiin miehiä. Mutta se oli kaikki koulutusta ja hyväksi. Ei kysytty jaksatteks te, vaan mentiin koska isänmaa kutsu.

Vuonna 1920 Mikkelissä oli neljä ja puolituhatta asukasta. Suojeluskuntatyössä mukana olleet naiset halusivat toimia täysivaltaisemmin maanpuolustuksen hyväksi. He pitivät tammikuun 20 päivänä 1920 keskuskansakoululla kokouksen ja perustivat Mikkelisiin Lotta Svärd -yhdistyksen. Sen säännöt vahvistettiin maaliskuun loppupuolella ja samalla valittiin Betty Tiusanen ensimmäiseksi puheenjohtajaksi. Seuraavan vuoden maaliskuussa käynnistyi koko valtakunnan käsittävä järjestö, joka suojeluskunnan organisaatiomallin mukaan jakautui piireihin ja paikallisosastoihin. Mikkelin paikallisosasto liittyi siihen ensimmäisten joukossa Mikkelin piirin kautta. Kaupungin paikallisosastoa ja piiriä edusti Katri Langinkoski.

Lottalupaus Mikkelin tuomiokirkossa.

Ensimmäiset 12 lottaa antoivat lottalupauksen 12. päivänä toukokuuta:

Minä lupaan kunniasanallani, että rehellisesti ja omantunnontarkasti avustan suojeluskuntaa sen puolustaessa uskontoa, kotia ja isänmaata sekä noudaten tomissani Lotta Svärd -yhdistyksen sääntöjä.

Mikkelin maaseurakunnan kirkossa vietetyn ensimmäisen lupausjuhlan jälkeen siitä tuli jokavuotinen tapahtuma. Ajankohdaksi vakiintui 16. toukokuuta; vapaussodan ja kaatuneitten muistopäivä. Vuonna 1942 juhla vietettiin kuitenkin itsenäisyyspäivänä, silloin marsalkka Mannerheim oli läsnä ja tilaisuuden juhlavuus jäi kaikkien osallistujien mieleen. Mainitun vuoden lopussa paikallisosastoon kuului 484 toimenlotta.

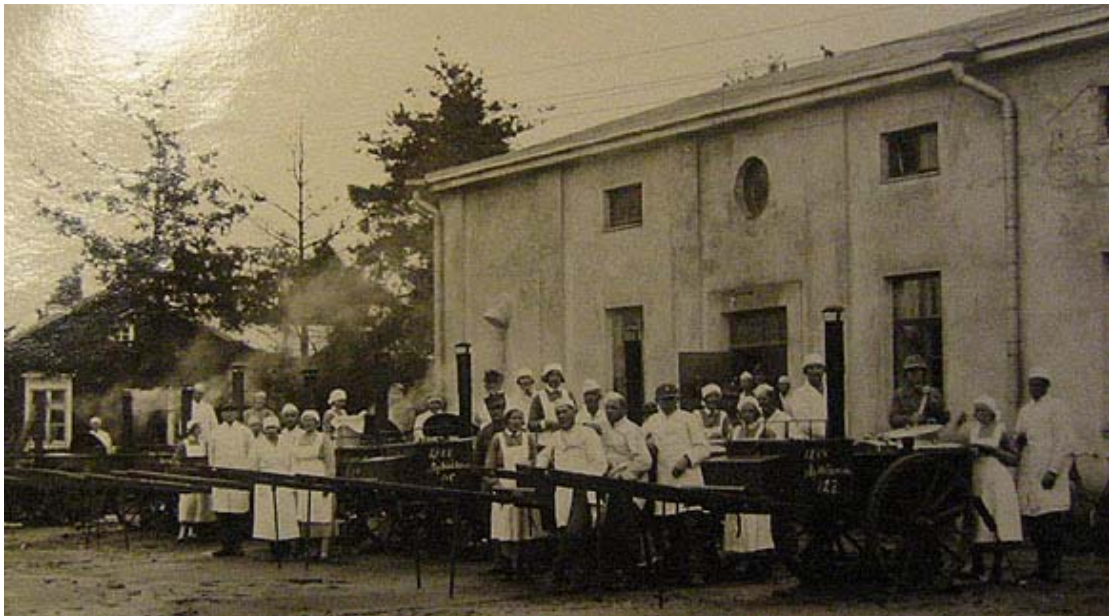

Sodan uhrien muistaminen oli osa henkistä maanpuolustusta, ja yhteistyötä tehtiin lähikuntien kesken. Joroisten lotat olivat mukana hoitamassa sankarihautaa kesällä 1936.

Lottatoimintaa suoritettiin jaostojen puitteissa. Mikkelissä perustettiin aluksi saniteetti-, muonitus- ja vaatetusosastot. Ensimmäisen toimintavuoden kuluessa paikallisosastoon liittyi 110 jäsentä. Vuonna 1922 toimi tavanmukaiset neljä jaostoa: lääkintä-, muonitus-, varus- sekä keräys- ja kansliajaosto.

Vuoden 1918 sodan aikaisia sairaanhoitajia Mikkelissä.

Muonituksessa riitti tehtäviä. Vuonna 1937 jaostoon kuului 156 lottaa ja silloin hankittiin myös 60-osainen lotta-astiasto. Lotat muonittivat kymmeniä tilaisuuksia vuosittain ja oppivat suurien määrien valmistamisen. Makkara-keiton ohje alkoi: Otetaan 50 litraa vettä... Työkuva vanhan suojeluskuntatalon edestä.

5. Talvisota

Sodan katkeraa satoa. Anttolan sankarivainajat kannettiin pitkää ylämäkeä kirkosta hautausmaalle.

Uhka idästä ja vastatoimia

Neuvostoliitto aikoi miehittää Suomen syksyllä 1939, mistä jälkikäteen on löytynyt useita dokumentteja. Kuvaava on puna-armeijan divisioonankomentajan marraskuun 29. päivänä saama käsky, jossa mainitaan: *Kun saavutetaan Ruotsin ja Norjan rajat, niitä ei saa millään tavoin loukata...* Tämä ohje löytyi Suomussalmelta ja samoilta seuduilta löytyi myös virkakäyttöön tarkoitettu käsikirja. Se on yksityiskohtainen opas koko Suomen nopeaksi valloittamiseksi määrättyjä reittejä pitkin. Siinä on tarkoin kuvattu maasto, tiet, huoltoasemat ja muut sodankäynnille oleelliset seikat. Mikkeli saa yhden maininnan reittiosuudella 3: *Mikkeli - enint. 10 000 asukasta, talot puisia, yksikerroksisia, voi majoittaa vahvistetun jalkaväkidivisioonan.* Aiottuun valtaukseseen viittasivat myös päämajan tiedusteluosaston tutkimukset.

Neuvostoliitossa myös varauduttiin sotavankeihin. Syyskuussa 1939 sisäasiain kansankomissaari Berija antoi ohjeet vastaanottoaipaikkojen ja leirien perustamisesta. Niiden mukaan suomalaisille varattiin kaikkiaan lähes 50 000 paikkaa. Sodan jatkuttua vuoden lopulle sotavangeista vastaava päällikkö pyysi lupaa varausten purkamiseen, sillä suomalaisia oli vankeina vain 150 miestä. Huomionarvoista on, että suojeluskuntalaiset sijoitettiin muista erilleen. Neuvostokirjallisuudessa mainitaan suojeluskuntalaisten joukko-osastot Suomen armeijan taistelukykyisimmiksi. Sotavankien kuulustelijat kiinnittivät erityistä huomiota suojeluskuntatoimintaan. Tämä käytäntö jatkui koko sotien ajan.

Maailmantilanne ja rauhattomuus maan rajoilla pakotti tehostamaan puolustusvalmiutta. Rajanloukkauksia rekisteröitiin usein sekä maalla että ilmatilassa. Mikkeli rajan lähetyvillä koki uhkan konkreettisena. Uhkakuviin jokainen suhtautui omalla tavallaan, mutta sota-ajan kokeneet lotat muistavat mielialaksi: *Tänne ei tulla.* Paikkakunnan sanomalehdet kertoivat rajanloukkauksista itärajalla ja syksystä 1939 alkaen myös maailmansodan tapahtumista.

Kommunistista propagandaa vastustava tiedoitustoiminta oli alkanut jo kertaushajotusten yhteydessä vuonna 1937. Puolustusministeriössä toimi sanomatoimisto, joka

koulutti pientä ryhmää toimittajia. Nämä perustivat *Propagandaliitto ry:n*. Sen tarkoituksena oli maanpuolustustahdon vaaliminen ja kehittäminen. Koska Suomelle oli myönnetty olympialaiset vuodeksi 1940, kohdistui liiton toiminta aluksi Suomen tunnetuksi tekemiseen ulkomailla.

Tilanteen kiristytessä kommunistien toiminta tuomittiin ja kommunisteiksi tiedettyjä alettiin ottaa turvasäilöön. Myös median toimintaan puututtiin. Mikkeliissä *O/Y Vapauden kirjapainossa* painettu *Sointu*-lehti oli valitusten kohteena. Lopulta oikeusministeri puuttui päätoimittaja Aimo Rikan pääkirjoitustekstiin. Hän katsoi, että se halvensi oikeuslaitosta.

Kansalaiset yhteen rintamaan - suojeluskunnat laajenevat

Aseita oli opittava käyttämään. Haukivuoren suojeluskuntalaiset tutkivat uutta 80 mm kranaatinheitintä.

Yhteisen uhan edessä lieveni vastakohtaisuus oikeiston ja vasemmiston välillä. Helmikuussa Työväen Urheiluliitto oli tehnyt päätöksen ryhtyä yhteistyöhön Suomen Urheiluliiton kanssa. Silloin uskottiin vielä, että Suomessa kesällä pidetään olympiakisat. Keväällä kuului mielipiteitä: *Pois kaikki luokkarajat!*

Monien vuosikymmenien aikana olivat suojeluskuntalaiset korostaneet maanpuolustuksen merkitystä ja tehneet vapaaehtoistyötä. Nyt sodanuhkan konkretisoituessa mukaan tulivat kaikki yhteiskuntapiirit. Käsitykset muuttuivat myös sosiaalidemokraateilla, jotka aikaisemmin olivat suhtautuneet suojeluskuntiin torjuvasti. Helmikuussa suojeluskuntajärjestön johto ja sos.dem. puolue Väinö Tannerin johdolla allekirjoittivat yhteisen julkilausuman. Siinä työnantaja- ja työntekijäjärjestöt sopivat läheisestä yhteistyöstä Suojeluskunnan kanssa. Toukokuun puoluekokouksessa puolue tunnusti suojeluskuntien olevan tärkeä osa maanpuolustusta. Käytännön seurauksena oli suojeluskuntien tulo koko kansan järjestöksi.

Mikkeliissä vain muutamia työmiehiä luokiteltuja liittyi järjestöön, mutta on otettava huomioon kaupungin elinkeinorakenne lääninhallinto- ja koulukaupunkina. Rautatieläiset olivat jo perinteisesti suojeluskuntalaisia. Ympäristökuntien suojeluskuntalaiset olivat lähes poikkeuksetta maanviljelijöitä. Maaliskuun 8. päivänä Mikkelin piirin suojeluskuntapäälliköt saivat ohjeen osoittaa ymmärtämystä ja ennakkoluulottomuutta uusia

jäseniä kohtaan, sillä *tähänkin saakka suojeluskuntiin on kuulunut hyvin erilaisia aineksia, mutta rivit ovat pysyneet koossa suojeluskuntahengen voimasta ja ansiosta. Tätä henkeä on edelleen vaalittava ja vahvistettava joka tilanteessa.*

Vakoilun estämisessä oli suojeluskunnilla oli tärkeä rooli, koska niiden jäsenet tunsivat alueensa ja sen asukkaat. Tämä näkyy vaikkapa Anttolan suojeluskunnan säilyneessä aineistossa. Säilytettävänä oli käsky vartiointisuunnitelmien toteuttamiseksi sisäisten levottomuuksien varalta toukokuun 6:nneksi päivältä. Lisäksi toukokuun linnoitustyömääräyksissä muistutetaan, että *siviilityövoimaa mukaan otettaessa on tarkoin varotava, ettei esimerkiksi joku tunnettu kommunisti, punaupseeri jne. pääse mukaan.*

Työtä ja pelkoa

Sekä yhdistyksissä että työpaikoilla aloitettiin puolustustahdon vahvistaminen ja varojenkeruu. Tyypillinen esimerkki oli ilmapuolustusyhdistyksen järjestämä juhlaillama Mikkeliissä. Se pidettiin helmikuussa kaupungintalolla. Juhlasalissa puhuivat paikallisen yhdistyksen puheenjohtaja ja Suomen Ilmapuolustusliiton toimitusjohtaja. Esitettiin sävelkronikka, musiikki- ja puheohjelmaa. Lopuksi tanssittiin. Kuten yleensä isänmaallisissa tilaisuuksissa, nytkin lotat myivät pääsylippuja ja huolehtivat tarjoitusta. Lotat hoitivatkin pääosan maanpuolustuseräyksistä käyttäen suojeluskuntapoikia apunaan. Mikkelin pitäjän lotat vuokrasivat kaupungilta kioskin Otavantien varrelta. Tästä lottakioskista tuli suosittu kokoontumispaikka ja tärkeä rahanlähde maanpuolustustystöhön.

Toukokuun 4. päivänä 1939 eduskunnan suuri valiokunta hyväksyi lain yleisestä työvelvollisuudesta, jonka avulla varmistuisi yhteiskunnan toimivuus kriisien aikana. Työvelvollisuus koski jokaista 18-60 vuotiasta. Suojeluskuntalaisilla ja lotilla oli kuitenkin jo selkeitä maanpuolustustehtäviä. Heidän asemansa täsmennettiin lakiin myöhemmin lisätyillä määräyksillä.

Idän uhan torjuminen edellytti raja-alueen väestön siirtymistä pois ja puolustuslaitteiden rakentamista. Yhtenäisyyden mukana tuli uhrimieli, ja monet maanomistajat luovuttivat vapaaehtoisesti maata niin Karjalan kannaksella kuin muuallakin. Laki omaisuuden luovuttamisesta puolustustarkoituksiin hyväksyttiin toukokuun 13. päivänä.

Toukokuussa alkoivat myös keräykset itärajan vapaaehtoisen linnoitustyön tukemiseksi. Niistä ensimmäisen tavoitteena oli, että jokainen luovuttaa päivän palkan pankkien keräyslistoille. Lotta Svärd'in järjestämä suurkeräys *Rajan Turva - maan turva* jatkui vielä talvisodan syttyttyäkin.

Karjalassa Kannaksen aukeat odottivat linnoittajia. Linnoitustöihin tulivat mukaan kaikki kansalaispiirit, mutta suojeluskuntalaiset olivat eturintamassa. Mikkelistä he lähtivät töihin Muolaaseen. Huomattava määrä, ehkä jopa puolet heistä, oli koululaisia. Töihin osallistuvia kehoitettiin ottamaan mukaan vedenpitävät jalkineet ja omat ruokailuvälineet. Miehet tekivät raakaa ruumiillista työtä, lapiointia ja kivien vääntöä. Myös muonitusta hoitavat lotat olivat lujilla. Alkeellisissa oloissa oli valmistettava päivän ateriat, tiskattava ja pyykättävä. Maanpuolustustahdon lujittumisella oli ehkä suurempi merkitys kuin aikaansaaduilla puolustuslaitteilla.

Heinäkuun eduskuntavaaleissa Mikkelin maalaisliitto ja kokoomus lisäsivät äänimääränsä edistyspuolueen ja sos.demokraattien kustannuksella. Kunnallisvaalit oli tarkoitus pitää joulukuussa, mutta sota teki aikeen tyhjäksi, ja vanha valtuusto jatkoi sotien

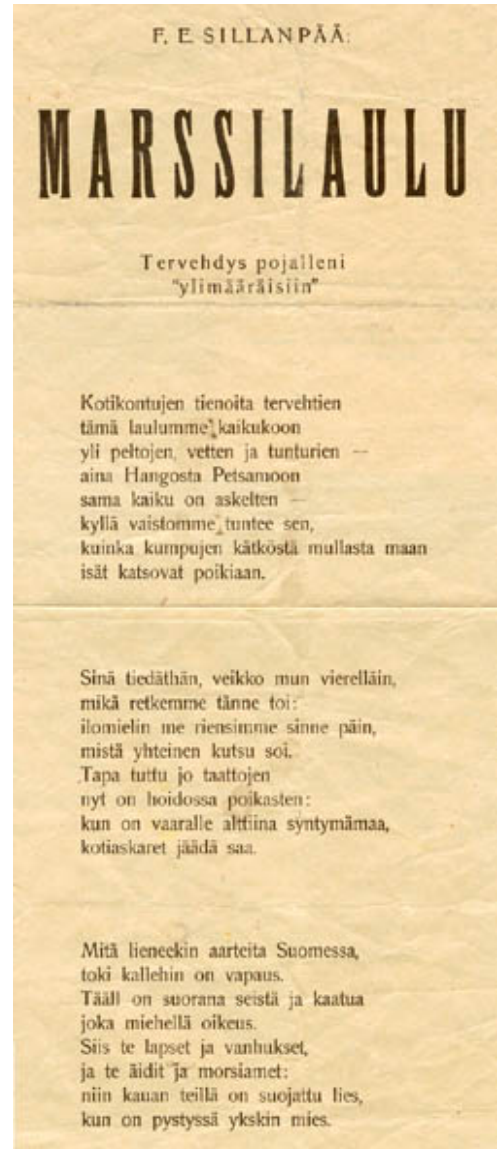
päättymiseen asti. Vaalien jälkeen väestönsuojelu sai yhä enemmän huomiota. Kunnan paloautoon hankittiin ensiapuvälineet ja lokakuun alussa vietettiin väestönsuojeluviikkoa. Juuri hyväksytyn väestönsuojelulain toimeenpanolla oli kiire. Pääosin puurakenteisessa kaupungissa tulipalot olivat suurin uhka. Talonomistajat velvoitettiin huolehtimaan palotorjunnasta, mutta tilanne ei korjaantunut hetkessä.

Miesten on lähdettävä

Poliittinen tilanne kiristyi koko ajan. Ulkoministeri Paasikivi valtuuskuntineen kutsuttiin Moskovaan neuvottelemaan lokakuun alussa. Jo aikaisemmin Saksa ja Neuvostoliitto olivat solmineet ystävyys- ja rajasopimuksen. Neuvottelut pohjoimaaisesta puolustusliitosta kariutuivat, eikä Suomelle ei luvattu virallista tukea. Kanskunta tunsu jäänensä yksin idän jättiläistä vastaan ja toimenpiteet sodan varalta aloitettiin. Armeijan liikekannallepano alkoi ylimääräisinä harjoituksina (YH) koko maassa. Organisaation mukaan maavoimiin kuului 9 divisioonaa, joista 3:n esikunta ja jääkäripataljoona 3 sijaitsivat Mikkeliissä. Siellä oli myös ratsuväkiprikaatiin kuuluva ratsastava patteri. Merivoimien ja ilmavoimien lähimmät yksiköt sijaitsivat Viipurissa. Ilmavoimiin kuuluivat myös ilmatorjuntajoukot.

Mikkeli oli sotilaspiirinsä keskus Savon sotilasläänissä. Sotilaspiirit hoitivat alueensa väestönsuojelun, mutta paikallisen suojeluskunnan vastuulla oli sotilaallisesti tärkeiden kohteiden; voima- ja teollisuuslaitosten, siltojen, ratapihojen sekä puhelinkeskusten vartiointi. Kaupungin liikenneyhteydet olivat keväällä parantuneet, kun rautatielle oli lisätty junavuoroja ja maanteitä korjattu.

Monille sotaanlähtö oli vaikeaa. Kuvan ottanut lotta kertoi: *Kymmenkunta meitä siinä istui perunoita kuorimassa, nuoria suojeluskuntalaisia ja asevelvollisia. Huumori oli hurttaa, lauleskeltiin: "Puukolla karsin mä kylkiluita ja nyrkillä turpia rassailen." Yksi poika nousi ja saunan ikkunasta näin hänen menevän uimaan. Mutta vaatteet päällä ja puukko mukana! Hän veti kurkkunsa auki. Teimme hälytyksen, poika ongittiin ylös ja me olimme ensiapuryhmänä. Poika pelastui, mutta joutui sota-oikeuteen.*

Talvisodan aattona Frans Emil Sillanpää kirjoitti marssilaulun, josta tuli lähdön symboli.

Taivaan uhkaa torjumassa

Suojeluskunnan ja lottien ilmapuolustustyöt alkoivat Mikkelin ensimmäisenä YH-päivänä 6.10.1939. Alisotaohjaaja Mure sai esimieheltään yksiselitteisen käskyn: "Järjestäkää ilmapuolustusalue kuntoon." Ilmavalvontaan oli kuitenkin koulutettu vain vähän henkilöitä ja välttämätön viestikalusto puuttui. Syksyn aikana saatiin maakuntaan perustettua kaksitoista ilmavartiota, joista useimpia hoitivat alle 20-vuotiaat lotat. Ilmavalvonta-asemat ja aluekeskukset miehitettiin Lotta Svärd -järjestön jäsenillä. Tarve oli niin suuri, että ilmavalvontalottia koulutettiin jatkuvasti. Moni oppi havaintojen tekemisen kantapään kautta. Tiedot ilmoitettiin puhelimesta koodisanoilla, mutta hätätilanteessa moni käytti selvää suomea. Ilmaviestit koottiin suojeluskunnan paikalliseen toimipisteseen joka välitti ne edelleen suojeluskuntatalon kellarissa sijaitsevaan ilmapuolustusaluekeskukseen. Sieltä ne viestitettiin kuntien väestönsuojakeskuksille, jotka päättivät hälytyksistä. Myös puhelinkeskuksiin järjestettiin jatkuva päivystys. Kaupunki oli syyskuussa tilannut palolain vaatimat hälytyspuhelimet, mutta niitä ei saatu käyttöön ennen sodan puhkeamista.

Ilmatorjuntatykkijä suojelivat, mutta talvisodassa niitä oli vain vähän.

Tilanteen outoutta kuvaa kokemattoman nuoren lotan kertomus: *Olin ihan jo sängyssä melkein nukkunu, niin Lahja tulloo meille ja sanoo että herree.* Lotta kysyi, että mitä siellä tehdään, ja saa vastaukseksi että *taitaa tulla sota.* Lotta veti nuttua niskaan ja sitten mentiin asemalle. Inhimillistä oli, että papereita tuova mies oli humalassa, mutta yksi lotista oli ollut kurssilla ja *tiesi jotakin näistä asioista.* Kertoja itse kuuli ensimmäistä kertaa sanan iv. Hän sai selkäänsä telineen ja alkoi vetää piuhaa hautausmaan viertä kellotapuliin. Paikka oli outo ja jyrkkiä portaita pitkin kävi nousu. Valoa ei saanut näyttää - eikä kaatua. Lottien suhtautumista uusiin tehtäviin kuvaa hänen toteamuksensa: *Kyllähän minä pääsin sinne ja kyllähän vielä sinä yönä alkoi puhelin soimaan...*

Talvisodan harvinaisen kovissa pakkasissa lotat istuivat aluksi kahden tunnin vuoroja katoilla ja kellotapuleissa, mutta sitten aika oli lyhennettävä tunniksi kerrallaan. Varusteiksi saatiin suuret turkit, karvalakit ja miesten töppöset, joihin omat monot sopivat sisään. Pelottavampaa tulisi kuitenkin olemaan myöhempi päivystys sotatoimi-alueella. Siellä lotat saattoivat päivystää vartiotorissa yksinään, pistooli mukanaan kaiken varalta.

Päämaja tulee kaupunkiin

Syyskuun 22. päivänä 1939 oli aloitettu päämajan, sodanajan puolustusministeriön ja Kotijoukkojen esikunnan muodostaminen. Mikkelin sotilaspiiri perusti päämajan viestikomppanian ja osallistui päämajan perustamiseen. Puhelin- ja lennätinkeskus asennettiin Mikkelin yläkansakoululle Naisvuoren juurelle ja luolaston louhiminen aloitettiin. Lokakuun 12. päivänä kaupungin asukkaat saivat viitteitä tulevista muutoksista. Silloin Mikkelin sotilaspiirin esikunta pyysi lääninhallitusta varaamaan lähes kaikki kaupungin ja maalaiskunnan julkiset rakennukset ja suuremmat yksityiset talot. Ne tarvittiin sotilasmajoitukseen, kaikkiaan 11 rakennusta tai rakennusryhmää.

Helsingissä toimintansa aloittanut päämaja siirtyi Mikkeliin pian talvisodan puhkeamisen jälkeen 3. päivänä joulukuuta. Aluksi se sijoittui kansakoulun tiloihin Vuorikadun ja nykyisen Päämajakadun kulmaan, ja sen lähellä sijaitsevan Mikkelin yhteiskoulun tiloihin. Sinne sijoittui myös lottien pitämä kahvila. Päämajan eri osastot ottivat käyttöönsä kaupungintalon, poliisilaitoksen ja postitalon. Mikkelin Valokuvausliike sai luovuttaa tilansa päämajan kuvalaitokselle.

Marsalkka Mannerheimin olemus herätti luottamusta.

Yksi päämajan osastojen keskittymä oli Otavan kansanopistolla 13 km kaupungista länteen. Sinne siirtyi myös sodanjohto ja komentoporras, kun itse kaupunkia pommitettiin ankarasti alkuvuodesta 1940. Sielläkin oli levotonta, ja viimeisen sotaviikon aikana johto toimi Juvalla Inkilän kartanossa.

Aatteita, politiikkaa ja realismia

Lokakuun puolivälissä Suomen piispat antoivat julkilausuman: *Kansamme on aina tärkeinä ratkaisuhetkinään kokoontunut Jumalan sanan ääreen... Jumala on meidän turvamme ja väkevyytemme, apumme hädässä aivan vahva*. Kirkossakävijöiden määrä kasvoikin selvästi talvisodan alettua. Ajan kokeneet muistelevat, että suomalaiset eivät koskaan ole rukoilleet niin paljon kuin talvisodan 105 päivän aikana.

Lokakuun lopulla valtio laski liikkeelle puolustuslainan arvoltaan 500 milj. mk, mikä vastaisi noin 145 milj euroa vuonna 2003. Sen merkitseminen katsottiin kansalaisvelvollisuudeksi, koko kansan lainaksi isänmaalle. Mikkeliissä kaupunki näytti esimerkkiä merkitsemällä 500 000 mk (145 000 euroa). Kaupunkiseurakunta merkitsi kymmenesosan tästä määrästä, ja lotat 30 000 mk (8700 euroa). Kaupunki myös maksoi alaisilleen täyden palkan kertausharjoitusajalta. Kaupunginhallitus päätti luovuttaa tarvittaessa kunnansairaalan sotilassairaalaksi.

Syksyn kuluessa virisi välillä toivo rauhan säilymisestä. Marraskuun alussa liikenne itärajalla oli vielä tavanomainen ja Neuvostoliitosta tuli lähes 30 vaununlastia tavaraa päivittäin. Monet muut merkit kuitenkin viittasivat sotaan ja valmistautuminen pahimpaan jatkui.

Liikekannallepano keskeytti koulujen säännöllisen toiminnan. Koulutyö loppui sitten kokonaan 30. 11. Sotavuosina koulunkäynti oli epäsäännöllistä, kun opettajat ja vanhemmat oppilaat olivat maanpuolustustehtävissä. Kaupungin oppikoulut olivat

leimallisesti isänmaallisia ja suuri osa oppilaista kuului suojeluskuntaan. Mikkeliissä koulunkäyntiä rajoitti myös se, että julkiset rakennukset tarvittiin sodanjohdon käyttöön.

Lauantaina 11. marraskuuta järjestivät Maan turva ja suojeluskuntaväki arvokkaan juhlan kaupunginsalissa. Rehtori Jauhiainen puhui: "Luokka ja aaterajat ovat kadonneet. Puolue ja kieliriidat tuntuvat mitättömiltä suurten asioiden edessä." Konkreettinen osoitus tästä olikin pian pidetty Vapaan huollon perustava kokous. Mukana oli Kenraali Mannerheimin lastensuojeluliitto, Lotta Svärdin Mikkelin paikallisosasto, Koteja Koddittomille yhdistyksen Mikkelin osasto, Pelastusarmeija, Mikkelin sotilaskotiyhdistys, Mikkelin sos-dem naistenavustustoimikunta ja diakonaattitoimikunta. Talvisodan hengen voi sanoa syntyneen kaupungissa.

Ilmahyökkäyksiä

Toinen maailmansota oli tuonut totaalisen sodankäyntitavan. Neuvostoliiton joukot hyökkäsivät aamulla 30.11. kaikkia rajateitä pitkin ja samalla sen lentokoneet pommitivat 21 eri paikkakuntaa. Jatkossa vihollinen pyrki tuhoamaan tärkeitä liikennekohtia ja sotateollisuusalueita. Sitten tuli vaihe, jolloin pommitettiin monia kaupunkeja ympäri maata. Talvella oli poikkeuksellisen paljon kirkkaita pakkassäitä, jotka suosivat lento-toimintaa. Viiden vuoden keskiarvoon verrattuna kirkkaiden päivien määrä oli lähes kaksinkertainen, yli 20 päivää kuukaudessa.

Mikkelin vuoro tuli 5. päivänä tammikuuta, loppiaisaattona. Pommisuoja ei ollut riittävästi ja ihmisiä oli kehoitettu hakeutumaan ainakin suojaan puiden alle.

Kaupunkia pommitti kaikkiaan 100 konetta 10 eri pommituskerralla. Räjähdepommeja pudotettiin 400. Kaikkiaan 63 kaupunkilaista menehtyi. Rakennuksista 125 tuhoutui tai vaurioitui pahoin, mikä oli toiseksi eniten koko maassa kaupungin kokoon suhteutettuna. Lappeenrannassa tuho oli vielä suurempi. Mikkelin arvorakennuksista tuhoutui kokonaan lyseo, tyttölyseo, seurakuntatalo ja hotelli Kaleva. Lääninsairaala, yhteiskoulu ja kaupungintalo vaurioituivat pahoin. Vanha kaupunkikuva, jolle antoivat leiman yksikerroksiset puutalot, muuttui peruuttamattomasti.

Sodan jatkuessa totuttiin suojautumaan. Asennoitumista kuvaa erään nuoren tytön kertomus suurpommituksesta. Hänen isänsä oli rautatieläinen ja hän itse makasi 40 asteen kuumeessa kun pommitus alkoi.

Lähellä oli pommisuoja, sinne mentiin. Muistan kun äiti olisi jäänyt minua hoitamaan, mutta sanoin että menkää vaan. Yläkerrassa asuvat olivat tuoneet kapsäkin portaikkoon valmiiksi, täynnä hopeita ja muuta. Mutta unohtivat siihen. Pidin itseni rauhallisena, keräsin villasia vaatteita ja muuta kun ajattelin että niitä tarvitaan. Ja niin olikin, kun monet olivat tulleet suojaan suoraan kadulta. Sitten myöhemmin ehdittiin suojasta pois, ja nähtiin että varastosuojakin oli mennyt ja polkupyöräni. Kun isä lähti ostamaan uutta, sanoin että ei. Kun Molotov kerran poltti, niin antaa olla. Äidiltä meni silitysliikkeen laitteet. Sitten lähdin työpaikalle puhelinkeskukseen katsomaan. Olimme kuulleet, että Kotkan pommituksissa meni kaikki ikkunat rikki, ja ottaneet sisäikkunat pois nojalleen seinää vasten. Ne olivatkin säästyneet.

Molotovin leipäkorit ja desanttivaara

Suomen tiedoitusviranomaiset informoivat ulkomaalaisia kirjeenvaihtajia ja järjestivät heille tilaisuuksia tutustua pommitusten tuhoihin siviilikohteissa. Myös sairaaloita oli pommitettu. Neuvostoliiton radiossa ei yleensä mainittu pommituksia. Tammikuussa Enlannin *Daily Worker* ilmoitti Moskovasta tulleen tiedon: *Punaiset ilmavoimat eivät pommittaneet työläisiä*. Kun presidentti Roosevelt vetosi välttämään siviiliuhreja, puolustusministeri Molotov vastasi, että lentäjät pommittavat vain sotilaskohteita ja tuovat apua työväestölle. Lausuntoon sopiva ase huomattiin pian. Se oli lieriömäinen pomm, joka oli varustettu propellilla. Kohteen yläpuolella lieriön sivuluukut aukenivat ja sisältä levisi pieniä termiittipommeja tulipaloja sytyttämään. Nämä sirpalepommit saivat nimekseen *Molotovin leipäkorit*. Kun ulkomaisia lehtimiehiä joutui pommisuojaan, he ihmettelivät suomalaisten rauhallisuutta ja pelottomuutta.

Kun vihollisen ilmatoiminta oli vilkasta, koneita myös putosi tai teki pakkolaskuja varsin maan itäosaan. Tammikuun lopussa niitä tuli useita. Lentäjät pyrittiin ottamaan vangiksi elävinä tietojen saamiseksi. Pian jouduttiin kuitenkin lähettämään suojeluskunnille ohjeet noudattaa erityistä varovaisuutta, koska *kyseiset henkilöt eivät tunne eivätkä noudatta alkeellisimpiakaan oikeussääntöjä*. Eräs heistä oli tullut antautumaan kädet ylhäällä, mutta ampuikin pidättämään tullutta suojeluskuntalaista, joka haavoittui kuolettavasti. Toisen uhan muodostivat yksittäiset desantit tai ryhmät. Heidän varalleen rakennettiin tuhoamisjärjestelmä. Kiinnijääneillä desanteilla oli *ilmavoimien kauluslaatoilla varustetut puna-armeijalaisten puserot, päällystakki suomalaista mallia tökeröin leijonapein ja suomalainen sotilaslakki ilman kokardia*. Hämärässä heitä oli vaikea tunnistaa.

Propagandasota ja myötätuntoa maailmalta

Sodan alkaessa Neuvostoliiton radioasemat ilmoittivat saaneensa Suomen Kommunistiselta Puolueelta tiedon, että oli perustettu sotapolitiikkaa vastustava Suomen hallitus, jota johti vuoden 1918 sodan jälkeen Leningradiin paennut Otto Ville Kuusinen. Hänen kansanhallituksensa oli tehnyt sopimuksen, jossa suostuttiin kaikkiin Neuvostoliiton Moskovassa neuvotteluissa esitettyihin vaatimuksiin. Sekä radiossa, että rintamalle pudotetuissa lentolehtisissä kutsuttiin sorrettuja suomalaisia taisteluun sortajia vastaan. Väitettiin maassa puhjenneen kapinan.

Kuusisen hallituksen ohjelmassa oli mm. Suomen ja Karjalan kansojen yhdistäminen. Se julkaisi lehteä *Kansan Valta*, jota pudotettiin Suomen puolelle rintamaa.

Neuvostoliitossa oli perustettu inkeriläisistä ja karjalaisista perustettiin Suomen kansanarmeija, joka toimi reservinä ja myöhemmin miehitysjoukkona Petsamossa. Kun suomalaissyntyisiä ei ollut riittävästi, mukaan otettiin suomalaisia muistuttavia, kuten valkovenäläisiä. Näin saatiin koottua 6 000 miehen armeija ennen Stalinin syntymäpäivää, joka oli 21. joulukuuta. Kiireellä sille hankittiin Puolan miehityksen yhteydessä ryöstetyt asepuvut. Ne yllään Suomen kansanarmeija sitten marssi paraatissa Terijoella. Kuusiselle oli varattu tärkeä rooli. Hänen tervehdyksensä generalissimus Stalinille julkaistiin kolmantena kaikista valtionpäämiehistä. Edellä olivat vain Saksan valtakunnanjohtaja Adolf Hitler ja hänen ulkoministerinsä Ribbentrop. Kuusisen hallituksella ei kuitenkaan ollut uskottavuutta Suomessa. Sen ministerit olivat melko tuntemattomia, sillä monet aikaisemmat kommunistien johtohenkilöt oli Stalinin vainoissa likvidoitu.

Suomalaiset saivat nopeasti puolelleen vapaan maailman myötötunnon, johon vaikutti myös muutama satunnainen tapahtuma. Valtioneuvoston Tiedotuskeskus perustettiin asetuksella 11.11.1939. Se piti yhteyttä ulkomaisiin kirjeenvaihtajiin, jotka kiinnostuivat Suomen asemasta heti Neuvostoliiton esitettyä neuvotteluvaatimuksensa. Nopeimmin olivat paikalla ruotsalaiset ja amerikkalaiset.

Ensimmäisenä sotapäivänä Suomessa piti kokousta viitisenkymmentä lehtimiestä, ja monet jäivät tänne sotakirjeenvaihtajiksi. He kertoivat maailman lehdistölle 3.5 miljoonan suomalaisen taistelusta 183 miljoonan asukkaan Neuvostoliittoa vastaan. Asetelma oli epäsuhtainen. Suomen armeijan vahvuus marraskuun lopulla oli vajaa 300 000 miestä, joille kaikille ei riittänyt aseita. Tykkeitä oli alle sata. Käyttökelpoisia panssarivaunuja oli alle 20 ja niiden aseistus oli puutteellinen.

Suomea vastaan hyökkäsi noin puoli miljoonaa miestä. Pääsuunnalla, Karjalan kannaksella, hyökkäysjoukkoja tuki yli 1000 panssarivaunua ja 1000 kenttätykkiä. Ilmasodassa ylivoima oli vielä musertavampi. Neuvostoliitolla oli aluksi käytössä noin 800 lentokonetta; lähes 500 hävittäjää, noin 250 pommikonetta ja lähes 100 tiedustelukonetta. Enimmillään koneita Suomea vastassa oli 3253. Suomen ilmavoimilla oli vajaa 100 tyydyttävästi käyttökelpoista konetta; 36 hävittäjää, 29 tiedustelu- tai yhteistoimintakonetta ja 17 pommikonetta. Lentojoukkojen suorituskyky oli hyvin rajoitettu. Kaupungit olivatkin paljolti pommittajien armoilla ja sotarintama kärsi vastustajan ilmaylivoinnasta.

Armeijan johto ei aluksi sallinut kirjeenvaihtajien matkustaa rintamalle. Mannerheim oli huolissaan heidän turvallisuudestaan. Sitten propagandan merkitys ymmärrettiin ja määräykset muuttuivat. Maailman lehdistössä alettiin julkaista ihailevia kertomuksia.

Ylivoimaisina päälle vyöryviä tankkeja vastaan suomalaiset käyttivät Espanjan sisällissodassa keksittyä polttopulloa, josta he kehittivät tehokkaan heittoaseen. Bensiinin, paloöljyn, tervan ja kaliumkloridin seos laitettiin pulloon, jonka kaulaan sijoitettiin sytyttimeksi rikkihappoampulli. Tähtäyspisteenä oli tankin takaosa, josta tuli pääsi sisään ilmanottoaukkojen kautta. Ase sai nimen *Molotovin cocktail*, ja sitä valmistettiin suuria määriä heti sodan ensimmäisellä viikolla. Alkoholiliikkeelle tuli kiire toimittaa 40 000 tyhjää pulloa rintamalle. Myös käsikranaattikimput ja raskaat kasapanokset tehosivat. Tämän aseistuksen käyttö vaati kuitenkin kylmäpäistä tankin lähelle menoa, ja moni jäi sieltä palaamatta.

Talvisodan olosuhteet sinällään kauhistuttivat ulkomaalaisia ja monet mainitsivat luonnon olevan suomalaisten puolella. He näkivät konkreettisesti suomalaisten puolustustahdon ja jotkut väheksyivät vastapuolen taisteluhallua. Nämä sulloutuivat teiden varsille siilipuolustukseen. Suomalaiset ottivatkin harvinaisen paljon sotavankeja. Liikkuvuuden ja passiivisuuden välinen vastakohta korostui hiihtopartioiden tehokkuudessa, jonka kirjeenvaihtajat usein mainitsivat.

Talvisota nähtiin usein Suomen kansan taisteluna elämästä ja kuolemasta. Henkilökoh-
taisella tasolla sama asetelma oli jatkuvasti silmien edessä. Talvisodan runoilija Yrjö Jylhä kuvaa näitä tunteja runossa Aavepartiot: *Ne hiihtävät kuin haamut öin, ne liukuvat kuin aaveet kuutamolla - Nyt hiihtäjiin on liittyneet ne kaikki jotka hiihtivät tääl' am-
moin... ja kylmä kuukin katsoo sitä kammoin.*

Sotarintamalle saapui lähes 12 000 vapaaehtoista 25:stä eri maasta, mutta monet heistä eivät ehtineet rintamalle eivätkä selvinneet talviolosuhteissa. Merkitystä oli vain ruot-salaisten ja norjalaisten muodostamalla 8 000 miehen joukolla, koska sillä oli tukenaan kipeästi kaivattua lento- ja ilmatorjuntakalustoa.

Sodassa miesten rinnalla toimivat naiset hämmästyttivät monia, ja heidän työnsä sai erityistä huomiota. Sen arveltiin osaltaan selittävän Suomen puolustuksen yllättävää lujuuutta taistelussa ylivoimaista vihollista vastaan.

Kotirintaman taakka

YH:n alkaessa monet perheet jäivät vaille huoltajaa. Taloudellisten vaikeuksien lisäksi tuli jatkuva pelko pommituksista. Kaasuhyökkäyksien uhka oli vakava, mutta kaa-sunaamareista oli aluksi kova pula. Toinen pelonaihe oli rintamamiesten kohtalo. Jän-nittyneenä seurattiin, kenen ovelle mustapukuinen pappi pysähtyi kuolinviestiä tuo-maan. Viestejä rintamalta odotettiin kiihkeästi, edes tietoa siitä, että rakkain oli hen-gissä. Kirjoitettiin kirjeitä ja läheteltiin paketteja taistelijoita ilahduttamaan. Postinkulun tärkeyttä kuvaa Mikkelin postikonttorin tilasto. Sotaa edeltävänä vuonna 1938 sieltä oli lähetetty yksityisiä kirjeitä alle 500 000 kpl ja paketteja 8 600 kpl. Vuonna 1940 vastaa-vat määrät olivat noin 900 000 ja 25 000 kpl.

Käynnissä oleva maailmansota sai aikaan tavarapulan ja vaikeutti puolustusjärjestelyjä. Ilmapuolustuksessa oli panoksia säästettävä ja ammutut patruunanhylsyt palautettava välittömästi suojeluskunnan käyttöön. Jopa lampunjaloiksi käytettyjä hylsyjä kerättiin.

Kaikkien oli tingittävä elintasostaan. Kahvi tuli kortille ensimmäisenä. Jos sitä välillä oli vapaassa kaupassa, hinta nostettiin verotuksella hyvin korkeaksi. Herneet olivat tär-keä valkuaislähte ja helppo säilyttää. Siksi ne jouduttiin luovuttamaan armeijalle ja yksityiseen käyttöön sai jäädä vain 1kg henkeä kohti. Perunoita paletui epätavallisen kovissa pakkasissa, mutta niistä neuvottiin tekemään säilykettä höyryttämällä. Mikkelin läänissä olivat Alkon myymälät kiinni ja ravintoloissa oli voimassa anniskelukiello.

Armeijan vaatetustilanne oli huono, sillä suojeluskuntalaisia lukuunottamatta armeijan yksiköt olivat huonosti varustettuja. Vasta lokakuussa tehtaot alkoivat valmistaa vaat-teita reserviläisille. Sen ohella turvauduttiin kierrätykseen. Mikkelimäkin toimeenpan-tiin miesten vaatteiden suurkeräys ja kunnostus.

Jatkuva ilmavaara vaikeutti elämää. Kotijoukkojen esikunta lähetti ohjeet, joissa sen alaisissa esikunnissa ja majoituspaikoissa säännösteltiin lämmitystä. Asutuskeskusten rakennusten lämmittäminen kirkkaina päivinä ja valoisana aikana kiellettiin. Ruoan valmistuksessa tulenkäyttö oli rajoitettava mahdollisimman vähiin. Monelle jäi tal-visodasta mieleen juuri kylmyys ja pimeys.

Maanpuolustusjärjestöjä tarvitaan

Haukivuoren Suojapirtti oli yksi toimintakeskuksista.

Suojapirtillä tutustunut vihkipari hääpäivänään

Heti sotaharjoitusten alettua evakuoitiin osa rajaseudun väestöä ja joulukuun hyökkäysvaiheessa joutuivat monet jättämään kotinsa. Siirtolaisperheillä oli mukanaan kotieläimet ja niin paljon tavaraa kun suinkin saivat otetuksi mukaan. Junat pysähtyivät asemalle ja laivat päätyivät Saimaan rantaan. Lotilla oli päävastuu siirtolaisten käytännön huollossa. Lapset oli ensimmäiseksi ruokittava ja vaipat vaihdettava. Lehmät oli lypsettävä. Tavarat luetteloiitiin ja varastoitiin. Mikkelissä tunnettiin rajan kirot, ja siirtolaisia pyrittiin auttamaan kaikin tavoin. Jo lokakuussa heille järjestettiin ammattikoulutusta sekä urheilu ja askartelutoimintaa.

Evakkojen tulo oli suuri rasite, jota ei kuitenkaan sellaiseksi tunnustettu. *Meillä oli siirtolaisia, yhteen aikaan 27 henkilöä asui meidän huushollissa ja vesi oli Saimaassa. 13 -vuotias poika ajoi vettä sieltä. että päästiin käymään saunassa ja pyykki pestyä,* kertoi Anttolassa asunut lotta. Kulttuurierokin tuli esille: *Ihmeellisiä ne karjalaiset. Se kaikista ihmein, miten tavattomasti ne teki niitä piirakoita lauaintaina... Ja hirvittävän iso pannu kahvia ja sitten syötiin niitä piirakoita,*

Lottia oli vuosikymmenet koulutettu erilaisiin maanpuolustusta tukeviin tehtäviin. Lotataperheissä pidettiin itsestäänselvyytenä, että nuoret osallistuivat maanpuolustukseen. Toiset lähtivät rintamalle, toiset jäivät pakosta kotitöihin. Työn arvostusta kuvaa silloin maaseutua olevan Anttolan lottien johtajan kertomus: *Meidän nää lottatyöt oli oikein haluttuja. Sanottiin, että koittaisit saada lisää nyt, kun ne maalaistytöt on niin hyviä työtä tekemään, ne kelpaa sairaalaan ja muonittamaan ja ilmavalvontaan ja joka paikkaan...*

Sodan aikainen muonitustyö oli suora jatko sille, mitä lotat olivat suorittaneet suojeleuskunnan harjoitusten ja muiden tapahtumien yhteydessä. Nyt urakka oli kuitenkin aivan toista suuruusluokkaa, sillä miesten lähdettyä rintamalla työmäärä myös siviilipuolella kasvoi. *Voi hyvänen aika sitä ei tehty mitään muuta kuin työtä ja työtä ja taas työtä aamusta iltaan.*

Lottien sotapalvelus oli alkanut linnoitustöissä olevien muonituksella ja työllä suojeluskuntapiireissä. Kanslialotat kirjasivat sotaan lähtevien miesten aseet ja varusteet. Lääkintälotilla oli valmiina 12 sairassijan täydellinen kenttäsairaala. Lisäksi valmisteltiin 9-paikkainen sotasairaala käyttökuntoon. Sidetarpeiden ja sairaalavaatteiden valmistukseen osallistuivat myös varuslotat, joilla oli suuri urakka asevelvollisten vaatettamisessa.

Lottien varusjaosto perusti oman ompelimon 14. päivänä lokakuuta. Alkuajan kiireessä sen 32 ompelukonetta olivat käynnissä yötä päivää, myöhemmin tehtiin kymmentuntisia työpäiviä. Reserviläisille valmistui 1000 lumipukua, 2500 selkäreppua sekä paljon lapsia ja alusvaatteita. Sotasairaaloihin toimitettiin erilaisia varusteita kaikkiaan 7 500 kpl. Ompelimo vaurioitui suurpommituksessa tammikuussa, mutta koneita pelastettiin ja 35 naista jatkoi ompelemista rauhantekoon saakka. Pienempi ompelimo oli toiminnassa seurakuntatalon alakerrassa.

Heikkoutta ei saanut näyttää. Karaisusta kertoo kotirintaman lotta, jolle suojeluskuntaupseeri järjesti koulutusta tullessaan aamulla suojeluskuntatalolle: *Tytöt, tänä päivänä on erilaisia hellapuita!* Kaksi vainajaa oli tuotu pahviarkuissa, mutta omaiset olivat kaupungista löytäneet heille puiset oikeat arkut. Pahviset arkut oli tuotu talon liiteriin ja upseerin määräyksen mukaan *pojat saavat kantaa ne pilkottuina tuohon hellan viereen ja ne pittää tänä päivänä polttaa*. Lotat olisivat vieneet ne suureen uuniin, mutta upseeri kielsi. Koko päivän he *mättivät niitä pahvinpaloja* pieneen tulisijaan ja ajattelivat, että hermoja siinä vain koeteltiin.

Sotilaspappien ja lottien vastuulla oli kaatuneiden huolto. Se oli ainutlaatuista toisen maailmansodan historiassa ja sillä oli myös moraalinen ulottuvuus. Sotilas voi luottaa siihen, että kaatuneena hänet asianmukaisesti siunattaisiin kotiseurakunnan multiin. Omaisille tuotti lohdutusta saada rakkaansa jäännökset haudattavaksi.

Anttolassa sotilaspojat olivat tärkeässä roolissa. YH:n alkaessa he veivät palvelukseenastumismääräykset. Eräs nuori poika sai vastaansa luoteja, kun talon isäntä ei hyväksynyt määräystä. Tilanne kuitenkin rauhoittui ja velvollisuudentuntoinen poika sai jätetyksi komentopaperin. Sodan aikana poikia tarvittiin kantamaan arkkuja hautaan.

Talvisodan aikainen hautaus voi myös olla painajainen, kuten eräs lottatyttö kertoi: *14 vainajaa oli alttarin edessä puoliympyrässä ja toimitus ehti alkaa kun tuli ilmahälytys. Ja niin sitä oltiin tunti siellä pimmeessä kirkossa niitten vainajien kanssa. Ilmahälytyksen jälkeen pappi suoritti siunauksen ja sitten arkut kannettiin myrskylyhtyjen valossa kapeita lankkuja pitkin pitkään avoimeen hautaan.*

Talvisodan rintamilla menehtyi kaikkiaan nelisenkymmentä mikkeliäistä. Moniin paikkakuntiin verrattuna suhteellisen pieni määrä selittyy sillä, että suurin osa kaupunkilaisista palveli perinteisesti tykistössä eikä varsinaisissa etulinjajoukoissa. Kuolema niitti kuitenkin satoa sodan epätoivoisessa loppuvaiheessa ja lehtien kuolinilmoitussivut täyttyivät mustareunaisista ilmoituksista: *Kaatui taistelussa isänmaan puolesta*. Julkaistiin myös sankaritarinoita ja kunniamerkkiluetteloita.

6. Välirauhan aika

Talvisodan perintö

Talvisodan kiirastuli nähtiin usein Suomen kansan taisteluna elämästä ja kuolemasta. Henkilökohtaisella tasolla sama asetelma oli jatkuvasti silmien edessä. On sanottu, että suomalaisten ihanteena oli huomaamaton, unohtuksiin jäänyt sankarikohtalo. Korkeinta ei ole sankarikunnia, vaan kätetty sankaruus. Tämä painoi leimansa moniin sodanajan tapahtumiin.

Kyyhkylän kartanossa oli huollettu sotainvalideja vuodesta 1927 lähtien. Kuvassa päärakennus.

Marsalkka Mannerheimin päiväkäskyt levisivät tiedoitusvälineissä kaikkien kansalaisten luettaviksi. Niiden juhlava teksti muodosti yhtenäisen kuvan sekä sodan kulusta että sodanjohdon tavoitteista. Tietoannin ohella ne olivat tärkeä osa mielipidemuokkausta. Niissä kiitettiin ja kannustettiin eri kansalaisryhmiä sekä muistettiin myös ulkomaisia avun antajia. Niissä tulee myös selvästi esille vapaaehtoisen maanpuolustustyön merkitys.

Talvisodan jälkeen 14. 3. annettiin päiväkäsky otsikolla: *Suomen kunniakkaan armeijan sotilaat!* Siinä todetaan, että on solmittu ankara rauha, jossa Neuvosto-Venäjälle on luovutettu melkein jokainen taistelukenttä, missä sotilaat ovat vuodatta-neet vertaan. Todetaan, että

Te ette tahtoneet sota. Te rakastitte rauhaa, työtä ja kehitystä, mutta teidät pakotettiin taisteluun, jossa olette tehneet suurtöitä, tekoja, jotka vuosisatoja tulevat loistamaan historian lehdillä. Seurasitte sodan ankaraa lakia, tappaa tai kuolla itse.

Päiväkäsky päättyy juhlavasti, mutta tosiasiat osoittavat sen sanojen pitävän paikkansa.

Sotilaat! Olen taistellut monilla tantereilla, mutta en ole vielä nähnyt vertaisianne sotureita... Kiitän teitä kaikkia, upseereita, aliupseereita ja miehistöä, mutta tahdon erikoisesti painottaa reserviupseerien uhrautuvaa uljuutta, heidän velvollisuudentuntoaan ja etevyyttä, millä he ovat täyttäneet tehtävän, joka ei alkuaan ollut heidän. Niinpä on heidän uhrinsa prosenttimäärältään sodan korkein, mutta se on annettu ilolla ja horjumattomalla velvollisuudentunnolla... Ilolla ja ylpeydellä ajattelen Suomen lottia ja heidän osuuttaan sodassa - heidän uhrimieltään ja uupumatonta työtään eri aloilla, mikä on vapauttanut tuhansia miehiä tulilinjaille. Heidän jalo henkensä on kannustanut ja tukenut armeijaa, jonka kiitollisuuden ja arvonannon he täysin ovat saavuttaneet.

Päiväkäskyssä 1. 10. 1940 muistettiin erikseen lääkintähenkilökuntaa ja sen työn mahdollistaneita elimiä Suomen Punaista Ristiä ja Lotta Svärdiä.

Hengähdystauko ja valmistautuminen

Nimitys välirauha on kaksijakoinen. Sitä on käytetty aselevosta varsinaiseen rauhante-koon johtavasta ajanjaksosta. Toisaalta kahden sodan välisen ajan nimeksi vakiintui välirauha. Se oli poikkeuksellinen ajanjakso, jota leimasi kuumeinen työtahti.

Koulujen toiminta oli epäsäännöllistä. Sodan tuhoja korjattiin kaikkialla. Mikkelissäkin aloitettiin rakennustyöt.

Kaupunkilaisten elämää haittasi yhä paheneva tavarapula, mikä muutti kaupunkikuvaa ja käytöstapoja. Paloöljyn hinta nousi yli kaksinkertaiseksi. Huhtikuussa kiellettiin tuontipolttoaineen käyttö henkilöautoissa ja siirryttiin puukaasuttimiin. Myös sokerin hinta nousi lähes kaksinkertaiseksi. Kylään mentäessä tuli tavaksi ottaa mukaan oma sokerirasia. Valtion kielloista ja varoituksista huolimatta mustanpörssin kauppa oli yleistä.

Yleismaailmallinen pula raaka-aineista sai Suomessa aikaan ennennäkemättömän kier-rätyksen. *Maan romun* suurkeräyksessä otettiin talteen metalli, lasi, kumi, korkki, jäte-paperi, turkismateriaali, jalkineet ja vaatteet. Keräykseen osallistui 7 000 koululaista kaikkialla Suomessa.

Vuoden 1941 tammikuussa mitattiin vuosisadan alhaisimpia lämpötiloja. Järviä peitti lähes metrin teräsjää, jota sahattiin jäähdystystarpeisiin. Mutta toisaalta kylmyys vaati paljon lämmityspuita. Alkoivat mottitalkoot, joita tehtiin kaikkina sota-ajan talvina. Kannustimina toimivat myös merkit, joita sai ostaa määrätyn halkomäärän urakoituaan. Myös seuraava talvi oli hyvin kylmä. Suojeluskunnissa aloitettiin *Motti mieheen* kam-panja ja Suur-Saimaan piiri suojeluskunta ylitti ensimmäisenä sille asetetun tavoitteen, peräti 160 %:illa.

Suojeluskunta- ja lottatoiminta oli osoittautunut tärkeäksi osaksi maanpuolustusta. Sitä tarvittiin edelleen ja yhdistyksissä vallitsi kiireinen työtahti. Luovutetuilta alueilta oli saapunut Mikkeliin melkein kaupungin asukasmäärää vastaava evakkojoukko. Van-hemmat lotat kiersivät huoltamassa evakoita.

Samalla kun korjattiin sodan tuhoja, parannettiin puolustusvalmiutta. Heti Moskovan rauhan jälkeen käynnistyivät linnoitustyöt uudella rajalla. Päämajan linnoitusosasto toimi itsenäisesti yli 200 henkilön voimin, joista kahdeksan oli naisia.

Armeija hankki lisää sotatarvikkeita ja varusteita. Puolustusvoimat laajensi Mikkelin lentokenttää, jolla oli tärkeä merkitys päämajan pitäessä yhteyksiä Helsinkiin.

Suomen ja Neuvostoliiton suhde oli ajoittain hyvin kireä. Levisi tietoja Neuvostoliiton joukkojen keskityksistä Suomen rajoille ja rautateiden rakentamisesta niitä kohti. Kesä-kuun 18. päivänä reserviläiset kutsuttiinkin ylimääräisiin kertausharjoituksiin.

7. Jatkosodan aika - ohjattua toimintaa

Mikkeliäisten pitkä marssi on alkanut.

Lyhyt puhelinsanoma, *Pääkonttorin hankinnat alkavat 11.6.1941*, käynnisti liikekannallepanokoneiston. Aluksi keskitettiin suojajoukot ja sen jälkeen alkoi yleinen liikekannallepano sotilaslääneittäin. Talvisodan jälkeen suojeluskuntajärjestö oli liitetty virallisesti puolustusvoimien osaksi. Armeija jakautui nyt rintamajoukkoihin ja kotijoukkoihin.

Mikkeli kuului Suur-Saimaan suojeluskuntapiiriin, joka määrättiin sotilashallintoalueeksi. Seudulle ei sijoitettu siirtoväkeä, koska sille oli varattu erityistehtävä. Mikkelistä tuli jälleen päämajakaupunki. Päämajan ja saksalaisen komennuskunnan tulo kaupunkiin vaikutti monella tavoin asukkaiden elämään, joka muuttui vuosikausiksi.

Kesäkuun 15. päivän järjestelyihin kuului saksalaisten ja suomalaisten joukkojen yhteistyö. Pohjoisessa oleva armeijakunta alistettiin osaksi Rovaniemellä olleelle Saksalaiselle AOK (Armee-Oberkommando) Norwegenille. Monissa asioissa se oli kuitenkin Suomen Päämajan alainen. Saksalainen yhteyselin sijoittui Mikkeliin. Kuten talvisodan alkaessa, puhuttiin nytkin ylimääräisistä kertausharjoituksista. ensimmäinen YH -päivä oli 18. kesäkuuta.

Saksan joukot hyökkäsivät Neuvostoliittoon 22. päivänä. Adolf Hitlerin puheessa oli kohta: *Yhdessä suomalaisten toveriensa kanssa Narvikin voittajat seisovat Jäämeren äärellä...* Suomen ulkoministeri kiiruhti vakuuttamaan maan puolueettomuutta, mutta Neuvostoliiton pommikoneet hyökkäsivät jo Suomen kohteisiin. Rajanloukkauksia oli esiintynyt koko välirauhan ajan. Suomalaisjoukot olivat ryhmittäytyneet puolustukseen. Heinäkuun alussa suomalaisia lähti hyökkäykseen saksalaisten rinnalla pohjoisessa Uhtuaa ja Kiestinkiä kohti. Sitten jatkettiin kolmella pääsuunnalla kohti Laatokan Karjalaa, Maaselän kannasta ja Vienan Karjalaa. Myöhemmin alkoi sota Karjalan kannaksella.

Mannerheim vetosi suomalaisiin sotilaisiin: *Kutsun Teitä kanssani pyhään sotaan kansakuntamme vihollista vastaan...lähdemme Suomelle turvatun tulevaisuuden luodaksemme Saksan mahtavien sotavoimien rinnalla ja asetovereina vakain mielin ristiretkelle vihollistamme vastaan. Aseveljet! Seuratkaa minua vielä viimeisen kerran - nyt kun Karjalan kansa jälleen nousee ja sarastaa Suomen uusi huomen.*

Ylipäälikön päiväkäskyistä tuli jatkuvaa monipuolista tiedostustoimintaa. Ne vaikuttivat Mannerheimin arvovallalla ja muokkasivat kansalaismielipiteitä. Ristiriitaisia tunteita herätti kuitenkin heinäkuun 11. päivänä julkaistu ns. miekantuppipäiväkäsky. Siinä so-
 tapäällikkö palaa vuoden 1918 tapahtumiin: *lausuin Suomen ja Vienen Karjalaisille, etten tulisi panemaan miekkaani tuppeen, ennen kuin Suomi ja Itä-Karjala ovat vapaat. Vannoin tämän suomalaisen talonpoikaisarmeijan nimissä luottaen sen urhoollisiin miehiin ja Suomen urhautuvaisiin naisiin...Karjala nousee, riveissänne marssivat sen omat pataljoonat. Karjalan vapaus ja suuri Suomi väikkyy edessämme.* Sananvalinta aiheutti ristiriitoja ja jälkiselittelyjäkin. Osa äärioikeistosta katsoi Mannerheimin sanojen oikeuttavan ensimmäisen maailmansodan aikana julki tuotuun Suur-Suomen rajaan. Tämä kulkisi luonnon muovaamien vesien ja harjujen kautta ja yhdistäisi kaikki suomensukuiset heimot. Tämä raja saavutettiinkin pääosiltaan.

Karjalan kannaksen yleiskartta

Nopeassa tahdissa annettiin määräys valloitetujen alueiden hallinnosta ja sotilashallinto-osasto aloitti työnsä Mikkelin varuskunnan kasarmilla. Sen tehtävänä oli järjestää aluehallinto ja huolehtia väestöstä.

Alkuvuodesta 1942 Itä-Karjalaan avattiin 7 uutta postikonttoria. Ensipäivän leimalla varustetuissa merkeissä oli joko vlinäällikön tai presidentti Rytin kuva.

Evakot lähtivät takaisin kotiseuduilleen. Yllätyksiä oli kuitenkin luvassa, sillä vajaan kahden vuoden aikana monet pellot olivat villiintyneet ja korjaamatta jäänyt sato mustunut. Joillekin alueille Stalinin väestösiirrot olivat tuoneet asukkaita Puolasta ja Ukrainasta. Monin paikoin tuhoutuneeseen Karjalaan tarvittiin toimiva maatalous ja kansanhuolto. Valloitetuille alueille laadittiin kehittämisohjelma.

Mikkeliäisille läheiseksi tuli Kivennavan pitäjä, joka jäi Moskovan rauhassa Suomen rajan ulkopuolelle. Kun se vallattiin takaisin, kyläläiset halusivat palata mahdollisimman pian kotiseudulleen. Kylän lähes kuudestatuhannesta talosta oli kuitenkin tuhoutunut valtaosa.

Joulukukuussa 1941 päämaja salli 950 kivennapalaisen palata kotiseudulleen ja rakennutti tarpeellisen määrän parakkeja. Keväällä 1942 palasi 3500 kivennapalaista. Vuoden 1943 kesällä 7000 asukasta kaikista 11 000:sta oli palannut entiselle kotipaikalleen.

Työtä ja pelkoa kotirintamalla

Hevosia oli otettu taloista armeijan palvelukseen, mikä vaikeutti maataloustöitä. Vielä jatkosodassakin armeijan käytössä oli yli 10 % Suomen hevosista. Kesällä 1944 niiden lukumäärä oli noin 44 500 hevosta. Armeijan hevosista huolehti Päämajan eläinlääkintösasto.

Suomenhevonon Poju kotonaan Anttolassa.

Poju lähettitehtävässä.

Miesten lähdettyä armeijaan sanottiin, että jokainen suomalainen nainen on nyt rintamalla. Maataloissa rintamalle lähteneiden miesten töitä tekivät naiset, keskenkasvuiset pojat ja vanhat miehet. Lisäksi tuli armeijan tarpeista huolehtiminen. Suojeluskunnat ja Lotta Svärd organisoivat leipähuollon ja armeijalle leivottiin suuria määriä "vanikkaa". Leivät paistettiin nelikulmaisissa vuoissa, jotta ne olisi helppo pakata ja lähettää. Sotilaille lähetettiin paljon myös henkilökohtaisia paketteja.

Maailmansodan jatkuessa tavarapula paheni entisestään, ja korteilla jaetut ruoka-annokset pienenivät. Vaatteita opittiin säästämään, paikkaamaan, parsimaan ja kääntämään. Vähemmän kuluneet kohdat aikuisten vaatteista kelpasivat lasten asuihin.

Päämajakaupungin asukkaat kokivat erityisesti olevansa uhattuna. Talvisodan tapahtumat eivät unohtuneet. Nähtiin valomerkkejä ja pelättiin niiden olevan pommitusohjeita lentokoneille. Tiedettiin myös, että lähiseudulla desantti oli ampunut häntä pidättämään tulleen suojeluskuntalaisen. Rautatien varret olivat erityisesti uhattuja. Vihollisen laskuvarjomiehiä tavattiin Mikkelin ja Pieksänmäen väliseltä suoalueelta. Tuhotyöntekijä tavattiin myös lähellä Päämajaa. Pommituksilta Mikkeli kuitenkin säästy.

Päämaja toimii

Toukokuussa 1941 päämaja palasi kaupunkiin valmistelemaan mahdollista uutta sotaa. Mikkeliin saapui ylin sodanjohto esikuntineen sekä maa-, meri- ja ilmavoimien muodostama operatiivinen osasto. Päämajaan kuului esikuntapataljoona, jonka muodostivat toiminta-, vartio- ja autokompaniat. Enimmillään niihin kuului lähes 700 miestä ja 15 kansliatehtävissä työskentelevää naista. Yleisesikunnan henkilömäärä vaihteli 700 - 1000 henkilön välillä ja oli enimmillään 2500.

Päämajan toimintaa leimasi järjestys ja hyvät tavat.

Tiedustelu ja vakoilu

Sodan aikana vakoilu, joka usein rinnastettiin tiedusteluun, oli sekä luvallista että isänmaallinen velvollisuus. Lähtökohta oli aivan toinen kuin rauhan aikana. Huomattava merkitys oli talvisodassa syntyneellä ja yleisesti tunnustetulla yhteishengellä. Sen päätteeksi solmittua Moskovan rauhaa monet pitivät sekä vääryytenä että kansallisena onnettomuutena, jonka korjaaminen ei voisi olla väärin. Jatkosodan alussa ei voi välttyä vaikutelmalta, että Hitlerin Saksan menestys synnytti eräänlaista hurmosmielialaa.

Vasta 1990 -luvulla Moskovan arkistojen avauduttua on tuotu esiin tietoja Neuvostoliiton aikeista talvisodassa ja jatkosodan todellisempi asetelma. Talvisodan piti olla Stalinin pikamarssi, johon tosin neuvostosotilaat eivät aina yhtyneet. Jatkosodan aikana

Neuvostoliitossa vallitsi suuren isänmaallisen sodan henki. Sodan jatkuessa suuren valtakunnan resurssit suunnattiin myös onnistuneeseen tiedusteluun ja vakoiluun.

Suomessa erityisesti radiotiedustelu onnistui merkittävästi tukemaan maanpuolustusta. Lukuunottamatta sodan alkuvaihetta pystyi tiedustelupalvelu pitämään omat johtajat ajan tasalla, mikä oli välttämättömyys vastarinnan onnistumiselle. Radiotiedustelu lähetti päämajan maavoimatoimistolle kaikkiaan yli 4000 tiedusteluilmoitusta. Onnelliset sattumat johtivat siihen, että Suomessa pystyttiin pitkälti lukemaan vastapuolen koodisanomia. Tietoja käytettiin myös vaihtotavarana kansainvälisillä markkinoilla ja niiden avulla saatiin toiminnan kipeästi tarvitsemia varoja.

Radiolaitteiden kehittäminen partiokäyttöön oli aloitettu syksyllä 1939 pienestä saksalaisten vakoiluradiosta. Radiotiedustelun isänä on pidetty Reino Hallamaata, joka kehitti laitteistoa käyden opintomatoikoilla alan johtavissa maissa. Talvisodan ajan hän johti radiotiedustelua ja jatkosodan aikana päämajan tiedustelutoimintaa. Jatkosodan aattona perustettiin Päämajan radiopataljoona ja sodan alussa Radiotiedustelukeskus.

Jatkosodan aikana Päämajan valvontaosastossa toimi vajaa sata henkilöä, joiden keski-ikä oli 31 vuotta. Heistä 2 oli naisia. Vastavakoilutoimistoon kuului radiovalvontajasto, jonka yksi tehtävä oli syöttää vastapuolelle virheellistä tietoa. Kaupunkilaisillekin tihkui tietoa tästä toiminnasta. *Siel oli semmoinen pieni talo, josta lähetettiin venäjänkielisiä uutisia.*

Kuten muillakin sodan osa-alueilla, vapauttivat lotat myös tässä miehiä varsinaiseen taistelutoimintaan. Aluksi heitä palkattiin toimistotyöhön, mutta talvisodan alkaessa he saivat komennuksia myös radiotiedusteluyksikköihin. Viestilottia tarvittiin puhelinkuuntelu- ja kansliatehtäviin sekä päämajan Viestikeskuksessa että sotarintamalla. Jo keväällä 1941 naisia oli noin neljäsosa radiopataljoonan henkilökunnasta ja lukumäärä kasvoi sodan aikana. Lotat hoitivat myös kahta neljästä ulkomaisesta salaisesta radioasemasta.

Päämajan lottia vapaalla.

Viestikoulutusta oli lottapiirien toimesta järjestetty jo talvisodan alussa. Sitten päämajan koulutusosasto alkoi järjestää viestikursseja. Tyypillinen mikkeliäinen viestilotta oli suojeluskuntaperheestä ja lähti kurssitettavaksi hyvin nuorena suoriuduttuaan aikaisemmasta koulutuksestaan tai jopa kesken koulunkäynnin. Sen jälkeen osa toimi sotarintamalla komennuksilla, ja monet työskentelivät pitkään päämajassa. *Vuonna -40 olin 16 vuotta ja silloin alkoi radiosähköttäjäkurssit. Kun vanhemmat olivat huippuisänmaallisina, sanoivat että kuuluu sinne lähteä. Suoritin radiosähköttäjätutkinnon, kertoi eräs lotta. Ja toinen muisteli: Päämajaanhan tulini sitten -42 tammikuussa heti kun pääsin Helsingistä konttoripistosta. Olin saanut hyvät todistukset ja otettiin tänne Viestikeskukseen.*

Päämajan yleisesikuntaan kuuluvaa tiedostusosastoa johti majuri Kalle Lehmus. Sen tehtävissä palveli sodan aikana kaikkiaan 199 upseeria ja 43 sotilasvirkamiestä. Alipäällystä ja miehistöä oli 533 henkilöä ja lisäksi 53 naista eri tehtävissä. Osastoon kuului valistus- ja viihdytystoimisto, jonka viihdytyskomppaniaan kuului eri alojen esittäviä taiteilijoita. He kiersivät rintamajoukoissa huolehtimassa miesten mielialasta ja viihtyvyydestä. Samoin toimivat joukko-osastojen vastaavat upseerit.

Tiedotusosaston äänitysautot kiersivät rintamalla hankkimassa kulloiseenkin tilanteeseen sopivaa aineistoa julkaistavaksi rintamalehdissä ja kotirintamalla. Osuutensa oli myös vihollisrintaman henkiselä nujertamisella, jota varten hankittiin kaiutinautoja. Ensimmäinen niistä valmistui heinäkuun 9. päivänä 1941. Myöhemmin käyttöön tuli vielä 7 autoa eri rintamanosille.

Kaupungin uudet asukkaat

Ylipäällikkö majoittui aluksi välirauhan aikana rakennettuun hotelli Kalevaan. Pian hän muutti huvilaan kaupungin ulkopuolelle ja sitten syksyllä kaupunkihuoneistoon, joka oli kävelymatkan päähän koulusta ja työhuoneistosta. Kymmenkunta miestä käsittävä varvointijoukkue vastasi ylipäällikön turvallisuudesta, mutta tämä pyrki paremminkin väheksymään turvatoimia. Kaupungilla tiedettiin, että hän ei koskaan mennyt pommisuojaan.

Päämajan kenraalit ja everstit asuivat pääosin Kalevassa. Muut upseerit majoittuivat kaupunkilaisten koteihin. Laki antoi mahdollisuuden pakkomajoitukseen. Sitä tarvittiinkin, kun upseereita ja lottia saapui usein yöjunalla kaupunkiin. Sopeutumista vaadittiin, mutta muistelijat kertovat hyvästä yhteiselosta. Myös maalaiskunnassa majoitettiin upseereita ja sotilaita enimmillään 150 taloudessa. Sotilasmajoituksesta saadut korvaukset riippuivat majoitettavan sotilasarvosta; kenraalista maksettiin lähes kymmenkertaisesti sotamieheen verrattuna. Vuonna 1941 majoittajia oli kaupungissa 450 ja tulo majoittajaa kohti 3792 mk, mikä vastaa n. 760 euroa vuonna 2003. Kaikkiaan kaupunkiin tuli 15 milj. mk korvauksia jatkosodan ajalta (vastaavasti n. 2,5 milj. euroa). Maalaiskunnassa korvauksia maksettiin yli 3,5 miljoonaa mk.

Päämajan henkilöistä valtaosa, aliupseerit ja miehistö, joutuivat yhteismajoitukseen parakeihin, kasarmille ja julkisiin rakennuksiin. Sodan jatkuessa asutopula paheni talvisodan osin tuhoamassa kaupungissa.

Pommitusten uhatessa joukkojen perääntymisvaiheessa vuonna 1944 sodanjohto hajasijoitettiin maaseudulle. Viimeiset yksiköt poistuivat Mikkelistä kesällä 1945.

Ylipäällikkö ja lotat

Naisten osuus yleisesikunnan henkilöstöstä oli enimmillään kolmannes ja heistä suuri osa oli lottakomennuksella.

Päämaja henkilöityi marsalkka Mannerheimiin ja monille kaupunkilaisille jäi hänestä henkilökohtaisia muistoja. Jo vuoden 1918 sodan kokenut lottakertoi:

Marskia alun perin yritettiin viihdyttää täällä. Palokunnantalo oli suojeluskunnan käytössä, mutta kun oli kuuluisan laulajattaren konsertti se tyhjennettiin. Ja myös lyseo ainakin kerran. Mieleen jäi molemmista konserteista se, kun Marskille tuotiin kukkaviihko ja hän lähti sitä viemään laulajattarelle. Marskihan oli herrasmies kerta kaikkiaan.

Marsalkka herätti aina kunnioitusta.

Mannerheim osoitti arvontaan sekä maanpuolustustyötä tekeviä lottia että äitiyttä kohtaan. Rintamalta lomalla ollut lotta muistaa, miten kadulla *Marski tuli vastaan. Kun olin lottapuvussa, niin kyllä hän teki kunniaa niin hienosti.* Kaupungissa asuva kertoi: *Lähdin lastenvaunujen kanssa ja Marski tuli sieltä kulman takaa, tulimme vastakkain. Pysähdyin, Marski pysähtyi, kumartui vaunuihin ja teki kunniaa...* Päämajan lotat olivat erityisasemassa ja he pyrkivät hankkimaan henkilökohtaisen muiston ottamalla kuvia Marsalkasta. Samoin toimivat mikkeliäiset rintamalatot.

Yhteydet saksalaisiin - Verbindungsstab Nord

Marsalkka Mannerheim, Adolf Hitler ja presidentti Rytömaa
Mannerheimin 75 -vuotispäivänä
4. kesäkuuta 1942.

Päämajan mukana 25. päivänä kesäkuuta 1941 tuli Mikkeliin kenraali Waldemar Erfurt Saksan korkeimmaksi sotilasedustajaksi. Hän majoittui esikuntansa kanssa aluksi loma-koti Heimariin 13 km päähän kaupungista. Myöhemmin saksalaiset siirtyivät kaupungin kasarmille ja sitten Tuukkalan kasarmille. Heidän viestikeskuksensa ja radioasemansa olivat suomalaisten yksikköjen yhteydessä. Erfurt asui kaupunkiseurakunnan kappalaisen virka-asunnossa, hänen upseerinsa majoittuivat kaupungille vuokra-asuntoihin ja kasarmille. Saksalaisilla oli oma kasino rentoutumista ja aseveljien tapaamista varten.

Sotavuosien aikana Mikkeliissä vieraili joukko saksalaisia merkkihenkilöitä. Adolf Hitlerin marsalkka vastaanotti junavaunussa Immolassa, mutta SS-valtakunnanjohtaja Heinrich Himmler saapui Mikkeliin kesällä 1942. Lentokentältä hänet johdettiin majoittumaan hotelli Kalevaan. Hän kävi keskusteluja Mannerheimin kanssa ja nautti päivällistä Mikkelin Klubilla. Vierailun aikana suomalaiset tutustuivat Saksan uusiin panssarintorjunta-aseisiin. Suomen juutalaisia koskevaan tiedusteluun valtakunnanjohtaja sai pääministeriltä vastauksen: "Suomessa ei ole mitään juutalaiskysymystä."

Saksan operatiivisessa johdossa oleva Alfred Jodl kävi Mikkeliissä kaksi kertaa ja keskusteli sotilaallisista kysymyksistä. Sotamarsakka Wilhelm Keitel toi presidentiksi valitulle Mannerheimille ja kenraali Heinrichille korkeat saksalaiset kunniamerkit sodan loppuvaiheessa elokuun 17. päivänä 1944. Marski tarjosi viihtyisän lounashetken ja sen jälkeen ystävällisesti ilmoitti, että Suomi ei katsonut enää olevansa sidottu entisen presidentin solmimaan sopimukseen. Aseveljien yhteistyö päättyi 2. päivänä syyskuuta. Seuraavana päivänä Erfurt sai siitä tiedon. Nordin miehet poistuivat Mikkelistä kolmen päivän kuluttua. Marssilaulujen soidessa he ryhdikkäästi marssivat raudoitetuilla saappailaan rautatieasemalle. Yksi jakso kaupungin elämää oli päättynyt, mutta muistot jäivät.

Vapaaehtoisia Saksaan

Hallitus oli alkuvuodesta 1940 suostunut yksityisen insinööritoimiston suorittamaan vapaaehtoisten värväykseen ns. SS-pataljoonaan, joka koulutettaisiin Saksassa. Suojeluskunta hoiti käytännön järjestelyt ja innokkaat nuoret miehet jonottivat tarkastuskeskuksiin eri puolilla maata. He joutuivat lääkärintarkastukseen ja heidän taustansa tutkitiin. Vain pieni osa halukkaista mahtui mukaan. Pataljoonan ensimmäinen erä lähti toukokuussa 1941 ja viimeinen syyskuussa 1942. Kaksivuotisen sopimuksen oli allekirjoittanut kaikkiaan yli tuhat miestä. Joukko taisteli Saksan itärintamalla, mutta siirrettiin lomakeskukseen toukokuussa 1943. Mannerheim kävi tiukkoja neuvotteluja joiden tuloksena pataljoona palasi Suomeen kesäkuun alussa. Heinäkuun alussa miehet lähtivät sotimaan kotimaan joukoissa.

Sotilaspojista sotilaiksi

Suojeluskuntatoiminta oli hiljentynyt miesten lähdettyä rintamalle, mutta sotilaspoikien urheilu- ja leiritoiminta jatkui. Vuonna 1943 pidettiin 45 harjoitusta, joista kertyi yhteensä yli kolmetuhatta harjoitustuntia. Pojat osallistuivat innokkaasti talkoo- ja keräystoimintaan. Mikkelin sotilaspojat hakkasivat lähes 300 mottia halkoja vuonna 1943. Myös nuorten talkoot kannusti poikia merkeillä. Vuonna -42 osallistuja sai talkooleijan, vuonna -43 talkoolapion, ja vuonna -44 talkoosahran. Kolmantena jatkosotasotavuonna Mikkeliin jaettiin mm. 32 kultalapioita, 11 hopealapioita, 8 teräslapioita ja 11 rautalapioita. Pojat olivat innokkaita osallistumaan myös miesten töihin, ja heitä käytettiinkin eri sotatehtävissä. Heillä oli myös tärkeä osa lottien avustajina erilaisissa keräyksissä ja aktiviteeteissa.

Helmikuun lopulla vuonna 1944 lopetettiin koko maassa lukion ensimmäisen luokan poikien koulunkäynti. Heidät määrättiin joko ilmatorjuntakoulutukseen tai metsätöihin. Eri puolelle maata perustettiin koulutuskeskuksia. Mikkeliin koottiin ilmavalvontaan koulutettavat myös Kuopiosta, Varkaudesta ja Savonlinnasta. Heistä muodostettu 200 pojan joukko nimitettiin kaikki sotilaspojiksi 3. päivänä maaliskuuta. He saivat asukseen englantilaisen sammaleenvihreän maihinnousupuvun ja maihinnousukengät. Tiukka koulutusjakso kesti noin kuukauden, ja sen jälkeen jokainen siirrettiin oman kotipaikkakuntansa ilmatorjuntayksikköön.

Mikkelin pojat sijoituivat Linnanmäen raskaalle It -patterille, ja Akkavuoreen. Samalla heidät nimitettiin alokkaiksi ja he saivat normaalin asepuvun. Koulunkäyntiä yritettiin jatkaa kesällä sotapalveluksen ohessa. Pojat kotiutettiin kaksi viikkoa aselevon solmimisen jälkeen. Heidän työnsä hyväksyttiin asevelvollisuuden suoritukseksi toisin kuin muut sotilaspoikatehtävät.

Sairaita ja kuolevia

Sankarihautajaiset Anttolan kirkolla

Anttolan sankarihauta

Päämajan ylilääkärinä toimi Eino Suolahti. Kesällä 1942 lääkintäosasto oli suurimmillaan, 40 henkeä joista 6-8 naista. Lääkintäosasto järjesti erilaisia kursseja, mutta tärkein osuus sen työstä oli kenttäarmeijan lääkintähuollon, rintamien sairaskuljetusten ja kotirintaman potilassiirtojen kordinointi. Sen käytössä oli 10 sairaalajunaa haavoittuneiden kuljettamiseen. Se osallistui myös sotainvalidien hoitoon.

Mikkelin keskussairaala muuttui sotilassairaalaksi, jonne tuotiin jatkohoitoa vaativat haavoittuneet. Vaikeasti vammautuneet saivat ylilääkärin työskentelemään korkeapaineessa, mutta muuten työ siellä jatkui normaalisti. Sairaanhoidajat muistelevat, että sotakuolevien tapahtumista ei juuri puhuttu.

Veripalvelu vaati matkustamista ja pitkiä työpäiviä. Lääkintälotat matkustivat usein öisin kuljettamassa verta, jolla pelastettiin monen sotilaan henki. Haavoittuneet oli taisteluista tuotu sidontapaikoille ja sitten kenttäsairaalaan.

Jatkosodan aikana sankarihautaukset voitiin suorittaa rauhassa ja suru kanavoitui usein juhlahetkiin. Papin sanat ja musiikki lohduttivat. Talvisodan aikana käyttöön tullut hymni julisti kaiken kuuluvan isänmaalle.

Oi kallis Suomenmaa, sun koskiesi kuohua ja honkiesi huminaa suo mun kuunnella kunnes hetki lähtöni lyö... Ei muuta kunniaa kuin kuulla kummullansa sun kuusiesi kuiskina, kun sä kätkenyt olet hänet viime lepoon... Sulle tahdomme suoda kaikkemme, puolestas seistä saakka kuolohon..

Katkerä loppuvaihe

Neuvostoliiton suurhyökkäys alkoi kesäkuun 9. päivänä 1944. Tykkien jylinä kuului Päämajaan ja Helsinkiin asti. Karjalan evakot saapuivat uudelleen nopealla aikataululla. Moni joutui jättämään juuri rakentamansa kodin ja kylvämänsä viljapellot. Mikkelissä oli jälleen ahdasta. Ympäristökunnissa tilanne oli helpompi kuin talvisodan aikana, olihan kesä ja ulkorakennukset käytössä. Haukivuoren lotta muistaa, miten evakkoperheet tekivät vuoteet silloin tyhjinä oleviin viljasiiloihin.

Suruviestejä tuotiin moniin koteihin. Sodan loppuvaiheessa menehtyi kuusikymmentä mikkeliläistä ja muutama vielä Lapin sodassa. Nykyisen tilaston mukaan kaikkiaan talvi- ja jatkosodassa kaatui tai lopullisesti katosi 232 henkeä, joiden kotikunta oli Mikkelä. Maalaiskunnan vastaava luku oli 250, Anttolassa 103 ja Haukivuorella 113.

8. Sotarintamalla

Sodat olivat pitkä ketju yksittäisiä tapahtumia. Sotavuosien aikana joukot marssivat satoja kilometrejä ja kävivät lukemattomia suurempia ja pienempiä taisteluja. Sirpalemaiset kertomukset pyrkivät tässä näyttämään lukijalle sodan todellisuutta.

Talvisodan hyiset kamppailut

Karjalan kannasta oli etukäteen arveltu sodan päätoimialueeksi. Yllättäen kohdistuivat voimakkaat iskut myös tiettömään korpimaastoon pohjoisemmassa. Sotatoimet alkoivat Neuvostoliiton joukkojen keskittyneellä tykkitulella marraskuun viimeisenä päivänä, jolloin kaatuivat myös ensimmäiset mikkelilässotilaat.

Talvisodassa suurin osa Mikkelin miehistä palveli tykistössä. Mikkelin ja ympäristökuntien suojeluskuntalaiset osallistuivat pääasiassa Laatokan koillispuolen kuuluisaan mottisotaan, jossa vastapuolen sotilaita saarrettiin ja sitten tuhottiin tai otettiin vangeiksi jopa sadoittain.

Hevoset olivat pääasiallinen kulkuneuvo talvisodan rintamalla. Niiden avulla hoidettiin äkkilähdöt jouduttaessa peräytymään ylivoimaisen vihollisen edessä. Ne toivat muonaa ja varusteita talviseen korpeen ja paluumatkalla veivät haavoittuneet kenttäsairaalaan ja kaatuneet evakuoimiskeskuksiin. Suomenhevonen oli rauhallinen ja luotettava sodan luotisteessakin, ja sen menettäminen koski kipeästi ajajaan.

Mikkelin Ratsastavan Patterin tie vei marraskuussa Uudetakirkolta Mustamäkeen, jossa turvattiin rajaa linnoittamalla. Siellä rakennettiin monirivisiä piikkilanka- kompastusesteitä. Pitkinä työpäivinä kaadettiin puut, teroitettiin niistä paalut ja juntattiin maahan piikkilankojen kiinnittämiseksi.

Patterin puhelinryhmä rakensi yhteyksiä, joita tarvittiin tykistön tulenjohtoon ja yhteydenpitoon. Joulukuun lopulla se joutui ryteikköisiin taistelumaastoihin Leipäsuolle. Kranaatit räjähtelivät eikä tappioilta välttytty. Ryhmän oli oltava ensimmäisenä rakentamassa yhteydet eteen ja taakse. Se tuli viimeisenä purkaen niitä, kun jouduttiin peräytymään. Ryhmänjohtajan savolaishuumori pyrki laukaisemaan pelkotilanteita. Matkimalla kranaatin ujellusta hän sai joukkoon liikettä, kun arimmat nopeasti *menivät maihin*. Puhelinliikenteen salasanoissa käytettiin runollista mielikuvitusta. Kun lähelle oli tullut raskaita ammuksia, tulenjohtopaikasta viestitettiin että *pilvikarvan haaveeseen uinut suuria haukia*. Vuoden alussa oltiin tulipalopakkasten armoilla. Kun tykkien hidastin ja palautinlaitteet lakkasivat toimimasta, viestitettiin *Säret eivät hengitä*. Tammikuussa pakkasta oli jopa niin paljon, että 45 asteeseen yltänyt mittariasteikko ylittyi.

Lumipuku oli välttämätön asu talvisodassa.

Tammikuun viimeisellä viikolla patteri marssi Pyhäjärven maisemiin ja majoittui karjalaistaloihin. Tykit pantiin torjunta-asemiin rantaviivan tuntumaan. Viholliskoneet kä-

vivät jatkuvasti pommittamassa ja tulittivat konekivääreillään tiellä liikkuvia. Hetken rauhaa antoi vain riittävän huono lentosää. Koneiden pelossa voitiin taloja lämmittää vain pimeän aikana.

Lotta aina valmiina

Talvisodan alkaessa ei lottien toiminnalle ollut yksityiskohtaisia määräyksiä. Rintamalle jotkut saivat komennuksen, muutamat vain lähtivät paikkakunnan miesten mukana tai hakeutuivat läheisten sukulaistensa kanssa samoihin joukko-osastoihin. Jotkut saivat myöhäisen komennuksen, kuten nuori lotta joka koki elämänsä ensimmäisen seikkailun jäljittäessään yksikköään. Hän matkusti milloin junassa, milloin kuorma-auton lavalla ja yöpyi toisen lotan kanssa heinäladossa. Se oli kuitenkin vasta alkua rintaman rajuille tapahtumille.

Rintamalle lähetettiin nuoria ja naimattomia lottia. Siellä kohtasi kalmanhajun monin eri tavoin. Eräs 17 -vuotias viestilotta muistaa yksinäiset päivystysvuorot Lappeenrannan kylpylässä. Laitoksen pesulaan *tuotiin sitten ruumiita, yökaudet tuotiin lasteja ja pestiin ja pantiin arkkuihin. Oli kaamea tunne väliin, kun ei oikein ollut aikuinen.* Hänestä tuntui järkyttävältä tietää, että lotat niitä siellä pesivät.

Lottien työ oli ollut vapaaehtoista ja palkatonta. 12. päivänä joulukuuta puolustusministeriö teki päätöksen, että "niille lotille, jotka oli määrätty palvelustehtävään puolustusvoimissa, suoritettiin palveluksen tapahtuessa vieraalla paikkakunnalla vapaan majoituksen ja muonituksen lisäksi päivärahaa 8 mk päivässä". Summa vastaa 2,30 euroa vuonna 2003. Rahalla oli kuitenkin vähemmän merkitystä kuin nykyisin. Naisilla oli vapaa ylöspito ja litterat matkustamisia varten. Yksityiskohtana voi mainita, että heille kuului myös tupakat kuten miehillekin. *Jouduttiin näyttämään varastomiehelle, että poltetaan. Vedimme lyhyitä sauhuja näytteeksi, vaikka kukaan meistä ei tupakoinut. Tuntui kuitenkin, että annos kuului meille siinä kuin miehillekin. Vaihdoin sitten tupakat muuhun tavaraan,* kertoi reipas rintamalotta.

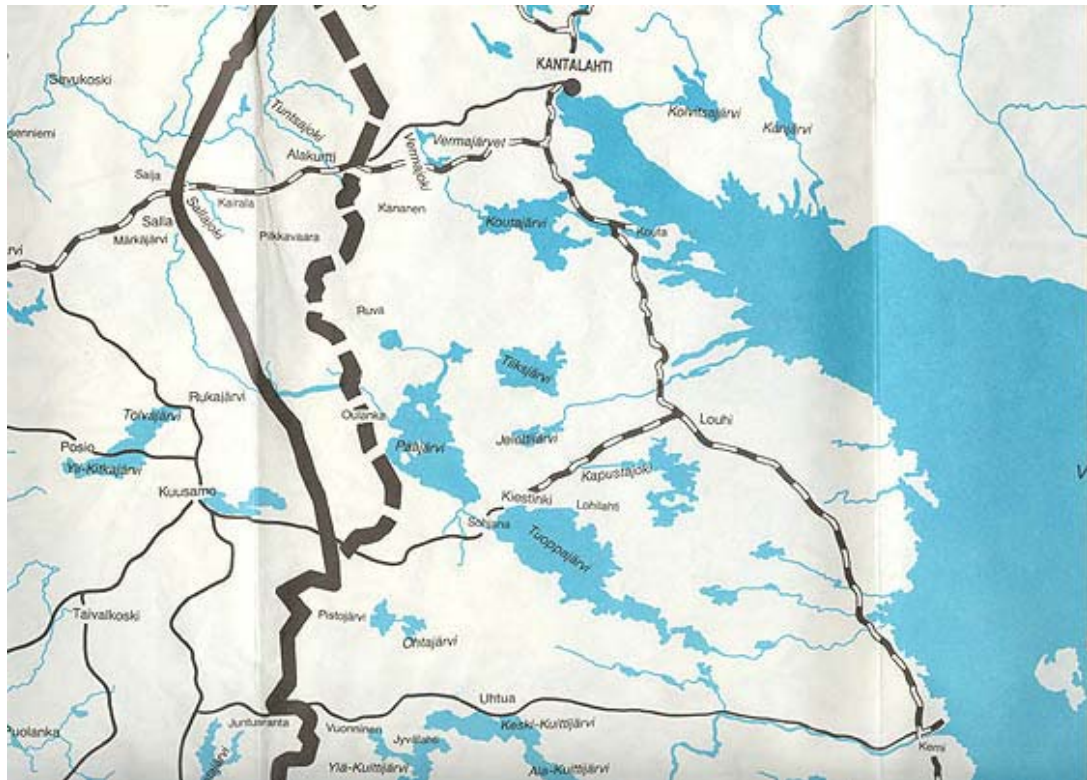
Jatkosodan hyökkäysvaihe

Vuoden 1941 kesäsodaksi sanottu taistelu alkoi hyvin suunniteltuna ja valmisteltuna. Siihen liittyi maailmanlaajuinen kuvitelma nopeasta ratkaisusta. Sodan alku muistutti voitonmarssia itään, sillä motorisoitujen joukkojen eteneminen oli usein nopeaa ja vastapuolen tappiot suuria. Vaikeuksiakin silti tuli vastaan.

Etenemistä ja yllätyksiä

Sodan ensimmäisissä hyökkäyksissä taistelivat Hjalmar Siilasvuon johtamat saksalaiset joukot ja suomalainen JR 53 apuvoimineen. Mukana oli myös mikkeliiläisiä. Saksalaisen divisioonan miehistö oli nuoria suurkaupungin kasvatteja, suurin osa ylioppilaita tai lukiolaisia. Heidän sotilaskoulutuksensa rajoittui 3 viikkoon ja sitten miehitysjoukkona toimimiseen Persamossa. Metsämaastosta ei ollut kokemusta, eikä johtajina ollut ammattisotilaita. Joukko saapui 1000 autolla ja hyvin aseistettuna, mutta ilman korpisotaan tarvittavia varusteita. Heillä ei ollut teltoja eikä kompassia, ei kirveitä tai sahoja, joita tuskin olisivat osanneet käyttääkään.

Elokuussa merkittävän roolin sai Jussi Turtolan komentama ryhmä, joka lähti Kuusamosta. Suuntana oli liikenteellisesti tärkeä Kiestinki. Sieltä johti maantie 60 km päähän Muurmannin radalle, jonka katkaisemiseen joukot pyrkivät. Rautatieyhteys sinne oli valmistunut juuri ennen sotaa. Kiestinkiä valloittamaan lähteneet joukot ylittivät Moskovan rauhan rajan täyden hiljaisuuden vallitessa yöllä 1. päivänä heinäkuuta. Neuvostoliiton rajavartiojoukot polttivat tupansa ja perääntyivät. Joukot jatkoivat etenemistä miehittäen useita kyliä, ja korjaten teitä. Sodan toisella viikolla alkoi vastarinta tiukentua. Sitten etenemistä hidastivat suot, joiden yli oli rakennettava telalavat moottoriajoneuvoille. Tuhansia tukkipuita jouduttiin kaatamaan.

Pohjoisen rajaseutua ja Kiestinki.

Enteellistä oli, että ns. Mottikukkulalla käytiin ensimmäinen suurempi yhteenotto ja menetettiin miehiä. Kiestinkiin saavuttaessa oli suomalaisista kaatunut 361 miestä ja haavoittunut tai sairastunut 600. Monet kaatuivat sodan ensimmäisessä taistelussaan. Saksalaisten tappioista kertovat suuret kenttähautausmaat tien varrella.

Ensimmäisille kaatuneille pidettiin juhlallinen muistotilaisuus iltahartauden yhteydessä. Komentaja lausui muistosanat, kenttäpappi luki Raamattua ja upseerit tekivät kunniaa. Vähitellen kuolemasta tuli kuitenkin jokapäiväinen vieras, eikä juhlallisuuksiin ollut tilaisuutta taistelujen kovetessa. Uskonto liittyi kuitenkin erottamattomasti suomalaiseen sodankäyntiin. Jokaisella yksiköllä oli oma sotilaspastorinsa ja aina ennen taistelua pyrittiin pitämään hartaushetki. Vertailun vuoksi voi todeta, että saksalaisilla oli vain yksi pappi koko divisioonassa.

Järven rannalla sijaitseva kauppala oli pohjoisen Vienan keskuspaikka. Siellä oli sijainnut suuri sotilasvaruskunta, mutta neuvostoliittolaiset polttivat lähes kaikki rakennukset ennen vetäytymistään. Ensimmäisenä vielä palavaan Kiestinkiin tunkeutui suomalainen jääkärijoukkue. Saksalaiset olivat kuitenkin innokkaampia tiedotustoiminnassa ja pian Hitlerin päämajan radio kertoi valtauksista koko maailmalle. Mannerheim sai syyn ihmetellä, miten hän joutuu Saksan yleisradion kautta kuulemaan rintamansa uutiset.

Kuljettuaan taistellen 150 km miehet olivat väsyneitä ja lisävaivaksi tuli ripuliepidemia. Sekä suomalaiset että saksalaiset lääkärit vaativat joukoille lepoaikaa. Mutta sodan strategia ei tätä hyväksynyt. Saavutettu menestys oli hyödynnettävä ja etenemistä jatkettava välittömästi. Vihollista pidettiin jo lyötynä, mutta niin ei ollut ja saarrostopuolueen tuloksena suomalainen joukko-osasto jäi mottiin.

Neuvostojoukot kävivät sitkeää viivytystaistelua ja voittivat niin paljon aikaa, että Arkangelista saapuvat apujoukot ehtivät mukaan ja Muurmannin rata jäi katkaisematta. Joukot pyrkivät kuitenkin etenemään. Kiestingin asemalle oli jäänyt ehjiä tavaravaunualustoja ja vetovaunu. Niihin kuormattiin tykit ja työnnettiin miesvoimin uusiin asemiin tukemaan rataa pitkin etenevää hyökkäystä. Ylämäessä haettiin hevosia avuksi.

Seuraavana päivänä yli 20 km marssin jälkeen joukko eteneviä kuuli rautatien pohjoispuolelta hakkuuääniä. Venäläiset rakensivat murren, etenemisestettä. Hyökkääjät yllättivät heidät ja vain muutama yli kolmestakymmenestä pääsi pakenemaan.

Puolenpäivän aikaan vastaan tuli uudenlainen sotakone, panssarijuna. Siinä oli ensin kolme tavaravaunua räjäyttämässä mahdollisia miinoja ja sitten veturi. Veturin jälkeen oli kolme varsinaista panssaroitua sotavaunua, jotka oli varustettu kahdella tykillä, neljällä konekiväärillä ja pikakivääreillä. Juna ehti herättää kauhua ammuskellessaan kymmenen minuuttia. Korkean ratapenkan juurelle kyykistyneet olivat kuitenkin turvassa. Juna lähti, mutta palasi puolen tunnin kuluttua. Se oli ottanut kranaatteja mukaan, ja nyt ei auttanut enää ratapenkkakaan.

Suomalaisille tuli kiire käyttää mielikuvitusta, kun juna jälleen poistui. Omatekoisilla panoksilla rata saatiin katkaistua. Joukkoja tuotiin rataa pitkin taisteluihin ja vastapuolelle aiheutettiin suuria menetyksiä. Mutta myös omat menetykset olivat suuria ennenkuin motista lopulta vetäydyttiin syyskuun alkupuolella.

Tykkimiesten matkassa

Mikkelin ja ympäristökuntien miehistä oli perustettu Tuukkalan kasarmilla ja Porrasalmen nuorisoseuratalolla 10. divisioonaan kuuluva patteristo. Kesäkuun 20 päivänä se aloitti keskitysmarssinsa aluksi yli 30 km päivittäisillä matkoilla. Kuukauden kuluttua se osallistui taisteluihin jalkaväkirykmentti 43 kanssa, jossa myös mikkelinläisiä taisteli. Elokuun alussa ohjelmassa oli marssia itään, junakuljetus ja taas marssia, koulutusta ja kaluston vaihtoakin. Elokuun alussa 10. divisioona saavutti vanhan valtakunnanrajan. Jalkaväki kävi sitkeitä taisteluja ja eteni Lempaalan järviseläälle. Se oli saavuttanut tavoitteeksi annetun linjan 10. päivänä syyskuuta. Patteristo sijoitti vaihtelevaan maastoon tuliasemat ja tulenohtopaikat mahdollisimman edullisesti.

Hyökkäysvaiheen voi katsoa mikkelinläisten osalta päättyneen jo syyskuussa 1941. Sen aikana taisteluissa menehtyi nelisenkymmentä mikkelinläistä, ja loppuvuonna vielä 10. Asemasodan aikana vuoden 1942 alusta kesäkuuhun 1944 menetykset olivat kuusikymmentä.

Lotat ja sairaanhoitajat rintamalla

Suomen naiset eivät suorittaneet varsinaisia taistelutehtäviä, vaikka monella oli ampuma-ase henkilökohtaisen turvallisuuden vuoksi. Erityisesti ilmavalvontatyö oli vaarallista ja usein yksinäistäkin. Tehtäviä riitti muonituksessa, varusteiden huollossa,

kansliatöissä ja monessa erityistehtävässä. On laskettu, että ilman naisten panosta olisi joka seitsemäs mies jouduttu ottamaan pois ketjusta. Pienen maan armeijassa sillä oli suuri merkitys.

Sairaalana toiminut
Sortavalan diakonissalaitos
tuli monelle tutuksi.

Haavoittuneita hoitamaan lähteneistä sairaanhoitajista moni oli lotta. Lisäksi lääkintäjäoston koulutetut olivat Mikkeliissäkin yksi suurin lottaryhmä. Oli myös naisia, jotka eivät periaatteellisista tai poliittisista syistä halunneet liittyä lottajärjestöön. Heille Suomen Punainen Risti perusti vuoden 1941 lopulla apusisarjärjestön, jonka johtokunnassa oli myös työläisnaisten edustus. Apusisaret saivat yhdeksän kuukauden mittaisen koulutuksen. Sairaanhoitajista koulutetuimmat, terveimmät ja nuorimmat komennettiin vaativimpiin tehtäviin.

Raskaimpia tehtäviä oli työ kaatuneiden evakuoimiskeskuksissa. Ruumiit tuotiin sinne kentältä ja lotat riisuivat ne, pesivät, pukivat ja asettivat mahdollisimman kauniisti arkkuihin. Nuorelle lotalle oli järkytys joutua sotilaiden kantaman ruumiskasan luo.

Talvella ruumiita oli ensin sulateltava. Sitten oli aloitettava vaatteiden poistaminen, veren peseminen ja jäsenien oikominen. Varattuna oli yksinkertaisia lauta-arkkuja, joiden pätyyn tuli vainajan nimi ja osoite kotiin lähettämistä varten. Jos taistelijan kasvot olivat ruhjoutuneet tai ruumis vajavainen, lisättiin merkintä: *EI SAA AVATA*. Tämä merkintä tarvittiin moneen arkkuun heti sodan alussa helteisen säänkin vuoksi.

Vainajia huoltava lotta saattoi tunnistaa omaisensa tai ystävänsä. Tehtävä oli sekä henkisesti että ruumiillisesti niin raskas, että moni jaksoi sitä yhtäjaksoisesti vain pari kuukautta. Perinteisellä vainajien kunnioittamisella oli kuitenkin moraalinen ulottuvuus. Se oli yksi osa suomalaista peräksiantamattomuutta.

Lottien tarve kasvoi sodan alettua ja kaikilla ei ollut yhtä vakaata velvollisuudentuntoa. Toisaalta sota pakotti löysäämään vaatimuksia järjestökurin ja tapakulttuurin suhteen. Kuolema silmien edessä ei hameenhelmojen pituudella ollut merkitystä, sen ymmärsivät kaikki.

Rintamaolosuhteissa vaikutti armeijan yleinen järjestys. Kuvaavaa on rintamalotan kertomus armeijan tupakoista. Annos kuului palveluksessa oleville lotille siinä kuin

miehillekin. Lotat eivät tupakoineet, se soti vastoin järjestön puhtauden ja hyvien tapojen vaatimusta. Mutta käytännölliset lotat ajattelivat, että kun miehet kerran ottivat annoksensa, niin he myös. Kun räntimikko vaati osoittamaan, että poltettiin, niin tytöt teeskentelivät sujuvasti. Tupakat sitten vaihdettiin muuhun tavaraan.

Rintamalotta muistaa myös tapauksen joukuulta 1941. Oli hiihtokilpailut ja niiden aluksi paraati. Sen jälkeen muonittajalotat hytisivät ja palelivat, kahvia toivoivat saavansa. Mutta komentaja sanoi, että kun täällä on konjakkia, jokaisen on myös nautittava. *Me lotat pantiin stop, ei me haluta.* Komentaja sanoi: *Se on nyt pakko!* Periaatteista tingittiin, mutta lotat varmaan pelastuivat paleltumiselta. Palkintojakaan ei jaettu, kun oli niin kylmä.

Asemasotavaihe

Vuoden 1942 alusta joukot jäivät saavuttamiinsa asemiin ja sodasta tuli vakiintunut olotila. Miehet rakensivat hirsisiä korsuja havumajojen tilalle. He autoivat karjalaisia uudelleenrakentamisessa ja peltotöissä, valmistivat tuhansia heinäseipäitä ja kunnostivat maatalouskoneita. Olivat mukana heinäkorjuussa ja peltujen muokkauksessa. Itselleen he viljelivät ainakin tupakkaa.

Miesten harrastukset muistuttivat kotirintamaa, jonka kanssa sotilasjohto piti yllä kilpailuhenkeä. Sodan tuomina pulavuosina kerättiin havupuiden pihkaa korvaamaan ulkomailta tuotua hartsia, jota tarvittiin paperiteollisuudessa. Esimerkiksi vuonna 1943 kenttäarmeija keräsi sitä 160 000 kg.

Ateriat muuttuivat monipuolisiksi ja ruokailu säännölliseksi. Metsissä oli paljon riistaa ja järvet olivat kalaisia. Upseerit metsästivät ja rivimiehet ampuivat joskus rottia, kun hänistä sai ylimääräisen maitoannoksen.

Kieltolaki kumottiin rintamalla heinäkuun alussa vuonna 1943. Sen jälkeen jokainen mies sai ostaa kerran kuukaudessa puoli litraa viinaa rykmentin huollosta. Hinta oli sama kuin Alkossa kotirintamalla. Etulinjassa alkoholin nauttiminen kuitenkin oli ehdottomasti kielletty, ja joskus tästä aiheutui ongelmia.

Puolustusvoimat antoi Sotilaskotiyhdistykselle ohjeen perustaa kullekin joukkoyksikölle oma sotilaskoti. Lisäksi lottajärjestö perusti kanttiineja, joita oli esimerkiksi Karjalan kannaksella jo viisikymmentä helmikuussa 1942. Monet suorittivat kirjeopistokursseja. Armeijan valistusosasto tilasi lehtiä, yksi kotipaikkakunnalta, valtakunnan lehti, Suojeluskunnan Hakkapeliitta ja uskonnollinen Koti ja Kasarmi. Lisäksi luettiin kunkin yksikön omia rintamalehtiä.

Hetki taistelujen tauottua. Vasemmalla JR7 alkuvaiheen komentaja eversti A. Kemppi. Oikealla tiedustelun johtaja Hallamaa.

Kuin kullankaivajat villiin länteen me saavuimme korpeen Inkerinmaan. Ei löytynyt helmiä, kultahiekkää, me löysimme bunkkerilinjan vaan. Punanahkojen jouset ei soineet täällä, me iskimme vain puna-armeijaa. Ja aarmiometsiin Inkerin korven jäi monta hiljaista vainajaa. - Sateessa ja pakkassäässä, saappaat liejussa ja jäässä möyrytty on rajan pintaa, panssaroitu Suomen rintaa.

Näitä säkeitä sisältävä runo oli Tyrjän Rykmentin Lehdessä, joka monistettuna ilmestyi syyskuussa 1943. Tyrjän Rykmentiksi sanottua jalkaväkirykmentti 7 johti silloisen armeijan nuorin rykmentinkomentaja, 37 -vuotias Adolf Ehnrooth. Paitsi runoja, rykmentin miehet sommitelivat pahkapöytiä, joilla saatiin palkinto myös valtakunnallisessa puhdetyökilpailussa.

Asemasodan aikana voitiin kokoontua hirsiseinäisiin tupiin ruokailemaan ja juhlimaan.

Ajankulua toivat viihdytyskiertueet ja elokuvaesitykset. Armeija kierrätti suurta valikoimaa sekä valistavia että viihdyttäviä elokuvia. Karhumäessä toimi tivolikin. Mikkeliäisille läheinen oli Termola, jonne maaliskuussa 1944 valmistui kaikkiaan 780 istumapaikkaa käsittävä Tyrjänlinna. Siellä korsuista saapuneet saivat katsella myös opperaesityksiä.

Urheilu oli Kannaksella erityisasemassa. Ehnrooth suosi sotilaskoulutukseen liittyviä lajeja, ammuntaa, ampumahiihtoa, täyspakkauksmarsseja sekä hiihtomarsseja, joissa hiihdettiin pitkiä matkoja ilman sauvoja. Naapurirykmenttejä vastaan käytiin jännittäviä otteluja. Hämäläisjoukkojen komentaja Aaro Pajari oli innokas urheilumies. Koko Kannaksen alueen käsittävissä mestaruuskisoissa suoritettiin 10 km juoksu täysissä varusteissa ja talvella taas 100 km hiihto kivääri selässä.

Jokaisessa rykmentissä oli valistusupseeri, joka pyrki huolehtimaan miesten henkisistä tarpeista. Taustalla oli taistelumoraalin ja -hengen ylläpitäminen lähes kolme vuotta kestäneenä asemasotakautena. Huumori oli ollut henkireikänä kovissa taisteluissa, nyt sitä viljeltiin ajankuluksi.

Musiikki oli suosittu ajanviete ja mikkeliäiset järjestivät paljon myös omaehtoista ohjelmaa. Joulun alla 1942 sai alkunsa lauluyhtye Rallipartio, joka nousi jatkosodan kuuluisimmaksi rintamaviihdyttäjäksi. Siihen kuuluvat etulinjan miehet kävivät vapaavuorollaan esiintymässä. Huippuhetken he kokivat marraskuussa 1943 esiintyessään Helsingin Kansallisteatterissa. Tasavallan presidentin läsnäollessa pidettiin silloin järjestyksessä sadas asemiesilta. Siellä rallipartio ei kuitenkaan saanut esittää bravuurinumeroaan: *Ryssä istui montussa votkapullo suussa...* Asemiesillat olivat sotavuosien suosituin radio-ohjelma.

Kotipaikkakunnalta kunnan ja eri järjestöjen edustajat kävivät vierailuilla. Kenttäposti kulki tiuhaan rintaman ja kotiseudun välillä. Kirjeitä, kortteja ja paketteja riitti. Yksi erikoisuus olivat kotirintaman naisten lähettämät paketit tuntemattomalle sotilaalle. Niihin liitettyjen yhteystietojen perusteella syttyi monta sotaromanssia ja pidempiäkin suhteita.

Vaaran keskellä tai yhteisessä uurastuksessa syntyi kiinteitä ystävyssuhteita, joita kuvavat myös silloin suosiossa olleiden muistokirjojen runot ja tervehdykset. Erityisesti tämä korostui lääkintälottien kohdalla, joiden työhön liittyi herkässä tilanteessa olevien miesten kohtaaminen ja ehkä elämän pelastaminen. Heidän muistovärssykirjoissaan miehet kiittivät hoidosta ja toveruudesta, naiset taas ystävyystä. Hempeän runollinen oli Satakunnan pojan muisto Kertulle: *Ken lempesi saa sinun puhtahan, kelle syömmesi sykkii ja palaa... kelle kannat sä ikuista valaa*. Toinen oli salaa ottanut kuvan lotasta ja kiitti siitä. Naisten keskeistä todellisuutta kuvaa parhaiten viesti: *Kaksi sanaa vaan: Luota Jumalaan. Ole suomalainen asti kuolemaan*.

Kohti loppua reservissä ja eturintamassa

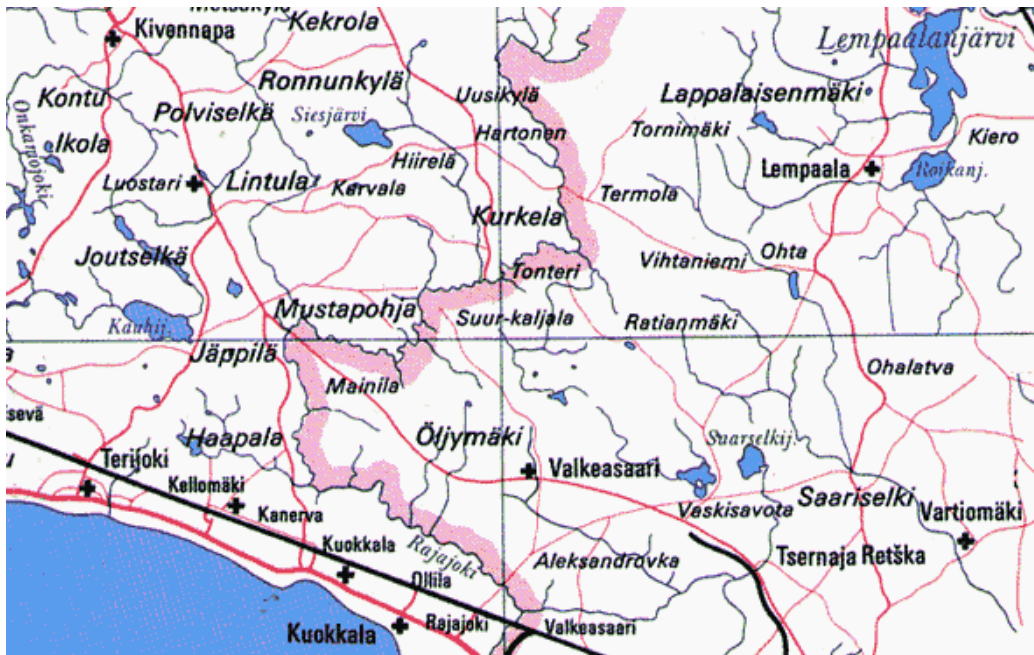

Saksan aseiden kärsiessä tappioita maailmansodassa kiihtyi propaganda myös Suomen rintamalla. Lentolehtisissä kehoitettiin siirtymään voittajan puolelle.

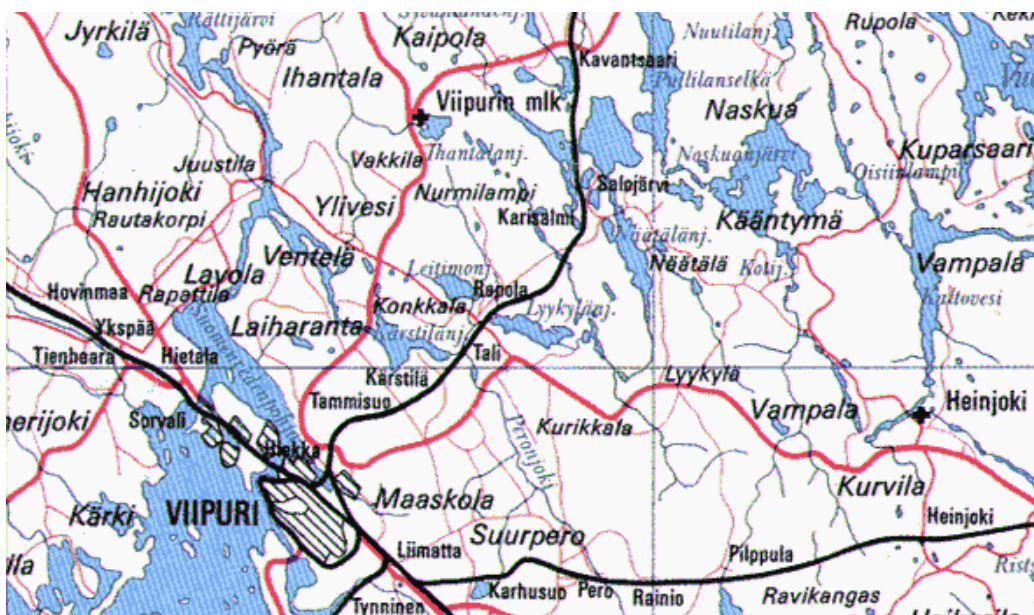
Keväällä 1943 Kannakselle rakennettiin uutta pääpuolustuslinjaa. Yksi sen tärkeimmistä tukikohdista oli Siiranmäki, neljän tien risteyksessä seitsemän kilometrin päässä rajalta sijaitseva pikkukylä. Keväällä 1944 kävivät JR 7:n upseerit tutustumassa linnoitustyttömaahan ja totesivat puolustusvarustuksen monessa suhteessa keskeneräiseksi. Siellä he joutuivat kohtaamaan sodan kammottavimmat hetket.

Kesäkuun 9. päivänä 1944 alkoi Neuvostoliiton suurhyökkäys Valkeasaarella tunnin kestäväällä ilmapommituksella ja maataistelukoneiden hyökkäyksillä. Suomalaiset etujoukot saivat samalla vastaansa kiivaan tulituksen. Kranaatit ja tykinammukset tuhosivat tukikohtia ja korsut sortuivat. Tulitus räjäytti miinakentät ja katkoi puhelinlinjat. Tulitus jatkui koko päivän ja seuraavana aamuna vieläkin rajumpana ulottuen jopa viiden kilometrin päähän etulinjasta. Suomalaisen vastahyökkäykset eivät onnistuneet ja ajoittain sekasortoinenkin perääntymisvaihe alkoi.

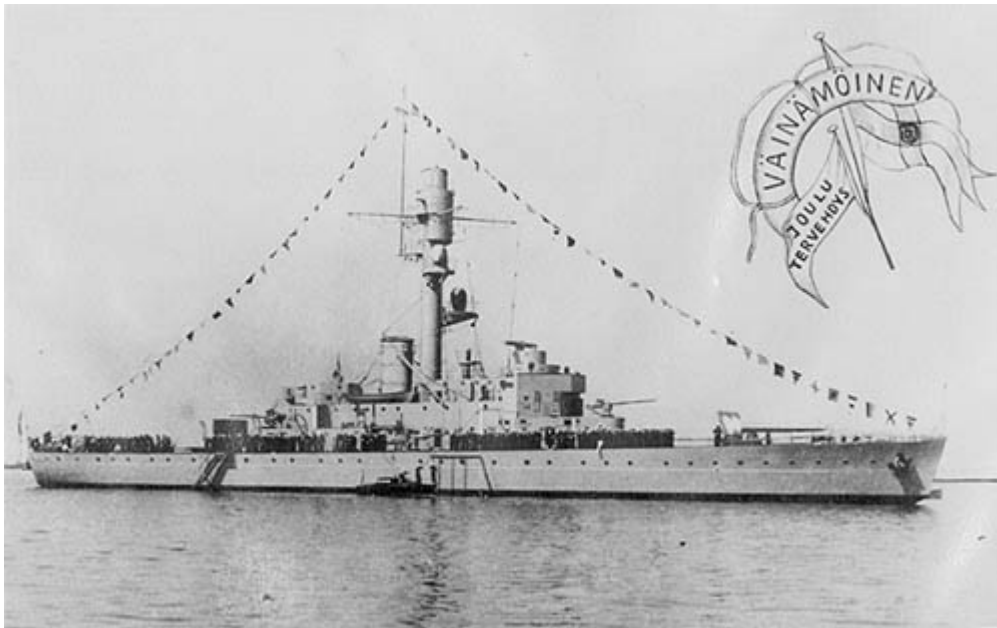
Vajaan kilometrin päässä etulinjasta myös Siiranmäen miehet nukkuivat kuuden aikaan aamulla. He heräsivät tykkien kumuun tai parakin tärinään ja näkivät taistelukoneiden tulevan aalto aallon jälkeen täyttären koko taivaan. Ne pudottivat pomminsa tai tulittivat asemia. Kuivan kevään jälkeen ammuksot nostattivat pölypilviä, jotka samensivat taivaan. Monet pitkien sotavuosien karaisematkin joutuivat pakokauhun valtaan. Ennen harvinaisia *marjamiehinä* esiintyneitä tavattiin usein. Monen komentajan kaatuminen aiheutti sekasortoa. Jäljelle jääneiden oli koottava hajalle lyödyistä joukoista puolustusyksiköt.

Osittaista pelastusta merkitsi se, että vastapuoli viivytteli, ehkä peläten mottiin joutumista. Neuvostoarmeijan etujoukot tekivät voimakkaita hyökkäyksiä, mutta itse rintama ei pystynyt seuraamaan hyökkäyskiilaa. Suomalaisille jäi aikaa irrottautua öisin ja järjestää puolustus uudelleen. Jatkuva paine kohdistui kuitenkin Siiranmäen risteykseen. Sadat maataistelukoneet ajoivat edestakaisin tulittaen ampumahautoja ja teitä. Ammukset räjähtelivät ja tykit ulvoivat, järeimpinä pahamaineiset monipiippuiset *Stalinin urut*.

9. Tie rauhaan

Suomen laivaston ylpeys panssarilaiva Väinämöinen oli rakennettu 1920 -luvun lopulla, ja se esiintyi isänmaallisessa joulukortissakin. Alus jouduttiin luovuttamaan Neuvostoliitolle ns. saksalaissaatavista, kun Suomen Saksasta ottamat lainat maksettiin voittajalle. Tämä sijoitti aluksen liikkuvaksi rannikopuolustuslinnakkeeksi Porkkalan rannikolle. Laivalle annettiin uudeksi nimeksi Vyborg.

Aselevon tullessa voimaan tuli lakkasi Suomen puolella 4. päivänä syyskuuta, mutta Neuvostoliiton puolella täysin vasta seuraavana päivänä. Rintamalta saapuvat toivat mukanaan epäilyjä tulevaisuuden suhteen, ja niitä vahvistivat syksyn seuraavat tapahtumat. Rauhanehdot olivat raskaat. Karjalan menetys Viipuria myöten pakotti sen asukkaat uudelle evakkotaipaleelle. Neuvostoliitolle oli vuokrattava pääkaupungin välittömässä läheisyydessä oleva Porkkalan alue viideksikymmeneksi vuodeksi. Se nähtiin vaarana Suomen itsenäisyydelle. Eräässä vaiheessa Mannerheim arveli, että pääkaupunki olisi siirrettävä Turkuun. 19. päivänä syyskuuta solmittu välirauhansopimus oli samalla eräänlainen valtalaki, joka antoi voittajalle oikeudet määrätä myös maan sisäisistä asioista.

Helsinkiin saapui Liitoutuneitten Valvontakomissio, jonka puheenjohtajana toimi Neuvostoliiton A. A. Zdanov. Hän oli onnistuneesti suorittanut Baltian maiden muuttamisen neuvostovaltioiksi. Komission jäsenillä oli rajaton oikeus matkustaa maassa, tutkia asiakirjoja ja tehdä tarkastuskäyntejä. Se vaati täydelliset tiedot Suomen puolustuksesta. Neuvostoliitolla oli 200 virallista edustajaa eri puolilla Suomea ja sen tiedustelupalvelun mahdollisuudet Suomessa olivat lähes rajattomat. Porkkalan esikunta laati täydelliset selvitykset mm. maan puolustusvalmiudesta. Raportissaan se mainitsi ympäristönsä olevan oletettavia vihollisia. Tilannetta kuvaa Paasikiven pessimistinen lausahdus: *Olemme voitettu maa, ja Zdanov on nyt täällä korkein käskijä.*

Lapin sota

Rauhansopimus vaati saksalaisten joukkojen poistamista maasta kahdessa viikossa. Ehtoa oli käytännössä mahdoton toteuttaa. Eikä entisten aseveljien muuntaminen viholliseksi ollut helppoa. Yhteistyössä suoritettu alkuvaihe johti valvontakomission protestiin ja täysimittaiseen sotaan pohjoisessa. Tapahtumat muuttivat monen käsityksiä aikaisemmin suosituista saksalaissotilaista. Usein henkilökohtaiset kokemukset määräisivät suhtautumistavan. Mikkelissä monelle jäi vain hyviä muistoja. Pohjoisessa palvelevat näkivät saksalaisten jättämän tuhon. Joukkojen käyttämä poltetun maan taktiikka herätti katkeruutta ja vihamielisyyttä. Eräs lotta oli Oulussa komennuksella kun Lapin sota alkoi. Sieltä hän parin sairaanhoitajan, lääkärin ja lääkintämiehen kanssa lähti pienellä moottorilaivalla Veitsiluotoon. Käynnissä oli massiivinen hyökkäys, jonka jäljiltä tuotiin haavoittuneita suurelle kansakoululle. Mitään ei ollut järjestetty etukäteen. Sairaala oli perustettava heti, vaikka maantiet olivat tukossa, eikä misään saatu apua. Ryhmällä oli mukanaan hoitotarvikkeita ja vähän kuivaa muonaa. Se perusti ensiapuaseman koulun ruokalaan ja alkoi työskennellä korkeapaineessa. Vangittu saksalainen lääkäri oli mukana työssä. Autoja tuli jatkuvasti pihaan, potilaita tuotiin sisään ja samalla vietiin menehtyneitä pois. Välillä hoitajat kiirehtivät pihalle katsomaan sotilaita, vieläkö heille olisi jotain tehtävissä. *Kolme vuorokautta meni ennenkuin saatiin apua... sai maistaa sitä sota, päätti lotta kertomuksensa.*

Menneisyyden taakka

Koko kansan oli osallistuttava voimiensa ja varojensa mukaan jälleenrakentamiseen ja sodasta kärsineiden auttamiseen. Samaan aikaan oli suoritettava suuret sotakorvaukset Neuvostoliitolle, pääosin tavaratoimituksina.

Valtion rahatilanteen pelastamiseksi yrityksille määrättiin osakkeina suoritettava omaisuudenluovutusvero, joka oli 20 % vuoden 1944 loppuomaisuudesta. Yksityisille annettiin hyvitys sodan menetyksistä pääosin luontaiskorvauksena. Koko maassa tuli korvaushakemuksia kaikkiaan yli 145 000 kpl rahamäärältään yli 82 mdr mk (vastaa noin 8 mdr euroa vuonna 2003). Maata alettiin pakkolunastaa asutustarkoituksiin. Valtio otti sitä varten lainaa yli 44.5 mrd mk (vastaavasti n. 4.5 mrd euroa), josta puolet tarvittiin siirtoväelle. Heitä oli vuonna 1944 koko maassa yli 420 000 henkeä, joista Mikkelin läänissä n. 32 000. Kolmen vuoden kuluttua oli heitä jäänyt seudulle n. 26 000. Perinteitään vaalivat karjalaiset vaikuttivat monella tavoin paikkakunnan elämään.

Mikkelissäkin sodan jälkien korjaaminen sekä aineellisella että henkiselä tasolla pääsi alkuun marraskuussa 1944. Kaupunkilaisista 142 oli jäänyt sotaorvoksi. Perustettiin kummivaliokunta, joka seurasi heidän elämäänsä. Jokaisella oli oma sotakummi ja pankkikirja, jonka tiliä kartutettiin jatkuvasti. Armeijan kotiuttaminen alkoi. Junat olivat täynnä sotilaita ja siviilien oli vältettävä turhia matkoja. Siirtoväkeä ja karjaa kuljetettiin Mikkelin seudulta muualle, sillä siirtolaisten lehmien tulo oli aiheuttanut rehupulan. Pulaa oli kaikesta muustakin, vain työtä ja yritystä riitti. Esimerkiksi asevelinaisten järjestämällä tallukantekokursseilla oli 200 osanottajaa. Seuraavan vuoden keväällä järjestettiin sotaleskille ammattikurssit, joille osallistui lähes 650 naista. Sotainvalideista pyrittiin saamaan työkykyisiä laajalla ammattikurssiohjelmalla. Jotta heille ja muille rintamamiehille saataisiin asunnot, aloitettiin suurtalkoot omakotitalojen rakentamiseksi.

Poliittisella puolella tilanne muuttui. Suomi Neuvostoliitto -seura perustettiin 15.9 ja maan alle painettu Suomen Kommunistinen Puolue aloitti toimintansa lokakuussa. Se sai yhä enemmän valtaa ja valtiollisesta poliisista tuli sisäministeri Yrjö Leinon johdolla *punainen Valpo*. Suojeluskunnan johtohenkilöt joutuivat tulilinjalle ja heidän perheensä elivät pelon vallassa. Huhut tiettyjen henkilöiden joutumisesta mustalle listalle ja eliminoitaviksi lähtivät liikkeelle.

Inkeriläisten kohtalo

Suomeen siirrettyjen tai paenneiden inkeriläisten kohtalo ratkesi rauhanteossa. Neuvostoliitto vaati heidän palauttamistaan. Marraskuun alussa heidät vietiin liikkuvan poliisin valvomille kokoamisleireille, joista yksi oli Mikkeli. Joulukuun alussa junat veivät heidän Vainikkalan kautta itään. Mukaan joutuivat lähtemään myös suomalaisperheisiin adoptoidut lapset. Tätä operaatiota tuettiin määräämällä kokoontumispaikakunnille 42 vuorokauden kestävä alkoholinkäyttökielto.

Maanpuolustusjärjestöjen kohtalo

Välirauhansopimuksen tekstissä mainittiin, että Suomi sitoutuu määrääjassa *asettamaan armeijansa rauhanaikaiselle kannalle*. Siihen kuului myös pykälä 21, jonka sanamuoto oli suoraan otettu Romanian aiemmin tehdystä sopimuksesta. Tulkinnanvarainen pykälä vaati, että:

Suomi sitoutuu heti hajoittamaan kaikki sen alueella toimivat hitleriläismieliset (fascisminluontoiset) järjestöt, jotka harjoittavat Yhdistyneille Kansakunnille ja erityisesti Neuvostoliitolle vihamielistä propagandaa, sekä vastaisuudessa olemaan sallimatta tällaisien järjestöjen olemassaoloa.

Suojeluskunta tulilinjalla

Pykälän 21 perusteella sisäasiainministeriö hallituksen toimeksiannosta lakkautti jo syyskuun lopulla useita yhdistyksiä joiden nimi viittasi kansallissosialismiin, tai jotka olivat selvästi äärioikeistolaisia tai saksalaismielisiä. Mukana olivat Isänmaallinen Kansanliike IKL ja Akaateeminen Karjala Seura AKS.

Sodan vielä jatkuessa keväällä 1944 oli Suojeluskuntien ylipäällikkö pohtinut järjestön tulevaisuudennäkymiä ja samalla myös sen mahdollista lakkauttamista. Olivathan sen asenteet olleet neuvostovastaisia ja vastustaja luokitteli sen jäsenet vanhan kaavan mukaan lahtareiksi. Aluksi ei arveltu pykälän 21 koskevan suojeluskuntajärjestöä, mutta Valvontakomissio päätti toisin. Painostavan tilanteen vallitessa Malmberg kutsui ylimääräisen edustajakokouksen koolle syyskuun 29. päiväksi. Varauduttiin eri vaihtoehtoihin. Seuraavana päivänä

Arvokkaat käsinommellut suojeluskuntaliput siirrettiin nopeasti piilopaikkoihin, joissa ne olivat viitisenkymmentä vuotta. Neuvostoliiton hajottua ne löydettiin, otettiin esiin ja osa niistä näytteillekin. Tässä vanha kuva Mikkelin suojeluskuntalipusta.

Suojeluskuntajärjestö ja Suomen Punainen Risti tekivät sopimuksen yleisesikunnan omaisuuden siirrosta, mikäli järjestö joudutaan lakkauttamaan.

Paineet valtiollisella tasolla lisääntyivät koko ajan. Hallitus suunnitteli jo itse järjestön jonkinasteista lakkautusta, kun se 30.10. sai Zdanovin yksiselitteisen kirjeen. Sen mukaan järjestö oli hajoitettava viimeistään 7.11. Saman lokakuun päivän iltana Malmberg kutsui suojeluskuntapiirien komentajia sopimaan tarvittavasta toiminnasta.

Seuraavana päivänä Mikkelin lentokentälle saapui viisi ministeriä presidentin esittelyä varten. Sen päätyttyä eduskunta sai esityksen laiksi, jolla kumottiin aikaisempi laki suojeluskuntajärjestöstä. Se hyväksyttiin ilman puheenvuoroja samana päivänä kahdessa käsittelyssä. Seuraavana päivänä Lappeenrannan hautausmaalla oli valtakunnallinen surujuhla. Karjalan sankarivainajat siunattiin yhteisesti isänmaan multiin. Ja kun tuli ilta, kertoivat tiedotusvälineet, että eduskunta oli hyväksynyt lain suojeluskuntajärjestön lakkauttamisesta. Kolmas ja ratkaiseva lain käsittely oli 3. päivänä marraskuuta jolloin Mannerheim myös allekirjoitti sen.

Kaikkien piirien sotilaspoikajohtajat kokoontuivat Helsinkiin 4. päivänä marraskuuta saamaan viimeiset toimintaohjeet. Senjälkeen he saivat puhelinsanoman, jonka mukaan suojeluskuntien lakkauttaminen koski myös poikaosastoja. Pääosa varusteista sai jäädä poikien käyttöön *työvarusteina*, mutta niistä oli poistettava sotilaspoikamerkit ja muokattava ne siviilikäyttöön. Lakkia ja nahkavyötä ei saanut käyttää lainkaan.

Komentaja Malmberg antoi viimeisen päiväkäskynsä Hakkapeliitta-lehdessä 6. päivänä marraskuuta ja luki sen myös radiossa. Samana päivänä puolustusministeriö määräsi, että järjestön toiminta oli lakkautettava 7.11. Sen jälkeen toiminta oli kielletty. Talouden ja omaisuuden selvityksen ja tilien päättämisen saivat suorittaa määrättyt henkilöt. Suojeluskuntajärjestön varsinaiset maanpuolustetävät siirtyivät aluejärjestölle, joka noudatti sotilaspiiriasetusta.

Suojeluskuntien mittavan omaisuuden selvittäminen oli prosessi, jossa mitattiin vielä kerran järjestön organisointikyky ja sen jäsenten työtaito. Yliesikunnalla, piireillä ja paikallisilla suojeluskunnilla oli kullakin merkittävä määrä omaisuutta. Se oli siirrettävä valvontakomission ulottumattomiin laillisilla kauppakirjoilla tai lahjoituspäätöksillä. Aikataulu oli kireä. Runsaassa viikossa lahjoitettiin pois melkein 300 suojeluskuntataloa. Velkaisimpien annettiin siirtyä valtiolle. Vasemmiston päästyä valtaan seurasi kuitenkin 8 vuoden kädenvääntö suojeluskuntien omaisuuden käytöstä.

Mikkelin seudun suojeluskuntien arkistot ovat säilyneet Sota-arkistossa. Ne kuvaavat hyvin järjestön rakennetta ja lakkauttamistapaa. Kaupungin suojeluskunnan arkisto oli pitkään Valtiollisen poliisin hallussa. Lakkauttamisaikana sen kortistossa oli noin 700 varsinaista jäsentä. Heistä yli 40-vuotiaita oli 18 %; ikäryhmään 30-40 vuotta kuului noin 28 %; ja alle 30-vuotiaita oli 54 %. Ammatit oli merkitty liittymisajankohdan mukaan, mikä korosti koululaisten muutenkin huomattavaa osuutta. Jäsenistössä oli edustajia kaikista ammattiryhmistä ja paljon kaupungin tai Valtionrautateiden virkailijoita. Jo 20-luvulta lähtien oli liittynyt myös työmiehiä harvakseltaan.

Mikkelin pitäjän suojeluskunnassa ikärakenne oli painottunut muutaman prosentin verran enemmän vanhempiin ikäluokkiin. Maanviljelijöitä oli 72 %; ja täälläkin suhteellisen paljon koululaisia. Merkillepantavaa on, että yli puolet oli liittynyt alle 20-vuotiaana ja osa jo alle 16-vuotiaana vuosina 1918 ja 1919. He kuuluivat yli 64-vuotiaisiin veteraaneihin, joita kortistossa oli nelisenkymmentä.

Kortistojen mukaan suojeluskunnista erottiin ani harvoin. Koska jäseneksi pääsyyn vaadittiin kahden luotettavan henkilön suositus, myös erottamiset jäivät muutamaa tapaukseen. Sensijaan usein oli siirrytty armeijan palvelukseen. Merkille pantavaa oli myös se, että paikkakuntaa vaihdettaessa liityttiin välittömästi uuden kotikunnan suojeluskuntaan.

Kun tieto lakkautuksesta tuli, alkoi kuumeinen toiminta omaisuuden selvittämiseksi ja tilien päättämiseksi. Kansliat olivat apuna työskennellen yötä päivää. Kokouksessa 2. 11. tehtiin lahjoituspäätökset. Suojeluskunnan kiinteistö lahjoitettiin kaupungille käytettäväksi koulu- tai urheilutoimintaan. Ehdoksi asetettiin että sankarivainajien muistotaulu jää paikalleen ja myös sisäänkäynnin vieressä oleva arvokas lyijylasimosaikki-ikkuna säilytetään. Toivottiin myös, että kaupunki käyttää lahjoituksen johdosta säästyneet varat niiden auttamiseen, jotka olivat sodasta eniten kärsineet. Kaupunginhallitus sitoutuikin myöhemmin täyttämään ehdot. Vasemmistolaispiirien painostuksesta ja yleisessä vaaralliseksi koetussa tilanteessa suojeluskuntamerkkiä kuvaava ikkuna kuitenkin poistettiin paikaltaan ja varastoitiin. Sankaritaululla oli sama kohtalo, mutta se palautettiin myöhemmin.

Suojeluskuntatalot herättävät eloon muistoja Suomen kohtalonajoista. Ravintolakäytössä oleva Anttolan entinen suojeluskuntatalo Koivula kuvattuna keväällä 2003.

Lottajärjestön kohtalo

Myös lotat kantoivat huolta tulevista tapahtumista. Lokakuun 24 päivänä 1944 keskusjohtokunnan toimesta perustettiin Suomen Naisten Huoltosäätiö, jolle lottien varoja voisi siirtää turvaamaan sodasta kärsineitä naisia ja lapsia. Sille lahjoitettiin myös Tuusulassa sijaitseva Syvärannan lottaopisto. Lapin sodan jatkuessa pohjoisessa perustettiin aatteellinen yhdistys, Työmaahuolto r.y., joka jatkoi lottien työtä muonittamalla hävitetyn Lapin jälleenrakentajia. Siellä työskentelevät eivät kuitenkaan saaneet pitää lottapukua, josta tuli pannaanjulistettu lähes viideksikymmeneksi vuodeksi.

Lottajärjestön nimi oli otettu Vänrikki Stoolin tarinoista Pitäjän lottien ompelema taulu annettiin muistoksi puheenjohtajalle järjestön lakkautuksen yhteydessä.

Suojeluskuntajärjestön lakkauttamisen jälkeen vallitsi lottien keskuudessa pelokas ja hämentynyt mieliala. Lotat olivat merkittävästi osallistuneet aseveli- ja kummitoimintaan. Nyt Keskusjohtokunta pyrki varautumaan pahimpaan ja turvaamaan sekä järjestön jäsenien että muiden sodasta kärsimään joutuneiden taloudellista asemaa. Järjestelyillä oli kiire, mutta samalla järjestöä pyrittiin pelastamaan laatimalla uudet säännöt.

Mikkelin paikallisyhdistys oli vuosien mittaan kerännyt varallisuutta, jonka tuottoa käytettiin Suojeluskunnan ja armeijan hyväksi sekä huoltotyöhön. Paikallisosaston johto kokoontui 14. päivänä marraskuuta ja teki päätöksen lahjoittaa yhteensä n. 60 000 mk (vastaa 8 760 euroa vuonna 2003) edestä obligatioita Suomen Naisten Huoltosäätiölle. Ehtona oli, että varat käytetään Mikkelistä kotoisin olevien puutteenaisten naisten hyväksi. Sotainvalideille lahjoitettiin 175 000 mk:n (25 550 euron) pankkitalletukset, ja Mannerheimin lastensuojeluliitolle 20 000 mk (2 920 euroa) lastenkodin laajentamista varten. Liiton sotakummivaliokunalle ohjattiin 128 000 mk (18 700), jolla suoritettaisiin 7 lapsen kummimaksuja viiden vuoden ajan. Loput osakkeet luovutettiin marraskuun 3. päivänä perustetulle Mikkelin ja Lappeenrannan seutujen sotaorpojen säätiölle. Siten turvattiin kummilasten asema 17- vuotiaaksi asti.

23. päiväksi oli kutsuttu koolle yleinen kokous hyväksymään uudet säännöt. Mutta juuri sinä päivänä valvontakomission päätti lakkautuksesta. Omaisuuden lahjoituksista tuli tarkat määräykset, ja eikä luovutus ollut sallittu esimerkiksi partiojärjestölle. Kiireellä ryhdyttiin järjestämään omaisuuden pelastamista käytettäväksi kaupungin asukkaiden ja sodasta kärsineiden hyväksi. Lopullinen pesänselvitys oli suoritettava vuoden 1947 loppuun mennessä.

Yhdistyksillä oli huomattava määrä toiminnan vaatimaa käyttöomaisuutta. Mikkelistä muonitusjaostolle oli ennen sotia hankittu kenttäkeittimeksi *Teijon lotta*. Taloustavaroita oli 120 hengen astiasto ja muita tarvikkeita kaikkiaan noin 4000 esinettä. Varusjaostolla oli lottavaatteita ja ompelutarvikkeita, kansliassa piano ja kalusteita. Lisäksi oli varastotavaraa.

Arvokkaampi irtain omaisuus, kuten piano ja ompelukone muutettiin rahaksi. Taloustarvaimista pääosa luovutettiin kaupungille tyttöjen valmistavaa ammattikoulua varten. Sopivin osin tehtiin lahjoitukset myös Kyyhkylän Invalidikodille, Suur-Saimaan sotilaspöytäkirjalle ja maatalousnaisille, jotka Mikkelin alueella toimivat aktiivisesti.

Paikallisosastossa toimineet lotat saivat jokainen 300 g kahvia palkkioksi työstään. Mainittakoon, että johtokunnan jäsenille ei maksettu täysiä päivärahajoja. Kiitokseksi pitkäaikaisesta lottatyöstä he jakoivat jäljelle jääneet kahvipaketit.

Kyläosastot olivat pitäneet 600 mk:n (vajaa 100 euron) käteiskassaa. Vielä marraskuussa oli kummilapsille siirretty avustuksia. Sitten varastonhoitajat päättivät tilit, jotka hyväksyttiin 7. 12. 1944.

Päiväkäskeyssään 23. 12. Mannerheim kiitti lottia: *Puolustusvoimien nimissä - ja uskon tässä esittäväni jokaisen miehen mielipiteen - kiitän sydämestäni lottiamme, joiden uhrautuva toiminta myös vaarallisimmilla paikoilla on kautta aikojen säilyvä ylevänä esikuvana Suomen naisille.* Käytännössä lakkautus oli suuri järkytys, olihan järjestö vahvistanut asemansa kahden sukupolven aikana. Vuosien mittaan lotat olivat kiintyneet paitsi itse aatteeseen ja toimintaan, myös sen ulkoisiin symboleihin. Niiden pannaanjuulistaminen oli kova pala. *Sitten kaikki loppui, puvut piti hävittää... tai ei ainakaan saanut pitää.*

Epävarmuuden aika

Suojeluskunnat olivat vastanneet alueellisesta maanpuolustuksesta. Niiden lakkauttaminen lisäsi pelkoa ja epävarmuutta. Epäiltiin, että Neuvostoliitto miehittäisi Suomen samoin kuin Baltian maat. Tämä uhka oli ollut monen mielessä jo Neuvostoliiton vaatimissa Suomelta ehdotonta antautumista suurhyökkäyksensä alkaessa kesäkuussa. Lisäksi tulivat useat aselevon loukkaukset taistelujen jo lakattua.

Puolustusvoimat siirtyi joulukuussa 1944 rauhan kannalle. Ilmeisesti rauhansopimuksen mitätöintiä epäillen päämaja oli kuitenkin valmiustilassa koko syksyn ajan. Mikkelin Päämaja jatkoi toimintaansa entisenlaisena vielä marraskuun loppuun. Joulukuun alusta se siirtyi rauhanajan kokoonpanoon puolustusvoimain pääesikuntana ja toiminta supistui. Joitakin osastoja siirtyi Helsinkiin. Puna-armeijan radioliikenteen kuuntelu jatkui, kun Päämajan radiojaos toimi valtakunnallisen Tilastotoimiston alaisena. Kun Lokin viestihenkilöstö oli lokakuussa koonontunut neuvonpitoon, niin Valpon miehet tulivat ja veivät heidät kuulusteluun. Yleinen epävarmuus ja miehityksen pelko oli käsinkosketeltavaa: *Eihän naapurina uskottu missään asiassa*, sanoi Lokissa työskennellyt lottia. Hän kertoi myös, että valvontakomissio ei käynyt Lokissa, mutta kylläkin kansakoululla päämajan jäljellä olevissa tiloissa. Siellä oli kuuntelutoimintaa, mutta Hallamaa pystyi pitämään tarkkailijat poissa tietyistä huoneista. *Ovia vain lukittiin, ja kun tulivat niin uskoivat.* Lotat työskentelivät Lokissa vielä kesällä 1945. Päämajan viimeiset osastot poistuivat heinäkuun lopulla ja samalla Mannerheim lähti Mikkelistä.

Painostavaa tilannetta kuvaa myös operaatio *Stella Polaris*. Tiedusteluosaston päälliköt olivat keskustelleet vastaavien ruotsalaisten toimijoiden kanssa yhteistyöstä ja verkostoitumisesta mahdollisen miehityksen varalta. He suunnittelivat kaluston ja tarvittavan arkiston siirtämistä Ruotsiin. Välirauhan ehtojen tultua tietoon 18 päivänä syyskuuta alkoi toiminta. Henkilökunnalle ja heidän perheilleen tarjottiin mahdollisuutta siirtyä naapurimaahan. Tärkein osa aineistosta otettaisiin mukaan, muu oli hävitettävä. Yöllä

roihusivat paperinuotiot, ja asiakirjoja tuhottiin tonneittain. Maastojaos poltti aineistonsa Sutelassa, Mikkelin maasutukunnan pappilan riihessä.

Hallamaan mukana kolmella aluksella lähti 700-800 henkeä ja 350 laatikollista aineistoa. Suunnitelmat eivät kuitenkaan toteutuneet ja ruotsalaiset olivat kiinnostuneet vain pienestä osasta materiaalia, lähinnä koodiaineistosta. Materiaalin myöhempi sijainti on epäselvä. Mukana olleet henkilöt palailivat vähitellen kotimaahan, ja useat joutuivat Valpon tiukkoihin kuulusteluihin. Hallamaa ja tiedotusosaston päällikkö eversti A. Paa-sonen joutuivat jättämään kotimaansa keväällä 1945.

Asekätkentä

Päämajassa muutamat nuoret upseerit halusivat "varautua pahimpaan" ja panivat alulle laajamittaisen varustautumisen. Se käynnistyi vastuuhenkilöiden valinnalla. Suojeluskuntalaiset olivat avainasemassa, ja heidän avullaan syntyi luotettava kätkentäverkosto. Suojeluskuntapiireissä varastoitiin aseita, ammuksia ja taistelumateriaalia siltä varalta että Neuvostoliitto miehittäisi Suomen.

Järjestelmässä löytyy piirteitä saksalaisista ja venäläisistä vastarintaliikkeistä, mutta se oli kuitenkin tyypillisesti suomalainen. Aseiden ja tarvikkeiden varastointi toteutettiin salaisesti koko maassa. Sitä johti everstiluutnatti Usko Haahti päämajan operatiiviselta osastolta Mikkelin yläkansakoululta. Vain hänen esimiehensä eversti Valo Nihtilä tiesi virallisesti asiasta. Salaisilla käskyillä määrättiin suojeluskuntapiireihin ylimääräiset yleisesikuntaupseerit. Heidän todellisesta toimenkuvastaan tiesivät vain harvat. Peite-tehtävänä oli kansalaisten turvallisuuden varmistus ja armeijan miesten kotiutumisvaiheen tarkkailu. Tämä työ edellytti jatkuvaa matkustamista suojeluskuntapiirien alueella, mikä mahdollisti myös asekätkennän organisoinnin ja johtamisen.

Syyskuun 26 päivänä Haahti alkoi jakaa yksityiskohtaisia ohjeita toiminnan järjestelystä. Ensimmäisten joukossa majuri Veikko Toivio sai siirtokäskyn Saimaan suojeluskuntapiiriin *hoitamaan aluejärjestöä koskevia asioita* ja tarkemmat ohjeet. Hän nimesi lähikuntiin kätkennän johtajat. Nämä taas muodostivat omat solunsa. Seuraavan vuoden alussa organisaatio oli laajentunut ja esimiehenä toimi Savo-Karjalan sotilasläänin esikuntapäällikkö everstiluutnatti Erkki Kukkonen.

Kätkettävät aseet saatiin osaksi suojeluskunnilta, osaksi armeijan varikoilta. Sodan loppuvaiheen osin sekasortoista tilannetta ja Lapin sotaa käytettiin hyväksi, kun joukko-osastojen aseita siirrettiin kätköpaikkoihin. Mikkeli oli keskuspaikkana ja päämajassa toimiva majuri Kairinen piti tilastoa eri suojeluskuntapiirien varastoista. Asekätkentään kuului myös tukilinja, joka huolehti osallistujien ja heidän perheidensä turvallisuudesta. Heille varattiin mahdollisuus tarvittaessa poistua maasta. Tätä mahdollisuutta käytti myös Kairinen hyväkseen syyskuun alussa 1945. Ennen lähtöään hän hävitti kaiken paikallisen aineiston, mikä vähensi myöhemmin jaettavia tuomioita.

Aseiden ohella varastoitiin varusteita ja ruokatavaroita. Sotaa seuranneena pulakautena ne olivat suurena houkutuksena paikallisille asukkaille, ja välillisesti johtivatkin salanhankkeen paljastumiseen. Oulun seudulla varasto aiheutti kiristysjutun joka lopulta paljasti koko hankkeen. Valpo aloitti pidätykset heinäkuussa 1945, ja ensimmäisinä olivat vuorossa 2. esikuntaupseerit. Valvontakomissio vaati nopeaa toimintaa. Sen painostuksesta säädettiin 24.1.1947 Suomen oikeuskäytännön vastainen taannehtiva laki "aseellisen toiminnan luvattoman valmistelun rankaisemisesta eräissä tapauksissa".

Jutun tutkinta kesti kolme vuotta ja sen aikana tehtiin yhteensä 1709 pidätystä. Tutkintapöytäkirjoja kertyi 45 000 sivua. Tuomioita varten jouduttiin perustamaan seitsemän ylimääräistä sotaylioikeuden osastoa. Vasta 15.3.1950 tuomiot vahvistettiin ja vankeusrangaistuksen sai 1479 henkeä. Suurin osa heistä oli jo istunut tarvittavan ajan tutkintovankueudessa.

Tuomiolle joutui ensinnäkin lähes 70 henkilöä Mikkelin päämajasta. Haahti ja Nihtilä erotettiin viroistaan, edellinen sai kuuden vuoden ja jälkimmäinen 5 vuoden tuomion. Operaatio Stella Polariksen yhteydessä maasta poistuneita tiedusteluosaston miehiä ei voitu tuomita. Paikallisista toimijoista suurin osa sai kuukauden vankeustuomion, kätkenmän johtajat 3-5 kuukautta. Yleisesikuntaupseerit ja heidän apulaisensa saivat pitempiä tuomioita. Toivio, joka oli siirtynyt Jyväskylän piiriin, sai 12 kuukautta ja hänen seuraajansa Reino Penttinen 14 kuukautta. Hänenkin toimintansa oli jäänyt lyhyeksi ja seuraaja Toivo Hannila sai 16 kuukauden tuomion. Apulaisena toimineen Reijo Karjalaisen osalle tuli 6 kuukautta. Myös joitakin sotilaspoikia tuomittiin. Mikkelin lähikunnista eniten tuomioita tuli Mäntyharjulle ja Juvalle.

Monet kokivat asekatkenmän isänmaallisen toimintana, paheksuivat ilmiantajia ja viran puolesta syyttäjänä toimineita. Hankkeeseen osallistuneet saivat "virallisen synninpäästön" 1990 -luvulla. Asekatkenta olisi mahdollistanut 35 000 miestä käsittävän hyvin varustetun armeijan. Hankkeen poliittista merkitystä on selvitetty Neuvostoliiton hajotua. Massiivisista vastatoimista päätellen se oli merkittävä signaali eri tahoille.

Aseveliliitosta taistellaan

Aseveliliitto oli tehnyt työtä kaatuneiden omaisten, sodassa vammautuneiden ja puutetta kärsivien rintamamiesten hyväksi. Vuosien mittaan sille oli kertynyt paljon omaisuutta tulevien vuosien suurta tarvetta varten.

Rauhansopimuksen 21. artiklaa pohdittaessa myös Aseveliliitossa varauduttiin mahdollisiin vaikeuksiin. 10. päivänä marraskuuta liittotoimikunnan kokouksessa liiton omaisuus päätettiin turvata myymällä ja säätiöittämällä. Liitto joutuikin pian tulilinjalle sosialidemokraattien puoluekokouksessa. Sylvi Kyllikki Kilpi ihmetteli sen olemassaoloa huolimatta rauhansopimuksen artiklasta 21. Naapurimaan *Pravda* huomioi asiasta käydyn keskustelun heti ja puuttui siihen myöhemminkin. Tammikuun 19. päivänä 1945 Neuvostoliiton tietotoimisto TASS huomautti tiedonannossaan, että *fasistinen Aseveliliitto toimi edelleen*. Seuraavana päivänä kokoontui valvontakomissio ja lakkauttamispäätös tehtiin valtioneuvoston istunnossa 24. päivänä. Sekä liitolla että sen 700 jäsenyhdistyksellä oli paljon omaisuutta, jota vasemmisto pyrki turhaan saamaan valtion haltuun. Perustetun selvitystoimiston työ kesti 8 vuotta.

Uuteen aikaan

Heinäkuun alkuun mennessä vuonna 1945 oli hallitus tehnyt 11 päätöstä, joiden johdosta toimintansa oli päättänyt yli 2500 yhdistystä. Vastaavasti Suomi Neuvostoliitto -seura oli kasvanut jo 70 000:lla jäsenellä. Sotakorvausten suorittaminen kiristi elintasoa, mutta toisaalta synnytti maahan kilpailukykyisen metalliteollisuuden. Historiaa muuneltiin ja osin vääristeltiin.

Mikkelissä jatkui sotaorpojen kummitoiminta. Kaikilla kaupungin sotaorvoilla oli omat kumminsä. Heidän pankkitiliään kartutettiin ja kummivaliokunta seurasi heidän elämänsä työuran löytymiseen asti. Varsinkin lotille sodasta kärsineiden huolto oli tehtävä, jossa he jossain määrin pystyivät jatkamaan toimintaansa. Vasta Neuvostoliiton hajottua järjestön jäsenet saivat tunnustusta työlleen. Silloin sekä entiset lotat ja pikkulotat että sotilaspojat alkoivat perustaa perinneyhdistyksiä ja -kiloja.

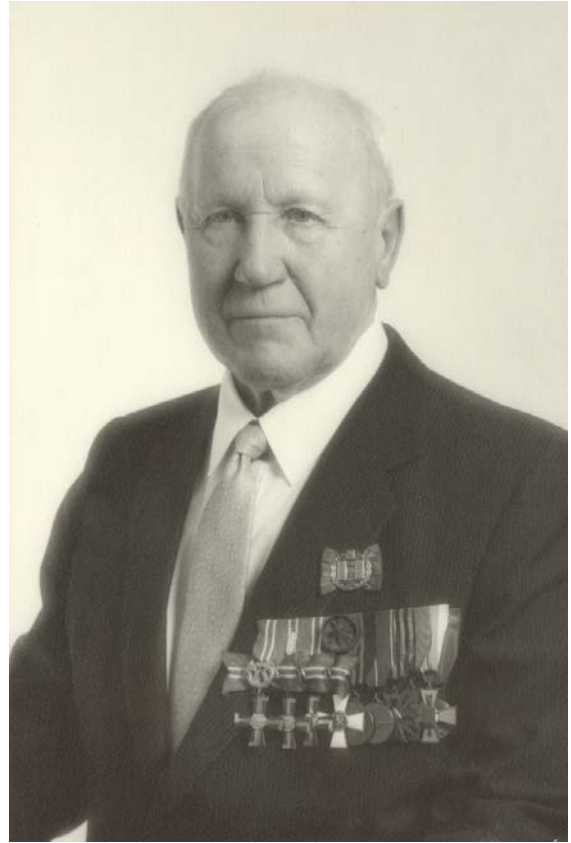

Yksi Mikkelin lottien kummitytöistä.

10. Yrjö Karppi – erään suojeluskuntaupseerin henkilökuva

Yrjö Kristian Karppi syntyi Haukivuorella 12. päivänä maaliskuuta 1916. Ensimmäinen maailmansota oli käynnissä. Suuren Venäjänmaan rajaseudulla oli käynnistetty venäläistämishjelma. Samaan aikaan sai Suomen tulevien itsenäisyystaistelijoiden etujoukko, toistatuhatta jääkäriä, sotilaskoulutusta Saksassa. Heidän matkansa ei kuitenkaan pysynyt salassa, ja Venäjän viranomaiset pidättivät monia aktivisteja, kaikkiaan noin viisikymmentä miestä.

Yrjön isä, rautatieläinen Otto Karppi, oli pojan syntyessä 28-vuotias, äiti pari vuotta nuorempi. Mikkelin ja lähiseutujen rautatieläiset toimivat aktiivisesti itsenäisyyden puolesta ja liittyivät lähes poikkeuksetta suojeluskuntaan. Naiset avustivat toimintaa ja jatkoivat lottina isänmaan palvelemista. Tässä ilmapiirissä Yrjö kasvoi, hän tottui jo nuorena tekemään työtä, urheilemaan ja osallistumaan. Monipuolisiin tehtäviin kuuluivat sukulaisissa tehdyt maatyöt, junamiehen työt Valtionrautateillä ja Mikkeliin muuton jälkeen maalarin työt yhteiskoululla. Kuusitoistavuotiaana hän liittyi suojeluskunnan poikaosastoon. Johtajominaisuudet alkoivat tulla esille kun hän toimi yhteiskoulun toverikunnan puheenjohtajana ja poikaurheilukerhon ohjaajana. Ylioppilaaksi tultuaan hän valitsi opiskelupaikakseen Helsingin yliopiston maatalous- metsätieteellisen tiedekunnan, josta sotien jälkeen valmistui metsänhoitajaksi. Helsingissä hän kiinnostui Savolaisen Osakunnan toiminnasta ja Akateemisesta Karjala-Seurasta.

Talvisotaa edeltävä aika oli jo valmistautumista riskien varalta ja maanpuolustuskoulutus oli monelle nuorelle tärkeä osa jokapäiväistä elämää. Suojeluskunta innosti fyysisen kunnon ylläpitämiseen ja urheilusuorituksiin sekä yhteistyöhön. Partio toiminta pyrki samoihin päämääriin. Yösuunnistus kehitti monia valmiuksia, joita myöhemmin tarvittiin rintamalla. Vuonna 1935 oli yhdeksäntoistavuotias Yrjö mukana Mikkelin kaupungin suojeluskunnan yösuunnistuspartiossa, joka voitti kilpailun. Samana vuonna kilpailtiin Savon partiopoikien suunnistushiihdossa. Silloin keli oli raskas ja monet taitotehtävät saivat pojat rasittamaan myös aivojaan. Tässäkin Yrjö pääsi juhlimaan voittoa. Vesistöjen keskellä uinnista tuli tärkeä urheilumuoto, ja pojat viihtyivät Pankalamella. Jännittäviä tapahtumia olivat uimaseuran järjestämät massauinnit Saimaan lahden yli, ja niissäkin Yrjö pääsi palkinnoille.

Maanpuolustuksessa tykistö oli mikkeliäisten erityisaluetta. Yrjö Karppi oli ensin suojeluskunnan konekiväärijoukkueessa ampujana ja sitten Sk-patterissa A-luokan tykkimiehenä. Asevelvollisuutensa hän suoritti Mikkelin Ratsastavassa Patterissa ja upseerikoulun Haminassa RUK:n kurssilla n:o 35 alkutalvella 1937. Opiskeluaikana hän jatkoi harrastustaan Helsingin Upseerisuojeluskunnassa. Urheiluinnotusta riitti ja hän sai palkintoja sekä joukkue- että yksilökisoissa. Mieluisia lajeja hänelle olivat ammunnan

lisäksi uinti, suunnistus, ja hiihto sekä myöhemmin ammatin myötä tulleet erilaiset metsätaitokilpailut.

Talvisota keskeytti Yrjö Karpin opinnot. Tie vei Mikkelin Patteriston upseerina taistelemaan Laatokan koillispuolelle. Siellä patteristo taisteli järven tuntumassa olevissa kylissä. Taistelupaikoille oli Mikkelistä linnuntietä noin 200 km matka. Tykkimiehet saivat vuosisadan alussa valmistetut kevyet kenttätykkit. Nykyajan automatiikan korvasi silloin kokemuseräinen kaluston käsittely. Tsaarinaikaiset tykit ammuttiin romuksi mottitaisteluissa. Maaleista ei ollut pulaa, ammuksista kylläkin, vaikka säästävää yritti olla. Tammikuussa ilmavaara oli jokapäiväinen ja aamuyöllä aseisiin tuotu muona järsittiin usein vasta illalla ja jäätyneenä.

Sodan päätyttyä löytyi tehtävä Metsätieteellisellä tutkimuslaitoksella ja sitten vakituinen työ apulaismetsänhoitajana Kajaanin seudulla. Tämä tehtävä alkoi huhtikuussa 1941, mutta keskeytyi jatkosodan alkaessa. Vuorossa oli sota Kajalan Kannaksella, jossa hän toimi tulenjohtajana. Taisteleva matka kulki Nuijamaalta taisteluhistorian merkittävien paikkojen kautta. Käkisalmen, Taipaleenjoen, Rajajoen ja Kuolemanjärven jälkeen joukko päätyi Viipurinlahdelle. Yrjö haavoittui heti ensimmäisenä sotavuotena, mutta palasi riviin ja vammautui Lempaalassa vuonna 1942. Työn ja taistelujen ohella aikaa kului suojeluskuntatoiminnassa, ja Yrjön muistavat myös monet Haukivuoren Suojapirillä työtä tehneet.

Sk. henkilökortti. Kortin No 1100

1. Sukunimi ja nimenimet: Karpin, Yrjö
2. Syntymäpäivä, -kuukausi ja -vuosi: 2.3.1916
3. Toimi, ammatti tai arvo: Elpää, Mäkelä
4. Syntymäpaikka: Haukivuori
5. Koulutus: Elpää, Mäkelä
6. (Tän nimi, toimi, ammatti tai arvo ja osoite: Elpää, Mäkelä
7. (Tän nimen lähimmän omaisen nimi ja osoite: Elpää, Mäkelä
8. Koulutus, tai joku ja kirjoitustaito: Elpää, Mäkelä
10. Äidinkieli: Suomi
11. Uskonto: Ev. luth.
12. Asunto-osoite: Sodankylä 28
13. Puh. No: 23. 8. 33.
14. Kuulutus: Haukivuori
15. Hoitamat tehtävät:
16. Erikoiskoulutus:
17. Tehnyt koulutus: 16.5.1942
18. Osoite sk. kuraattori:
19. Yleensä: a. H. Mäkelä ja tyt. Mäkelä 1/6.10.1942
20. Aineet, koulutus, harrastus, hiihto, ampuma- y.m. merkit: T. H. Mäkelä, 1/6.10.1942
21. Suorittanut sot. tutkinnot:
22. Rangaistukset:
23. Eron tai erottamisen syy:

Toisin kuin useiden suojeluskuntien kohdalla, ei mikkeliläisten aineistoa hävitetty ja jäsenten kantakortit, myös Yrjö Karpin, on taltioitu Sota-arkistoon.

Sodan vielä jatkuessa Yrjö Karppi solmi avioliiton farmaseutti Raili Tienheimon kanssa. Nuoret asuivat lähekkäin ja vuonna 1920 syntynyt Raili kävi samaa kouluakin. Pari vuotta vihkiäisten jälkeen syntyi esikoispoika, neljän vuoden kuluttua toinen poika ja tytär vuonna 1959. Liitto päättyi vaimon kuolemaan vuonna 1993. Silloin lapset olivat jo aikuisia ja koulutettuja, Risto Karppi professori, Pertti Karppi geriatriaeri-koistunut lääkäri ja Pirkko Karppi kuvaamataiteiden lehtori.

Sodan jälkeen Yrjö Karppi jatkoi tasaista ja menestyksellistä uraa Savon metsien parissa. Ahkeralle ja osallistuvalla miehelle riitti erikoistehtäviä, tilintarkastuksia, suunnittelua, työsuojelua ja kulontorjuntaa. Hän suoritti niitä varten monia kursseja, mutta

jatkoi samalla myös varsinaista opiskelua ja suoritti ekonomitutkinnon vuonna 1950. Mielenkiintoinen oli vuosi ASLA -stipendiaattina USA:ssa, jossa hän tutustui maan koillisvaltion metsien moninaiskäyttöön.

Yrjö Karppi oli jäsenenä Mikkelin kaupunginvaltuustossa ja -hallituksessa, eri lautakunnissa ja yhteistyötoimikunnissa. Hän toimi Mikkelin kaupungin sivutoimisena metsänhoitajana useita vuosia. Tehtäviä riitti useissa yhdistyksissä ja myös Mikkelin tuomiokirkkoseurakunnassa. Mielenkiintoista vaihtelua toi poikaurheilukerhon ohjaaminen.

Sotien ajan kokemukset eivät unohdu koskaan ja toveruus jatkui. Yrjö Karpille asevelitoiminta oli sydämenasia. Hän toimi useina vuosina Mikkelin aseveljien johtokunnassa kokouksien koollekutsujana ja sihteerinä. Hän oli jäsen Mikkelin reservinupseereissa, Mikkelin seudun sotaveteraaneissa ja Mikkelin seudun Sotainvalidit ry:ssä, sekä Mikkelin ja Lappeenrannan seutujen sotaorpojen säätiön hallituksessa. Tämänäyttävistä yhdistyksistä viimeisin, Mikkelin seudun Kenttätyökilta perustettiin vuonna 1964. Arvokasta oli myös toiminta 1967 perustetussa Savon sotilaskappeliyhdistyksessä ja Savon prikaatin killassa.

Kansanperinne oli saanut Yrjö Karpista voimakkaan tukijan. Opiskeluaikanaan hän keräsi kymmenittäin vanhoja savolaisia sananparsia Savolaiselle osakunnalle. Kirjoituksia lähti Suomen metsänhoitajaliiton perinnekeräykseen ja rintamakirjeiden keruukilpailuun. Aineistoa saivat myös Mikkelin maakunta-arkisto, voimakkaasti kehittynyt Jalkaväkimuseo, Mikkelin kaupungin museo sekä Hämeenlinnan tykistömuseo.

Sekä kiinnostus Suomen metsiin että sodan kokemukset johtivat lahjakkaan kirjoittajan toimittamaan kirjoja ja laatimaan artikkeleja. Vaiherikkaan elämän jälkeen hänellä oli paljon kerrottavaa savolaisille ja savolaisista. Teksteistä käy ilmi, miten vahvan pohjan isänmaallinen henki ja suojeluskuntatoiminta osaltaan antoivat rikkaalle, yhteiskuntaa rakentavalle elämäntyölle. Ne kertovat paitsi aiheestaan, myös niiden laatijan monipuolisesta persoonallisuudesta. Kuvaavaa oli myös intohimoinen kiinnostus valokuvaukseen. Osallistuvan isän pojatkin pääsivät joskus mukaan Mikkelin kameraseuran studioon. Uurastus saattoi jatkua aamuyöhön saakka. Sekä raskaiden sotavuosien että työntäyteisen elämän keskellä perhe ei voinut vaatia paljon aikaa isältä. Se oli ajan kuva ja ymmärrettiin selittelemättä. 1980-luvulla perheenisä innostui selvittämään oman ja vaimonsa perinteitä sukututkimuksen avulla.

Suomen luonto oli Yrjö Karpille tärkeä ja rakas. Kesämökillä Puumalan saarella hän kävi vielä viimeisenä kesänään 86-vuotiaana. Isänmaalle omistettu vaiherikas elämä päättyi 16. päivänä elokuuta vuonna 2002.

Yrjö Karpin julkaisuja, toimitustöitä ja lehtikirjoituksia:

Hajamuistelmia Mikkelin seudun tykistöstä rauhan ja sodan ajalta. Mikkeli

Kaikki isänmaan puolesta. Lappeenranta 1988.

Tykistö jyllää. Mikkeli 1989.

Ekin partio 75-vuotta. Mikkeli 1992.

Hellahuoneesta kerrostaloelämään. Jyväskylä 1994.

Minuun sattui. Mikkeli 1994.

Vuodet vierivät – muistot säilyvät. Mikkeli 1996.

Länsi-Savo; partio-, metsä- ja maanpuolustusta koskevia artikkeleja 1930-luvulta alkaen.

Metsälehti; metsäartikkeleita sekä matkakuvauksia Pohjoismaihin, USA:han ja Japaniin 1940 – 70-luvuilla.

Porrassalmi; Savon Sotilaskappelin rakennushistoriikki ja 19-osainen sarja Asemiesten askelissa

käsitellen etupäässä Mikkelin patteristojen vaiheita talvi- ja jatkosodassa. Näitä vuosina 1983 – 1996.

11. Käytetty aineisto

Alkuperäislähteet:

Suojeluskuntien arkisto Sota-arkistossa Helsingissä.

Internet: Suomen sotien tiedosto, sankarivainajat, www.mil.fi

Mikkelin seudun Suojeluskunta- ja Lotta Svärd perinneyhdistyksen arkisto Suomen Jalkaväkimuseossa Mikkelissä.

Lottien Saimi Ahvenaisen, Kaisa Kostiaisen, Sylvi Laakson ja Elina Ripatin sekä Lauri Ikosen yksityiskokoelmat Mikkelissä.

Haastattelut Mikkelissä: Ahvenainen Saimi *viestintälotta, myös muonittaja*; Ikonen Airi *lotta*; Ikonen Lauri *sotilaspoika*; Korpikallio Anni *paikallisjohtaja*; Laakso Sylvi *kansliälotta*; Leinonen Maija *viestilotta*, Närvänen Tyyne *veteraanilotta*; Ollikainen Marjatta *lääkintälotta*; Penttinen Aili *muonituslotta*; Ripatti Elina, *kanslia- ja ilmavalvontalotta*; Takkinen Susanna *ilmavalvontalotta*.

Painetut lähteet:

Lotta Svärd -järjestön säännöt. Tilgmannin kirjapaino, Helsinki 1941

Mikkelin kaupungin kunnalliskertomukset vuosilta 1939-1945.

Kartat:

Liitekartta teokseen Suomi taisteli 6 Sotiemme suurlukemisto, toim Helge Seppälä.

WSOY, Helsinki 1980. ISBN951-0-08144-2.

Suomen kulkuneuvojen kartta. Suomen matkailijayhdistys. Julkaistu jatkosodan aikana. Jatkosodan historia 1-6. Toimittanut sotatieteen laitoksen sotahistorian toimisto.

WSOY, Helsinki 1988-1994.

Lehdet:

Hakkapeliitta 1941 ja 1944.

Lotta Svärd 1939-1944

Länsi-Savo 1939-1945

Mikkelin Sanomat 1939-1945.

Kirjallisuus:

Hersalo N. V., Suojeluskuntain Historia I -III. Kustantaja Hata Oy, Vaasa 1955 - 1964.

Häkkinen Raili, Mikkelin lottahistoria. Kirjapaino Raamattutalo, Pieksämäki 1999.

ISBN 952-91-0895-8.

Jahvetti (Yrjö Kilpeläinen), Suomi Neuvostoliiton radiossa. Oy Suomen Kirja, Helsinki 1942.

Julkunen Martti, Talvisodan kuva Ulkomaisten sotakirjeenvaihtajien kuvaukset Suomesta 1939-40. Weilin + Göös, Helsinki, 1975. ISBN 951-35-1043-X.

Jermo Aake, Siiranmäen miehet. Otava, Helsinki 1977. ISBN951-1-04531-8

Kataja Annamajja, Suomen lotat. Gummerus Oy, Jyväskylä 1986.

Kaipainen Lassi, Vapaa Suomi Suojeluskunta- ja lottamerkit kertovat.

Kustannusosakeyhtiö Ajatus, Helsinki 1995. ISBN 951-9440-36-4.

Koponen Martti, Historiallisen ajan puolustusvarustuksia Etelä-Savossa Mikkelin läänin liitto Julkaisu 11:1993, Mikkelin 1993. ISBN951-9124-76-4.

Koskimaa Matti, Tyrjän rykmentti. WSOY, Helsinki 1996. ISBN 951-0-21273-3.

Lappi Ahti, Ilmatorjunta ilmasodassa 1794-1945. Ilmatorjuntasäätiö, Helsinki 2000.

Lukkarinen Vilho, Suomen lotat: Lotta Svärd -järjestön historia. Suomen naisten huoltosäätiö, WSOY, Helsinki 1981.

Nevalainen Pekka Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940 -luvulla. Otava, Helsinki 1990

- Nieminen Saul - Mikku, Kaikki isänmaan puolesta. Mikkelin ja Lappeenrannan sotaorpojen säätiö. Etelä - Saimaan kustannus Oy, Lappeenranta 1988.
- Palmu Pentti, Yön yli päivään Suomen ilmatorjunnan vaiheita 1925-1990. Ilmatorjuntaupseeriyhdistys ry. Länsi-Savo Oy, Mikkeli 1989. ISBN 952-90083-0-9.
- Pale Erkki, Suomen radiotiedustelu 1927-1944. Hakapaino Oy, Helsinki 1998. ISBN 952-90-9437-x.
- Parkkali Esa, Taistelu aseveliliiton kohtalosta. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 1981.
- Puntanen Pia, Mannerheimin saappaanjäljillä. Päämajan sijainti ja toiminta Mikkelin seudulla talvi- ja jatkosodan aikana. Helsingin yliopisto Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Mikkeli Julkaisuja 27. Teroprint Ky, Mikkeli 1993. ISBN 951-45-6449-9.
- Puranen Elja, Poikasotilaista sotilaspoikiin. Sotilaspoikien perinneliitto ry / Kirjapaino Saarijärven Offset Oy, 2001. ISBN 952-91-3761-3.
- Rautio May-Bee, Opi rakastamaan maatasi ja kansaasi Rintamalottien elämää. Oy Edita Ab, Helsinki 2001. ISBN 951-37-334-3.
- Selen Kari, Sarkatakkien maa Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918 - 1944. WSOY, Helsinki 2001. ISBN 951-0-25684-6.
- Suomen sinivalkoinen kirja II. OY. Suomen kirja, Helsinki 1941.
- Suomen sota 1941-1945, toimittanut Sotahistoriallisen tutkimuslaitoksen sotahistoriallinen toimisto. 10. osa. Kustannusosakeyhtiö sotateos, Kirjapaino Oy Savo, Kuopio 1961.
- Tuuremo Lea, Nainen ja sota Snellman-instituutin B-sarja 31, Kuopio 1992. ISBN 951-842-121-8.
- Turun historiallinen aineisto VIII Turun historiallisen yhdistyksen julkaisuja VIII. Polytypos, Turku 1989.
- Jukola Martti, Urheilun pikku jättiläinen. WSOY, Helsinki 1947.
- Väänänen Kyösti, Puoli vuosisataa sotilaskotityötä. Mikkelin sotilaskoti ja sotilaskotiyhdistys r.y. Oy Länsi-Savon kirjapaino, Mikkeli 1968.

Erityisesti talvisota:

- Kautto, Antero toim., Puna-armeijan marssiopas Suomeen. Karisto Oy, Hämeenlinna 1989.
- Salovaara Kalevi, Päämajakaupunki pommituksessa. Punalentäjien hyökkäykset Mikkeliin v. 1940. Mikkelin painos Oy, Mikkeli 1986. ISBN 951-99804-0-7.
- Trotter William R., Jäinen helvetti. Suomen talvisota amerikkalaisen silmin. Gummerus, Jyväskylä 1992. ISBN 951-20-4015-8.
- Uitto Antero, Talvisota puna-armeijan silmin. Karisto Oy, Hämeenlinna 1999.
- Jylhä Yrjö, Kiirastuli. Otava, Helsinki 1951.

Erityisesti jatkosota:

- Erfutrh Waldemar, Sotapäiväkirja vuodelta 1944. WSOY Helsinki, 1954.
- Hyvönen Osmo, Kiestingin motti Sota Vianan Karjalassa kesällä 1941. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu 1986.
- Panschin Vladimir, Kasvottomien miesten sota Päämajan valvontaosaston toiminta jatkosodassa. Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 2 N:o7. Gummerus kirjapaino Oy, Saarijärvi, 2000. ISBN 951-25-1193-2.

Sodanjälkeinen aika:

Heiskanen Raimo, Saadun tiedon mukaan. Päämajan johtama tiedustelu 1939-1945. Otava, Helsinki 1989. ISBN 951-1-10173-0.

Heiskanen Raimo, Stella Polaris, Otava, Helsinki 1994. ISBN 951-1-13352-7.

Leskinen Jari - Silvast Pekka, Suljettu aika Porkkala Neuvostoliiton sotilaallisena tukikohtana vuosina 1944-1956. WSOY, Helsinki 2001. ISBN 951-0-25128-3.

Lukkari Matti, Asekätkentä. Otava, Helsinki 1984.

Manninen Ohto ja Liene Timo toim., Stella Polaris - Suomalaista sotilastiedustelua.

Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitos. Edita, Helsinki 2002. ISBN 951-37-3645-8.

Aiheeseen liittyvää muuta kirjallisuutta - mielenkiintoista luettavaa:

Ahtokari Reijo, Asekätkentäjuttu. WSOY, Helsinki 1971.

Alava Teuvo - Frolov Smitri - Nikkilä Reijo, Rukiver! Suomalaiset sotavangit Neuvostoliitossa, Sotavankimatrikkeli. Edita, Helsinki 2003. ISBN 951-37-3706-3.

Härkönen Toivo, Jalkaväkirykmentti 43 jatkosodassa JR7 11patteriston komentajakapteeni Aimo Raassina (Tali-Ihantala). Jr 43:n historiatoimikunta, Länsi Savo 1992.

Lappalainen Niilo, Valkeasaari murtuu. WSOY, Helsinki 1992. ISBN 951-0-17318-5.

Marttila Erkki, Rannikkotykistörykmentti 3 toimi täällä. Pohjoisen Laatokan maisemia vuonna 2001. Saaristomeren Meripuolustusalue, Painotalo Gillot Oy, turku 2001. ISBN 951-97780-2-0.

Mäkelä Jukka L., Teräsvyöry murtuu. WSOY, Helsinki 1975. ISBN 951-0-07270-2.

Mäkelä Jukka L., Salaisen sodan saatosta. WSOY, Helsinki 1965.

Rautala Ari, Sotiemme taistelupaikoilla Talvi ja jatkosodan taistelukentät 1939-1944. Gummerus, 2002.

Saressalo Lassi, Päämajan kaukopartiot jatkosodassa. WSOY, Helsinki 1987.

Tanttu Raija - Helenius Bertel (toim.), Muistojen marssi Hirvensalmelaiskohtaloita vuosilta 1700 - 1990. Hirvensalmi-seura Ry, Pieksänmäki 1991.

Tsudakov Aleksandr, Talvisodan kahdet kasvot Karjalan hankien kuolinmessu.

Kirjayhtymä, Helsinki 1989. ISBN 951-26-3358-2

OSA 2:
**Mikkelin seudun lottien perinne
ja työ sotavuosina**

Suomen historian pro gradu –tutkielma

1 Johdanto

Tämä on tutkiva kertomus Mikkelin seudun lotista, heidän perinteistään ja työstään maanpuolustuksen kentällä. Näkökulmani on arjen tasolla ja yksityisen henkilön elämässä. Näin saan esille, mitä sota-ajan lotat tunsivat, mitä he ajattelivat omasta toiminnastaan ja sen merkityksestä. Heidän yksityiset kokemuksensa kytkeytyvät Suomen kaikkien aikojen suurimman naisjärjestön toimintaan ja sotien ajankuvaan. Vaikka Suomen sotien aikainen historia on jo pitkään ollut huomion kohteena, on tätä aluetta tarkasteltu suhteellisen vähän. Naisia voidaan edelleen pitää marginaaliryhmänä, jonka toiminnasta niin sota-alueella kuin kotirintamalla on vain harvoja systemaattisia esityksiä. Kolmen sodan päämajakaupunkina toiminut Mikkeli on myös jäänyt vähälle huomiolle siltä osin kun tapahtumia tarkastellaan yksittäisen henkilön näkökulmasta. Mikkelin lottien historia kytkeytyy tiiviisti koko sodan keskustapahtumiin ja myös sodan ylipäällikköön Carl Gustaf Emil Mannerheimiin. Kaupungin sijainti maan itäosassa sodanaikaisen muuttoliikkeen polttopisteessä tuo mukaan erityispiirteitä. Voi päätellä, että näiden Suomen historian dramaattisimpien aikojen uudenlainen tarkastelu tuo kulttuurillisen lisän sotien ajan historiaan.

Lottien tekojen ja heidän ympäristönsä tapahtumien ymmärtäminen vaatii taustatekijöiden huomioon ottamista. Siksi en ole voinut tehdä tarkkoja rajauksia sen paremmin paikallisten tekijöiden suhteen kuin aikatekijänsä kohdalla. Paikallisesti tutkimus keskittyy Mikkelin kaupungin, Mikkelin maalaiskunnan ja muutama vuosi sitten kaupunkiin liitetyn Anttolan kunnan alueisiin. Koska lotat usein toimivat yhteistyössä yli kuntarajojen, on mukana myös yksityiskohtia Haukivuoren ja Ristiinan lottien toiminnasta. Sotarintama on mukana silloin, kun käsittelen rintamallotia. Ajallisesti rajausta hämärtää se, että kulttuuritutkimuksessa väistämättä tulevat mukaan perinne ja taustatekijöiden vaikutus. Ajallisesti rajausta hämärtää se, että kulttuuritutkimuksessa väistämättä mukaan mukaan perinne ja taustatekijöiden vaikutus, Päähuomio on kuitenkin vuosien 1939 - 1945 välisessä ajanjaksossa. Ajankohdan kuvia, myös lottiin liittyviä, on esillä kirjan lopussa olevassa kuvasivustossa.

1. 1 Tutkimusaineisto

Pääasiallinen tutkimusaineistoni käsittää Mikkelin Jalkaväkimuseoon sijoitetun aineistokokoelman sekä kymmenen lotan haastattelut. Aineistokokoelman on Mikkelin seudun Suojeluskunta- ja Lotta Svärd Perinneyhdistys kerännyt vuosina 2000 - 2002. Se käsittää kahdentoista lottana toimineen henkilökohtaisia esineitä ja kirjoituksia sekä lottajärjestöön ja suojeluskuntajärjestöön liittyvää materiaalia. Jalkaväkimuseossa oli käytössäni myös yhdistyksen suorittaman lottaperinnekartoituksen tulokset. Tähän lottamuistomateriaalia varten tehtyyn kirjalliseen kyselyyn vastasi 116 henkilöä. Valikoivin osin olen tarkkaillut myös 38 lotan elämäkertaa, jotka Raili Häkkinen on esittänyt *Mikkelin lottahistoriassa* (1).

1 Häkkinen, 49-82.

Taustatietoja ja perspektiiviä olen hakenut Sota-arkistoon sijoitetusta Suojeluskuntien arkistosta, painetuista lähteistä, lehdistä ja kirjallisuudesta. Viimeksi mainitun kohdalla olen pyrkinyt kritisoidaan hyvinkin monivivahteisia kuvauksia vertaamalla niitä muuhun aineistoon.

Perinneyhdistyksen hallituksen jäsenet ovat haastatelleet kolmea entistä lottaa. Minun haastateltavakseni he valitsivat seitsemän lottaa. Valinnan perusteena oli näiden naisten sodan aikainen tehtäväkenttä sekä kyky kertoa ja dokumentoida menneitä tapahtumia. He ovat toimineet eri tehtävissä nykyisen kaupungin ja maalaiskunnan alueella sekä sotarintamalla. Esille tulee myös päämaja ja saksalaisten joukkojen yksikkö. Osa haastatelluista asui kaupungissa tai maalaiskunnassa, osa taas nykyisin kaupunkiin liitettyssä Anttolan kunnassa tai naapurikunnissa Haukivuorella ja Ristiinassa. Näin saamani kuva kattaa sekä kaupunkilais-, että maalaislotat. Olen käyttänyt myös joitakin muita yksittäisiä haastattelutietoja ja Perinneyhdistyksen hallituksen kokouksissa esille tulleita varmistettuja tietoja.

Suoritettut haastattelut ovat hyvin avoimia, lottien omaehtoisia kertomuksia. Siten niistä voi myös päätellä, mitkä asiat olivat niin tärkeitä että tulevat helposti ja myös ensimmäisinä esiin muistilokeroista. Vaikka en muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta esittänyt määrättyjä kysymyksiä, tulivat selvitettävät asiat enemmän tai vähemmän esille kaikkien haastateltavien kohdalla. Jotain voi myös päätellä siitä, mitä ei tullut esille.

Miten luotettavia ovat lottien kertomukset, kun sodista on kulunut jo lähes kuusikymmentä vuotta? Vanhin lotista oli yli 90 -vuotias. Hän itse totesi, että eri ajankohtien tapahtumat sekoittuvat. Havainnollinen kerronta sisälsi kuitenkin niin paljon täsmällisiä yksityiskohtia, että niistä oli helppo päätellä kulloinenkin ajankohta. Muistojen lomassa hän käsitteli nykyajan ilmiöitä. Haastateltavien kertomuksissa ei voinut havaita ristiriitoja, jotka osoittaisivat niitä keksityiksi. Olen testannut kertomusten yhteensopivuutta ja verrannut niitä käytössä olevaan materiaaliaineistoon. Oli tyypillistä, että haastateltavat eivät luottaneet pelkästään muistiinsa, vaan esittivät myös virallisia asiakirjoja, päiväkirjamerkintöjä ja valokuvia. Tämä johtaa monessa kohdin siihen, että haastattelut rinnastuvat dokumentteihin. Yhtään ristiriitaista tietoa ei tullut esille, mistä päättelen aineiston olevan suhteellisen luotettavaa.

Runsas henkilökohtainen valokuva-aineisto näyttää olevan yksi Mikkelin lottien erityispiirre. Se osoittaa, että he kokivat tehtävänsä ja asemansa tärkeäksi ja dokumentoinnin arvoiseksi. Se näyttää myös, että heihin luotettiin. He saivat toimia vapaasti ja kuvata myös päämajan henkilöitä ja tapahtumia. Kuten tavallista, kuvia otettiin paljon muistoksi ystävistä. Lotat kuvasivat myös hoitamiaan sairaita ja rintamayksikköjen johtajia. Mutta monet Mikkelin lotista osoittivat dramatiikan tajua ottamalla myös runsaasti tilannekuvia.

Haastateltujen joukko oli heterogeeninen; edustettuina olivat toimenlotat, huoltolotat ja pikkulotat eri osastoista. Mukana oli vapaussodan veteraani ja karjalainen evakkolotta. Haastateltavat olivat toimineet useilla työaloilla sekä koti- että sotarintamalla. Näillä perusteilla voi katsoa haastattelujen antavan myös suhteellisen luotettavan kokonaiskuvan lottien elämästä ja ajatusmaailmasta vaikka haastateltujen lukumäärä ei ole suuri. Vaikutelma oli ristiriidatta samansuuntainen edellä mainitun lottahistorian aineiston kanssa.

Haluan saada lottien oman äänen kuuluviin. Olen paremmassa asemassa kuin esimerkiksi Pirjo Markkola tutkiessaan 1800 -luvun naisia. Hän mainitsee, että heidän kokemuksensa aitoina ovat historian tutkijan tavoittamattomissa. (2). Myös lottien kohdalla on nyt viimeinen mahdollisuus menneen *ajan hengen* tavoittamiseen. Tämä tosiasia on osaltaan ohjannut tutkimustani. Samasta syystä olen käyttänyt suhteellisen paljon lainauksia haastateltujen kertomuksista.

Mikkelin lottien kertomukset poikkeavat muodoltaan aikaisemmista naisia koskevista haastattelu- ja kysetutkimuksista. Se näkyy esimerkiksi verrattaessa kokoomateokseen *Naisten aseet* (3), joka perustuu laajaan kyselytutkimukseen sodan ajan naisten elämästä. Vastauksista tutkijat totesivat, että heille toimitetut muistelot ovat valtaosin selostavaa kerrontaa ja yleistäviä kommentteja. Kysymyksessä olevan ikäpolven naiset korostavat työteliäisyyttään ja heillä on taipumusta omaksua eräänlainen perinteenvälittäjän ja aikalaistodistajan rooli. He pyrkivät myös normitettuun kielenkäyttöön. (4) Mikkelissä suoritettujen henkilökohtaisten haastattelujen kohdalla oli toisin. Kertomukset ovat pääosaltaan henkilökohtaisia ja pelkistettyjä tapahtumakuvauksia. Esille tuli omia henkilökohtaisia mielipiteitä, eikä ollut havaittavissa yleistävää kerrontatapaa. Todentuntuisuutta lisäsi oheisaineiston esilläolo haastatteluissa. Näitä piirteitä oli havaittavissa myös aineistokokoelmaan toimitetuista kirjoituksista. Haastatteluissa tuli voimakkaasti esille helpotus siitä, että nyt voi puhua vapaasti ja julkisesti. Vuosikymmenet on jouduttu vaikenemaan poliittisista ja mentaalisista syistä, jotka poistuivat vasta Neuvostoliiton hajottua. Tämä lisäsi innostusta eläytyä menneisiin tapahtumiin.

Haastatteluissa ei voinut havaita kielenkäytön muuttumista kerrottaessa sota-ajan tapahtumista. Entiset lotat käyttivät nykykieltä eivätkä arastelleet puhua asioista suoraan niiden oikeilla nimillä. Tietysti aika oli parantanut haavoja rankkojen kokemusten osalta. Oli kuitenkin huomattavissa, että liikutus tuli esille muulla tavoin; ilmeissä ja äkillisenä taukona muuten sujuvan savolais- tai karjalaismurrepainotteisen puheen keskellä.

On oikeastaan yllättävää, miten vähän haastatteluissa tuli esille sota-aikana käytettyjä kielikuvia. Kieli ja kulttuurihan ovat yhteydessä toisiinsa. Kriisi muovaa kulttuuria, jotta yksilö selviytyisi ja tämä muutos toteutetaan paljolti kielen avulla. Sotien ajan teksteissä on näkyvissä myös se tendenssi, että johto muovaa kieltä omien päämääriensä saavuttamiseksi. Tämä näkyy selvästi mm. suojeluskuntalaisen Hakkapeliitta -lehden kirjoituksissa ja marsalkka Mannerheimin päiväkäskyissä. Niitä on esillä kirjan edellisen osan viimeisessä luvussa *Tie rauhaan*. Erityispiirre on kuolemaan liittyvien termien muutokset. Usein käytettiin kiertoilmaisua, kuten uhrautua tai antaa henkensä isänmaan puolesta. Kuoleminen korvattiin yleisesti termillä *kaatua*, mikä näkyy sekä virallisissa teksteissä että lehtien kuolinilmoituksissa. (5).

2 Markkola, 17.

3 Naisten aseet.

4 Naisten aseet, 23.

5 Naisten aseet, 251 ja sota-ajan lehtien kuolinilmoitukset, esim Länsi-Savo 16.1.1940.

1. 2 Lottien ylipäällikkö

Marsalkka Mannerheimin persoona liittyy lottiin sekä heidän työnsä kautta päämajassa että henkilökohtaisissa kontaktitilanteissa. Se ei voinut olla vaikuttamatta heidän käsitteisiinsä niin omasta työstään kuin koko sodan merkityksestä. Ylipäällikkö oli hyvin tarkka julkisuuskuvastaan. Esimerkiksi valokuvat hän halusi aina tarkistaa ja valitsi vain harvoja esitettäväksi. Monilla lotilla oli kuitenkin mahdollisuus ottaa muistoksi henkilökohtaisia kuvia, joita esitän kertomusten yhteydessä.

Mutta mikä on lähtökohta, jota vastaan voin peilata haastattelijoiden kertomuksia Suomen marsalkasta? Kansallisesta suurmiehestä on paljon kirjoitettu. Teoksia on saatavissa useilta eri aikakausilta ja useilta erityyppisiltä kirjoittajilta. Yleisessä kirjastossa hakusana *Mannerheim* saattaa antaa yli 300 kirjanimikettä. Niistä suurin osa käsittelee sotaan ja sen strategiaan liittyviä teemoja. Myös elämäkerralliset kirjat painottuvat näihin kysymyksiin. Siksi olen tutkimuksen taustaksi etsinyt inhimillistä puolta ja nimenomaan suhdetta naisiin ja heidän sotatehtäviinsä. Ilmeisesti kansallisen suurmiehen asemasta johtuu, että nämä persoonallisuuden osat ovat Mannerheimia koskevassa kirjallisuudessa marginaalisia.

Luotettavina dokumentteina pidän kirjeitä, joista suurin osa on julkaistu kirjana. Sen lisäksi olen etsinyt uudempaa tutkimuskirjallisuutta. Merkitystä on myös aikalaiskertomuksilla ja Marskin omilla teksteillä. Jälkimmäisten kohdalla varsinkin päiväkäskyissä näkyy kuitenkin enemmän aseman vaatimukset kuin henkilökohtainen käsitys.

1. 3 Tutkimuksen teoreettinen pohja

Mikkelin lotista on ilmestynyt perustietoja ja elämäkertoja sisältänyt kirja. Mitä uutta sanottavaa olisi? Vastaus alkoi hahmottua perehtyessäni tutkimusta varten kerättyyn aineistoon ja haastateltuani vielä elossa olevia lottia. Pyrin eläytymään heidän ajatusmaailmaansa, mikä osoittautuikin helpoksi. Sain kuunnella sujuvaa ja välitöntä kerrontaa heidän elämänsä dramaattisimmista hetkistä. Aloin soveltaa uudempaa historian tutkimuksen suuntausta, mikrohistoriaa. Sen perusteita ja työtapoja on osuvasti kuvannut Matti Peltonen kirjassaan *Mikrohistoriasta*. Esimerkkiä tarjosivat myös aivan viime aikoina ilmestyneet Anna Kortelaisen *Virginie* ja Levoton nainen: *hysterian historia*. Niissä tekijä esittää tutkimustuloksensa kerrottuna tarinana.

Mikrohistoriaksi nimetty historian tutkimuksen suuntaus syntyi 1970 ja -80 -luvuilla. Mikrohistorioitsijoita ovat kiinnostaneet ihmisten käsitykset ja uskomukset. Siinä pyritään löytämään uusia asiayhteyksiä, joita valmis teoria ei ole vielä tunnistanut. Arkistolähteitä käytetään siinä tavalla, joka tuottaa tietoa tavallisten ihmisten elämästä ja mentaliteeteista. Usein historiallista tietoa saadaan näkyviin yksittäisen ihmisen kautta. Mikrohistorialle on tyypillistä, että se tarkastelee historiaa kerrottuna tarinana. Mutta ei vain kerrota yksinkertaista tarinaa, vaan sen rinnalla kulkee tarina tutkimusprosessin vaiheista. Tutkija havainnoi omia menetelmiään ja asettaa ne tarkkailtaviksi. Lukija vedetään mukaan, hän saa arvioida tutkijan tekemisiä ja verrata tuloksia aikaisempaan tutkimukseen. Hänet houkutellaan miettimään saatujen tulosten merkitystä. (6)

Mikrohistorian keskeinen periaate on, että uskotaan mikroskooppisen tarkastelun paljastavan ennen havaitsemattomia ilmiöitä. Pienennetty mittakaava voi auttaa ymmärtämään, miten uskomus- ja arvojärjestelmät sekä toisaalta sosiaaliset hierarkiat liittyvät toisiinsa. Mikrohistoria tarkastelee usein arkisia tapahtumia ja marginaaliryhmiä. (7) Näkökulmani onkin lähtökohtaisesti arjen tasolla ja yksilön elämässä. Pyrin tuomaan lottien toiminnan ja ajatusmaailman tarkasteluun tähän päivään sitoutuvan näkemystavan, kuitenkin unohtamatta aatteellisuuden merkitystä. Olen etsinyt yhteyksiä ja yksityiskohtia jotka ovat aikaisemmissa tutkimuksissa jääneet syrjään. Pyrin näyttämään lottien toiminnan suhteessa sodanajan yhteiskuntaan. Erityisleiman antaa Mikkelin sijainti ja päämajan toiminta.

Mikrohistoria rinnastuu mentaliteettihistoriaan. Tämä taas on laajempi käsite, joka liittyy tutkimuksen lähtökohtaan, sen alkuvaiheen ratkaisuihin ja koko työhön vaikuttaviin valintoihin. Vaikka se tällä perusteella ei ole puhdas tutkimusmetodi, johtaa sen toteuttamistapa välittömästi metodologiseen pohdintaan. Mikrohistoria tarkastelee usein pienimuotoisia kokonaisuuksia ja yksilön mentaliteettia. Silti tutkimuksen ei tarvitse jäädä empiiriseksi vaan se voi olla lupaus uusista suuremmista kokonaisuuksista. Tutkimuksen perusteella voi tehdä myös yleisluontoisempia päätelmiä. (8) Itse käsittelen ensisijaisesti Mikkeliäisiä lottia, mutta mukaan tulee pakostakin paljon valtakunnallista aineistoa. Yksityisiä kertomuksia on vaikea ymmärtää ilman niiden sitomista suurempiin kokonaisuuksiin ja taustatekijöihin. Kun lisäksi lottajärjestö jo edellä esitetynkin perusteella on hyvin yhtenäinen, katson voivani tehdä johtopäätöksiä myös lotista yleensä.

Tutkimukseni koostuu paloista mikrohistoriaa, jonka periaatteita olen pyrkinyt noudattamaan tämän tutkimuksen rajoitetun sivumäärän antamin mahdollisuuksin. Tavoitteeni on ollut yhdistää mielenkiintoinen kerronta ja tieteellinen täsmällisyys. Lottajärjestön yhtenäisyydestä, suuresta jäsenmäärästä ja ajankohdan poikkeavista tapahtumista johtuen tapahtumat sitoutuvat myös makrotasoon ja antavat aihetta aatehistoriallisiin päätelmiin. Tämä syventää tutkimuksen kulttuurihistoriallista luonnetta. Kulttuurillahan tarkoitetaan kaikkea mikä inhimillisessä elämässä on opittua ja mikä siirtyy ihmiseltä toiselle symbolien välityksellä, kuten tapoja, uskomuksia, lakeja, tietoja ja taitoja. Kulttuurin tarkastelussa on erityistä painoa aineksella, joka siirtyy sukupolvelta toiselle. Tästä seuraa, että perinteet ovat erityisen keskeisiä kulttuuria tarkasteltaessa. Ne nousevatkin yhdeksi tutkimukseni pääteemaksi. (9)

1. 4 Miten aikaisemmat tekstit kertovat lotista

Julkaistu lottakirjallisuus voidaan karkeasti jakaa kuvakertomuksiin, lottajärjestöä käsitteleviin dokumentteihin ja historiikkeihin, elämäkertoihin sekä varsinaiseen tutkimuskirjallisuuteen. 20- ja 30 luvuilla julkaistiin lähinnä ohjeluontoista tekstiä, josta esimerkkinä ovat laulukirjat sekä lottajohtaja Hilja Riipisen iltamia varten kirjoittama näytelmä *Nimipäivät* (10). Varsinaisten sääntöjen lisäksi järjestö oli laatinut jäseniään varten huoneentaulumallisen ohjeiston, *Lottien kultaiset sanat* (Kts. kuvasivut). Se sisälsi eettisiä ohjeita ja vetosi paitsi sanoilla myös koristeellisella ulkonäöllään. Pikkulotille oli omat *Pikkulottien kultaiset sanat* (Kts. kuvasivut).

7 Peltonen, 52-53.

8 Peltonen, 21 ja 28.

9 Allard, 56 ja 77-79.

10 Jyväskylän yliopiston kirjastossa, yksilöimätön.

Kun Lotta Svärd -järjestö lakkautettiin valtioneuvoston päätöksellä jatkosodan jälkeen, se leimattiin fasistiseksi ja sotakiikhoiseksi. Alkoi vaikenemisen kausi, jolloin asiallista lottakirjallisuutta ei juuri ilmestynyt. Kaunokirjallisella puolella lottia kuvattiin aikaisemman roolin vastaisesti; usein pelkiksi viihdyttäjiksi ja armeijan huoriksi. Voi sanoa, että lotat leimattiin yleisesti negatiivisilla nimikkeillä. Sotakirjat keskittyivät kuvaamaan miestä ase kädessä ja hänen tuntemuksiaan. Joskus taustalla mainittiin lottakanttiini. Sotakirjojen ehdoton ykkönen ja siten myös mielipidevaikuttaja Väinö Linnan *Tunte-maton sotilas* huomioi kuin esimerkkinä yhden lotan. Tämä esitetään miehenmetsästä-jänä, jonka motiiveja ei voi pitää isänmaallisina. Samalla halveksitaan historiallista perinnettä mainitsemalla lotan haaveena: *toiveuni, joka hänet oli saanut ryhtymään rintamalotaksi, ja johon oli liittynyt talvisodan ja vähä-älyisten ulkomaalaisten sanomalehti-miesten luoma sankarimyytti sekä viisi luokkaa yhteiskoulua käyneen maalaispuhelin-hoitajan isänmaallisuus*. Lainausta kuvaa hyvin ajan henkeä. On huomattava, että kun alkuperäistä käsikirjoitusta, *Sotaromaania*, karsittiin, tämä lause jäi ennalleen. (11) Ilmeisesti mitään törkeyksiä ei ole karsittu myöskään toisesta huomiota herättäneestä teoksesta; Paavo Rintalan *Sissiluutnantista*. Kirjassa lotat huomioitiin ja heidät kuvattiin kyltymättöminä nymfomaaneina. Kertomalla papin tyttärestä lottana pääsee Rintala liittämään erityisen halveksunnan kohteeksi myös uskonnon ja kenttäpappien roolin sodassa. (12)

Sodanjälkeisessä kirjallisuudessa lottien rooli sotaa käyvän armeijan osana pyrittiin tekemään näkymättömäksi. Lotat ja samanmieliset vaikenivat syytösten edessä osin poliittisista syistä. Hiljaisuus murtui vasta vähitellen. Vuonna 1975 ilmestyi hakuteos Pohjois-Suomen lotista. Lottajärjestön historiaa valottava perusteos Vilho Lukkarisen *Suomen Lotat* ilmestyi vuonna 1981. Annamaija Katajan *Suomen lotat* ilmestyi vuonna 1986. Sitten 1980 -luvun lopulla ilmestyi useita elämäkerrallisia kirjasia. 1990 -luvulla julkaistiin jo yli kaksikymmentä teosta, joista kymmenkunta oli historiikkeja paikallisista lotista ja suojeluskuntajärjestöistä. Aivan viime aikoina on ilmestynyt useita tutkimuksia paikallisista lottayhdistyksistä. (13)

Ennen järjestön lakkauttamista julkaistut teokset ja Lotta Svärd -lehti ovat vahvasti aatteellisia ja tarkoitushakuisia. Sama pitää paikkansa myös lähes kaikkiin myöhempiin teoksiin. Dokumenttiluonteiset tekstit ovat selkeää todistusaineistoa. Suuri osa lottien elämää ja työtä koskevaa tietoutta löytyy varsinaisten maanpuolustuskirjojen sivuilta. Selkeää tutkimuskirjallisuutta edustaa Pia Puntasen *Mannerheimin saappaanjäljillä* (14), joka valottaa paikallisia seikkoja ja sisältää jonkin verran myös lottia koskevaa aineis-toa.

Kaarle Sulamaa on tutkinut lottaihanteita, mutta nimenomaan ihanteita itsessään eikä niiden läpäisyastetta. Hän korostaa, että kohteena on järjestön arvot sellaisena kuin ne ilmenevät varsinkin päälähteessä, *Lotta Svärd* -lehdessä. Samanlainen ihannoiva ja myös uskontoa korostava ote on May-Bee Raution kirjassa *Opi rakastamaan maatasi ja kansaasi* (15). Se perustuu rintamalotille tehtyyn kyselytutkimukseen, mutta siinä jois-sakin kohdin samaistetaan lottajärjestön ihanteet ja lottien omat käsitykset. Pääosin kirja kuitenkin sisältää tutkittua asiantietoa.

11 Linna 1966, 96; Linna 2000, 132 ja 427.

12 Rintala, 35, 39-41 ja 53.

13 Kirjallisuusluettelot: Esim Jyväskylän kirjaston kokoelmat.

14 Puntanen.

15 Rautio, yleisesti.

Sulamaa esittää väitöskirjassaan, että lottajärjestön arvopohjan tärkeimpänä kohtana oli uskonto. Hän myös selittää isänmaallisuuden vain ulkoiseksi vapaudeksi, jota tärkeämpi oli sisäinen vapaus. Käytännössä tämä tarkoittaisi elämistä ikuisten siveellisyyslakien hengen mukaan. (16) Ajatus on hieno, mutta onko idea vapaudesta tässä yhteydessä totuudenmukainen? Kun tekijä toisaalta korostaa, että Lotta Svärdin kultaisten sanojen mukaan Jumalan *pelon* tuli olla lotan elämän suurin voima. (17) Järjestön sääntöihin tehtiin jälkikäteen vuonna 1924 lisäys uskonnosta isänmaan ja kodin lisäksi (18). Mutta oliko se niiden kanssa tasaveroinen osa järjestön toimintaa? Oliko se oleellinen tema edes Lotta Svärd -lehdessä, jota kirjoittaja lainaa todisteeksi? Esimerkiksi vuoden 1941 artikkeleista vain 4 on uskonnollisia, kun vuosikerrassa on kaikkiaan 372 artikkelia. (19) Tästä huolimatta Sulamaa päätyi vertailemaan Lotta Svärdiä nunnajärjestöön myöhemmässä tutkimuksessaan *Ei ole yksikään sydän pyhä ilman Jumalaa : lotat nationalistisina nunnina*. (20)

Lottien ihanteita kuvaa myös kirjailija Kersti Bergroth artikkelissaan, joka ilmestyi suojeluskuntalehti Hakkapeliitassa välirauhan aikana. Silloin lottien valmiudet ja taidot oli juuri testattu talvisodan kriittisinä päivinä:

Mitä minä näin niissä nuorissa lotissa, jotka olivat työtovereitani? He olivat aivan merkillinen *rotu*. Tietysti heillä oli kullakin oma luontonsa ja laatunsa, mutta heillä oli kaikilla sitäpaitsi jonkinlainen *lottaluonne*. Sitä ja sitä ei saa tehdä *lottana* tai pitää tehdä *lottana*. Lotta-käsité oli jonkinlainen ihanneolento, jonka korkuiseksi ja ryhtiseksi jokainen muuttui, niin pian kuin oli kysymyksessä työ.

Mitä ominaisuuksia tällä näkymättömällä mallilla oli? Eräs ystäväni sanoi kerran suomalaisista yleensä, että heidän ihanteenaan on huomaamaton, unohduksiin jäävä sankari-kohtalo. Korkeinta ei ole sankarikunni, vaan kätketty sankaruus. Se oli näillä lotilla itsestäänselvänä tunnelmana. He ja heidän poikatoverinsa olivat tottuneet laulamaan: *Ei muuta kunniaa, kuin kuulla kummaltansa sun kuusiesi kuiskinaa...* Ei kukaan heistä pitänyt mitenkään erikoisen ansiokkaana olla näin valmiina uhriin ja kuolemaan. Se oli jokaisen yksinkertainen velvollisuus. Ainoastaan jos tämä mieliala olisi joiltakin puuttunut, olisi hämmästyttävä. Mitä muuta kuului tähän *lottaluonteeseen*? Ensinnäkin se, että *mikään työ ei ole ylivoimainen*. Jos pitää hankkia niin ja niin paljon vaatteita määrättyssä ajassa, niin se *hankitaan...* Johtaja sanoo mitä tarvitaan, ja köyhät, tuntemattomat lotat hankkivat sen! "Ei voi" ja "mahdotonta" ovat sopimattomia sanoja, joita lota ei käytä...

Vaikka lottavelvollisuudet usein muulloinkin kuin sota-aikana häiritsevät ja keskeyttävät sellaista, mitä olisi halu tehdä, tuntuu hyvälle, että saa aivan arkioloissakin ylentää mieltänsä palvelemaan ihanteita. Kun lota luopuu jostain huvista tehdäkseen lottatyötä, niin pienen pettymyksen takana on ilo siitä, että hänen pieneen yksityiseen elämäänsä tulee tällä tavalla ihanteen suuruutta.

Vielä huomasin, miten kauniilla tavalla lotat tottelivat. Se ei ollut pakkototteleminen, kaikkihan oli vapaaehtoisia, mutta siitä oli tehty suoranainen taide. Pehmeä, iloinen totteleminen oli lotan erikoiskyky, melkein hänen salaisuutensa. (21)

16 Sulamaa, 1999, 170.

17 Sulamaa 1999, 15.

18 Lukkarinen, 63.

19 Lotta-Svärdin sisältö v. 1941. LS n:o 21-22 1941. Kts. myös Lukkarinen, 96.

20 Sulamaa 2001, nimi ja yleisesti.

21 Kerstin Bergroth, Hakkapeliitta N:o 12 1941, 373.

1. 5 Mitä uutta - tutkimuskysymykset

Pyrin selvittämään edellä esitetyn Bergrothin tekstin todenperäisyyden. Sehän oli laadittu talvisodan traagisten tapahtumien luomassa yhteishengessä ja suoranaudessa isänmaallisessa hurmoksessa. Samalla kun selvitän paikallista lottajärjestöä, pyrin sitä vastaan testaamaan myös edellä esitettyjä Kaarle Sulamaan väitteitä. Ja kuin jatkona Sulamaan päätelmiin esitän tutkimuskysymykseni. Mikä oli oleellista lotta-aatteessa ja järjestössä? Miten lotta-aate toteutui käytännössä, lottien elämässä ja lottaperheen arkittodellisuudessa? Miten lotat ja pikkulotat suhtautuivat työhön, sotaan, kuolemaan, uskontoon ja rakkauselämään? Mitä he ajattelivat venäläisistä, saksalaisista ja rajan läheisyydestä? Miten heidän työnsä vaikutti siihen yhteiskuntaan, jossa he elivät? Mitä merkitystä sillä oli sodankäynnille? Mikkelin asema päämajakaupunkina antaa myös syyn kysyä mitä he ajattelivat marsalkka Mannerheimista ja miten ylipäällikkö heihin suhtautui.

Sota-ajan olosuhteissa lisääntyivät sekä vallankäytön motiivit että mahdollisuudet. Yksittäiset lotat olivat vallankäytön kohteena monelta taholta. Koska kieli on oleellinen tekijä vallankäytössä, myös lottajärjestön ohjeet ja tekstit oli laadittu vahvistamaan tiettyä ideologiaa. Oleellista on kuitenkin, oliko vallankäyttö mielekäästä ja miten lotat siihen suhtautuivat. Miksi he hyväksyivät joskus nöyryyttäviäkin piirteitä saaneen vallankäytön?

Viiteryhmät ovat tärkeitä ihmisen sosiaalisen identiteetin muodostumiselle. Niihin kuulumiseen liittyy myös normien noudattaminen, oman itsen arviointi ja yhteenkuuluvaisuuden tunne muiden kanssa. (22) Lottajärjestö rakensi jäsenilleen yhtenäistä maailmankuvaa ja identiteettiä. Ajan virrassa tärkeäksi kysymykseksi nouseekin: Miten lottaperinne siirrettiin sukupolvelta toiselle? Miten se muuttui sotien aikana? Ja lopuksi, mitä vaikutti järjestön äkillinen ja väkivaltainen lopettaminen, sen tunnusmerkkien kieltäminen ja suoranainen häpäiseminen?

1. 6 Metodit

Laadullisten aineistojen analyysissä on Alasuutarin mukaan aina kysymys merkityksen käsitteestä ja merkityksellisen toiminnan tutkimisesta. Pyrinkin valottamaan lottana olemisen ja mikkeliäisten lottien tekemän työn merkitystä sekä yhteiskunnallisesti että heidän oman elämänsä kannalta. Tämä ohjaa aineiston tarkastelua, jota havaintojen yhdistäminen selkeyttää. Sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia tekijöitä tulee mukaan tarkasteluun. Haastatteluissa omin sanoin muodostettu kerronta antaa mahdollisuudet moniin tulkintoihin. (23)

22 Liebkind, 14-15.

23 Alasuutari, 12-17 ja 65.

Otan keskeisesti esille symboliikan ja sen vaikutukset. Miksi? Ronald Barthes esittää, että koko ajatustoimintamme perustuu merkkeihin ja niiden käyttöön. Niiden vaikutusta tutkiessaan hän ottaa keskeisinä esille denotaation ja konnotaation käsitteet, joita myös Fiske selvittää teoksessaan *Merkkien kieli*. Denotaatio on sanan varsinainen merkitys, perusmerkitys johon ei kuulu sivuvivahteita. Se viittaa sanan ulkoiseen maailmaan. Näin merkitsijän kautta syntyy intensiivinen vuorovaikutus katsojan kanssa. Tähän perustuu ratkaisevasti myös kuvien käyttö. Kun mennään uudelle tasolle, kuvasta tulee konnotoiva merkki. Konnotaatiolla ymmärretään sanan lisämerkitystä, sivumerkitystä. Se edustaa prosessin inhimillistä osaa. Lyhyesti sanoen denotaatio tarkoittaa sitä, mitä on kuvattu ja konnotaatio taas sitä, kuinka on kuvattu. Konnotaatio on kulttuurisidonnainen ja siihen liittyy usein vielä ikoninen ulottuvuus. Ikoninen merkki muistuttaa kohdettaan. Sen uloskoodauksessa kulttuurieroilla on usein ratkaiseva osuus. Voinkin tehdä päätelmiä myös siitä, mitä asioita Mikkelin lotat kuvasivat ja miten he sen tekivät. Tutkimuksessani tekstin ohessa olevat kuvat pyrkivät viemään lukijan sisälle kertomukseen. (25)

Valokuvan avulla tulee esiin myös tahdottoman muistin käsite, josta se on tyypillinen esimerkki. Siinä menneisyys todella katsoo meitä ikäänkuin koteloituneena palasena. Se on muistava peili. Kuvien kohdalla voi siirtyä käsitteiden kuvaamisesta kuvien käsittämiseen. (26)

Merkit toimivat myös siten, että ne antavat myyteille ja arvoille konkreettisen muodon. Ne aivan kuin takaavat näitä ja tekevät niistä julkisia. Merkkejä käyttämällä voi pitää yllä tiettyä ideologiaa ja antaa sille elinvoimaa. Merkit voivat myös muuttaa käsityksiä samalla kun niihin reagoidaan. Raymond Williams määrittelee ideologian olevan tietylle ryhmälle ominainen kokemusten järjestelmä sekä samalla merkityksen ja aatteen tuottamisen prosessi. Se on samalla asenteiden koti. (27) Tämä soveltuu joka kohdassa sota-ajan lottajärjestöön. Siinä ideologiaan liittyy kiinteästi myös symboliikka, sillä lottajärjestöön liittyvät merkit muuttuivat vahvoiksi symboleiksi alkaessaan edustaa jäsenten aatteellisia ja käytännöllisiä periaatteita. Lottajärjestössä ikonisten merkkien käyttö oli toimivaa. Yhtenäinen kulttuuri auttoi siihen kuuluvia tulkitsemaan järjestön käyttämiä kuvia ja tunnuksia samalla tavoin. Tämä rakensi ja ylläpiti selkeää ideologiaa. (27)

24 Eskola & Suoranta 1996, 40.

25 Fiske 1992, 70, 105 112-115.

26 Peltonen, 91 ja 136.

27 Fiske, 216-217, 121 ja 224.

1. 7 Esitysmuoto

Pyrin välittämään lottajärjestön käyttämät symbolit ja elämäntarinoihin liittyvät kuvat aitoina lukijalle. Siksi alkuperäinen työ on tehty CD-rom levyllä käyttäen ns. hypertextiä, jota ei tietääkseni ole aikaisemmin käytetty pro gradu -tutkielmissa ja suhteellisen vähän muissakin historiaesityksissä. Se toi mahdollisuuden kuva- ja esineaineiston tavanomaista laajempaan hyödyntämiseen. Se lisäsi havainnollisuutta ja auttoi lukijaa tekstin oikeassa tulkinnassa. Sähköisessä esitysmuodossa oli helppo liittää mukaan oheisaineistoa ja soveltaa nopeaa viitteiden etsintää.

Olen pyrkinyt yhdistämään kuvat ja tekstin mahdollisimman havainnolliseksi kerronaksi. Kertomus rakentuu aiheenmukaisen logiikan mukaan, mutta pyrkii samalla seuraamaan kronologista tapahtumien kulkua erillisten otsikkojen ja sivujen kohdalla. Nämä sivut muodostavat suhteellisen itsenäisiä kokonaisuuksia.

Haluan kiittää niitä Jyväskylän yliopiston opettajia, jotka ennakkoluulottomasti ovat sallineet poikkeamia tavanomaisesta kaavasta, sekä Mikkelin Seudun Suojeluskunta- ja Lotta Svärd perinneyhdistystä, joka on tehnyt tämän työn taloudellisesti mahdolliseksi. Erityisen kiitoksen ansaitsee perinneyhdistyksen hallitus ja sen puheenjohtaja Kaisa Kostiainen, joka vaivojaan säästämättä on toiminut työn innoittajana ja asiatietojen elävöittäjänä. Haastatellut lotat ansaitsevat erityismaininnan vuosikymmenien takaisten asioiden luotettavasta dokumentoinnista.

2 Lotat historian peilissä - järjestön luonne ja toiminta

Suomen käymät sodat vaikuttivat dramaattisesti sekä yhteiskuntaan että yksityisen ihmisen elämään. Toinen maailmansota aloitti totaalisen sodankäynnin. Suomessa vapaaehtoisten kansalaisjärjestöjen toiminnalla oli suuri merkitys sekä sodanajan olosuhteiden että ja myös sodan kulun kannalta. Maanpuolustukselliset järjestöt Suojeluskunta ja Lotta Svärd olivat käytännössä toimineet vuoden 1918 sodasta lähtien. Suojeluskuntajärjestön päämäärä oli sekä aatteellisen että käytännöllisen maanpuolustustaidon kohentaminen. Lotta-Svärd merkittiin yhdistysrekisteriin vuonna 1920. Näiden järjestöjen sekä muiden maanpuolustuksen hyväksi toimineiden ryhmien Talvisotaa edeltäviä vaiheita on kuvattu kirjan ensimmäisen osan alkupuolella luvussa *Kansalaisjärjestöt maanpuolustuksessa - Suojeluskunta avainasemassa*.

Lottajärjestölle oli alusta lähtien ominaista toiminta yhdessä miesten kanssa, mutta itsenäisenä järjestönä. Siinä se eroaa 1800 -luvulla alkaneiden naisyhdistysten filantrooppisesta järjestötoiminnasta sekä vuosisadan puolivälissä Suomeen ulkomaisen mallin mukaan perustetusta Nuorten Naisten Kristillisestä Yhdistyksestä NMKY. Samaa aikaan Suomeen tuotu Pelastusarmeija taas oli yhteisjärjestö. (28)

Myös Sotilaskotijärjestön malli tuotiin ulkomailta. Se liittyi vuoden 1918 sotaan ja tuli suoraan Saksasta jääkäri liikkeen mukana. Sotilaskotien *vihreät sisaret* keskittyivät kanttiini-, viihdytys- ja propagandatoimintaan. (29) Lottajärjestö taas on alkuperältään suomalainen. Lotat aloittivat suojeluskunnan apujärjestönä, mutta eriytyivät suhteellisen nopeasti. ja aikaa myöten saivat yhä enemmän erillistehtäviä. (30)

Lotta Svärd oli leimallisesti itsenäinen naisjärjestö. Se poikkesi Sotilaskotiliitosta, joka toimi armeijan perustamissa sotilaskodeissa ja Punaisen Ristin naisosastosta, jonka sairaanhoitajat ja apusisaret toimivat myös sotarintamalla. Jälkimmäisten johtoportaisa oli myös miehiä ja ne toimivat alisteisesti pääjärjestölleen. Myös diakonissalaitosta johtivat miehet. (31)

Mikkeliläinen nainen valkoisen armeijan sairaanhoitajana vuonna 1918. Kuva Pentti Ohtosen kokoelmasta.

28 Markkola, 24-27 ja 46-49. Vrt myös Kotilainen 2003, 79-81.

29 Lahtero, 10-13; Isaksson, 133.

30 Lukkarinen, 22 ja 44-47; Kaipainen, 109.

31 Markkola, 65.

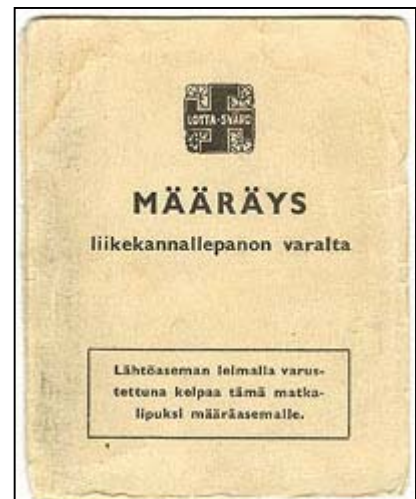
Lottajärjestön johto muodostui yksinomaan naisista ja se teki rinnakkaisjärjestönä yhteistyötä Suojeluskunnan kanssa. Järjestö jakautui suojeluskuntapiiriä vastaaviin piireihin ja paikallisosastoihin. Toiminnan laajetessa paikallisosastot perustivat kyläosastoja. Koko toimintaa johti Helsingissä toimiva keskusjohtokunta. Talvisota toi lottien toimintaan uuden ulottuvuuden; toiminnan sotarintamalla armeijan osana. Järjestön vuonna 1941 julkaistut uudistetut säännöt on esitetty liitteessä 1, *Lotta Svärd -järjestön säännöt*.

Lotat jaettiin toimenlottiin ja huoltolottiin. Edelliset antoivat juhlallisen lupauksen ja olivat aina valmiina lähtemään mahdolliselle komennukselle. Huoltolotat toimivat omaehtoisina avustajina. Lisäksi yhdistyksiin kuului kannatusjäseniä. Alkuvaiheessa järjestöön liittyminen edellytti kahden tunnetun ja luotettavan henkilön suositusta. Sotien aikana käytäntö muuttui ja lotaksi pääsi koelottakurssin perusteella. (32)

Lottajärjestö pyrki antamaan jäsenilleen, varsinkin toimenlotille, hyvän koulutuksen tehtäviin. Yleiskoulutuksen lisäksi se järjesti perus-, jatko- ja täydennyskoulutusta. Sotien aikana koulutus laajeni ja monipuolistui. Mukaan tuli esimerkiksi hevoshoido ja pesulanhoitokurssit. Varsinaisen koulutuksen lisäksi järjestötoiminta oli vilkasta. Lottatyössä jakamisen katsottiin edellyttävän hyvää fyysistä ja henkistä kuntoa. Siksi järjestö kannusti jäseniään harrastus- ja virkistystoimintaan. Se järjestämällä yhteisiä aktiviteetteja ja antoi ohjeita omatoimiseen opiskeluun ja liikuntaan.

Tärkeä tavoite alusta alkaen oli suojeluskunnan ja sen toiminnan tukeminen mahdollisen sodan sytyessä. Siten vähälukuisen armeijan miesmäärää voitaisiin joissakin tehtävissä korvata lotilla. Keskusjohtokunta sai tästä suunnitelman jo vuonna 1928. (33)

Rintamalle lähtevien lottien tehtävä oli kaksijakoinen - toisaalta lotat korvasivat miehiä käytännön tasolla eri tehtävissä ja toisaalta toimivat aatteellisella tasolla. He pyrkivät olemaan miesten henkisenä tukena sodan julmissa olosuhteissa. Aseelliseen taisteluun Suomen naiset eivät osallistuneet. (34) Talvisodan aikana noin 20 000 lottaa työskenteli sotatoimialueella ja noin 50 000 kotirintamalla. Jälkimmäisistä 3500 ilmavalvontalottaa käytännössä huolehti Suomen ilmavalvonnasta. (35)

Molemmat lotan kortit Hannele Näsin kokoelmasta.

32 Lukkarinen, 48 ja 75; Rautio, 34.

33 Lukkarinen, 52-56, 76-81, 109-113 ja 178-180; Kaipainen, 107.

34 Lukkarinen 31, 119-121; Raikkala 330 ja 332.

35 Kaipainen, 108.

Lottien omaleimaisuus herätti paljon huomiota ulkomailla. Heistä kirjoitettiin erityisesti Talvisodan aikana kun Suomen taistelu oli kansainvälisen huomion kohteena. (36)
Tämä tuli ilmi myös amerikkalaislehden pääkirjoituksessa 9. 3. 1941:

Suomen naiset ovat aina maanpuolustustyössä, olipa heidän maassaan sota tai rauha... Äskeisessä sodassa ilmeni, kuinka perinpohjin lotat olivat valmistautuneet sodanaikaista palvelusta varten. Suomessa olleet sotakirjeenvaihtajat kertoivat tytöistä, jotka osoittautuivat amatsooneiksi, jotka pitkät päivät tähystivät viholliskoneita hiihtomäkien huipuilla Pohjan perillä ja toimivat väestönsuojelun vartiotehtävissä miesten ollessa saalistusmatkoillaan venäläisten kenttäleireissä lumisissa erämaissa, ja jotka suorittivat lukemattomia muita tehtäviä innokkaasti, tehokkaasti ja kärsivällisesti siten kannustaen miehiä taistelemaan ja jälleen taistelemaan. Suomen naiset ovat kaikkialla loistavana esimerkkinä naisten palveluksesta eikä meidän maamme naisjärjestöillä voisi olla parempaa innoittajaa. (37)

Jatkosodassa sotatoimialueella palveli yhteensä 95 000 kenttälottaa. He muodostivat noin 40 % kenttäarmeijan naistyövoimasta. Kotirintaman lottien taas arvioidaan vapauttaneen parin divisioonan verran miehiä (yli 40 000) muihin maanpuolustustehtäviin. Sodan päättyessä komennuksella oli lähes 20 000 lottaa ja järjestössä oli jäseniä yhteensä noin 144 300. (38)

Lotta Svärd -järjestö oli poliittisesti sitoutumaton, mutta edusti selvästi oikeistolaista ajatusmaailmaa varsinkin ennen sotia. Talvisodan syttyminen muutti kuitenkin monen kansalaisen poliittisia käsityksiä. Suojeluskuntajärjestö ja sosiaalidemokraattinen puolue sopivat aiemmat erimielisyytensä. Sen jälkeen naiset voivat vapaasti liittyä sekä lottiin että sosiaalidemokraattisiin naisjärjestöihin. (39)

Lottajärjestön aatteellisena pohjana oli valtiokirkon uskonto ja perinteinen siveellinen elämäntapa, sekä isänmaanrakkaus jota toteutettiin palvellemalla "maata ja kansaa". Lotta Svärd olikin leimallisesti palvelu- ja työjärjestö. Toimintaa suoritettiin jaostojen puitteissa. Niiden nimet osoittavat selvästi tehtäväjaon. Yleensä yhdistyksissä toimi neljä jaostoa: lääkintä-, muonitus-, varus- sekä keräys- ja kansliajaosto. (40)

Lääkintälottia matkalla talvisodan rintamalle.
Kuva muistoksi otettiin Porrassalmen taistelun
muistopatsaalla Mikkelin kirkkopuistossa.
Kuva Hannele Näsin kokoelmasta.

36 Julkunen, 47-49 ja 193-194.

37 Pääkirjoitus Washington Post 9.3.1941. Käännös LS n:o 10, kesäkuu 1941, 205.

38 Kaipainen, 109; Suomen sota 1941-1945, 520.

39 Lukkarinen, 160; Raikkala, 356-358.

40 Raikkala, 399; Kaipainen, 29 ja 105.

Kolmekymmentäluvun alussa käynnistyi tyttötyö. Tyttöosaston jäseneksi pääsi holhoojan suostumuksella 8 -vuotiaana. Näihin pikkulottiin liittyi myös muiden kuin suojeluskuntalaisten tai lottien lapsia. Kun vuonna 1941 yhdistyksen säännöt uusittiin, määrättiin lottien alaikärajaksi 17 vuotta ja tyttötyöhön alettiin kiinnittää entistä enemmän huomiota. 1932 pikkulotat saivat oman lehden. (41)

Lottajärjestön talous toimi suurelta osin vapaaehtoisuuden ja keräystoiminnan varassa. Suojeluskunnan valtiolta saaman määrärahan yhteyteen oli vuodesta 1931 alkaen tullut erityinen apuraha toimenlottien kouluttamista varten. Lisäksi lottajärjestö sai vuosittain Suojeluskunnalta vaatimattoman summan kirjeenvaihtoa varten. Muuten tarvittavat varat hankittiin oman työn eri muodoilla. (42)

Lotilla oli merkittävä osuus sodanajan tiedustelu-, vakoilu ja viestitoiminnassa. Tämä sodankäynnin aihepiiri on harvemmin tuotu esille, ja siksi mukana on liite tästä työstä ja sen taustasta otsikolla *Sodanajan tiedustelu, vakoilu ja tiedotustoiminta* (liite 2).

Mikkelin päämajakaupunkiasemasta ja sijainnista johtuen kaupungin lotilla oli useita erityistehtäviä. Mikkelin lottien historiaa ennen sotia on kuvattu kirjan edellisen osan alkupuolella luvussa *Lotta Svärd'in Mikkelin osasto*.

41 Lukkarinen, 103-105; Kaipainen, 96.

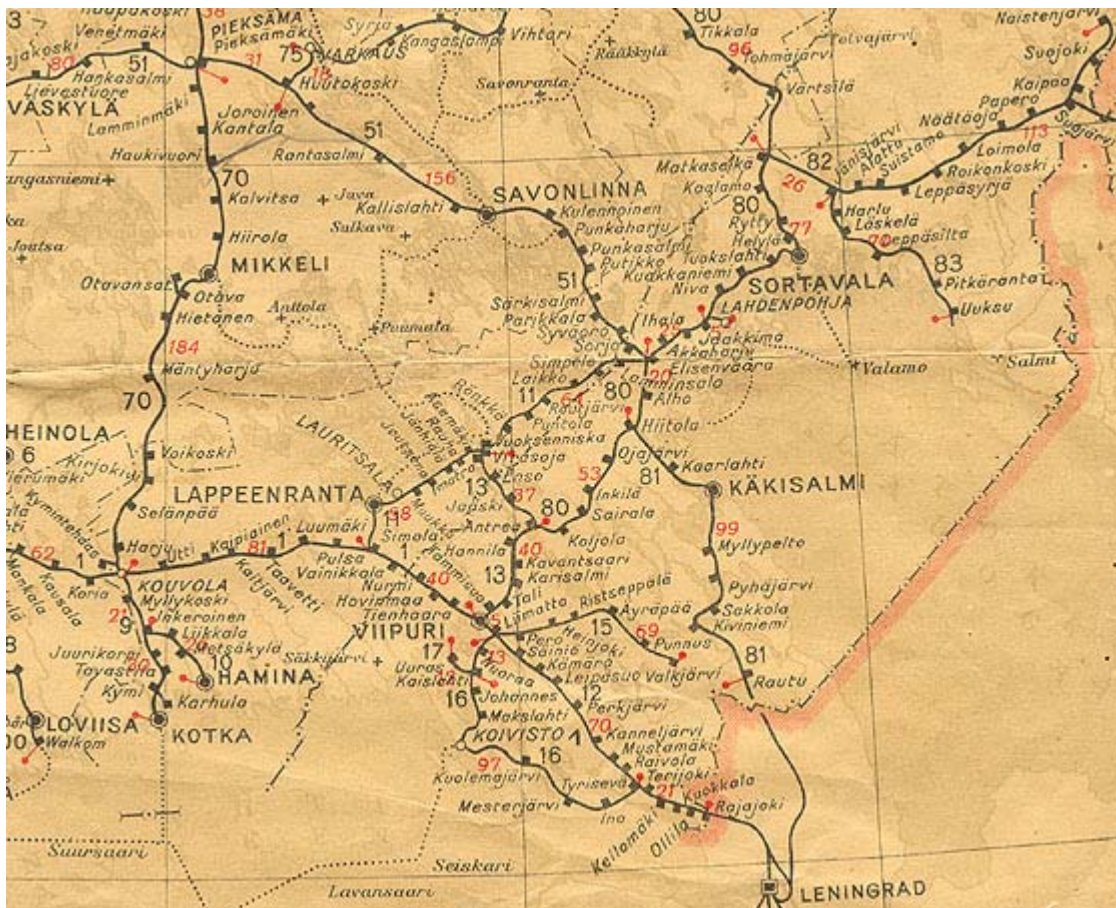
42 Raikkala, 330.

3 Mikkelin kaupunki ja maanpuolustus

3.1 Perinteinen varuskuntakaupunki

Tutkimusaineistoa tulkittaessa tuli esille paikkakunnan erityispiirteet ja sen maanpuolustukseen liittyvä historia. Kaupungin puolustusmenneisyys tuli esille monessa yhteydessä tehdessäni tutkimusta.

Mikkeli sijaitsee lähellä kahden kansakunnan ja kulttuurialueen rajaa, mutta kuitenkin varsinaisen raja-alueen ulkopuolella. Alueella on rautakautisia linnavuoria, jotka kertovat ihmisten suojautumistarpeesta jo historian alkuhämärässä. Mikkelin maalaiskunnan alueella käytiin Suomen sodan aikana merkittävä Porrassalmen taistelu vuonna 1789. Ensimmäisen maailmansodan aikana venäläiset rakennuttivat varustuksia Mikkelin etelä- ja koillispuolelle. Toisen maailmansodan alkuvuosina, kun uuden sodan uhka oli ilmeinen, alkoi Salpalinjaksi nimetyn puolustusvarustuksen rakentaminen. (43)

Suomen kulkuneuvot. Kartta jatkosodan ajalta.

Varuskuntakaupunkina Mikkelillä on pitkät perinteet. Kun Yrjö Maunu Sprengtporten suoritti suurtyön Suomen puolustuksen tehostamiseksi, hän vuonna 1778 kokosi kaikki joukkonsa yhteisiin harjoituksiin Mikkelin kirkolle. Mikkelistä tuli Savon prikaatin koontumispaikka. (44)

43 Koponen, 9-12; Puntanen, 9.

44 Juva: THA, 47 ja 53.

Mikkeliin perustettiin yksi Suomen ensimmäisistä sotilaskodeista. (45) Lottajärjestö liittyy myös tähän toimintaan. Monet aktiiviset vanhemmat lotat toimivat sotilaskotisisarina, ns. vihreinä sisarina varuskuntakanttiinissa. (46)

Sotien aikana Mikkeli oli kotirintama-aluetta sen itäosassa ja suhteellisen hyvien kulkuyhteyksien varrella. Näin se soveltui hyvin sodanjohdon keskuspaikaksi. Ensimmäistä kertaa se oli päämajakaupunki jo vuoden 1918 sodassa. Valkoisen puolen ylipääällikkö Carl Gustaf Emil Mannerheim siirsi päämajansa Mikkeliin 11. päivänä huhtikuuta 1918 ja viipyi siellä sodan loppuajan toukokuun 16. päivään asti. (47)

Suomen puolustussuunnitelmiin liittyen valtiojohto totesi kesällä 1939, että päämajan pitäisi sijaita riittävän kaukana rintamasta, tehokkaan ilmavalvonnan sisällä ja asutuskeskuksessa. Sieltä tulisi olla monipuoliset yhteydet eri tahoille. Tarpeellisenä pidettiin sen sijoittamista kallioluolaan, koska Suomen ilmavoimat olivat sodan uhkaan nähden vähäiset. 17. päivänä heinäkuuta tehtiin päätös päämajan sijoittamisesta Mikkeliin ja samalla päätettiin louhia pommisuojat Naisvuoreen ja Kuumavuoreen. Jälkimmäisestä suunnitelmasta luovuttiin myöhemmin. (48)

Tiedustelun johtaja Reino Hallamaa, marsalkka Mannerheim ja päämajajoitusmestari Aksel Airo tutkimassa lotan vastaanottamaa sanomaa. Kuva Sylvi Laakson kokoelmasta.

3. 2 Päämajan toimintaa

Helsingissä toimintansa aloittanut päämaja siirtyi Mikkeliin pian talvisodan puhkeamisen jälkeen 3. päivänä joulukuuta vuonna 1939. Lähes 600 hengen johtavien upseerien joukko, saksalaisten aseveljien edustajat sekä monet päämajassa vierailevat siviili- ja sotilashenkilöt antoivat kaupungille uuden leiman. Lähes kaikki kaupungin ja maalaiskunnan julkiset rakennukset ja suuremmat yksityiset talot otettiin sotilasmajoitukseen. Päämajan yhteyteen, kansakoulun ja sen lähellä sijaitsevan Mikkelin yhteiskoulun tiloihin sijoittui myös lottien pitämä kahvila. (49)

Jatkosodan aikana Mikkeliissä oli Suomen ylin sodanjohto. Päämajaan kuului esikuntapataljoona, jonka muodostivat toiminta- vartio- ja autokomppaniat. Enimmillään niihin kuului lähes 700 miestä ja 15 kansliatehtävissä työskentelevää naista. Yleisesikunnan koko henkilömäärä vaihteli 700 - 1000 henkilön välillä ja oli enimmillään 2500. Naisia oli enimmillään lähes kolmannes henkilömäärästä. (49)

Yksi päämajan osastojen keskittymä oli Otavan kansanopistolla 13 km kaupungista länteen. Sinne siirtyi myös sodanjohto ja komentoporras, kun itse kaupunkia pommitettiin ankarasti alkuvuodesta 1940. (50)

45 Lahtero, 13.

46 Haastattelusta esim. SA ja PHK.

47 Puntanen, 10

48 Ibid, 9-13 ja 15-18.

49 Ibid, 18, 26-28, 67-73 sekä Päämajamuseon näyttely 2002 ja kokoelmat.

50 Puntanen, 30.

3. 3 Tuntuma salaisuuksiin

Jatkosodan aikana Päämajan valvontaosastossa toimi vajaa sata henkilöä, joiden keski-ikä oli 31 vuotta. Heistä 2 oli naisia. Osaston vastavakoilutoimistoon kuului radiovalvontajaosto, jonka yksi tehtävä oli syöttää vastapuolelle virheellistä tietoa. Lotillekin tihkui tietoa tästä toiminnasta. "Siel oli semmoinen pieni talo, josta lähetettiin venäjänkielisiä uutisia", kertoi eräs lotta. Anttolan lotat muonittivat myös seudulla toimivan vesitason miehistöä. He muistivat koneen kevyeksi ja miehistön laitteet hyvin uuden ja tehokkaan tuntuiseksi. Kysymyksessä oli ilmeisesti Sisä-Suomessa käytetty Ripon II F -yhteistoimintakone, joka suoritti vakoilulentoja rintaman taakse. (51)

Lottapiirit olivat järjestäneet kurseja kouluttaakseen viestilottia. Sodan alettua myös Päämajan toimesta aloitettiin kurssitustoiminta. Laajalla viestikoulutuksella erikoistui radisteja ja lennätinlottia. Lotista koulutettiin myös yleisradioteknikoita, meteorologeja, sääkartan piirtäjiä sekä sodan loppuvaiheessa Helsinkiin valonheitinlottia. Viestilottia tarvittiin puhelinkuuntelu- ja kansliatehtäviin sekä päämajan Viestikeskuksessa että sotarintamalla. Jo keväällä 1941 naisia oli noin neljäsosa radiopataljoonan henkilökunnasta ja lukumäärä kasvoi sodan aikana. Lotat hoitivat myös kahta neljästä ulkomaisesta salaisesta radioasemasta. (52)

3. 4 Rautasaappaan jäljillä

Jatkosodan alussa 25. päivänä kesäkuuta 1941 Mikkeliin tuli päämajan mukana Saksan korkeimmaksi sotilasedustajaksi jalkaväenkenraali Waldemar Erfurth. Hänen johtamansa yhteysesikunta *Verbindungsstab Nord* majoittui aluksi lomakoti Heimariin 13 km päähän kaupungista. Myöhemmin saksalaiset siirtyivät kaupungin kasarmille. Sodanjohto toimi nykyisen jalkaväkimuseon sivurakennuksessa. Sodan lopussa saksalaiset olivat jonkin aikaa kauempana ja osin uusissa tiloissa Tuukkalan kasarmilla. Heillä oli parakkileiri Pitkäjärven rannalla vajaan 3 kilometrin päässä kaupungin keskustasta. Heidän viestikeskuksensa ja radioasemansa olivat suomalaisten yksikköjen yhteydessä. Erfurth asui kaupunkiseurakunnan kappalaisen virka-asunnossa, hänen upseerinsa majoittuivat kaupungille vuokra-asuntoihin ja kasarmille. Esikunnalla oli parakkileirin yhteydessä oma kasino rentoutumista ja aseveljien tapaamista varten. Saksalaisten muonitus määrättiin lottien vastuulle. (53)

Marsalkka Mannerheim ja jalkaväenkenraali Erik Heinrichs päämajassa jatkosodan aikana.
Kuva: Bildtidningen Signal, toukokuu 1942.

51 Puntanen, 9 ja 23; Talvisodan historia 1, 186-187; Haastattelut ML ja AK.

52 Pale, 103-104 ja Kaipainen, 107.

53 Puntanen, 70-76 ja SA.

3. 5 Kauttakulkupaikka

1930 -luvun lopulla kaupungissa oli vähän yli 10 000 asukasta. Hyvän kuvauksen antaa Puna-armeija suunnitellessaan Suomen miehittämistä. Sen marssioppaassa kaupunki on kuitattu muutamalla rivillä: *Mikkeli - enint. 10 000 asukasta, talot puisia, yksikerroksisia, voi majoittaa vahvistetun jalkaväkidivisioonan.*(54) Talvisodan aikaiset neuvostodivisioonat olivat kahdenkymmenentuhannen miehen suuruusluokkaa. Voi vain arvella, mihin vakinaiset asukkaat olisi sijoitettu.

Sotien aikana kaupungin asukasmäärää lisäsivät päämajan henkilökunta, sotilaat, evakot ja sotavangit. Mikkeli oli tärkeä Karjalasta tulevien evakkojen kauttakulku- ja tilapäissijoituspaikka.

Jatkosodan hyökkäysvaiheen aikana otettiin kaikkiaan yli 50 000 neuvostoliittolaista vangiksi. Kokoamisleirit sijaitsivat Naarajärvellä ja Nastolassa. Mikkelin seudulla oli kymmeniä vankeja Hiiralassa nostamassa turvetta ja töissä maataloissa. He työskentelivät yleensä kesän ajan ja joutuivat sitten vaihtoon. Heitä oli myös metsätöissä. Kuvaa-
vaa on, että heitä "vahtimaan" riittivät usein nuoret lotat ja sotilaspojat.(55)

54 Kautto, 134.

55 Päämajamuseon näyttely vuonna 2002 ja kokoelmat; PHK.

4 Symboliikka lottien elämässä

4. 1 Merkkijärjestelmä

Liittyminen lottajärjestöön merkitsi heti symboliikan mukaantuloa jokapäiväiseen elämään. Se toimi kannustuksena ja yhteishengen luojana. Jäsenille oli mittava rintamerkki- ja käsi- varsinauhajärjestelmä. Se oli alunperin laadittu suojeluskuntajärjestön mallin mukaan, mutta sai vähitellen erityispiirteitä. Vanhemmissa merkeissä on suojeluskuntien tunnuksia. Jäsenkirjan kannessa tulee esille sen kantajalle tärkeät symbolit, Suomen sinivalkoiset värit ja suojeluskunnan tunnus.

Äidin jäsenkirja Saimi Ahvenaisen kokoelmasta.

Valkoisen käsivarsinauhan idea periytyi jo vuoden 1918 sodan ajalta. Nauhaan liitettiin suojeluskuntapiirin tunnusvärejä toistavalle raidalle S-kirjain. Vasempaan hihaan kiinnitettävässä kilvessä oli sama kuvio. (56)

Muonituslotan hihanauha aineistokokoelmasta.

Vuonna 1921 vahvistettiin Eric Vasströmin piirtämä Lotta-merkki yhteiseksi tunnuksiksi. Tätä lottaneulaa pidettiin puvussa keskellä heti kauluksen alapuolella. Lotta voi liittää siihen palvelusvuosia osoittavan luvun, joka oli tunnustus pitkäaikaisesta työstä isänmaan hyväksi. (57)

56 Lukkarinen, 96-97; Kaipainen, 125.

57 Lukkarinen, 52 ja 96; Kaipainen 121.

Lottaneulassa esiintyvä hakaristi on monien kansojen ikivanha symboli, johon liittyi uskonnollinen tai maaginen elementti. Pohjoismaissa se on ollut hyvin arvossapidetty vertauskuvalinen koriste. Siinä ristin sakarat osoittavat myötöpäivään kuvaten auringonkehän kulkua. Tämä on jäljennetty lottaneulaan samoin kuin Suomen ilma-aseen tunnuskuvaan. (58) Myöhemmin hakaristista tuli Hitlerin Saksan tunnus. Siinä kuitenkin sakarat kulkevat vastapäivään.

20-vuotismerkki Saimi Ahvenaisen kokoelmasta.

Pikkulottajärjestön vakiinnuttua lottatyöt saivat omat, lapsille sovelletut merkinsä. Pikkulottaneula tuli käyttöön 1932. Siinä kuviona on heraldinen ruusu. (59)

Vuonna 1937 otettiin käyttöön värilliset nauhat, jotka osoittivat lotan kurssipätevyyttä. Ne helpottivat tunnistusta ja työnjohtoa kiireellisiksi osoittautuneissa työtilanteissa. Vasempaan hihaan kiinnitettävä jaostonauha oli lääkintäjaostossa sininen, muonitusjaostossa ruskea, kansliajaostossa vihreä sekä varusjaostossa harmaa ja siniraitainen. Lottapuvussa se kiinnitettiin kalvosimen yläreunaan. (60) Monet Mikkelin lotat ovat säästäneet käsivarsinauhoja, joita oli toimitettu aineistokokoelmaan.

Pikkulottaneula.

Varsinkin sodan aikana korostui merkkien ja käsivarsinauhojen käytännön merkitys. Ne näyttivät nopeasti ja selvästi asianomaisen lotan työtehtävän ja valmiudet. Hänen työnsä oli usein hyvin kiireellistä, eikä aikaa välttämättä ollut keskusteluihin.

Koulutus- ja toimialamerkeistä esimerkiksi meteorologilotalla, sääkartanpiirtäjälotalla ja säähavaintojen tekijällä oli omansa. Kirjeopiskelusta sai kurssimerkit. Kaikilla oli mahdollisuus hankkia liikunta- ja urheilumerkkejä. Liikuntaan kannustettiin erityisesti hiihto- ja kävelymerkillä. Lottien tavanomainen hiihtomatka oli 10 km, kun selässä oli 3 kg painava lottareppu. Ensimmäinen 7,5 km oli verryttelyä, sitten seurasi 2,5 km pikataival ja viimeiset sadat metrit hiihrettiin ilman sauvoja. Merkkiin vaadittiin yhteensä 10 kertaa tämä suoritus. Saatuaan korkeimman, kultaisen merkin, voi siihen kiinnittää vuosittain kultaisen kävyn uusintasuoritusta osoittamaan. Lotat harrasivat innokkaasti myös soutua, pesäpalloa, suunnistusta ja voimistelua. (61) Urheilu koettiin tärkeäksi sekä kunnon ylläpitäjänä että yhteishengen luojana. Lotta muisteli:

Kultainen kävely- ja hiihtomerkki aineistokokoelmasta.

Se oli lotilla ainakin se tavallinen iso tapahtuma se prosenttihiihto. Pitihän sitä kuntoa pitää korkealla. Ne hiihti sellaisen 15 km - Niin, me hiihrettiin sellainen 10 km. Se oli aivan kuin hupihiihtoa, mutta... Me laitettiin meille kahvit tähän. Aikamoinen määrä osallistujia, suksia pystyssä pihalla. Yhteinen kaikki. (62)

58 Von Rosen Eric: lehdessä LS n:o 9-10, toukokuu 1941, 188-189.

59 Lukkarinen, 96.

60 Häkkinen, 14-15.

61 Lukkarinen, 97 ja 109.

62 AK.

Merkkijärjestelmällä sekä ylläpidettiin yhteisöllisyyttä, että vahvistettiin omaa identiteettiä. Merkit toimivat vahvana kannustimena sekä palkattomaan työhön että kunnon ylläpitämiseen liikunnalla. Henkisiä harrastusiakaan ei unohdettu. Kerätessä Mikkelin aineistoa ja haastateltaessa lottia ilmeni, että lähes kaikki ovat säästäneet merkinsä. Se osoittaa, että niitä arvostettiin. Edellä esitetyt merkit ja mitalit ovat värillisinä esillä kirjan lopussa olevassa kuvasivustossa.

4. 2 Harmaapukuisten naisten armeija

Yhtenäinen asu, lottapuku, otettiin käyttöön vuonna 1922, ja sen käyttö vakiintui 1920 -luvun puoliväliin mennessä. Puku vahvisti lottien yhteishenkeä ja yhteisöidentiteettiä. Armeijan harmaa väri yhdisti lotat suojeluskuntaan ja myöhemmin rintamamiehiin. Työpuku myös vapautti keskittymään itse lottatyöhön, kun pukeutumiseen tarvinnut kiinnittää suurta huomiota. Naiselliselle koristautumisenhalulle jätettiin kuitenkin pieni mahdollisuus, sillä harmaan leningin yksitoikkoisuutta piristivät valkoiset kaulukset ja kalvosimet. Tapana oli ommella niihin hienot reikäompeleet, sillä myös käsi-työperinne liittyi lottajärjestöön. Työssä lääkintä- tai muonitustehtävissä käytettiin suojaavaa valkoista esiliinaa ja valkoista huivia. Päällysvaatteena oli harmaa pitkä mantteli. Jaloissa oli mustat nauhakengät, juhlatilaisuuksissa myös sukkiin tuli olla mustat. Arkena käytettiin harmaita villasukkia. Pikkulotille hyväksyttiin sama puku pienoiskoossa vuonna 1930. (63)

Kannustuksena jaettiin aktiivisti työskenteleville suojeluskuntien hopeista ansioristiä, mikä perinne säilyi järjestön loppuun saakka. Lisäksi perustettiin lotille oma ansioristi vuonna 1941. Sen myönsi tasavallan presidentti ja se oli lottien korkein kunniamerkki. Ensimmäisessä jaoissa 26. 3. myönnettiin 85 ristiä. (64)

Lääkintälotan lakki Hannele Näsin kokoelmasta.

Mikkelin pitäjänlottien puheenjohtajan, muonituslotta Anni Ryynäsen ansioristi Saimi Ahvenaisen kokoelmasta.

Sairaanhoitajalotan merkki aineistokokoelmasta.

63 Lukkarinen, 52 ja 93-94; Häkkinen 13-15.

64 Kaipainen, 114.

Lottien lakissa käytettiin aluksi kunkin suojeluskuntapiirin värien mukaista kokardia. Jatkosodan aikana siirryttiin sotatoimialueella armeijan sinivalkoiseen kokardiin. Lääkintälotan lakissa kokardi noudatti Punaisen Ristin värejä. (65)

4. 3 Riitinomaiset seremoniat

Rituaalit ovat säännönmukaista käyttäytymistä, joka ilmaisee jotakin sen suorittajien suhteesta toisiinsa ja sitoo yhteen käyttäytymisnormeja, jotka liittyvät johonkin yhteisön kannalta tärkeään. (66) Tämä kaava toteutui lottajärjestössä jatkuvasti. Kuuluttiin suureen joukkoon jolla oli tärkeä tehtävä. Yhdessä toimittiin arjen töissä, urheiltiin, käytiin kirkossa ja muissa tilaisuuksissa. Lotilla oli tärkeä rooli suojeluskunnan toiminnassa. He järjestivät monenlaisia tilaisuuksia rahankeräyksineen. Musiikilla oli suuri merkitys, se vetosi tunteisiin ja irrotti mielen arkipäivästä. Kuten useilla paikkakunnilla, myös Mikkelin lotilla oli oma kuoro, joka esiintyi ahkerasti. Laulujen sanat vahvistivat lottiaatteiden peruspilaria, isänmaallisuutta. Lottien ja pikkulottien laulukirjat kuuluivat niihin esineisiin, jotka säästettiin muistoksi, ja niitä on myös toimitettu aineistokokoelmaan.

Juhlat olivat symbolisia tilaisuuksia. Niillä oli tärkeä rooli lottien yhteishengen luojana sekä identiteetin ja itsetunnon vahvistajana.

Lotta Svärd -järjestön jäsenissä oli sekä toimenlottia että huoltolottia. Edellisten oli oltava aina valmis lähtemään komennukselle, jälkimmäisillä oli vähemmän velvotteita. Lisäksi yhdistykseen kuului kannatusjäseniä. Toimenlotat antoivat juhlallisen lottalupausten: *Minä lupaan kunniasanallani, että rehellisesti ja omantunnontarkasti avustan suojeluskuntaa sen puolustaessa uskontoa, kotia ja isänmaata sekä noudatan toiminnassani Lotta Svärd -yhdistyksen sääntöjä.* Lupaustilaisuudet olivat usein kirkossa samalla kuin vietettiin erilaisten kurssien päätösjumalanpalveluksia, tai sitten itsenäisyyspäivänä. Mikkelissä ensimmäinen lupausjuhla oli toukokuun 12. päivänä 1923. Myöhemmin päivämääräksi vakiintui toukokuun 16. päivä, joka oli vuoden 1918 sodan muistopäivä. (67)

Myös kaikkiin koulutustilaisuuksiin ja leireihin liittyi juhlallinen osuus. Suurtaapahtuma olivat valtakunnalliset lottapäivät. Niitä vietettiin 1920-luvun lopulla joka vuosi ja vuodesta 1931 alkaen joka toinen vuosi. Ohjelmassa oli mm. voimistelua, kuorolaulua ja paraati. Lottien osallistumismahdollisuuksia lisäsi heidän perinteinen roolinsa suojeluskunnan juhlien ja tapahtumien yhteydessä. He koristelivat juhlatilan, huolehtivat tarjoilusta, suorittivat rahankeräykset ja vastasivat usein kutsuista ja kirjallisesta materiaalista. (68)

65 Kaipainen, 102 ja 126.

66 Allardt, 58-59 ja 62. 67 Lukkarinen, 63; Häkkinen, 16 ja 47.

68 Lukkarinen, 80-81 ja Häkkinen, 46. Tulee esille myös haastatteluissa ja aineistokokoelman kuvissa.

4. 4 Kuoleman kohtaaminen

Jo vanhaan suomalaiseen kansanperinteeseen kuului kuolemaan liittyviä riittejä ja tapoja, jotka auttoivat ihmisiä turvautumaan surussa toisiinsa. Niiden avulla välttyttiin kohtuuttomalta kunnioitukselta kuolemaa kohtaan, mutta myös estettiin omaisia ja yhteisöä vaipumasta välinpitämättömyyteen. (69)

Taisteluun lähdetessä pidettiin miltei poikkeuksetta hartaushetki ja kristitty sotilas voi yleensä luottaa siihen, että kaatuneena hänet asianmukaisesti siunattaisiin kotiseurakunnan multiin odottamaan ylösnousemuksen päivää. Omaisille tuotti lohdutusta saada rakkaansa jäännökset haudattavaksi. Kirkossakävijöiden määrä kasvoi talvisodan alettua ja rukoileminen yleistyi. Talvisodan aikana miesten ollessa rintamalla, lotat saattoivat toimia arkunkantajina. Jos vainaja oli lotta, näin tapahtui aina. (70)

Sankarihautajaisissa oli ylevä tunnelma. Juhlallisuus ja yhteisön tuki auttoi osaltaan kestämään surua. Kuva Anttolasta.

Jatkosodan aikana sankarihautaukset voitiin suorittaa rauhassa ja suru kanavoitui usein juhlahetkiin. Papin sanat lohduttivat ja musiikki. Talvisodan aikana käyttöön tullut hymni julisti kaiken kuuluvan isänmaalle: *Oi kallis Suomenmaa... ei muuta kunniaa kuin kuulla kummullansa sun kuusiesi kuiskinaa, kun sä kätkenyt olet hänet viime lepoon... sulle tahdomme suoda kaikkemme, puolestas seistä saakka kuolohon*. Tämän hymnin käyttö jatkui sotien loppuun asti ja sitä esitetään vieläkin sotaveteraanien ja invalidien hautajaisissa. Sen sanat on kokonaisuudessaan esitetty liitteessä 3.

Lottien henkilökohtainen suhde kuolemaan tulee esille myöhemmin luvussa 9 *Sodan kasvot – elämäkokemusta*.

69 Naisten aseet, 252.

70 Lukkarinen, 80; Aineistokokoelma; Kansanaho, 40-41 ja 173-175 sekä PHK.

5 Perinne ja asenteet

5.1 Yhteisöllisyys ja aatesuunnat

Lottayhteisöä tarkastellessa tulee mukaan sosiologinen ulottuvuus. Sosiologia määritellään tieteenksi, joka käsittelee esimerkiksi yhteisöjen ominaisuuksia ja toimintaa havainnoimalla yksilöiden käyttäytymistä ja heidän välisiään suhteita. Toisaalta yhteisöjä ei voida koskaan täydellisesti eritellä yksilöiden käyttäytymiseksi, sillä yhteisöelämään kuuluu säännönmukaisuuksia ja toistuvia muotoja. Vaikka ne ilmenevät yksilöiden käyttäytymisessä, ne ovat myös yksilöistä riippumattomia ja jatkavat toimintaansa huolimatta yksilöiden vaihtumisesta.(71).

Lottayhteisön kiinteyttä vahvisti oma säännöllisesti ilmestyvä lehti, vuonna 1929 perustettu Lotta-Svärd. Vuonna 1942 alkoi ilmestyä Pikkulotta, myöhemmin nimeltään Lottatyttö. Keskushallinto julkaisi vuosina 1924 - 1943 vuosittain lehteä nimeltä Joulu-Lotta. (72).

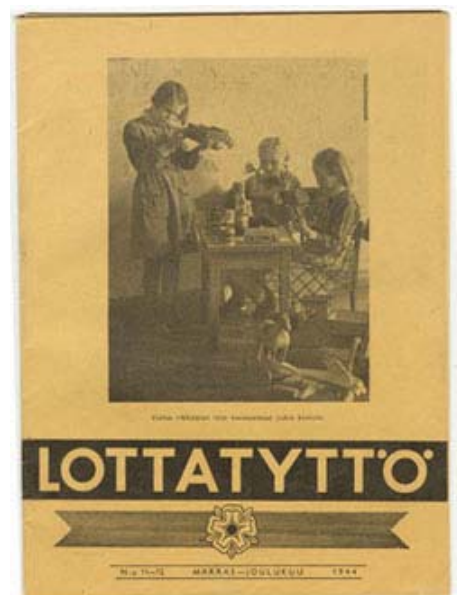
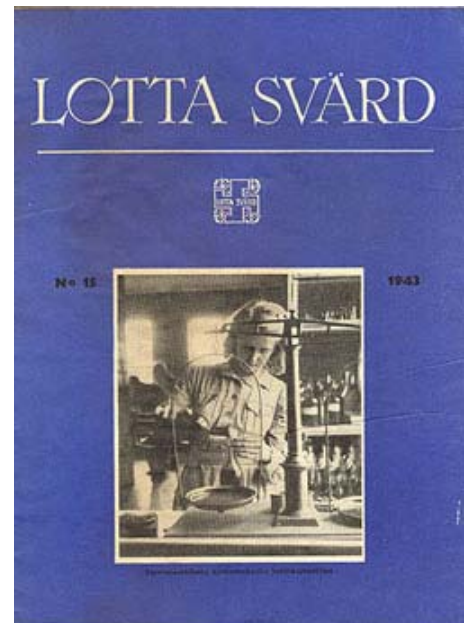
Mikkelissä lottana olemisesta oli muodostunut perinne, jonka alku ajoittui vuoden 1918 sotaan. Perinne oli hyvin vahva, mikä tulee esille haastateltavien lausunnoissa. He korostivat kotinsa isänmaallista henkeä, monet äitinsä aktiivista lottatyötä ja isänsä toimintaa suojeluskunnassa. Useissa perheissä pidettiin lottajärjestöön kuulumista itsestäänselvyytenä. Myös oikeistolaisuus ennen sotia tuli esille. Vanhin haastatelluista kertoi omat muistonsa lottatoiminnan alusta ja koululaisten suhtautumisesta:

Joka koulussa oli niin isänmaallinen rehtori, että niitä saa nykyään etsiä. Meillä oli nainen. Muistan aina kun sota alko, niin rehtori tuli ja sano, että kuule Tyyne, ala juosta tonne maaherratalon yläkertaan, siellä sinua tarvitaan. Ja siellä tosiaan mie olin ja tyttökoulusta sinne tuli vielä pari kolme ja saman verran yhteiskouluta niitä tyttöjä. Ja me tehtiin siellä yläkerrassa koko sodan ajan. Kun sen ajan maaherra asu omassa talossaan, niin yläkerta oli naisosaston käytössä koko sodan ajan. Siel oli meillä tyttöillä oma huone, josta Pajaniemi teki oikein laulun. Ja tosiaan me pystyttiin paljon tekemään.(73).

71 Allardt,11-12.

72 Kaipainen, 96 ja 105.

73 Haastattelu TN.

Hauska muisto kertojalle oli se, kun lottatyöt palkkioksi työstään saivat vapaaliput Helsinkiin. Muutenkin hän korosti sitä, miten palkitsevaa lottatyö oli, se oli ylpeyden aihe. Hän kertoi myös tilanteesta, jolloin presidentiksi valittiin oikeistolaisena ja suojeluskuntalaisena tunnettu Pehr Evind Svinhufvud:

Mikä riemu meillä oli, suojeluskuntalaisilla, lapsilla koulussa, kun Ukko Pekasta tuli presidentti. Hypittiin ja kyseltiin että mikä meillä oli... Se oli jotenkin, se oli meihin kasvanut, ei sitä tuputettu se oli vain olemassa sekä isältä että äidiltä. Se oli myötäsyttyistä. (73).

Suojeluskunta-aate ja oikeistolaisuus koettiin siis luonnollisena elämänasenteena. Tämän voi löytää kaikkien haastateltujen lausunnoista.

Puoluekannan merkitys väheni selvästi Talvisodan puhjettua. Perinteisesti vasemmistolaisessa Mikkelin läänissä kommunismi painui maan alle. Kommunisteiksi tiedettyjä asetettiin syytteeseen. Paikallisen aikakauslehti Soinnun päätoimittajan osoitettiin jatkuvasti loukkaavan maan oikeuslaitosta.(74). Anttolan suojeluskunnan salaisesta arkistosta löytyy diaariossa 4. 12. 1940 seuraava maininta: "Koska tietoon on tullut että kommunistipuolue on saanut käskyn kiihdyttää maanalaista toimintaa äärimmilleen, vartiointi on järjestettävä entistä tarkemmin, noudatettava huolellisuutta!" (75). Naapurimaan raaka yllätyshyökkäys sai monet Neuvostoliittoa ihannoivat ajattelemaan uudella tavalla. Selkeä näyttö yhtenäisyydestä oli Suomen Työnantajain Keskusliiton ja Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton yhteinen julkilausuma, kun ne sopivat aikaisemmat erimielisyytensä ja pyrkivät kitkattomaan yhteistyöhön (76). Mitä tämä merkitsi käytännössä, käy ilmi kirjeestä, jonka Mikkelin suojeluskuntapiirin esikunta lähetti kaikille alue- ja paikallispäälliköille:

Viitaten aikaisemmin lähetettyyn kotijoukkojen päällikön allekirjoittamaan kehoitukseen korostaa Piiriesikunta erityisesti sitä, että maalle tärkeä suojeluskunnan pohjan laajentaminen ei ole vielä käytännössä lopullisesti ratkaistu, vaan paljon riippuu siitä, miten suojeluskunnan riveissä suhtaudutaan uusiin jäseniin ja miten he itse esiintyvät. Tämän takia on suojeluskuntain taholta osoitettava ymmärtämystä, ennakkoluulottomuutta ja yleensä vältettävä kaikkea mikä voi kiristää keskinäisiä suhteita. Tähänkin saakka on suojeluskuntiin kuulunut hyvin erilaisia aineksia, mutta ovat rivit pysyneet hyvin koossa suojeluskuntahengen voimasta ja ansiosta. Tätä henkeä on edelleenkin vaalittava ja vahvistettava joka tilaisuudessa. (77)

73 Haastattelu TN.

74 MS 13.5.1939.

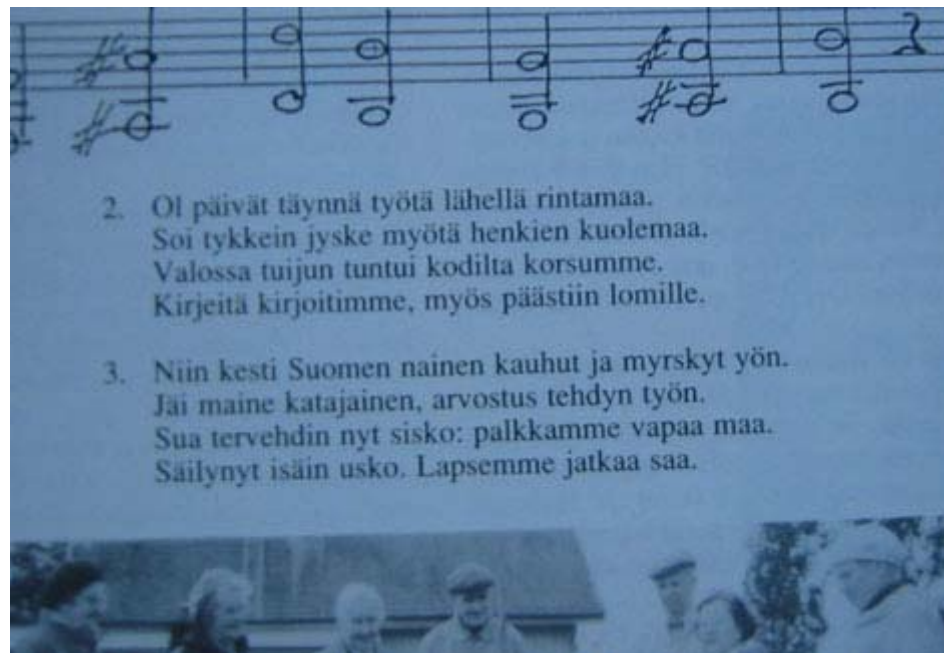
75 Sota-arkisto, Suojeluskuntien arkisto: 1651 Anttolan suojeluskunnan salaista arkistoa sota-ajalta 1939 -1940. Kirjediaariosta 4.12.1939.

76 Raikkala, 354.

77 Sota-arkisto, Suojeluskuntien arkisto: 1651 Anttolan suojeluskunnan salaista arkistoa sota-ajalta 1939 -1940. Kirjediaariosta 8.3.1940.

Rajojen madaltumista eri aatesuuntien välillä osoitti myös se, että äärioikeistolainen IKL (Isänmaallinen Kansanliike) menetti paikkansa Mikkelin läänissä heinäkuun 1940 eduskuntavaaleissa. Lottayhdistysten kohdalla muutos merkitsi uusia jäseniä. Myös sodanuhan myötä tapahtunut lähentyminen muihin naisjärjestöihin, myös sosiaalidemokraattisiin, jatkui entistä tiiviimpänä. (78)

78 MS 4.7.1940.

Sotaa kuvaava laulu Elina Ripatin kokoelmasta.

5. 2 Esimerkin voima

Läheisessä yhteydessä sosiaaliin arvoihin ovat sosiaaliset normit. Ne ovat keinoja, joiden avulla saadaan aikaan arvojen edellyttämiä valintoja. Sosiaalistuminen perustuu yleensä siihen, että normit sisäistetään (79). Miksi ihminen tottelee normeja ja mukautuu rooleihin? Välttämättä ei tarvitse käyttää pakotteita. Normien ja roolien vaikutus yksilöön on hyvin monisäikeinen, eikä sitä voida selittää vain sillä, että ihminen pyrkii välttämään rangaistuksia ja saamaan palkintoja. (80)

Normin lähettäjä voi vaikuttaa normin vastaanottajaan myönteisten tunnesiteiden avulla ja asiantuntemuksella, tai koska vastaanottaja kokee, että normin lähettäjällä on hyväksyttävä, laillinen oikeus vaikuttaa häneen. (81). Nämä tekijät vaikuttivat lottatoiminnassa jopa korostetusti. Sota-ajan tilanne teki tehtävistä pakottavan tärkeitä eikä aikaa jäänyt spekulointeihin. Lottien työ oli luonteeltaan kiireellistä, oli sitten kysymys haavoittuneiden sotilaiden hoidosta, suurten miesmäärien muonittamisesta tai varusteiden ompelusta sotaan lähteille. Sama koski tärkeitä viestitystehtäviä ja Mikkelissä erityisesti päämajan lottia.

Parivuotias on saanut lottapuvun ja isän suojeluskuntalakin. Tehtävänä on noutaa kahvikupillinen pihan keittimestä. Rakennus on nykyisin Mikkelin palokunnantalo. Kuva: Anu Länsman-Metson kokoelma.

Oli sääntönä, että, että osastojen johtotehtävissä olevat tekivät työtä itseään säästämättä. "Äiti oli aina poissa, hän oli lotta... olen ollut lotta koko ikäni. (82) " Työ sinänsä miellettiin arvokkaaksi ja nuoret niin perheessä kuin jaostoissa kasvoivat siihen vanhempien esimerkin mukaan. Työn vaatimia erityistaitoja annettiin erilaisilla kursseilla, mutta ahkeruus ja tilanteen vaatima asenne tarttui esimerkin avulla.

Perheellä oli suuri merkitys, sillä ennen sotaa useimmat aloittivat pikkulottina. Siitä kertovat useat haastattelut, myös lotta, jonka koti oli Otavan opistolla 13 km päässä Mikkelistä: "Otavassa oli sotasairaala siel maamieskoululla ja mun sisaret oli semmosia pieniä ja vanhempi 10 v., lottatätien kanssa veivät joka päivä semmosia koreja, jossa oli korviketta ja pullia ja joskus karamelliakin sotapojille ja se oli hirveen tärkeä tehtävä semmoselle pienelle tytölle." Toinen pikkulotta kertoi olleensa lottakioskissa töissä, kaatoi kahvia ja tiskasi. (83)

79 Allardt, 58-59.

80 ibid, 62.

81 French ja Raven, 118-149.

82 Haastattelut SA ja ML.

83 Haastattelu ML.

Myös käsitöitä opittiin jo lapsena vanhempien esimerkin avulla. Siitä kertoi haastateltu pikkulotta: "Rupesin käymään ompeluseurassa, ihan sodan alusta me neulottiin armeijalle. Mie en varmaan osannut neuloakaan vielä silloin, mutta kerin. Lankoja kerittiin ja sellaista... Oli sellainen vanha mummu, ompelija, se tuli meille tyttöjen avuksi." (84)

Edellisessä luvussa (*Symboliikka lottien elämässä*) olen jo kertonut juhlien merkityksestä lottayhteisölle. Perinteinen ja tärkeä kokoontumistapa olivat myös ompeluillat. Samalla vaalittiin perinteistä käsityötaitoa. Useimmat Suomen suojeluskuntien silkkilangalla kirjoitetut liput olivat lottien valmistamia, niin myös Mikkelissä. Arkisempaa käsityötä tarvittiin suojeluskunnan varusteiden tekoon. Sota-aikana rintamalle lähetettiin suuria määriä vaatteita ja tarvikkeita. (85)

Pikkulottasisarukset ja äiti.
Kuva: Anu Länsman-Metson kokoelma.

Maaseudulla ompeluseurapiirit olivat laajoja. Kun ei ollut televisiota, kokoonnuttiin yhteisen askartelun merkeissä. Anttolan lotta muisteli, miten miehet kävivät hevosella hakemassa emäntiään ja osallistuivat taitojensa mukaan. Usein maalaistalojen tuvat olivat täynnä aikaa viettäviä kyläläisiä. Suurissa vanhoissa tuvissa pidettiin myös ohjelmallisia iltamia. Esityksinä oli usein isänmaallisten runojen lausuntaa, ehkä musiikkia, puhe, ja lopuksi säännönmukainen yksi tunti tanssia. Välttämätön ohjelmanumero kaikissa kokoontumisissa oli kahvinjuonti. (86)

84 Haastattelu MO+AP.

85 Häkkinen, 31-32.

86 Haastattelu AK.

5. 3 Ajan ilmiöitä - idän uhka

Ryssänviha oli yksi sota-ajan realiteetti, jota ei voi kiistää. Se ei kuitenkaan ollut yksipuolista vihaa ja tiettyyn rajaan asti sen voi katsoa olevan perusteltua. Sen taustalla olivat vuosisatojen historialliset kokemukset. Isonvihan aikana kansakunta nääntyi ja sortui sekä taloudellisesti että henkisesti. Asukaslukukin putosi noin puoleen. (87) Sitten oli pikkuviha ja rajaseudun jatkuva epävarmuus. Sortovuosien aikana vastarintaan osallistuvat naiset perustivat "naiskagaalin". (88). Nämä ajat jäivät kansakunnan muistiin. Mikkeliissä jopa 13 -vuotiaat pojat liittyivät suojeluskuntaan vuoden 1918 sodan aikana ja perinne jatkui. (89)

Kreml'in johtajat kuvattuna jatkosodan aikana. Keskellä generalissimus Josif Stalin ja ulkoministeri Molotov. Kuvan oikeassa reunassa näkyvät tahrat ovat verta.

Ehkä räikein esimerkki vihamielisyydestä Suomea kohtaan olivat massiiviset siviiliväestöön kohdistuvat pommitukset heti Talvisodan alettua. Sodan johdosta Neuvostoliitto erotettiin kansainliitosta ja länsimaiden myötätunto Suomea kohtaan alkoi saada yhä konkreettisempia muotoja. Samalla Neuvostoliiton radiossa esitettiin jatkuvasti valheellista propagandaa. Yleisen kansainvälisen tavan vastaisesti tietoja rauhanehdoista annettiin neuvottelujen vielä kestäessä. (90)

Nämä alkuperäiset kuvat olivat vihollissotilaan taskussa, ilmeisesti taisteluhenkää nostattamassa.

Neuvostoliiton vihan ilmauksena Suomea kohtaan voi pitää myös Neuvostoliiton ja Saksan sopimaa ns. Ribbentrop -sopimusta, jossa itsenäinen Suomi siirrettiin Neuvostoliiton etupiiriin yhdessä Baltian maiden kanssa. Siitä historioitsija kirjoittaa vähän aikaa sitten ilmestyneessä kirjassa: *Neuvostoliiton kannalta asetelma muuttui ratkaisevasti elokuussa 1939 allekirjoitetun Molotov-Ribbentrop sopimuksen myötä. Sen salaisen lisäpöytäkirjan mukaan Suomi kuului Neuvostoliiton intressipiiriin.* Kesäkuun lopussa 1940 Molotov sanoi Liettuan ulkoministerille: "Teidän täytyy olla siinä määrin realisteja, että käsitätte pienten kansojen tulevaisuudessa tulevan häviämään. Teidän Liettua yhdessä toisten Baltian maiden kanssa, Suomi mukaan luettuna, tulee liitettäväksi neuvostokansojen kunniakkaaseen perheeseen." Elokuussa Baltian maat julistettiin liittyneiksi Neuvostoliittoon. Suomalaiset kokivat tämän uhkaavana ennusmerkinä. (91)

87 Juvelius, 569-570.

88 Lukkarinen, 14-15.

89 Sota-arkisto, Suojeluskuntien arkisto. Mikkelin kaupungin ja pitäjän arkistot: Suojeluskunnan jäsenluettelot.

90 Jahvetti, 26-30.

91 Susiluoto, Salaisen poliisin valtakunta, 80; Heiskanen, 134-135.

Neuvostoliiton suorittamat rajanloukkaukset tuntuivat uhkaavina Mikkeliissäkin. Linnoitustöihin osallistuminen, karjalaisevakkujen tulo ja Päämajan läsnäolo tekivät ne konkreettisiksi, vaikka kaupunki ei ollutkaan rajan pinnassa. Ilmasta ja maasta suoritettuja rajanloukkauksia tilastoitiin esim. talvi- ja jatkosodan välisenä aikana kaikkiaan 109 kpl. (92)

Voidaankin puhua puolustuksellisesti vihasta. Sitä käytettiin myös sotapelon torjuntaan ja peittelyyn, joka ei kuitenkaan aina onnistunut. Liikuttava on talvisodan kutsuntojen aikana sattunut tapaus. Mikkelin nuoret asevelvolliset olivat lähdössä sotaan ilman aikaisempaa kokemusta ja uhkaavan ilmapiirin vallitessa. Lotta otti oheisen kuvan surullisesta ruokajonosta ja kertoi:

Tässä lähtöaamu, pojat oli marssinut tänne ja niitä muonitettiin kunnantalon saunalla. Meil oli siinä aamulla perunateatteri ja siinä meitä istu 9-10; sotilaspoikia, asevelvollisia, nuoria suojeluskuntapoikia. Niin kerran yks nousee kun oli hurttia huumoria, niin kuin oli ollut leirillä. Että puukolla karsin mä kylkiluita ja nyrkillä turpia rassailen, ja tämmöstä, lauluja, hullutusta mitä mitään. Nousee ja luulimme menevän asioilleen. Istuin ja näin saunan ikkunasta ulos, näin kun hän menee uimaan vaatteet päällä. Mitä tämä on? Sillä oli se puukko mukana ja se veti tosta auki (kurkusta). Siinä tuli heti hälytys, hänet ongittiin ylös, me perunankuorijat oltiin ensiapuryhmä. Ambulanssi tuli, meillä lotilla oli innokas lääkäri joka oli aina mukana. Poika vietiin tietysti sairaalaan ja myöhemmin kysyin lääkäriltä, sanoi että pelastettiin. Henkitorvi se oli. Sitten poika joutui sotaoikeuteen, mutta sotaan ei joutunut. Se oli sitä sotahysteriaa. (93)

5. 4 Pelko pois

Raja railona aukeaa.
Edessä Aasia, itä.
Takana Länttä ja Eurooppaa,
varjele, vartija, sitä. (94)

Nämä Uuno Kailaan runon sanat kuvaavat hyvin kansalaisten tunteita 1920- ja 1930 -luvulla. Miten sitten mikkeliiläiset ja erityisesti lotat kokivat rajan läheisyyden ja naapurimaan uhan? Jo Talvisodan ajalta on useita esimerkkejä desanttitoiminnasta. Suojeluskuntien arkiston Mikkelin arkistosta löysin useita mainintoja siitä, miten Mikkelin seu-
duille laskeutui viholliskoneita niiden lentäjien haavoituttua. Oli myös tapaus, jolloin kädet ylhäällä vangiksi antautuva kuitenkin ampui pidättämään tulleen suojeluskuntalaisen. Sen perusteella annettiin räikeäsanainen ohje: *Koska ko. henkilöt eivät kuitenkaan tunne eivätkä noudata alkeellisimpiakaan oikeussääntöjä, vaan useimmiten esiintyvät villien alkuasukasheimojen petomaisella tavalla, on noudatettava suurta varovaisuutta.* (95)

92 Suomen sinivalkoinen kirja II, 44-45.

93 Haastattelu ER.

94 Kailas, 107.

95 Sota-arkisto, Suojeluskuntien arkisto: 1651 Anttolan suojeluskunnan salaista arkistoa sota-ajalta 1939 -1940. Kirjediaariosta 6.2.1940.

Epämääräisiä hahmoja havainnoivat myös lotat ilma-valvonnan vartiopaikoilla. Huhut kiersivät kaupungissa ja eräs haastateltava kertoi: "Olihan täällä niitä desantteja, kiinni saatiin silloin tällöin... valomerkkejä annettiin ilta kahdeksalta, ei niistä mitään selvää saatu. Ennen pommitusta oli vilkkaampaakin. Sieltä vaaralta, jonka lähellä oli Marskin toimisto ja kaikki hänen lähimpänsä." (96)

On helppo ajatella, että urheutta voi mainostaa jälkikäteen. Kuitenkin lottien kommentit silloisesta mielialasta vaikuttavat totuudenmukaisilta heidän eläytyessään sota-ajan tunnelmiin. He mainitsivat pommituksien aiheuttaman pelon. Mutta rajan uhkaavaan läheisyyteen oli totuttu. Eräs haastateltavista päätteli: "Rajan läheisyys - ei voi sanoa että oli pelko, koska koko ajan vaan ajateltiin että tätä puolustetaan, niin siinä ei voinut antaa pelolle valtaa." Ja toinen: "Pelättiinkö, ei sitä pelätty se oli sellainen mieli, joka meissä nuorissakin oli, että ryssähän ei tänne tule." (96)

Pelottomuuteen yksi syy oli varmaan haastateltavien nuoruus, mutta ilmeisesti päämajan sijainti oli toinen suuri tekijä. Se merkitsi sitä, että kaupunki oli tärkeä ja sitä puolustettaisiin tehokkaasti. Tämä antoi asukkaille varmuutta ja turvallisuudentunnetta "rajan kiroista" huolimatta.

Myös ylipäällikön persoonalla oli suuri osuus. Ihmeenä pidettiin, että päämaja ei tuhoutunut, vaikka Mikkelin suurpommituksessa lähellä oleva yhteiskoulun rakennus tuhoutui. (97) Kaupungilla kerrottiin, että "Marski ei mene koskaan väestösuojaan". Useimpien sotapäällikköjen tavoin hän korosti pelottomuuttaan. Hän ei myöskään pitänyt virallisista turvajärjestelyistä. Siitä kertoi eräs haastateltavista: "On Marskista sellanen kuva, että kun hän lähti kävelemään kerran pankin nurkalta, oli aamukävelyllä, ja olin itse lähtenyt liikkeelle. Marskilla turvamiehet perässä, ja kun oli ehtinyt nurkan taakse ilman heitä, oli sellainen ilme, että *ähä, pääsinpäs lähtemään*" (73).

Jatkosodan aikana sodanjohto pyrki vähättelemään vastustajaa ja näin vähentämään pelkoa. Julkaistiin mm. neuvostoliittolaisia hyväntahtoisesti ivaileva postikorttisarja. Kuva kirjoittajan.

Kortti jatkosodan ajalta. Kuva kirjoittajan.

96 SL, SA, TN, ER.

97 Puntanen, 100; Salovaara, 16.

73 Haastattelu TN.

5.5 Heimoaatteen vallassa

Vuonna 1937 Lotta Svärd keskusjohtokunta julkaisi uusittuna ja lisättynä painoksena Suojeluskuntaväen laulukirjan. Siihen valikoituneet kappaleet kuvaavat omalta osaltaan ajan asenteita. Kirjan alussa on hengellisiä ja isänmaallisia lauluja, mukaan luettuna kansanlaulut ja virret, 39 kpl. Isänmaallisia marsseja oli kaikkiaan 18 kpl. Mukana olivat niin *Jääkärimarssi* ja *Nuijamiesten marssi*, kuin *Sotilaspoika* ja *Ateenalaisten laulu*. Viimeksi mainittu oli Jean Sibeliuksen säveltämänä. Kotiseutu- ja maakuntalauluja oli 28, sotilaslauluja 11 kpl. Loppuosaan oli lisätty isänmaalliseksi luokiteltuja hymnejä ja lauluja 18 kpl. Vaikuttava on *Laulu Vuokselle*, jonka lopussa virran kuohut rinnastetaan kansalaisten isänmaallisiin tuntoihin:

Mahtavasti, voimakkaasti Saimaan aallot vyöryy Vuoksessa.
Maalle sulle, kiusatulle, voiton virttä laulaa Imatra.
Saimaan aallot uneliaat Vuoksessa on voimakkaat,
Kalliotkaan, kalliot niitä ei voi kahlita.
Niinpä kansa valveillaan, riisuu katkoo kahleitaan.

Kirjan loppuosassa oli eri 13 kansallislaulua, joista ensimmäisenä *Heimovirsi*:

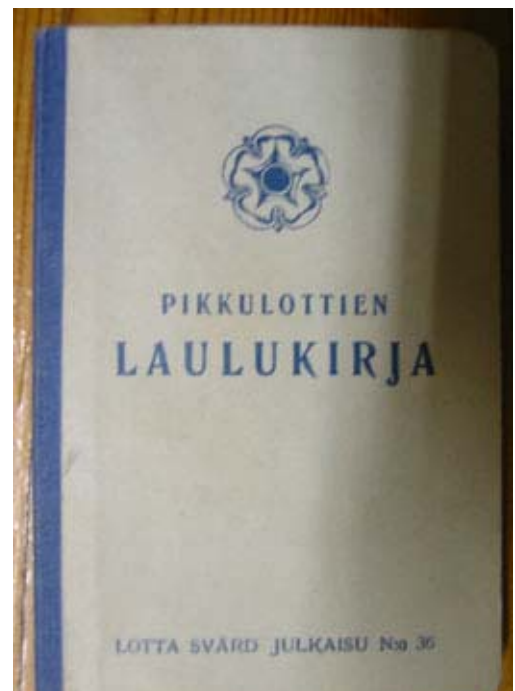
Nous' Suomi, suojele heimoas,
tue auta, turmio torju!
Se tee, mihin kutsuvi kunnias,
älä heikkona emmi ja horju.
Ei Aunus, Inkeri, Vienanmaa,
elon toivonne sammua saa!

Tämän jälkeen on laulu *Nouse, Inkeri*. (98)

Näissä muodoissa siis Suur-Suomi aate tuli esille ennen sotia. Kun Itä-Karjala oli valloitettu, sille laadittiin nopeasti oma hallinto. Kuvaavaa on, että marraskuussa 1943 Mikkelissä vietettiin Kirkkoja Karjalaan -viikko, jolloin kerättiin kolehtia ja lotat myivät rinnassa kannettavia juhلامerkkejä (99).

Lottien käyttämä laulukirja.
Kuva aineistokokoelmasta.

Pikkulotillakin oli oma laulukirjansa.

98 Suojeluskuntaväen laulukirja, 166, 168, 169.

99 LS 23.11.1943.

5. 6 Aseveljien kanssa

Edellämainitussa Suojeluskuntaväen laulukirjassa on Saksan kansallislauluksi merkitty *Die Wacht am Rhein*, suomeksi Reinin vartio:

Käy pauhu niinkuin ukkosen,
tai kalpain kalskeen, kuohujen:
nyt Reinin, Saksan Reinin luo!
Niin kauan kuin on rahtukaan
viel' suonissamme verta vaan,
kuin ykskin kalpa kalskahtaa,
ei vainomies sun luokses saa!
Sa synnyinmaa, oo huoleton!
Kuin vuori vankka Reinin vahti on! (100)

Rintamalla esiintyi myös saksalaisryhmiä.
Kuva Elina Ripatin kokoelmasta.

Tämä laulu rinnastuu selvästi edellä esitettyyn Uuno Kailaan runoon. Uudempi Saksan kansallislaulu *Deutschland, Deutschland über alles* on aivan muuta. Myöskään sävellyksen puolesta laulut eivät muistuta toisiaan. Vanhempi *Reinin vartio* vaikuttaa hyvin puolustukselliselta. Siitä näkyy myös, mikä oli yhteistä suomalaisille ja saksalaisille aseveljille. Se oli pelko idästä tulevasta hyökkäyksestä, josta suomalaisilla oli konkreettinen kokemus talvisodan alusta. Yhteistä oli myös tunne vartijan roolista ja koko länsimaisen sivistyksen ja kulttuurin puolustamisesta idän uhkaa vastaan. Sen argumentin rinnalla jäivät varjoon niin natsismin epäkohdat kuin pelko joutumisesta suursodan pyörteisiin.

Saksalaisvaruskunnan johdossa olevan Waldemar Erfurthin nimi on mukana lotan vieraskirjan sivulla. Ote Saimi Ahvenaisen kokoelmasta.

Talvisodan jälkeen jouduttiin uudelleen ottamaan kantaa saksalaisiin, jotka sodan aikana olivat suhtautuneet kylmästi Suomen tilanteeseen(101). Yhteistyöperinne oli kuitenkin olemassa vuoden 1918 sodan ajalta. Neuvostoliiton taholta koettu uhka johtikin nopeaan yhteistyöhön ja Mikkeliin saapui saksalaisten sotilasjohtoedustus. Saksalaisryhmää johtava Waldemar Erfurth'in muonituksesta vastasi pitäjän lottien paikallisjohtaja. Hänen tyttärensä kertoi Erfurth'in huomioineen äitiään monin tavoin.

100 Suojeluskuntaväen laulukirja, 177-179.

101 Jokipii, 53.

Yhteydenpito jatkui myös sen jälkeen, kun Erfurth joutui äkillisesti lähtemään Suomesta sodan loppuvaiheessa. Haastateltava piti saksalaisia ehdottomasti herrasmiehinä. Hänen, kuten monien muidenkin mieleen jäi varsinkin ryhmittymän lähtö Mikkelin asemalle heidän poistuessaan Suomesta: "Kyllä täytyy sanoa, että kun marssivat Horst Wesseliä laulaen, niin kyllä sitä vaan ulos mentiin katsomaan, se vaan sykähdytti." (102)

Lapin sodan tapahtumat muuttivat kuitenkin monen käsityksiä aiemmin suosituista sotilaista. Saksalaisten käyttämä poltetun maan taktiikka herätti katkeruutta ja vihamielisyyttä. Pohjoisessa palvelevat lotatkin näkivät joukkojen jättämän tuhon. Eräs mikkeliäinen sairaanhoitajalotta oli Oulussa komennuksella kun Lapin sota alkoi. Hän kertoi ensin kokemuksistaan ja sitten mielipiteistään saksalaisista:

Perillä Oulussa oli sitten rakennus, sanottiin pikku permeeksi. Se oli saksalaisten rakentama semmonen hieno parakki. Mutta kun pommitus alkoi, niin lähdettiin pieni porukka, pari kolme hoitajaa ja saman verran lottia, yks lääkäri ja lääkintämiehiä, semmosella merimootorilaivalla lähdettiin Oulusta ja mentiin Veitsiluotoon. Ja silloin oli se kova pommitus päällä. Ei mekään osattu pelätä yhtään, siinä olis saattanu vaikka koska tulla pommi päälle. Silloin oli se tiukka paikka siellä, maanteitse ei päässy.

Mentiin sinne niin sit se alkoi. Ne lähti pohjosesta tulemaan. Se oli iso koulu siellä mihin asetuttiin. Meil oli kuivaa muonaa siellä mukana, muuta ei saatu. Kolme vuorokautta tehtiin siellä töitä, kun ei saanut tulemaan apua, maantietä pitkin ei päässy lisää porukkaan sinne. Saksalaisen lääkärin ne saivat vangiksi ja se oli meillä lääkärinä, teki työtä. Sitä se oli, autoja tuli pihaan, toisia tuotiin pihaan ja toiset vei jo pois kun vammautuneita tuotiin sinne koulun ruokalaan. Niipä vaan kiirehdyttiin katsomaan, että vieläkö mitä tehdään, suuhun annetaan jotain vai eikö anneta. Sitä tehtiin kolme vuorokautta ennen kun saatiin apua. Se oli silloin kun pommitettiin kaikki nää rovaniemi, Tornio ja Kemi. Siinä sai meikäläinen niinku maistaa sitä sotaa.

No sitten kun tää rauhottu niin me mentiin sinne Rovaniemeen päin enkä mie tiedä tänäkään päivänä missä oltiin. Pimmeellä meidät vietiin. Oli saatu korjattua just ja just semmonen linja-auton rotisko. Siellä korvessa ei taas ollut mitään hätää, oli taas ihan mukavaa. Saksalaisten hienot hirsiset - korsuja ne oli, ei parakkeja, joissa me sitten oltiin se loppuaika. Olihan meillä niitä potilaitakin siellä jonkun verran. Sitten se rauhottu ja saksalaisten tuli mennä pois.

Sitten sota loppu ja me sitten lähetettiin. Siel oli jotakin saksalaisia tavaroita, meiän huoltopäällikkökin otti oikein hyvän nojatuolin. Kuorma-auton lavalla lähetettiin, mutta jossain vaiheessa oli pakko se nojatuolikin heittää pois. Resuamista se... Kokoonnuttiin Ouluun hotelliin ja sieltä jokainen lähti sitten kotiinsa.

Ja minulla on se mieli, että kun saksalaiset pommitti pohjoisen, niin ei kyllä ollut hyvä mieli. En mie koskaan osaa saksalaisiin luottaa. Mie enemmän luotan viel venäläisiin, kun saksalaiset pommitti pohjoisen. Kyllä ne niin raa'asti lähti. Jos ystävinä olisivat olleet, niin olisivat lähteneet - ilman - kun kerran tiesivät että heidän ol lähdeävä. (84)

Rovaniemeltä Kemijoen yli johtava silta ennen räjäytystä.
Kuva: Signal lokakuu 1942.

Lotta pohti vielä Marskin käytöstä muistaessaan miten sotapäällikkö häntä tervehti: "Herrasmies, Venäjältä oppinut. Ehkä tykkään enemmän venäläisistä kuin saksalaisista". (84)

On luonnollista, että suhtautuminen määräytyi henkilökohtaisten kokemusten mukaan. Mikkelissä monelle jäi vain hyviä muistoja. Tilanne olikin erilainen kuin esimerkiksi pohjoisessa, jossa olivat varsinaiset taistelujoukot. Suurvallan arvovaltaisten sotilashenkilöiden ja kurinalaisten upseerien läsnäolo toi tiettyä hohtoa kaupunkilaisten ja varsinkin heihin yhteydessä olevien lottien elämään. Myös suhtautuminen suomalais-saksalaisiin lapsiin sodan jälkeen oli korrektia. (103)

Saksalaisiin liittyy myös monien mikkeliäisten muisto upeasta aikakauslehdessä Signal, suomenkielisenä painoksena Signaali, joka rullalle käärittynä tipahti postiluukusta (103). Käytännöllisesti katsoen koko Euroopassa jaettu aikakauslehti oli painatusteknisesti huippuluokkaa ja toimi sekä informaatiokanavana että propagandavälineenä. Sen artikkelit käsittelivät sotatoimia, mutta runsaasti myös kulttuuria ja tieteen saavutuksia. Kuvasivuilla näytteeksi kuvia tästä lehdestä vuosilta 1942 ja 1943.

Saksalainen kuvaaja on rintamalla. Lotta kirjoittaa tarkan osoitteensa saadakseen kuvan itselleen postissa. Kuva: Signaali lokakuu 1942.

6 Ylipäällikkö ja lotat

Talvisodan alkaessa armeijan johtoonsa ottava sotamarsalkka Carl Gustaf Emil Mannerheim oli 72-vuotias. Valkoisen puolen ylipäällikkönä toimiminen vuoden 1918 sodassa oli jakanut kansalaiset ihailijoihin ja vihaajiin. Päämajakaupungin asukkaat kokivat hänet läheiseksi joko hyvässä tai pahassa. Monet paikat kaupungissa tai lähiympäristössä muistuttivat noista katkerista tai kunniakkaista päivistä. Marski palasi samoihin kuvioihin talvisodan alkuvaiheessa. Hän oli aristokraatti ja oli jo silloin monen mielessä kansallinen ikoni. (104) On kuitenkin kiinnostavaa sivuuttaa sotahistorialliset elämäkerrat ja yrittää löytää ihminen hänelle luotujen kulissien takaa. Mitä sellaisia kokemuksia sisältyi Marskin nuoruuteen, jotka muovasivat hänen asenteitaan naisia ja erityisesti lottia kohtaan? Miten nämä asenteet realisoituvat Mikkeliissä sotien aikana? Ilmeisesti suhtautumisen taustalla olivat lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvät kokemukset ja omaksutut asenteet, joita elämä sitten oli hionut. Kun etsin varmistusta tämän päivän psykologian perusteoksista, löytyy seuraava päätelmä: *”Psyykkinen kehitys etenee elämäntapahtumien transaktiona, toimintona, joka on koko ihmisen elämänkaaren yli jatkuva, toisiinsa sulautuva prosessi. Sitä ohjaa sekä perimä että ympäristön vaikutus.”* (105)

Mannerheim 75-vuotiskuvassa.
Kuva: Signal heinäkuu 1942.

Perheessä opitaan suurin osa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tarvittavista taidoista. Myös toverisuhteet ovat tärkeitä. Niiden kautta lapset kehittävät minä-tunnetta sekä oppivat toimimaan erilaisissa rooleissa. Leikkimisen kautta opitaan paljon sellaista, mikä myöhemmin tehdään oikeassa toiminnassa. Sen avulla hankitaan taidot yleiseen organisointiin ja yhteisten työtehtävien järjestelyyn. Samoin eettisten ja moraalisäännösten mukainen käyttäytyminen hankitaan ensin leikeissä. (106) Varhaislapsuuden oppimisetu perustuu ainakin osittain siihen, että hermosto on silloin geneettisesti ohjelmoitu sopeutumaan muutoksiin poikkeuksellisen tehokkaasti. (107)

Ratsastus oli Marskille itsestäänselvyys. Se kuului myös päivittäiseen ohjelmaan päämajassa. Kuva: Signal lokakuu 1943.

104 Elämäkerrat: Carl Gustaf Emil Mannerheim syntyi 4. päivänä kesäkuuta 1867; Puntanen, 19.

105 Näkökulmia kehityspsykologiaan, 41.

106 Ibid, 34-39 ja 84.

107 Ibid, 49.

6. 1 Naisten hoivassa sotaleikkejä

Gustaf syntyi vuonna 1867 perheensä kolmantena lapsena. Vanhin oli sisar Sophie ja seuraavaksi vanhin veli Carl. Gustafin jälkeen äiti sai vielä neljä lasta. Kaksi heistä kuoli nuorena, kuten niinä aikoina usein tapahtui. Lapsilla oli pääsääntöisesti parin vuoden ikäerot. Gustaf kuvataan hankalaksi vauvaksi, josta kuitenkin tuli äitinsä lempilapsi. Hän oppi puhumaan suhteellisen myöhään, nuorimman sisaren syntymän jälkeen, noin kolmivuotiaana. Aikuiset kuitenkin epäilivät, että vasta silloin hän suostui puhumaan. Hän oli hidas puhumaan, mutta nopea tekemään. Vilkas ja itsenäinen lapsi ei koskaan ollut toimeettomana. Hänestä sukeutui seikkailija, kiivas ja itsekeskeinen, väkivaltainenkin nuorimies. Voimiaan hän testasi isoveljiä vastaan, joka oli rauhallinen ja kärsivällinen. (108)

Perhe vietti Gustafin varhaislapsuuden vuodet Louhisaaren kartanossa. Naantalin lähellä sijaitseva vanha kartanolinna oli sokkeloinen talo, jonka laajassa pihapiirissä asuivat kartanon alustalaiset. Paikka soi monia mahdollisuuksia kehittää mielikuvitusta ja toteuttaa seikkailunhalua. Kartanoon liittyi salaperäisiä tarinoita ja rakennuksesta johtivat salaportaat maanalaiseen vankitörmään. Gustaf kulki usein yksin tutustumassa ympäristöön, mutta viihtyi kyllä myös sisarusparven yhteisissä puuhissa. Myös sotaleikit kuuluivat lapsuuteen. Voi ajatella, että innoittajana toimi perheessä vieraillut setä, joka oli sotilasuralla. Ehkä hän oli pojan idoli, sillä oma isä oli paljon poissa ja muutti lopullisesti Pariisiin, kun Gustaf oli vasta 12-vuotias. (108)

Mannerheimin lapsuusvuosiin osuu myös Turkin sota vuosina 1877 - 78. Siihen osallistui myös Suomen kaarti ja perheen naiset istuivat iltaisin sotaponnistelujen parissa; he purkivat pellavatilkkuja haavatupoiksi. Gustaf sai siis tuntumaa sekä sotaan että naisten osuuteen siinä. (109)

Kuoleman todellisuus tuli pojalle tutuksi jo varhain. Hänen syntymävuottaan leimasi nälkätalvi ja myöhemmin Turkin sodassa suomalaisten joukko harveni pahoin. Toiselle kymmenelle ehtinyt poika kävi katsomassa, miten loven uupuneet miehet marssivat kumarassa repaleisten lippujensa takana. Äiti Helene kuoli vain 39 -vuotiaana, minkä täytyi olla arkkua kantaneen 14 -vuotiaan pojan maailmaa järkyttävä tapahtuma. Vajaan kahden kuukauden kuluttua saapuivat viestit Aleksanteri II pommimurhasta ja syyllisten hirttäjäisistä. Alle kaksikymmentävuotiaana hän näki lavantautiepidemian tuhot, sen jälkitauteihin menehtyi myös hänen pikkusisarensa. (110)

Nuoren Mannerheimin luonteeseen liitettiin kovuus, jota varmaan korostivat lapsuuteen osuneet katkerat tapahtumat, taloudelliset menetykset, isän lähtö kodista ja äidin kuolema.

108 Brantberg, 21, 29, 41, 51-52, 60-61, 48.

109 Ibid, 53-54.

110 Ibid, 23, 68-69, 86.

Kouluiässä ja nuorukaisena Mannerheim joutui vastakkain järjestelmän sääntöjen kanssa, mutta toveripiirissä hän oli suosittu. Miksi? Jälleen voi tukeutua psykologisiin oivalluksiin:

Toverisuosioon liittyy usein kyky ohjata ja koordinoita ryhmän toimintaa. Alle kouluikäisenä johtava asema perustuu osittain aggressiivisiin aloitteisiin, mutta ennen kaikkea kykyyn pitää hallussaan leikkivälineitä ja käyttää niitä taitavasti. Kouluiässä johtajuus taas liittyy sosiaaliseen taidokkuuteen leikkien ja toimintojen ohjaamisessa. Varhaisnuoruudessa suosittuja ovat yksilöt, jotka ovat urheilullisia tai muuten fyysisiltä ominaisuuksiltaan ihailtuja tai varhain kehittyneitä. (111)

Louhisaaren leikeissä Gustaf oli ollut itseoikeutettu johtaja. Kouluaikana hän menestyi opinnoissa hyvin, eräänä vuonna hän esimerkiksi oli kadettikoulun priimus keskiarvolla 9,4. Sopeutumisvaikeudet olivat kuitenkin jatkuvia. Oli alistuttava ajankohdan tiukkaan kuriin ja varmaan turhilta tuntuviin perinteisiin. Tästä seurasi koulusta erottamisia niin oppikoulussa kuin myöhemmässä, sotilaan uraan tähtäävässä koulutuksessa. Vuoden erottamiseen johti se, että hän oli joukon mukana särkemässä ikkunaruutuja kaupungilla. Toinen kerta liittyi nuoren "puntisella" oloon. Suvun perinteiden mukainen sotilaselämä kiehtoi kuitenkin. (112)

Todellisuus ja unelmat asettuivat vastakkain kun Gustaf kirjoitti veljelleen:

Eikö sinua haluaisi nostaa kivääriä olalle ja lähteä taistelun kuin Sven Dufva? Saisit suoraa päätä ylennyksen kenraaliksi erinomaisten sotilaallistan ansioiden vuoksi. Vai nousisitko mieluummin kaapparilaivaan ja palaisit kotiin miljonäärinä? Olen ankarasti pohtinut vaihtoehtoja, mutta niistä ei taida tulla mitään. (113)

Sukulaisuussuhteitten avulla hän kuitenkin lopulta onnistui pääsemään keisari Nikolain ratsuväkikouluun. Hevoset olivat hänelle elinikäinen intohimo. (114)

Entä sitten naiset? Sisar Sophie oli Mannerheimille läheinen koko hänen elämänsä ajan, mitä kuvaa heidän tiivis kirjeenvaihtonsa vuosien kuluessa. Kirjeet kertovat läheisistä suhteista myös muihin naispuolisiin sukulaisiin ja ystäviin. (115)

Suureen joukkoon ikäisiään tyttöjä nuori Gustaf tutustui viisivuotiaana joutuessaan Helsinkiin pikkulasten kouluun. Oppilaissa oli vain yksi poika hänen lisäksi. Muut olivat tyttöjä, eivätkä heidän lettinsä saaneet olla rauhassa. Opiskelu jatkui yksityiskoulussa pari vuotta myöhemmin ja sen ajalta kirjallisuudessa on huomioitu erityisesti sotalaikit. Yksitoistavuotiaana Gustaf kävi tanssikoulun, jossa hän omaksui myös kohteliaita käytöstapoja. Kerran luistinradalla hän ihastui itseään 2 vuotta vanhempaan tyttöön, sisarensa sydänystävään. Sen jälkeen hänet nähtiin usein sitomassa joko tämän tai jonkun muun tytön luistimien nauhoja. (116)

111 Näkökulmia, kehityspsykologiaan, 133.

112 Brantberg, 79, 58, 85 ja 16.

113 Ibid, 82, myös yleisesti Mannerheim 1941.

114 Ibid, 96.

115 Mannerheimin kirjeitä, esim. 62-63, 90-116, 179-180.

116 Brantberg, 43, 46-47, 55.

6. 2 Seikkailunhalu tyydyttyy

Ratsuväkikoulun jälkeen Mannerheim siirtyi Pietarin hienoimpaan joukko-osastoon Chevalier-kaartiin. Sen tunnuslause oli: *Ole peloton ja nuhteeton*. Kun ratsuväkikoulun junnereilla oli ollut viikoittainen vierailupäivä ilotalossa ja nainen aina 3 ilmoittautunutta kohti, siirtyi kaartilainen nyt Pietarin seurapiireihin. Hän suoritti tehtävänsä tunnollisesti, mutta huhuja riitti myös energisen ja komean upseerin naissuhteista. Hän piti kuitenkin huolen siitä, että rakastumiset eivät sotkeneet elämän tärkeitä päämääriä. Mutta arkipäivää hallitsi jatkuva rahapula. Saavutetun aseman vaatimukset tulivat kalliiksi, eikä palkka ollut niihin oikeassa suhteessa. Niinpä Mannerheim suostui järjestettyyn avioliittoon rikkaan venäläisnaisen kanssa. (117)

Avioliitosta syntyi kaksi tytärtä. Mannerheimin suhtautumista naissukupuoleen kuvaavat sisar Sophien sanat hänen kirjoittaessaan ystävälleen toisen lapsen synnyttyä: *Nata parka olisi niin hartaasti halunnut, että lapsi olisi ollut poika, mutta Gustaf on yhtä tyytyväinen tyttärensä*. Isä asennutti lastenkamariin keinun ja trapetsin, ja lapset nukuivat yksinkertaisissa kenttävuoteissa kuten hän itsekkin. Isän tulevaisuudentoiveita kuvaa lausahdus: *Haluaisin heistä yksinkertaisia kelpo naisia*. Yksinkertaisuutta ei kuitenkaan pidä ymmärtää tyhmyydeksi. Tytöt saivat oppia, käydä kouluja, ja isä otti heidät mukaansa myös hevostenhankintamatkoille Eurooppaan. Avioeron jälkeen häntä huolestutti tyttöjen kasvatus katolisessa sisäoppilaitoksessa: "Pelkään, että he vain oppivat kieliä ja hienoa käytöstä. Heidät totutetaan ankaraan kuriin ja kauniisiin tapoihin. Mutta muiden tietojen laita on vähän niin ja näin." (118)

Elämäkerroista löytyy jatkuvasti viitteitä siitä, että Mannerheimia miellyttivät toimeliaat, ajankohdan huomioon ottaen tasa-arvoiset naiset. Vanhempana häntä kiehtoivat nuoret ja reippaalla tavalla kauniit naiset. Vuoden 1918 ihastuksen kohteena mainitaan Norjan metsästysretken isäntänä toimineen Hjalmar Linderin sisar. Tämän kanssa pidempää suhdetta ei syntynyt, koska Mannerheim piti heidän keskinäistä ikäeroaan liian suurena. Ehkä tämä kuvastaa myös tietyn julkisivun rakentamista sotapäällikölle. Matkustellessaan Intiassa 1930 -luvun lopulla hän ihaili 15 -vuotiasta amerikkalaistyttöä. Tämä matkusti perheensä kanssa ja oli loistava ampuja suurriistaa metsästäessä. Kuten monille sen ajan aristokraateille, oli metsästys Mannerheimille rakas harrastus. (119)

Mannerheimin sotavuosilta löytyy yksittäistapauksia naisten osallisuudesta hänen elämänsä ja hänen suhtautumistavastaan. Arkistomateriaalin perusteella oli ilmeistä, että ensimmäisen maailmansodan alkuaikoina hän tapaili Pietarissa kahta rakastajatarta. Myöhemmin toinen heistä matkusti rintamalle johtamaan yhtä Punaisen Ristin ryhmistä. Tämä ryhmä oli komennettu juuri kenraali Mannerheimin divisioonaan. Kenraali sai näin henkilökohtaisen tuntuman naisen työhön sodassa. (120)

117 Ibid, 119-123.

118 Jägersköld, 227, 237.

119 Soikkanen, 66 ja 69.

120 Vlasov 1994, 117.

Kuvaava on myös seuraava tapaus:

Pommitettiin kenttäsairaalaa. Lääkintämiehet unohtivat haavoittuneet ja juoksivat hättäänntyneinä edestakaisin. Lääkärit jatkoivat työtään ja yksinäinen sairaanhoitaja seisoi kuljetusajoneuvon luona. Mannerheim kysyi: "Ettekö pelkää pommeja, sisar?" Nainen vastasi tyynesti: "Tietenkin pelkään, mutta mihin niitä pääsisi pakoon." (121).

Ritarillisuuden vaatimusta kuvaa tapaus eräässä pikkukaupungissa. Mannerheimin esikuntaupseerit kävivät siellä kirkossa.

Jumalanpalveluksen jälkeen pappi tuli heidän luokseen ja esitteli kasvattityttärensä, joka kulki hänen rinnallaan. Upseerit asuivat papin talossa tämä sanoi tytöstä: "Hänen nimensä on Ursula ja uskon hänet teidän huostaanne". Kenraali saapui sitten keskelle yleistä hälinää, jonka keskipisteenä tyttö oli. Hän kysyi: "Mistä te tuollaisen ihanuuden löysitte?" Saatuaan vastauksen hän sanoi: "Vai niin. Olkaa sitten kohteliaita ja kutsukaa neito kaartimme vaatimattomaan ruokapäytään." Neidolle osoitettiin paikka flirttailevien upseerien keskeltä. Eräs nuori luutnantti kysyi, tanssiko tämä tangoa. Kun tyttö vastasi kieltävästi, sanoi luutnantti hymyillen: "Sitten olette jäänyt vaille asianmukaista sivistystä. Tango on meidän vuosisatamme kaunein tanssi. Kaikki teidän kaltaisenne tytöt tanssivat sitä alasti." Hetken kiusaantuneen hiljaisuuden jälkeen Mannerheim nousi ylös ja sanoi terävästi: "Luutnantti, pyydän teitä heti poistumaan. Illalla pistäydytte puheilleni. En siedä tuollaista röyhkeyttä upseereiltani." Luutnantti poistui kuin piesty koiri. Kenraali kääntyi tytön puoleen ja sanoi hymyillen: "Arvon neiti, olen hyvin pettynyt upseerini käytökseen. Pyydän anteeksi hänen tahdittomuuttaan. Voitte uskoa, että tulemme aina muistamaan teitä ja isäanne hyvällä." (122)

Nämä tapahtumat pyrkivät näyttämään, miten lapsuuden ja nuoruuden kokemukset valmensivat Mannerheimia tärkeisiin tehtäviin Suomen kohtalonhetkinä ja erityisesti mitä ne merkitsivät naisten ja lottien asemalle siinä taistelussa. On selvää, että ylipäälliköllä oli suuri vaikutus tälläkin sektorilla.

6.3 Kohtaamisia Mikkelissä

Saapuessaan Mikkeliin talvisodan aattona Mannerheim oli toiminut kahdeksan vuotta Puolustusneuvoston puheenjohtajana ja oli useaan otteeseen vaatinut armeijan varustelutason kohottamista, useissa kohdin turhaan. (123) Mutta kuten aikaisemmissakin elämänvaiheissaan, ei hän nytkään jäänyt katsomaan taaksepäin. Hän alkoi toimia olemassa olevien resurssien mukaan. Tämä elämänasenne ja seikkailurikkaan nuoruuden antamat kokemukset olivat auttaneet hänet vaikeuksien yli niin venäläisenä upseerina kuin salaperäisessä tutkijanroolissa ratsastusmatkalla halki Aasian (124).

Aina vuoden 1918 sodasta alkaen suojeluskuntalaiset ihailivat varauksetta Mannerheimia ja Mikkelin piirissä hän oli lähes palvonnan kohde. Tämä vaikutelma tulee esille paikkakunnan lottien häntä koskevista haastattelulausunnoista. Hyvin tyypillinen on kertomus, jossa piiripäällikön tytär vastaa kysymykseen, keitä hän maailmassa eniten ihaili. "Jumalaa, Mannerheimia ja isää", vastasi tyttö. Tämä korreloi selvästi järjestöjen aatepohjaan; koti, uskonto ja isänmaa. (125)

121 Vlasov 1996, 70-71.

122 Ibid, 49-50.

123 Mannerheim 1953, 21-24, 36-37, 77-78 ja 103-104. Myös Heinrichs, 15.

124 Heinrichs, 11. Myös Mannerheim 1941.

125 PHK.

Marsalkan rooliin kuului osallistua erilaisiin tapahtumiin. Vanhin haastatelluista lotista kertoi, miten hän ensimmäisten verenluovuttajien joukossa sai Marskin kädestä Punaisen ristin todistuksen. Ja hän jatkoi:

"Marskia alun perin koitettiin viihdyttää täällä. Niin sanotulla palokunnantalolla, vaikka se oli Suojeluskunnan käytössä, niin Marskin takia tyhjennettiin, kun oli kerran konsertti. Ja siellä aika pienikokoinen kuuluisa laulajatar (Lea Piltti) esiintyi. Ja toisen kerran sotilaskäytössä ollut lyseo myös tyhjennettiin konserttia varten. Niin minulle jäi molemmista konserteista mieleen se, kun Marskille tuotiin kukkavihko ja hän lähti viemään näille laulajattarille. Marskihan oli herrasmies kerta kaikkiaan." (126).

Talvisodassa testattiin paitsi armeijan puolustusvalmius, myös lottien taidot ja asenteet. Sen päätyttyä suoritettiin täsmennyksiä organisaatioon. 16. päivänä kesäkuuta lähti kotijoukkojen komentajalta seuraava kirjelmä:

Koska Lotta-Svärd järjestö on puolustusvoimille hyvin läheinen ja ottaen lisäksi huomioon sen uhrautuvan ja uupumattoman työn, jonka lotat ovat suorittaneet maamme vapauden hyväksi, kehottaa Ylipäällikkö kaikkia upseereita tervehtimään lottiamme heidän ollessaan lottapuvussa. (127)

Mannerheim Kirkkopuiston kulmalla
jatkosodan aikana.

Päämajakaupungissa myös tervehtimisen merkitys korostui. Lotille oli järjestön perustamisen aikoihin annettu seuraava ohje:

Kun lotta kävelee, tervehtii hän seuraavalla tavalla: Oikean kätensä hän vie rinnan ylitse vaakasuoraan asentoon niin, että sormet ulottuvat vasempaan olkavarteen asti kainalon kohdalla. Käytännössä näin sotilaallista tapaa ei kuitenkaan noudatettu, ja vuonna 1923 annettiin ohje tervehtiä naisellisesti ja luonnollisesti. Kokouksissa lottaryhmä tervehti Suojeluskunnan tai omia johtohenkilöitään nousemalla ylös yhtä aikaa ja taas istuutumalla. Lotan tuli vastata tervehdykseen sotilashenkilöiden tai suojeluskuntalaisten heitä tervehtiessä. Suomen Marsalkkaa lotan tuli tervehtiä ensin. (128)

126 Haastattelu TN.

127 Raikkala, 399.

128 Lukkarinen, 61.

Mikkelissä saatiin havaita, että Mannerheim itse poikkeuksetta huomioi lottapukuiset naiset. Siitä kertoi moni haastateltu. Mieleen jäi vähän nolojakin muistoja.

Yhden kerran olin lomalla. Marski tuli vastaan. Kun olin lottapuvussa, niin kyllä hän teki kunniaa niin hienosti että... - Muistan Mikkelissä, kun kerran... Marskihan kävi saunassa keskussairaalassa. Oltiin yökkönä ja asuttiin sairaalan pihassa. Sattu kerran kun tulini ja juoksin puolimatkassa pihassa kun Marski tuli portista. Oli papiljotit päässä kun hän tuli. Sen verran peruutin että hän pääsi ohi. (129)

Lähes kaikki haastateltavat toivat esille henkilökohtaisen muiston marsalkka Mannerheimista. He mainitsivat myös lyhyet kohtaamiset. Monet liittivät kertomukseensa ihaillevan kommentin. Ylipäällikkö liittyi kiinteästi kaupunkikuvaan. Joka aamu hän kulki majapaikastaan päämajaan adjutanttiensa seuraamana. Yhteiskoulun tytöt käyttivät pitempää reittiä aamulla kouluun mennessään. Oli mahdollisuus, että marski tuli sillä vastaan. (130).

Mannerheim osoitti arvontoa myös äitiyttä kohtaan. Kaupungissa asuva lotta kertoi: "Lähdin lastenvaunujen kanssa ja Marski tuli sieltä kulman takaa, tulimme vastakkain. Pysähdyin, Marski pysähtyi, kumartui vaunuihin ja teki kunniaa..." (131)

Lotta, jonka äiti muun lottatyön ohella muonitti ylipäällikköä tämän Otavassa asumisen ajan, kuvasi talvisodan päiviä arkisesti:

Mannerheim asu meidän kotona kun asuttiin siellä opistorakennuksessa. Siel oli työhuoneena ruokasalin tapainen, ja sitten semmonen pieni huone missä hän asu. Siellä hän sitten oli aina maaliskuulle asti, ja sitten kun alko oleen Otavassakin pommituksia niin muutti sahanjohtaja Pöhlön kotiin yöksi. Ja sitten maaliskuun alussa vuonna 1940 muutti sinne Inkilän kartanoon ja oli siellä 10 päivää, siihen asti kun sota sitten loppu. Ihan tavallista elämää, mutta olihan siellä vartiointi hirveen tarkkaa siellä Otavassa ja kulkuluvat piti olla kaikilla jotka siellä asuttiin. (132)

Marsalkan siviiliroolin ja julkisen esiintymisen välillä oli selvä ero. Hän tiedosti olevansa kansallinen suurmies, jonka antamalla julkisella kuvalla oli suuri merkitys. Hän mm. tarkisti kaikki itsestään otetut valokuvat ja päätti mitä niistä sai esittää julkisesti. (Palin, 43) Tämä ero tulee näkyviin myös emigranttiperheeseen kuuluneen lotan kertomuksessa. Hän oli noin kymmenvuotias, kun Mannerheim vieraili perheessä. Yleensä hän oli siviilipuvussa. Tapaaminen on mutkatonta ja sinuteltiin. Lotalle jäi erityisesti mieleen, että Mannerheim kohteli samalla tavalla niin naisia kuin miehiä ja myös haastateltavaa, vaikka hän oli pieni tyttö. Kerran hän joutui ojentamaan kukkavihon virallisessa tilanteessa. Se tuntui oudolta ja vaikealta, kun oli teititeltävä tuttua miestä ja kaikki oli niin virallista. Naurua oli pidäteltävä. Sitten vuonna 1941 hän oli sotasairaalassa töissä kun perheenjäsen kaatui. Marski itse soitti suruviestin ja lotta muistaa sano-neensa: "Oli hyvä, että kuulin sen sinulta enkä muilta". Itketti... (133)

129 Haastattelut SA, TN ja MO+AP.

130 PHK.

131 Haastattelu SA.

132 Haastattelu ML

133 Palin, 43 ja haastattelu LN.

6. 4 Aseveliongelma

Ylipäällikön suhtautumista kansallissosialisteihin kuvaa hänen lausahduksensa toisen maailmansodan alkuvuosilta: "Asia on yksinkertaisesti niin, että Euroopan kansat tullaan muuttamaan Kolmannen valtakunnan valkoisiksi neekereiksi". (134) Kun saksalaisten taholta esitettiin heidän joukkojensa yhdistämistä Mannerheimin johtoon, tämä kieltäytyi. Myöntymisenhän olisi merkinnyt myös käskyjen ottamista Saksan sotilasjohdolta. Sotatoimien yhteydessä Mannerheim ei myöskään myöntynyt painostukseen osallistua Leningradin kaupungin valtaamiseen. Näitä tulkintoja on kuitenkin myös pyritty kiistämään.

Päämajassa hän kuitenkin joutui kiinteään yhteistyöhön Waldemar Erfurthin kanssa. Tämä oli kuusissakymmenissä, vanhan koulukunnan upseeri, joka maailmansotien välillä oli väitellyt filosofian tohtoriksi. Hänestä saatu kuva ei vastaa kansallissosialistia. Ilmeisesti Mannerheim arvosti vanhaa aseveljeään, jota hän kävi katsomassa sodan jälkeen. (135)

134 Jokipii, 52.

135 Jokipii, 54 ja Palin, 71.

Ylipäällikkö saapuu paikalle vuonna 1942. Kuva: Sylvi Laakson kokoelma.

6. 5 Viestilottien todellisuus

Kaikki päämajassa työskentelevät olivat lottia. Järjestöön liittyminen tapahtui viimeistään komennuksen yhteydessä Mikkeliäisten lisäksi siellä työskenteli lähinnä pääkaupunkilaisia. Koulutusvaatimuksen lisäksi tarkastettiin naisten tausta. Omasta toiminnastaan kertoi mikkeliäinen viestilotta:

Päämajaanhan tulin sitten tammikuussa vuonna 1942. Kun oli kertausharjoitukset Talvisodan edellä, en vielä päässyt. Olin silloin 15. Sitten olin Hämeenlinnassa töissä ja kun täytin 18, kävin Helsingissä konttoriopiston. Sieltä kautta sitten heti kun pääsin opistosta kahden vuoden päästä. Sanoin, että olin vapaa ja niin heti tuli käsky tänne Mikkeliin. Lottana tulin ja sain varusteet kun tulin. En ollut lottiin aikaisemmin liittynyt, perheessä kyllä oli. Mitään testiä ei ollut, olin käynyt konttoriopiston ja saanut hyvät todistukset. Olisi tietysti voitu lähettää muuallekin, mutta otettiin tänne viestikeskukseen.

Hallamaa otti vastaan silloin jatkosodan alussa. Hallamaan porukka oli ollut toiminnassa jo sitä ennen, alkoi talvisodassa. Mutta mun toiminta alkoi sitten jatkosodassa. Kun tulin, kuuntelupisteet oli sitten Sortavalassa, Karhumäessä ja Äänilinnassa ja keskus sitten täällä Mikkeliissä. Meitä lottia oli ehkä kymmenkunta kahdessa vuorossa. Läpi vuorokauden oltiin 6 tunnin vuoroissa aina kaksi lottaa kerrallaan. Upseereita oli lisäksi. Kuunteluhommia meillä riitti. Kun vaikka Karhumäestä tuli viesti, se oli salasanainen ja toimitettiin ensin kääntäjälle. Sehän oli semmoista rutiinihommaa, mutta kiinteästi päämajan yhteydessä. Paasonen oli se päällimmäinen komentajista, joka oli Mannerheimin porukassa.(136)

Kuva: Sylvi Laakson kokoelma.

Viestikeskuksen rakennus
Sortavalassa. Kuva: Sylvi
Laakson kokoelma.

7 Ilmavalvontaa ja työtä kotirintamalla

7. 1 Rahankeruuta suojeluskunnalle

Työt lisääntyivät lotilla jo ennen Talvisotaa. Käynnissä oleva maailmansota ja rauhatomuus maan rajoilla pakotti tehostamaan puolustusvalmiutta. Sodanuhka vuonna 1939 sai aikaan yleisen maanpuolustusinnostuksen. Lottia työllistivät keräykset ja maanpuolustuksen hyväksi järjestettävät juhlat. He myivät arpoja ja pääsylippuja ja huolehtivat tarjoilusta. Tyypillinen esimerkki oli Ilmapuolustusyhdistyksen järjestämä juhlaillama, jolla kerättiin varoja ja vahvistettiin puolustustahtoa. Kaupungin juhlasalissa puhuivat paikallisen yhdistyksen puheenjohtaja ja Suomen ilmapuolustusliiton toimitusjohtaja. Esitettiin sävelkronikka ja muuta ohjelmaa. Lopuksi tanssittiin. (137) Näistä ajoista jäi lotille hajanaisia muistikuvia:

Kun pidettiin arpajaisia, niin Mikkelin kaupoista minäkin kävin keräämässä, että saatiin jotakin. Kuka anto mitään. Ja kyllä ne antoivat aina mielellään tähän tarkoitukseen. Ja oliko ne joka kesä ne arpajaiset? Monena kesänä ainakin oli. Oli hyvät palkinnot siihen aikaan, astiastokin. Se oli laaja siihen aikaan, siihen kuului kaikenlaista.

Muonitus oli meillä päätehtävä, käytiin taloissa. Meillä oli kokoontumisia, siellä oli miehiäkin, oltiin mukana kaikki. Ja sitten käsitöitähän tehtiin paljon. Muistan jotain myyjäisiä, mitä käsitöitä oli tehty. Ja niitä iltamia oli ja kokoontumisia, sitä kahvia. Ketkä pysty järjestämään ohjelmaa, ne järjesti sitä iltamiin. Torvisoittoa oli ollut... Siinä oli puhe ja lausuntaa ja se yks tunti siinä tanssia. Rahaa sitä tarvittiin silloinkin, rahankeruu se oli päällimmäisenä niissä hommissa. Niinä vuosina 1937 ja 1938 se toiminta oli hirveen vilkasta silloin. Sitten 1939, sittenhän se vilkkaus loppu kun se muutti sitten rajan pintaan kun sota alkoi. (138)

Kun valtio lokakuussa 1939 laski liikkeelle maanpuolustuslainan, Mikkelin kaupunki merkitsi sitä 500 000 mk edestä. Kaupungin lotat merkitsivät 30 000 mk, mikä vastaa yli 800 euroa vuonna 2002. Nämä olivat vain pieni osa ajankohdan menoista, joten keräystyötä todella tarvittiin. Pitäjän lotat vuokrasivat kaupungilta paikan lottakioskille, josta tuli tärkeä toiminta- ja rahankeräyspaikka. (139)

Marraskuussa oli käynyt ilmeiseksi, että sekä rajaseudulta paenneet, että sotaharjoituksiin lähteneiden miesten perheet tarvitsivat apua ja tukea. Sitä varten maahan perustettiin kansalaisjärjestöjen toimintaan tukeutuva *Vapaa huolto*. Mikkeliissä *Vapaan Huollon keskuksen* perustavaan kokoukseen osallistuivat Kenraali Mannerheimin lastensuojeluliitto, Lotta Svärdin Mikkelin osasto, Koteja Kodittomille Yhdistyksen Mikkelin osasto, Pelastusarmeija, Mikkelin Sotilaskotiyhdistys, Mikkelin sos-dem naisten avustustoimikunta ja diakonaattitoimikunta. Silloin voi sanoa *talvisodan hengen* syntyneen kaupungissa. Rehtori Jauhiainen kiteytti sen kaupungintalossa pidetyssä maanpuolustusjuhlassa 12. päivänä marraskuuta: "Luokka- ja aaterajat ovat kadonneet. Puolue- ja kieliristiriidat tuntuvat mitättömiltä suurten asioiden edessä." (140)

137 MS 7.12.1939

138 Haastattelut TN ja MO+AP; MS 21.10.1939.

139 MS 9.11.1939, KK 1939: 28.2.

140 MS 11.11.1939.

Suojeluskunnan muonitusta sotaharjoituksessa ennen sotia. Kuva aineistokokoelmasta.

Talvisota päättyessä puhuttiin yleisesti pakkorauhasta. Myös mikkeliiläiset tunsivat olevansa edelleen uhattuina. Välirauhan aika oli kuumeista valmistautumista ja lotat jatkoivat rahan hankkimista. Kesällä pidettiin arpajaiset, joiden palkintoja pikkulotat kävivät kerjäämässä Mikkelin kaupoista. (141) Rahaa yritettiin saada kaikin tavoin. Kerran suojeluskuntaan ja lottiin kuuluvat koululaiset laittoivat mustalaisleirin urheilukentän tuntumaan. Haastateltu muisti tapahtuman hauskana:

Oltiin saatu hirveen hyvät mustalaispuvut, leveät hameet ja mustat peruukit. Ja sitten me povattiin. Muistan kun oli tyttö, joka osasi puhua aivan kuin mustalaisnainen. Se kulki miehen perässä; ai sie komea mies, ai sie komia mies, anna kun mie povvaan sulle, anna kun mie povvaan. Mie puhun kaikki entiset ja mie puhun kaikki tulevakki. Niin tää mies otti setelirahan, se oli paljon siihen aikaan, ja painoi sen naisen käteen ja saoi että kun piät suusi kiinni. Se oli joku kaupungin virkailija, joka myöhemmin jäi kiinni petoksesta. Mie taas en tiennyt korteista yhtään mitään. Mutta kun oli tuttuja poikia samasta koulusta, niin hyvähän minun oli puhua, vaikka en korteista mitään ymmärtänyt. Kuulin, kun kaksi oli tulossa povattavaksi, niin toinen sanoi, että tuo on varmasti Tyyne. Mutta toinen väitti, että eihän Tyynellä ole noin musta tukka. Kun mie olin pannut peruukin. Kun otin sen pois, niin voi niitä kirosanoja, se oli sittenkin Tyyne.

Sillä leirillä hankittiin paljon rahaa. Kun serkkuni oli tullut Helsingistä, niin kotona sitten vielä oltiin yhdessä, soitettiin mandoliinia ja laulettiin. Kun talonmies tuli kotiin, se meni sanomaan isälle, että kauheeta minkälaisen mustalaisjoukon se teiä tytär laski sisään! Ja sitten illalla oli tanssiaiset palokunnantalolla. Meitä sai rahan edestä tanssittaa. Näilläkin tavoin kerättiin rahaa, että oli myöhemmin antaa kun tuli näitä sotakummijuttuja. (142)

141 Haastattelu AK.

142 Haastattelu TN

Sodan aikana painopiste vaihtui rintamamiesten perheiden, sotaleskien- ja orpojen avustamiseen. Tätä työtä tekivät paikallisen rintamamiesyhdistyksen naisten rinnalla muutkin naisjärjestöt, ja myös kaupunki osallistui monin tavoin. (143)

7. 2 Taivaan uhkaa torjumassa

Talvisodan äkillisyys pakotti monen lotan "kylmiltään" palvelukseen niin koti- kuin sotarintamalla. Sodan alkaessa ei ollut ilmavalvontaan riittävästi koulutettua henkilökuntaa ja välttämätön viestikalusto puuttui. (144) Epämukavuuden ohella tapahtumat olivat joskus myös huvittavia. Rivilotta muistelee, miten

sillon ku iv alko, torstai-iltana muistaakseni olin ihan jo sängyssä melkein nukkunu, niin Lahja tulloo meille ja sannoo että herree. Meiän pittee lähtee kirkolle. Mie sanon, että mitä me siellä tehään. -Taitaa tulla sota. Sinne pittää mennä, ei saa näkyä valoa eikä saa kuulua ääniä ja pyörällä lähetään. Nyt heti. No mikäs siinä, minä vein nuttua niskaan ja lähetään ja asemalta tul sitte tuo auto, siinä oli Pinni Eetu ja se oli niin humalassa ettei se autosta ulos... Mutta oli sillä niitä papereita, vartiokirjakin joku semmonen salkku. Se lättäs ne vesilätäkköön siinä tuvan edessä. No eihän siitä mittään tullu, ne lähettivät sen takaisin sinne asemalle. Toini Salomies oli ollu siellä iv -kurssilla sillo kun jaettiin niitä jaostoja ja muita, niin se ties jotaki näistä asioista. Ja ensimmäisen kerran kuulin silloin sanan iv. Niin minut laitettiin sitten Toinin pariks ja miulle pistettiin se piuha, kela, semmonen paksu ja iso teline tuonne selkään. Ja sanottiin, että tämän viet kellotapuliiin etkä saa näyttee valos etkä saa kaatuakaan, mee varovasti. Ja mie lähin, kuljin hautuumaan viertä ja käellä ohjasin siinä ja pikkusen aina ripasutin. Mutta kun kellotapuliiin piti nousta, en ollu ikinä ovesta ollu sisällä... Mutta kyllähän minä pääsin sinne ja kyllähän vielä sinä yönä rupes puhelin soimaan ja minä olin Toinin parina. Ja siellä penkillä oltiin syrjällään, vähän kuka oli kuka ei. Perjantai meni ja lauantaina mie lähin käymään kotona. Äiti ol leiponna pullaa, mie otin termokseen kahvia ja pullaa ja myö oltiin Toinin kanssa siel kellotapulissa. Ja luukut ois pitäny olla auki ja oikein myrskys ja kellotapuli huoju ja myö pistettiin luukut kiinni ja manttelin helmat sivvuun ja ruvettiin juomaan kahvia siin ja lyhty oli palamassa. Upseeri ol kurkistanna ja ja näki että tapulista kiiluu valo, jostakin kolosta, vaikka myö peiteltiin siinä. Kun askeleet kuulu, niin me säpsähdettiin, no mitä. Koitti olla vihanen et tä mittees tämä kun valo pallaa ja luukut ol kiinni. Ja tuo lyhtykkii pallaa, miten se on siinä? - No jotta myö nähhään haastella! (145)

Ilmavalvonnassa oli aluksi pitkiäkin valvontavuoroja. Myöhemmin niitä voitiin lyhentää. Syksyn aikana saatiin maakuntaan perustetuksi kaksitoista ilmavartiota, joista useimpia hoitivat alle 20 -vuotiaat naiset. Moni oppi havaintojen tekemisen kantapään kautta. Tiedot ilmoitettiin puhelimesta koodisanoilla, mutta hätätilanteessa moni käytti selvää suomea. Ilmaviestit koottiin suojeluskunnan paikalliseen toimipisteeseen joka välitti ne edelleen suojeluskuntatalon kellarissa sijaitsevaan ilmapuolustusaluekeskukseen. Sieltä ne viestitettiin kuntien väestönsuojakeskuksille, jotka päättivät hälytyksistä. Myös puhelinkeskuksiin järjestettiin jatkuva päivystys. (146) Lotta Svärd -järjestön jäsenillä miehitettiin ilmavalvonta-asemat ja aluekeskukset. Kanslia- ja keräysjaostoon koulutettiin jatkuvasti ilmavalvontalottia. (147)

143 KK 1939: 4.11 ja 28.2.; MS 31.10.1939.

144 Salovaara, 12.

145 Haastattelu ST.

146 Salovaara, 12-13.

147 Ibid, 13.

Talvisodan alussa pommitettiin rajusti Helsinkiä. Sitten alkuvuodesta 1940 vihollisen ohjelmassa oli pienempiä kohteita ympäri maata. Mikkelissä pommisuoja ei ollut riittävästi ja ihmisiä oli kehoitettu hakeutumaan ainakin suojaan puiden alle. (148)

Kuudenkymmenen vuoden jälkeen yksi haastateltavista muisteli pommitusta:

Oltiin evakkona täällä. Loppiaisaattona 5. päivä 1940 olin lähtenyt kaupungille, tuli se hirveä... Kaupassa olin, ulos vaan äkkiä ja torilla oli sirpalesuoja silloin. Siellä oltiin sitten koko päivä. Ihan koko päivä pommitettiin, paljon ihmisiä kuoli ja sairaalaan. Tuhoutui kouluja, seurakuntasali ja muita rakennuksia. Se oli kaikkein pahin kokemus sodassa. Olin juuri täyttänyt kuusitoista ja lapsen pelkoakin kai vielä oli. Kotoa oli jouduttu lähtemään jo lokakuussa 1939. Mikkelissä oltiin niin kauan kuin sota alkoi, sitten hajoitettiin maalaistaloihin. (149)

Lehtileike Elina Ripatin kokoelmasta.

Nuori keräys- ja kansliajaoston lotta oli saanut ilmavalvontakoulutuksen ensin iltakursseina ja sitten muutaman päivän tiiviinä opetuksena. Oli harjoiteltu lentokoneiden hahmottamista ja viestintää. Koodikielelle oli muutettu ilmansuunnat, koneiden määrät ja muita tietoja. Kun Mikkelin pommitusvuoro tuli 5. päivänä tammikuuta, loppiaisaattona, lotta oli päivystämässä Ristiinan kirkon tornissa. Se oli yksi Mikkeliä ympäröivien pitäjien ilmavalvontapisteistä, ja sieltä näki ensimmäisten tuhkoneiden tulon.

Ristiinan kirkontornissa surinaa vain kuului, se oli niin kummaa että meni ohi ja kun ne tuli alkoi kuulumaan jo toinen aalto. Viestitettiin, kun ne tuli kohdalle, mutta alkoivatkin kaartaa. Meiltä viestissä kysyttiin, että mitä siellä oikein tapahtuu. No ne äskeiset munijat kaartaa nyt teille takaisin! Sitten tuli kolmas aalto ja se tuli jo suoraan. Myöhemmin lähdin Mikkeliin kotiani katsomaan. Koko Porrassalmenkatu paloi, oli pujoteltava. Koulu paloi ja rautatieliäisten talo siinä kulmalla. (150)

148 Palmu, 53; MS 16.12.1939.

149 Haastattelu SL.

150 Haastattelu ER.

Myös eräs aseman lähellä asunut lotta muisti tapahtuman elävästi vielä vuosien jälkeen, ja hän muisti toisenkin pommituksen talvisodan ajalta. Hänen isänsä oli vaununtarkastaja ja hän itse oli sairaana, kun pommitus alkoi.

Mie makasin vielä 40 asteen kuumeessa ja ihan märkänä kun pommit tuli. Olis sortunu jos olis tullu vielä metrin lähemmäs, mutta nyt sain vain silmilleni. Muistan kun äiti olisi jäänyt minua hoitamaan, mutta sanoin että menkää vaan. Pakkasella kun lähetettiin sinne suojaan oli pakko mennä avosuojaan. Minä menin siellä kellariin ja keräsin mehupulloja. Myöhemmin tilanne parani, lähellä oli pommisuoja, sinne mentiin. Sitten kerran yläkerta-laiset oli tuoneet kapsäkin portaikkoon että ottaa äkkiä mukaan, hopeita ja muuta. Mutta eivät muistaneet. Mie pidin itseni rauhallisena ja keräsin villasia vaatteita ja muuta kun aattelin että tarvitaan. Ja niin oli, kun ihmiset oli tulleet suoraan kadulta. Ehdittiin lähteä suojasta pois, kun nähtiin, että varastosuoja jossa oli pyörät ja muut meni siinä. Isä lähti sitten ostamaan uutta, sanoin että ei. Kun Molotov kerran poltti, niin antaa olla. Äiti sano siihen, et tuo veikkoseni, siit on ikuinen puute. Häneltä meni silitysliikkeen laitteet. Ja harmitti, kun kamiina josta ei tullut nokea, sekin meni vaikka olisi ollut mukava muisto. Sitten lähdin työpaikalle puhelinkeskukseen katsomaan. Olimme kuulleet, että Kotkan pommituksissa meni kaikki ikkunat rikki, ja ottaneet sisäikkunat pois nojalleen seinää vasten. Ne olivatkin säästyneet. (142)

Raskaalta tuntunut ilmavalvonta oli myös ylpeyden aihe. Lottien työ suojasi kaupunkia ja rautatietä. Sotatalvien harvinaisen kovissa pakkasissa nuoret istuivat katoilla ja kel-lotapuleissa. Vaatetuksesta lotta kertoi, miten

talvisaikaan oli talon puolesta varusteet, mutta oli niin suuret töppöset, että omat monet sopi sinne sisään. Oli täyspitkät turkit ja karvalakit, omat myssyt siellä alla. Siellä sitä istuttiin kaks tuntia ja juntattiin kun oli kylmä. Kun oli oikein kylmä niin ei oltu kuin tunti. Mutta kyllä kuultiin ja nähtiin. Mikkeliähän sitä ja tuota rautatietä vahittiin ja kyl-lähän niitä meni niitä laivueita joskus niin että tuntu että ne alas puttoo niin oli raskaassa lastissa. Yks naapurin emäntä kysy , että oikeinkos te niitä näitte niitä lentokoneita. Niin mie että mitäs me siel olis oltu jos ei olis nähty! (154)

Pelottavampaa kuin kotirintamalla oli kuitenkin toiminta sotatoimialueella. Siellä lotta saattoi päivystää yksinään kaukaisessa valvontatornissa, pistooli mukana kaiken varalta. (151)

7. 3 Muonitustyötä vuorotta

Keväällä 1939 oli tullut voimaan yleinen työvelvollisuus. Myös itärajan linnoittaminen aloitettiin. Suojeluskunta ja Lotta Svärd toimeenpanivat koko maata käsittävän varojen keräyksen. Sen tuotolla katettiin muonitus-, majoitus- ja kuljetuskulut, palkkaahan ei maksettu. Pankeissa oli keräyslistat ja työntekijät luovuttivat yleisesti 16 päivän palkan tähän tarkoitukseen. Suojeluskuntalais - lottaparit kiersivät talosta taloon Iskulauseella "Rajan turva, maan turva". (152) Myöhemmin linnoitustöiden alue laajeni ja Kannaksen linnoitustöiden muonituksesta huolehtivasta toimistosta tuli Rajatoimisto. Se koulutti muonituslotta ja huolehti heidän selviytymisestään. (153)

142 Haastattelu TN

151 Suomen sota 1941 -1945, 494.

152 Uola, 15; MS 4.5.1939.

153 Asiakirjat, 1676 4, Mikkeli.

154 Haastattelu MO+AP.

Suojeluskuntalaiset lähtivät omana joukkonaan rajalle. Linnoitustöissä eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvat miehet tekivät työtä rinta rinnan hakuilla, lapioilla ja rautakangilla. Lotat muonittivat raskasta työtä tekeviä miehiä. Alkeellisissa oloissa he valmistivat ateriat, tiskasivat ja pesivät pyykkiä. Mukana ollut lotta ihmetteli jälkikäteen, miten selvitettiin, ja miten huolehdittiin ulkoasusta. Lottakuri edellytti huoliteltua ulkoasua joka tilanteessa. "Täysistunnot oli riu'ulla. Hygieniää hoidettiin miten taidettiin, mutta vettä kyllä oli. Pieniä ongelmia oli terveyssiteiden kanssa - se oli todella vaikea ja aina piti olla siistinä kuitenkin." (150)

Hygieniäongelmia oli vielä kotirintamallakin. Sotatalven 1939 -40 inhottava erityispiirre olivat torakat, jotka jäivät monen mieleen. Niiden ilmestymistä ihmeteltiin ja syyllisiäkin etsittiin: "Mistähän niitä silloin tuli niin kamalasti?" Ilmeisesti muuttoliikkeen, ahtauden ja kovien pakkasten yhdistelmä toi tämän kiusan. Tehokkaiden torjuntakeinojen puuttuessa yritettiin monenlaisia kotikonsteja. Muistot niistä olivat elävinä lottien mielessä:

Jos semmoiseen vielä jouduttaisiin, mikä oli se talvi, niin hoh hoh. Ainakin meillä oli torakoita mahdottomasti. Äiti syytti sitä kun mun setä oli suutari ja se toi mukanaan ne suutarin kampeet kun tuli kenkiä tekeen, niin sieltä tuli torakoita. - Kyllähän meilläkin oli, mutta en ollut kyllä kotona. Mutta sitten siellä sairaalassa. Siellä piti olla jotain semmoista myrkkyä pullossa, jota pantiin leivän päälle että sillä kuolee. Jonkun pullon toin kotiinkin ja äiti pani uunin päälle, mutta ei nesteessä ollutkaan myrkkyä ja kyllä riitti torakoita. - Meillä taas äiti laitto mätät rätit tiskipöydälle ja kun niitä torakoita tuli niin se kanto ne rätissä ulos. - Koitettiin jäähdyttämällä, mutta ei onnistunut. - Kyllä meillä meni pakkasella torakat. Viikko kun oltiin talosta poissa, kun oli hyvät pakkaset, sanoin että toinen viikko vielä. Se vaati niin kylmän että uuni jäähdy kunnolla. Ei ollut torakoita sen jälkeen. (154)

Lottakanttiini laitettiin toimimaan kaikissa olosuhteissa. Kuva aineistokokoelmasta.

Miesten lähdettyä armeijaan sanottiin, että jokainen suomalainen nainen on nyt rintamalla. Maataloissa rintamalle lähteneiden miesten töitä tekivät naiset, keskenkasvuiset pojat ja vanhat miehet. Lisäksi tuli armeijan tarpeista huolehtiminen. Suojeluskunnat ja Lotta Svärd organisoivat leipähuollon. (155)

150 Haastattelu ER.

154 Haastattelu MO+AP.

155 MS 28.12.1939.

Sodan aikainen muonitustyö oli suora jatko sille, mitä lotat olivat suorittaneet suoje-
luskunnan harjoitusten ja muiden tapahtumien yhteydessä. Nyt urakka oli kuitenkin aivan
toista suuruusluokkaa, sillä miesten lähdettyä rintamalla työmäärä myös siviilipuolella
kasvoi. Siitä kertoi kovan kohtalon kokenut Anttolan lotta:

Talvisodan jälkeen olin kotona, isä oli sairaaloinen, pojat oli sodassa, kaksi oli kaatunut
sinne. Oli heinäniittoa ja viljankorjuuta, pahnanhajumainen olin siinä. Voi hyvänen
aika sitä ei tehty mitään muuta kuin työtä ja työtä ja taas työtä aamusta iltaan. Ei sitä tar-
vinnut houkutella iltasella unen päästä kiinni, kun oikein pahasti teki työtä. (154)

Mikkelin lotista enemmistö kuului muonitus- ja lääkintäjaostoihin. Sota lisäsi ratkaise-
vasti naisten työtaakkaa ja kuormitti erityisesti perheellisiä lottia. Maataloissa jouduttiin
tekemään myös rintamalle lähteneiden miesten työt. Taloissa, joissa oli isot uunit, lei-
vottiin armeijalle suuria määriä ”vanikkaa”. Leivät paistettiin nelikulmaisissa vuoissa,
jotta ne olisi helppo pakata ja lähettää. Lotat kävivät niitä keräämässä. Myös siirtolais-
ten muonitukseen kerättiin leipiä taloista. (156)

Lottaperheissä pidettiin itsestäänselvyy-
tenä, että nuoret osallistuivat maanpuo-
lustustyöhön. Toiset lähtivät rintamalle,
toiset jäivät pakosta kotitöihin. Vaihtaa-
kin voitiin. Lottien palvelujärjestelmä
näyttää mahdollistaneen paljon joustoa
ja ottaneen huomioon jäsenien omia
toivomuksia. Omaehtoisuus olikin edel-
lytys lottatyön antaumukselliselle suo-
rittamiselle. Suojeluskunta- ja lottatyö
meni usein kaiken muun edelle. Siitä
kertoo muonituslotta, jonka äiti oli pai-
kallisjohtaja:

"Äiti oli niin hirveen monissa mukana,
kirkollisissa ja jaostoissa mitä oli,
muonituksia. En ymmärrä miten hän
jaksoi ja miten hän sen kesti." (157)

Lottia tarvittiin ja heitä arvostettiin.
Asenteita kuvaa Anttolan lottien johtajan
kertomus:

"Meiän nää lottatyöt oli oikein haluttuja.
Sanottiin, että koittaisit saada nyt, kun ne
maalaistytöt on niin hyviä työtä tekemään,
ne kelpaa sairaalaan ja muonittamaan ja
joka paikkaan, sairaalassa, ilmavalvonnassa. Mutta oli tytöt haluttuja aina, oli oppinut kotonaan
tekemään töitä. Muonittamista ja pyykinpesua oli tehtävänä." (141).

Kuva aineistokokoelmasta.

141 Haastattelu AK.

154 Haastattelu MO+AP.

156 Häkkinen, 28-29; AK.

157 MO+AP ja SA.

7.4 Vaatteita armeijalle

Talvisodan alkaessa miesten vaatteet ja varusteet olivat puutteelliset. Lottien varusjaosto perusti oman ompelimon 14. päivänä lokakuuta. Alkuajan kiireessä sen 32 ompelukonetta olivat käynnissä yötä päivää. Myöhemminkin tehtiin kymmentuntisia työpäiviä. Reserviläisille valmistui 1000 lumipukua, 2500 selkäreppua sekä paljon lapasia ja alusvaatteita. Sotasairaaloihin toimitettiin erilaisia varusteita kaikkiaan 7 500 kpl. Ompelimo vaurioitui suurpommituksessa tammikuussa, mutta osa koneista pelastettiin ja 35 naista jatkoi ompelemista rauhantekoon saakka. Pienempi ompelimo oli toiminnassa seurakuntatalon alakerrassa. (158)

Sota-aikana lähti sekä isänmaallisia että mieltä ilahduttavia viestejä.
Kortit Sota-arkistosta, kuvat kirjoittajan.

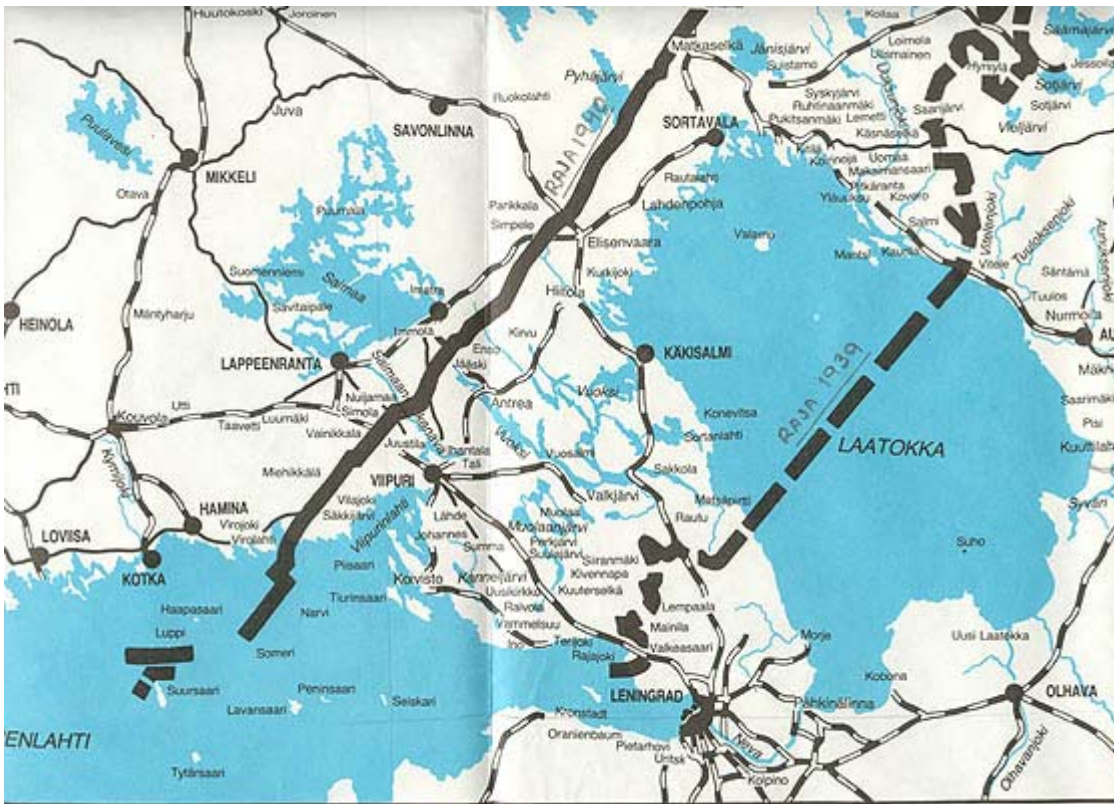
Rintamalle lähteneitä ei unohdettu. Tammikuussa 1944 laskettiin että Saimaan suojeluskuntapiirin alueelta oli edellisen vuoden aikana tehty 100 rintamavierailua ja joulupaketteja oli lähtenyt 3000 kpl. Posti oli tärkeä ja lähes ainoa yhteydenpitoväline. Postiliikenteen kehitystä kuvaa se, että vuonna 1939 Mikkelin postikonttorista lähetettiin yksityisiä kirjelähetyksiä noin 900 000 kpl. Edellisenä vuonna määrä oli ollut vajaa 500 000. Tavallisia paketteja lähti noin 250 000 kpl, kun edellisen vuoden luku oli 8600. (159)

158 Häkkinen, 30-31.

159 Länsi Savo 22.1.1944. Postitilastot vuonna 1938 ja 1939.

8 Evakot huollettavina

8.1 Muuttoliike idästä

Karjalan kannas oli sotien päätoimialuetta. Talvisodan jälkeen luovutettu alue on vuosien 1939 ja 1940 rauhantoimien välissä. Kuva teoksesta Suomi taisteli, sisäkansi.

YH:n ja rajaseudun linnoittamisen alkaessa osa rajaseudulla asuvista joutui poistumaan kodeistaan. Talvisodan päättyttyä koko Karjalan luovutetun alueen asukkaat joutuivat lähtemään nopeasti muualle Suomeen. Jatkosodan alussa, ns. kesäsodassa, alueet valittiin takaisin ja vuoden 1942 loppuun mennessä niille oli palannut 235 000 karjalaista. Kun sota päättyi, oli 280 000 siviiliä joutunut uudelleen evakkoon. Kysymyksessä oli suurisuuntainen siirtolais- ja asutustoiminta. Pakolaisliikenne kulki Mikkelin kautta joko rautateitse tai laivalla Saimaan satamaan. (160)

Tulijoiden elämälle ja toimeentulolle tärkeät kotieläimet joutuivat myös matkalle ja kärsimyksiin. Vuosina 1942 - 1943 laskettiin 400 eläimen kuolleen. Muualle lähettämisistä huolimatta oli sodan päättyttyä siirtokarjaa Mikkelin läänissä yli 124 000 eläintä. Ne oli ruokittava, ja pakkoluovutuksella saatavaa heinää tarvittiin lähes 27 000 tn. (161).

160 Päämajamuseon näyttely 2002 ja kokoelmat.

161 Länsi-Savo 9.11.1944 ja 29.1.1945.

Mikkeli oli liikenteen solmukohta, jonne perheet tulivat karjoineen, huonekaluineen ja käyttötavaroineen. Kaikki luettelointiin ja varastoitiin odottamaan kuljetusta varsinaiseen sijoituspaikkaan. Vesitse tulevista kertoi mukana ollut lotta:

Kyllä se siirtolaisten tulo oli meille iso tapahtuma. Miten hirveesti oli tavaroita. Monta laivalastia. Ne tuli Imatralta, olivat ruokolahtelaisia ja Simpeleeltä. Murre oli mukavaa kuultavaa. Tehtiin aika tarkat luettelot siitä mitä tuli, oli lottia ja pikkulottia kirjureina. Pikkulotat lähinnä oli kirjoittamassa. Kun laivasta purettiin lastia, niin katsottiin lapusta kenen tavaroita oli, pantiin ylös mitä oli, kenen tavaroita. Satamassa oli sellainen iso vaja, missä tehtiin lotjia, niin se suuri ja korkea vaja oli täynnä ihan kattoa myöten. (162)

Jatkosodan jälkeen siirtyi luovutettujen alueiden väestö kokonaisuudessaan muuhun Suomeen. Lähes 300 000 pakolaisen sijoittaminen sodan kärsineeseen ja suuria sotakorvauksia maksavaan maahan oli suuri ponnistus. Evakkojen kohtaloista kertoi Karjalassa syntynyt lotta:

Me nuoret tietysti oltiin elämänhaluisia, mutta ne jotka joutuivat lähtemään kahteen kertaan! Kaksi kertaa joutui kotinsa jättämään. Moni sai talonsa juuri valmiiksi, maalasi seinät eikä sen jälkeen sitten nähnyt. Innostus oli kuitenkin palava, ja ehdittiinhän siellä olla kaksi vuotta. Missä sitten sen ajan olisi oltu, muiden nurkissa. Kerkisivät kasvattamaan viljaa ja karja oli. Sotilaat saivat heiltä ruokaa, he kävivät ostamassa maidot ja muut. Meiltäkin mentiin, kaikki joukolla koko perhe. Vanhempi sisko kyllä oli komennuksella. Kun sitten tuli lähtö uudelleen, niin kotona oli vanha isä ja äiti ja yksi hevonen, muut olivat sodassa. He laittoivat kaksi kuormaa ja aina sitten vähän matkaa vietiin ja sitten taas haettiin. Jonkin verran saivat siten mukaansa. Lehmät kävelivät kaksi viikkoa, oli se aikamoista tuloa. (163)

Tämän muistonsa lotta päätti tavalla, joka kuvaa haastateltujen asennetta:

Vaikka onhan maailmassa pahempaakin. Omassa porukassa oltiin, suomalaisina otettiin kuitenkin vastaan. Jokaisen henkilökohtainen asia oli sitten miten otettiin vastaan. Ihan mihin tahansa menee, aina löytyy karjalaisia, hyvin ovat pärjänneet. (163)

8. 2 Lotat auttajina

Lottajärjestön etiikassa oli korostettu epäitsekkyyttä ja palvelualttiutta, mikä myös tuli esille haastatteluissa. *Koulutyöstä asti opetettiin, että ottaa toinen ihminen aina huomioon ja antaa arvon sille. Ja antaa arvon myös työlle, niin silloin se työ tulee tehtyä kunnolla.* (164) Vähäosaisista huolehtiminen oli tärkeä osa lotan toimenkuvaa. Mikkeliissä evakkojen kohtalo näkyi selvänä ja riipaisevana.

Luovutetun Karjalan asukkaiden ja inkeriläisten siirtolaisten vastaanotto ja muonitus oli pääosin lottien vastuulla. Siirtoväen majoituslautakunta oli erikseen, mutta käytännössä muonituksesta huolehtivat lotat. (165) Kiireellistä oli saada tulijoille katto pään päälle, niin ihmisille kuin eläimille. Lotta muisti, miten hänen äitinsä lähti jalkaisin viemään lehmiä kymmenen kilometrin päähän. Tämä lottajohtaja myös järjesti lypsäjät Mikkelin asemalle, kun osa joukosta vietiin eteenpäin. (166)

162 Haastattelu AK

163 Haastattelu SL.

164 Haastattelu TN.

165 Kunnalliskertomus 1940, 249.

166 Haastattelu SA.

8. 3 Maalaistalojen taakka

Pitkän matkan tehneille evakoille oli kiire antaa ruokaa. Siitä lotta kertoi:

Meitä oli täällä koululla. Otettiin sitten kuka ei ollut lottakaan niin avuksi. Meillä oli muuripata, kun ei ollut keittolaa silloin. Hernekeitto tehtiin paljon, se oli helppoo, ja perunasoppaakin. Oli semmoinen muonitusopas 100 hengelle, että suunnilleen tiesi tilata. Ja yhdet ainakin muonitettiin kirkolla, siellä Koivulassa, suojeluskuntatalolla, sinne tuli paljon. Ja tuli piiristä yks naisagronomi, semmonen vanha, maistamaan miltä lottien soppa maistu. Astiat pestiin sitten välillä Saimaassa. (167)

Maalaistaloista kerättiin leipiä siirtolaisten muonitukseen. Saapuneet evakot jaettiin taloihin asumaan. Tilanne oli sekä vaikea että mielenkiintoinen. "Se oli mahdoton puristus kyläkunnalle (168)", sanoi lotta.

Mie olin talvisodan ajan kotona, meil oli suur tää siirtolaisia, yhteen aikaan 27 henkilöä asui meidän huushollissa ja vesi oli Saimaassa. 13 -vuotias poika ajo vettä sieltä. että päästiin käymään saunassa ja pyykit pestyä. Vesiastioina oli puutynnyreitä tai parempina peltitynnyreitä, jotka olivat kevyempiä. Vesi läikkyi ylämäessä, mutta jotain sitä tuli perillekin. Meillä kävi naapurista Väinö-setä muka auttamassa. Pojalle hän sanoi, että anna mennä, mie tuun sitten perässä. Sitten hän teki sätkää niin kauan kun poika tuli takaisin. (168)

Ristiriitojakin ilmeni, ja kulttuurierot tulivat näkyviin. Murretta ei aina ymmärretty, eikä vieraita tapoja. Omien tapojen säilyttäminen lohdutti karjalaisia heidän jouduttuaan vieraisiin oloihin, mutta mikkeliäisiä se hämmästytti.

Ihmeellisiä ne karjalaiset. Se kaikista ihmein, miten tavattomasti ne teki piirakoita lauantaina. Niit oli ihan... Se ei koskaan puuttunu lauantaina, pitivät perinteestään kiinni. Ja hirvittävän iso pannu kahvia ja sitten niitä syötiin niitä piirakoita. (168)

164 Haastattelu TN.

167 Haastattelu AK.

168 Haastattelu MO+AP.

8. 4 Ahtautta kaupungissa

Talvisodassa pommitettiin Mikkelistä asuinkelvottomaksi lähes 200 taloa. (169) Ja kuitenkin oli majoitettava sekä päämajan henkilökunta että jatkuvana virtana tulevat siirtolaiset. Tämä oli suuri rasite, jota ei kuitenkaan sellaiseksi tunnustettu. Tulijoista pyrittiin pitämään hyvää huolta ja auttamaan kaikin tavoin, usein oman mukavuuden kustannuksella. Pikkulotta muistaa, että isä sanot aina että *onhan laattiata*. Perhe makasi monta kertaa keittiön nurkassa, että vieraila oli vähän paremmin. (164)

Marraskuun lopussa vuonna 1943 laskettiin kaupungissa olevan siirtoväkeä 1346 henkeä. Koko Mikkelin läänissä määrä oli yli 9 000. (170) Erästä tilanteesta kertoi siirtolaisia muonittava lotta:

Kun alko kesäsota niin sieltä Uuraasta oli tullut yöllä tänne Mikkeliin evakoita ja ne oli sijoitettu tuonne pitäjän kirkkoon. Mie tulin aamulla kun mun oli määrätty tuomaan aamupalaa, niin ne nukku siellä pitkin kirkonpenkkejä. Ja kun mie menin sinne, niin sieltä nouski semmonen nuori koulupoika ja sano, että mikä ihana näky, aurinko paisto oikein lämpimästi ja kirkon ovi aukes, niin kukas siellä oli ovella kuin Tyyne-täti. Sukulaispoika oli maannut siellä koko yön. Kysyin, miksi hän ei ottanut yhteyttä, niin sanoi että enhän mie sen kummemmin kuin toisetkaan. Silloin oli pojilla se ajatus, etteivät ne tahtoneet mitään erikoista. Vaikka tiukkaa oli, niin ei valitettu. (164)

8. 5 Inkeriläisten kohtalo

Aloitettuaan sodan saksalaiset olivat aloittaneet väestönsiirrot valloittamiltaan alueilta. Osa vierasmaalaisista joutui työskentelemään Saksan sotateollisuudessa ja osa asutettiin uudelleen. (171) Jatkosodan aikana Suomi ja Saksa sopivat inkeriläisten muutosta Suomeen. Suomalaiset tunsivat myötätuntoa heimokansaansa kohtaan, mutta jatkosodan jälkeen tehdyssä välirauhassa Neuvostoliitto määräsi heidän kohtalonsa. 19. päivänä syyskuuta vuonna 1944 solmitun sopimuksen mukaan *Suomi sitoutuu viipymättä luovuttamaan liittoutuneiden (Neuvostoliiton) ylimmälle sotilasjohdolle kaikki ne hallussaan olevat neuvosto- ja liittolaisvangit sekä myöskin ne Neuvostoliiton ja Liittoutuneiden kansakuntien kansalaiset, jotka on internoitu ja tuotu väkisin Suomeen, palautettavaksi heidän kotimaahansa*. Tämän ohjeen mukaan Suomesta palautettiin noin 55 000 henkeä, kokonaismäärä tosin olisi ollut yli 63 000. Toimenpide aiheutti inhimillisiä murhenäytelmiä. Niin myös Mikkeliissä, jossa myös kaupunkilaisten adoptoimat orpolapset jouduttiin lähettämään tuntemattomiin kohtaloihin. Heistä erottiin kirjelevin sydämin. (172)

169 Palmu, 45.

170 MS 3.12.1943.

164 Haastattelu TN.

171 Jokipii, 35 ja 45.

172 Kulha Keijo K., Inkeriläisten siirtäminen Suomeen II maailmansodan aikana, 257; PHK.

9 Sodan kasvot - elämänkokemusta

Lotat tunsivat keskenään syvää yhteenkuuluvuutta ja kantoivat itse lottavainajan arkun. Suomen ensimmäisenä kaatuneen lotan hautauskuva on tamperelaisen Sakari Soinnun kokoelmasta.

9. 1 Lotta aina valmiina

Moni lotta oli allekirjoittanut paperin, jonka mukaan hän oli käytettävissä tarvittaessa. Eräs haastateltu oli Torniossa, kun YH, ylimääräiset kertausharjoitukset alkoivat. Hänelle soitettiin suojeluskunnan esikunnasta: "Missä tyttö on?" Tämän oli lähdettävä heti ensimmäiseen junaan. Aina välillä se pysähtyi sivuraiteelle odottamaan, kun kiireelliset sotilaskuljetukset menivät ohi. Kaikkiaan matka kesti 36 tuntia kovilla penkeillä istuen ja ahtaudessa torkkuen. Juna oli Mikkelin asemalla kello 11.40. Lotta käveli matkalaukun kanssa kotiin ja soitti päivystävälle upseerille ilmoittautuakseen. Upseeri totesi kylmästi: "Näkyikin olevan vuoro kello yhdestä alkaen." (173)

Pakottavissa tilanteissa jouduttiin vainajat hautaamaan taistelukentälle.
Kuva: Elina Ripatin kokoelma.

9. 2 Kuolema silmien edessä

Talvisota nähtiin usein Suomen kansan taisteluna elämästä ja kuolemasta. Siihen tais-toon joutuivat osallistumaan kaikki kansalaiset. Äkillinen hyökkäyssota nosti pintaan ikiaikaisen maanpuolustushengen. Henkilökohtaisella tasolla sama asetelma oli jatku-vasti silmien edessä. Itsekin rintamalla taistellut Yrjö Jylhä leimautui myöhemmin Tal-visodan runoilijaksi. Hän julkaisi sodan jälkeen kokoelman *Kiirastuli*, joka kuvaa osu-vasti suomalaisten tunteja rintamalla. Runo *Aavepartiot* tuo esiin myös historian ja pe-rinteen merkityksen:

Ne hiihtävät kuin haamut öin,
ne liukuvat kuin aaveet kuutamolla,
niin hiipivin, niin hyisin ylläköin –
ken tahtois niitä vastassa nyt olla!

Ei paljon heitä ollut, ei,
kun suksilleen nous parvi valkopuku:
vain parvi, jonka jäljet tuisku vei –
nyt suuri luvultaan kuin kuusten suku.

Mut mistä kasvoi joukko tuo,
miks on sen hiihtokin niin kummanmoista?
Ei varjoja se kinokselle luo,
ei ladut jää, ei sommanjäljet loista...

Nyt hiihtäjiin on liittyneet
ne kaikki jotka hiihtivät tääl' ammoin,
kaikk' erämiehet, sissijoukkueet;
ja kylmä kuukin katsoo sitä kammoin.

Tuhansin aavepartioin
vuossadat vaanimass' on vainolaista;
kiväärein, keihäin, jousin, tapparoin
ne taistelevat Suomen erämaista.(174)

Hiihtopartioiden iskut herättivät kauhua vastapuolen sotajoukoissa. Niitä ihmetteli myös 50 hengen joukko kansainvälisiä lehtimiehiä, jotka kuin pitivät kokoustaan Helsingissä sodanuhan konkretisoituessa. He toivat suomalaisten taistelun koko maailman tietoi-suuteen. (175)

Talvisota näytti heti kuoleman kasvot. Mikkeli oli pommitusten kohteena vasta vuoden 1940 loppiaisaattona, mutta kaikkiaan tässä pikkukaupungissa kuoli asukkaita Suomen kaupungeista toiseksi eniten. (176)

Heikkoutta ei saanut näyttää. Nuoretkin lotat karaistuivat nopeasti, kuten Haukivuoren muonituslotat, jotka tekivät töitä suojeluskuntatalossa. Pakkanen oli kova ja aamulla aikaisin oli kiire laittaa tulta uuniin, että ehdittiin lämmittää aamuhämärän aikana. Ko-vien pommitusten tähden oli varottava savun näkymistä. Iltaohimäessä taas laitettiin uudelleen tulta uuneihin. Aina ei kuitenkaan tarvinnut varoa. Ja silloin kerran

suojeluskuntaupseeri tuli keittiöön ja sanoi: -Tytöt, tänä päivänä on erilaisia hellapuita! Me katottiin, että mitenäs ne nii on erilaisia. No ni semmoisia että ku kaks vainaata on tullu pahviarkussa (kovalevyä) ja ne omaiset lähti ehtimään sitten arkuja ja olivat saa-neet liikkeestä oikeet arkut, niin hää lupas että Suojapirtin liiterissä on soppi, että sopii viiä sinne ne arkut ettei tarvi kylälle viedä. Ja kun niitä vartiopoikia oli aina vappatunnilla ni hän oli sanonu, että pilkkokaa ne sinne liiteriin pieneks. Ni hän oli sanonu ne pojat kantaa ne tänä päivänä tuohon hellan viereen sinne syötetyn keittiöön ja ne pittää tänä päivänä polttaa. No me sanottiin että ne pistettään salin uuniin ja tuohon ravintolasalin uuniin, uunit täyteen niin äkkiähän ne pallaa. - Ei niitä viiä sinne, työ poltatte ne täällä keittiössä. Ja koko päivän me niitä pahvinpalasia mätettiin hellaan ja poltettiin niitä. En tiiä mitä varten sano, että poltatte ne tuossa. että kokkeeko se meidän hermoja, että miten meidän hermot kestää. (177)

174 Jylhä, 14.

175 Julkunen, 47-49.

176 Palmu, 44-45; Salovaara, 20, 24-30; SL.

177 Haastattelu ST.

Lotan kertomat pahvit olivat itse asiassa kovalevyä. Sodan alkuvaiheessa oli suuria ongelmia kaatuneiden kuljettamisessa ja heitä jouduttiin lähettämään myös Enson puunjalostustehtaalta tilatuissa kuljetuslaatikoissa.

Pommitukset aiheuttivat synkkiä tilanteita. Haukivuorelaiset lähtivät ensimmäiseen hautaustilaisuuteen suojeluskuntatalolta tutulla hevosellaan Elo Uljaalla hyytävässä pakkasessa.

Joku jäi pitämään valkeeta, että pysys lämpösenä. Neljätoista vainajaa oli alttarin edessä puoliympyrässä ja toimitus kerkis alkaa kun tuli ilmahälytys. Ja tuli komento, että kukaan ei saa heilua minnekkään eikä valoja saa näkyä. Ja niin sitä oltiin tunti siellä pimmeessä kirkossa niitten vainajien kanssa. Ja sitten tuli vaara ohi ja sitte alko toimitus. Ne kai kerrettiin siunata mutta sitten hautaan kantaminen alko ja ol jo pimnee. Myrskylyhtyjen valossa niitä sitten kantoivat tietysti sukulaiset ja nuoria poikia oli siellä auttamassa. Ja oli pitkä hauta kaivettu, avoin hauta ja siitä oli lankut poikitellen niin että siitä lankkua myöten pääsivät laskemaan niitä arkkuja sinne alas. Ja toiset näytti myrskylyhdyllä suuntaa. Ja niin sitä toimitus vietiin sitten loppuun. Ja johan se oli kello, mitä mie nyt sanoisin, kyllä seka kahdeksantoista ainakin ku jouduttiin sinne Suojapirtille. Se Elo Uljas ku ei ollu mikään ravuri niin ei ollut noppeeta se kulkeminenkaan. Mutta semmonen oli se sunnuntai. (177)

Rintamalla nuori lotta kohtasi kalmanhajun monin tavoin. 17 -vuotiaan viestilotan mieleen jäivät yksinäiset päivystysvuorot Lappeenrannan kylpylässä:

Muistan aina kun oli pesula tai mikä ja sinne tuotiin ruumiita, ja kun yksin oli vuorossa. Yökaudet tuotiin lasteja ja pestiin ja pantiin arkkuihin. Oli kaamea tunne väliin kun ei oikein ollut aikuinen ja lotat varmaan laitto ja ehkä lääkintämiehiäkin. Ja sitten kun oli kovaa taistelut niin tuli lastia. (178)

Ehkä sodan henkisesti rankimman työn tekivät evakuoitikeskuksien lotat. He huolsivat kaatuneet joita sotilaat toivat suuriin ruumiskasoihin. He riisuivat vainajat, pesivät heidät, pukivat ja asettelivat kauniisti arkkuihin kotiin lähetettäväksi ja omaisia varten. Talvella vainajia oli ensi sulateltava ja kesällä oli vastakkaiset ongelmat. Kesien helteiset taisteluvaiheet olivat kammottavia, silloin arkkujen päihin oli laitettava merkintä EI SAA AVATA. Kaatuneitten huolto Suomessa oli kuitenkin ainutlaatuista toisen maailmansodan aikana. Sillä oli myös moraalinen ulottuvuus. (179)

Eri lähteiden tiedot vaihtelevat siitä, miten paljon lottia menehtyi palveluksessa. Teoksessa *Suomen sota* on laskettu sotavammoihin, tauteihin ja tapaturmiin menehtyneitä sekä kadonneita yhteensä 228. Myöhemmissä tutkimuksissa määrä on noussut lähelle kolmeasataa. Useita mikkeliäislottiakin menehtyi sotapalveluksessa, muutama heistä sairaalapommituksissa. (180)

Rintamalla tottui sodan romujälkiin.
Kuva: Elina Ripatin kokoelma.

177 Haastattelu ST.

178 Haastattelu ML.

179 Tuiremo, 32; Kansanaho, 177-178 ja 317.

180 Irma Turunen teoksessa *Suomen sota 1939 - 1941* osa 9, 515; Rautio, 29; Internet, Suomen sotien tiedosto: sankarivainajat.

Nainen ja lotta, jolla oli kädet täynnä työtä elävien hyväksi, ei ehtinyt antautua syvästi pohdiskeluihin. Hän ei myöskään voinut antaa surulle valtaa, vaan työnsi sen pois tajunnastaan. Kuvausten valossa näyttää siltä, että kuoleman aiheuttama suru ja ikävä muuttui vähitellen rauhalliseksi tosiasioiden hyväksymiseksi. Toisaalta kuolemasta tuli itsestäänselvyys, johon suhtauduttiin luontevasti.

9.3 Miesten matkassa

Osa lotista oli vielä koulussa palvelukseen astuessaan. Koulunkäynti oli epäsäännöllistä koko Suomessa. Mikkelin koulut olivat pitkiä aikoja suljettuina tilanpuutteen tähden ja myös siksi, että toimintaan ei ollut resursseja. Niinpä tyttöjen elämä oli vaihtelevaa ja jaksottaista. Välillä istuttiin oppitunneilla, välillä taas kuusen alla kuulokkeet korvilla. (181) Ainakaan pitkästyminen ei ollut sota-ajan lotille mahdollista.

Jo rauhan aikana lottapiirien järjestämällä kursseilla oli koulutettu toimisto- ja viestilot-tia. Vuonna 1935 palkattiin ensimmäinen nainen tiedustelun toimistotyöhön. Talvisodan alussa komennettiin radiotiedusteluyksiköihin myös lottia. Talvisodan alussa lottapiirit jatkoivat koulutusta, mutta myös päämajan koulutusosasto alkoi järjestää viestikursseja. Koulutuksen saaneet toimivat sotarintamalla tai työskentelivät päämajassa. (182)

Ehkä tyypillisenä mikkeliäisenä viestilottana voi pitää haastateltua, suojeluskuntaper-heessä kasvanutta tyttöä, joka kertoi:

Vuonna 1940 olin 16 -vuotias ja silloin alko radiosähkötöjälätkurssit tuolla Eurajoella. Ja kun vanhemmat oli huippuisänmaallisia, niin tykkäs että kuulu sinne lähtee. Ja miehän lähdin, suoritin radiosähkötöjälätkutukinnon ja sitten tulikin sodassa katkos ja olin koulussa niin kauan kuin pystyin ja vuonna 1941 kesällä lähdin komennukselle Lappeenrantaan. Se oli sotatoimialuetta siihen aikaan ja siel olin radiosähkötöjälätkänä kylpylaitoksella. Siellä oli asema, siellä sit ilmavoimille annettiin tietoja mitä oli nähtävissä ja kuultavissa. Olin siellä varmaan seuraavaan kevääseen asti, sitten aina välillä koulussa, ja semmosta remp-paamista oli pitkään. Keväällä 1942 siellä Kannaksella, Raudun lentokentän vieressä oli radioasema, teltassa sitten taas. (178)

Rintamakomennukset olivat monelle nuorelle vaihtelua yksitoikkoisen kotielämän vas-tapainona. Seikkailunhalukin näkyi seuraavasta haastattelukertomuksesta:

Sitten mie läksin, 1943 ilmoittauduin. Kun yksi minun sisko tuli kotiin jostakin syystä ja oli sen vuoden kotona, niin mie sitten lähdin vuorostani. Ilmoittauduin ja kutsu tuli ja linja-autossa sitten menin ja tulin Mikkelin kasarmille. Sieltä sitten junassa Keravalle ja sitten semmosen viestiporukan mukaan lähdin. Ja niitä muonitettiin, meillä oli aina kaksi lottaa ruoanlaitossa. Se oli semmoista taiteilua se ruoanlaitto silloin, ne ruoka-aineet oli viikoks ja piti saada riittämään miin että oli joka päivä jotain laittaa pätyään. Kyllä se oli vaikeaakin. Leipää kyllä oli aina, hirveesti, mutta perunoita tuli hyvin nuukasti. Jos nyt oli lihaa, niin piti se saada riittämään. Loppuvaiheessakin oli mielikuva, että leipää oli ai-nakin riittävästi. Kierrettiin, oli asuntovaunun tapaisia, yhdestä tehtiin keittiö, siinä vau-nussa oli kenttäreitti, tiskipöydät ja kaikki ja astiat. Lotilla oli semmonen pikkunen vaunu tai tarkemmin vain eristetty osa. Vaunut oli ihmeen lämpöisiä, kamiinat lämmitti, kyllä niissä tarkeni. Semmosta puutteellistahan se oli, muuta kyllä se siinä. Käytiin Sor-tavalassa asti ja kun lähdettiin sieltä piti olla tyhjää, oli sota lopussa. (183)

178 Haastattelu ML.

181 Haastattelut ML ja SL.

182 Pale, 103.

183 Haastattelu MO+AP.

Hankaluuksiakin oli, kuten mikkeliiläiseen joukko-osastoon komennetulla lotalla. Hän kertoi havainnollisesti rintamaelämästä:

Kun lähdin komennukselle, niin se joukko johon kuului oli jo mennyt. Ja sain litteran Savonlinnaan Kellarpeltoon, sieltä niiden piti löytyä. Ne oli kuitenkin jo mennyt ja sitten maantie maantieltä, piste pisteeltä sain uuden osoitteen että sinne ne on menneet. Ja sitten Kananajallakin oli jo taisteltu ja oltiin siitä menty ylitse. Pääsin sitten siihen ja ennenkuin olin kanavalla tuli pimeä. Meitä oli kaksi lottaa, yövyimme heinnäladossa. Meillä ei ollut mitään matkasuunnitelmaa. ei ollut myöskään varusteita, ei manttelia siinä vaiheessa, mutta kesä se olikin. Sanottiin vain, että piti olla lottareppu pakattu. Divisioonan tykistön esikunnan löysin sitten ensin, sääpalveluyksikön ja sääpalvelun pojat. Kun menin esikuntaan, siellä kysivät ensimmäiseksi että osaanko kirjoittaa koneella, vaolla mulla paperissa oli muonituslotta. No osasin kirjoittaa, ja heillä oli se tilanne, että kirjuri oli juuri lähtenyt pois. Ja siihen kun jäin, ei minua sitten päästetty minnekään. Aloin intää, että en minä tänne, vaan määräyksen mukaan. Ei siellä tarvita, sanoivat. Tilanne oli se, että siellä toisessa yksikössä veljeni oli haavoittunut, mutta sitä ei sanottu. Kun hän myöhemmin karkasi sairaalasta ilmoittautumaan ja olimme tavanneetkin, kysyin että joko nyt pääsisin. Mutta ei, esikunnassa tarvittiin ja siellä muonitus kyllä pelaa. Minulle samantekevää mitä tein, ja niin sitten tykistö kulki: Nuijamaa, Kaukola, Väisälä, Kivennapa. Joka kylässä rauniot oli vakionäkymät. (184)

Kartassa näkyy matkapaikkoja. Varjostus on talvisodan rauhan rajalla.
Kuva: Kotien maailmankartasto, sivu 4.

Jatkettiin matkaa, nähtiin silpoutunut hevonen, se oli ehkä kaamein näky. Päästiin Valkjärvelle. Järvessä oli hyvin kalaa. Sauna oli taas, ja se oli semmoisessa paikassa, että pojat sai vilistää. Kai se jonkun kerran paloikin, mutta kun oli hyvä kiuas, niin rakennettiin taas. (184)

184 Haastattelu ER.

Lotat osasivat suurien ruokamäärien valmistamisen. Soppatykki oli ahkerassa käytössä. Kuva: Elina Ripatin kokoelma.

Pyykinpesu oli raskaimpia töitä usein alkeellisissa oloissa. Jatkosodan aikana saatiin käyttöön pesukoneita ja siirrettävä koneellinen pesuysikkö. Käsipesu oli kuitenkin jokapäiväistä. Kuva: Elina Ripatin kokoelma.

9. 4 Sisar sinivalkoinen

Lääkintälottien työ oli raskasta ja vastuullista. Paitsi varsinaista sairaanhoitoa, veripalvelu vaati kuljetuksia yöstä päivää. Haavoittuneet kuljetettiin rintamalta ensin sidontapaikoille, sitten kenttäsairaalaan. Jatkohoitoa tarvitsevat tuotiin sotilassairaaloihin, joksi Mikkelin keskussairaalakkin muuttui jatkosodan alkaessa. (183) Siellä aloitti työnsä energinen lotta, jolle sota-aika oli todella vaihteleva elämänjakso:

Milloin ne taistelut alko? Juhannuksesta 1941. Juhannuksen alla menin sitten sinne sairaalaan. Silloin se muuttu heti tää keskussairaala sotilassairaalak. Ja sitten Mikkeliissä oli myös sairaala lyseossa ja missä niitä olikin... Ignatius oli meillä ylilääkärinä. Siinä oli mies, ei se laskenu töitä, tunteja. Voi hyvä ihme kun se oli osastolla kierrollakin, niin kyllä siinä oli jokaisen oltava varpaillaan. Se katto kun osastonhoitaja oli siinä vieressä ja jos se mitä käski hakemaan alhaalta, laboratorista tai mistä, niin ei siinä saanu kuhnia, se oli sillä minuutilla oltava. Mutta kyllä se saatto tulla potilasta katsomaan yölläki, jos jäi semmonen epävarma. Eikä sen tarvinnu hissiä kysyä, tuli ja paino nappia, ja jos ei hissiä tullu niin kyllä käveli ylös viidenteen kerrokseen. Kyllä se semmonen pappa oli, että... Vaikka oli jo vanha.

Kovaa peliä, vaikka jalan katkaiseminen. Muuten tää sairaalatouhu Mikkeliissä oli rauhallista, sota-alueen toiminnasta ei puhuttu jos ei keskenään huoneessa. Oli kotoisempaa ja turvallisempaa jo sitten se työ kun rintamalla

Olin Mikkelin keskussairaalassa vuonna 1944 heinäkuussa, kun ne rupes perustamaan uutta kenttäsairaala. Minulle tuli sellainen tunne, että lähdän sinne. Kaikki sano, että mitä sie nyt, kun on täällä näin pitkään oltu. Mutta mie sanon että kyllä mie nyt tässä vaan lähdän. Ja niin mie sitten pääsin ja sitten Karhumäelle kun perustajat kokoontu. Kaikki tarvikkeet oli ja sitten mentiin Hiitolan ja oltiin vähän aikaa. Sitten tuli niitä sairaita. (183)

Sairaanhoitajat paitsi avustivat hoitotoimenpiteissä ja järjestelyissä, olivat usein myös haavoittuneiden henkisenä tukena. He kirjoittivat omaisille ja viihdyttivät vaikeasti sairaita lukemalla heille. Potilaiden suhtautumista kuvaavat muistovärssyt, joita he kirjoittivat lottien albumeihin. Näistä esimerkkejä on luvussa 11 *Kuri, ystävyys ja tasa-arvo*.

10 Koko nuoruus rintamalla - kuvakertomus

Talvisodan kirkkaina päivinä aurinkolasit olivat tarpeen

Kuvakertomus nuoren mikkiläistytön lottaretkestä näyttää lottatoiminnan monia ulottuvuuksia. Nuoresta lotasta se kertoo ehkä enemmän kuin sanat, vaikkakin suuri osa kuvista on aseteltuja. Siihen oli hyvä syy. Haluttiin saada muisto heistä, joiden kanssa yhdessä toimittiin. Nuori nainen oli syntynyt keväällä vuonna 1922 ja lähti komennukselle 17 -vuotiaana. Kuvat ovat aineistokokoelmasta.

Jatkosodassa tyttö oli lottana Matkaselän 1. kenttäpostikonttorissa. Asemasodan aikana työn ohella nuoret viettivät vapaa-aikaa ja tutustuivat toisiinsa. Seuraavat kuvat otettu toukokuussa 1942.

Matkaselästä sotiva joukko siirrettiin Sortavalaan heinäkuun 1. päivänä 1942. Asemalla otettiin useita kuvia muistoksi, ystävät yhdessä ja erikseen.

Työ jatkui Sortavalan diakonissalaitoksella, jonne sijoitettiin sotasairaala. Lotilla oli asuinkämppä idyllisessä puutalossa. Ja jälleen otettiin paljon kuvia muistoksi.

Valtauspäivän paraati pidettiin vuonna 1943 Sortavalassa. Juhlasta ja Marsalkasta otettiin omia kuvia.

Marsalkan lähellä vallitsi järjestys ja noudatettiin
hyviä tapoja

Järjestäydettiin kentälle.

Paraatikatselmus.

11 Lottakuri, ystävyys ja tasa-arvo

Palveleva asenne oli lotille kunniakysymys. Ennen sotia otetussa kuvassa lotat koristelevat salia suojeluskuntalaisten juhlaa varten. Kuva: Sota-arkisto.

Toverillisuutta edusti esimerkiksi se, että yhteisissä tilaisuuksissa lotat istuivat aina samassa pöydässä miesten kanssa. Tämä kuva on jatkosodan ajalta mukavasta korsusta. Kuva: Elina Ripatin kokoelma.

Haastatellessani lottia panin merkille, miten innokkaasti he kertoivat kaikesta mikä liittyi lottakokemuksiin. Mutta mahdolliset sulhasensa, avioliiton ja lasten syntymän he kertoivat kuin ohimennen. Niistä puuttui se intensiteetti, jolla kerrottiin sotapalveluksesta. Niissä muistoissa ei viivytty toisin kuin voisi olettaa, vaikka esille tuli kyllä muitakin kuin sota-ajan tapahtumia. Kiirettä ei ollut ja joka kerta katettiin kahvipöytä. Tietysti haastattelujen tarkoitus liittyi nimenomaan lottiin, mutta silti... Ja kun he sitten kertoivat miehistään, isistään, veljistään ja aviomiehistään, tuli heti esille suojeluskuntatoiminta. Vaikka rakkautta ilmeisesti oli tunnettu, ei siitä kerrottu. Miksi? Tuskin pelkästä häveliäisyydestä, kun elämän raadollisuus muuten tuli esille. Vaikutelma oli, että nämä asiat eivät olleet päällimmäisinä. Ehkä lottana olo todella antoi arkiselle työlle suuren velvollisuuden täyttämisen hohteen. Se rinnalla himmenivät henkilökohtaiset asiat ja omat tunteet. Koettiin, että oli kysymys koko kansan olemassaolosta, ja jokaisella oli siinä oma pieni mutta tärkeä osansa. Kuten viestilotta pohdiskeli omalta osaltaan:

Suuri työ tehtiin, kyllä se tärkeä oli, vaikka ei ase kädessä taisteltu. Ja uskon, ja on paljon todisteita siitä, että monet rynnäköt saatiin etukäteen tietoon. Tunsihan sitä, että tärkeää tehtiin, mutta ei sitä osattu eikä ehditty ajatella mitä siitä kaikesta seurasi. Mutta me tehtiin ja vuorot hoidettiin ja oltiin niin mukana kuin olla voi. (185)

Millainen oli sitten miesten ja naisten suhde järjestökentässä ja rintamalla? Muuttuiko se sodan aikana? Paremminkin viralliset säännöt, kuvaavat tätä valokuvat ja yksittäiset tapahtumat.

Muistan yhteisen harjoituksen, oli lokakuuta ja oikein huono keli ja pimeä ja syksyinen sää, ja kurainen. Meille oli varattu sitten kuorma-auto meille lotille, mut meil olikin silloin piirijohtaja sellainen et sano: "Yhtään ette astu siihen autoon, työ kävelette niin kuin mekin!" Ja niin mie jouduttiin siinä kamalassa kelissä kävemään. Se oli monta kilometriä ja sitten kuljettiin yö vielä siellä pitkin metsää kenttäkeittiön kanssa. Kuljettiin ja syötiin miehiä. Mutta se oli kaikki koulutusta ja se oli hyväksi. Ei silloin kysytty jaksatteks te, vaan silloin mentiin koska isänmaa kutsu. (186)

Naiset olivat perinteisiä palvelijoita, ja nuoria lottia saatettiin simputtaa, mikä kävi ilmi myös joistakin luvun *Ilmavalvontaa ja työtä kotirintamalla* esimerkeistä. Niistä näkyy myös, miten lotat suhtautuivat. He käänsivät harminsa uhmaksi, mutta ei käskijää vastaan, vaan työn asettamaa haastetta vastaan. Uhallakin suoriuduttiin hyvin vaikeista tehtävistä. Haluttiin näyttää ja muunnettiin arkityöt isänmaalliseksi velvollisuudeksi.

Vaikuttaa siltä, että nuorten uhmaikä meni kuin huomaamatta. Toimintatarmo kanavoitui työhön ja järjestötoiminta tarjosi sekä huvia että haasteita. Esimerkki uhmasta näkyi kuitenkin Haukivuoren nuorissa ilmavalvontalotissa. Heitä kuljetettiin vanhalla hevosella, jonka nimi oli jäänyt lotan muistiin, se kun oli Elo Uljas. Kerran lotat joutuivat kävelemään, satoi vettä ja päivävuorolaisella oli iso miesten sarkanuttu päällä. Sitten illalla vuoro vaihtui ja toinen lotta kertoo, miten hän meni paikalle kello kahdeksaksi:

Pimmeessä piti mennä, tuln sitte pihaan. Ovet lukossa ja ikkunat tietysti pimmeenä kun oli pimennys. Ei missään kettään, niin koputtelin niin tul aukasemaan, pyörät kaikki tuvan eteisessä ja ovet kiinni. Niin minä kysyn että miks, niin ne sano ettei varasteta. Tyyne siellä oli, kysyn että kukas siellä katolla nyt on, niin ne sano ettei kettään. Tyyne sano, että minä en jaksanu mennä, minä oon koko päivän ollu työmiehen kanssa potaattilootia nostelemassa ja ku saatiin se työ loppuun ni sitten läksin ja tuo nuttuki on niin painava ettei meinannu jaksaa sitä päällään pittää ku on ison miehen nuttu. Ja sano, että tämmöllä ilmalla ei lennä ryssäkkä. Minä rupesin makkoomaan, sano. Ja minä siihen, etten me sitten minäkään ku ei muutkaan. Niin sinä yönä ei tainnu olla kukkaan siä katolla. Eikä ryssä onneksi lentänyt. (187)

Järjestön johtavissa asemassa olevat lotat osallistuivat tasa-arvoisina Suojeluskunnan tilaisuuksiin, mistä on esimerkkejä liitteessä 4 *Kansalaisjärjestöt maanpuolustuksessa*. Lottien omat juhlat ja suuremmat tapahtumat noteerattiin rinnakkaisjärjestön julkaisuissa. Paikallista organisaatiokuria kuvaavat Anttolan lottajohtajan kommentit:

Lottajohtajan hommassa oli monenlaista puuhaa. Piti antaa työmääräykset, kirjoitella niitä alle - ja oikea ihminen oikeaan paikkaan. No, meillä kun oli se muonituspäällikkö, joka hoiti oman asiansa. Se oli tarmokas emäntä ja osas. Yhdessä neuvoteltiin, ei meillä sellaista kuin sotaväessä mitään komentoa ollut. Niin ettei miun tarvinnut siihen puuttua. (188)

186 Haastattelu TN.

187 Haastattelu ST.

188 Haastattelu AK

Sodan alettua lottien tarve kasvoi eikä perehdyttäminen järjestön periaatteisiin ollut yhtä perusteellista. Jatkosodan vuosina kävi ilmi, että kaikilla lotilla ei ollut yhtä vakaata velvollisuudentuntoa. On tilastoitu, että silloin 346 lottaa erotettiin järjestöstä. Tämä oli 3,8 % koko jäsenmäärästä. Suurin osa erotetuista oli vasta jatkosodan aikana liittyneitä. (189)

Sota-arkistossa säilynyt Mikkelin lottien kirjediaario näyttää, että heidän kohdallaan lottakurista poikkeaminen oli harvinaista. Vuodelta 1943 löytyy yksi erottaminen huonon käytöksen vuoksi ja toista lottaa on kehoitettu itse ottamaan ero. Vuonna 1944 oli annettu kurinpidollisista syistä varoitus sopimattomasta käytöksestä ja toisen kerran pyydetty toimenpiteitä sopimattoman käytöksen johdosta. Kuitenkin yhdistyksen jäsenmäärä näinä vuosina lähenteli tuhatta lottaa ja kaikki tapahtumat oli dokumentoitu huolellisesti. (190)

Lottien koulutuksessa korostettiin myös heidän merkitystään kansan puolustustahdon ja siveellisen kunnan kohottamiseksi. Erityisen tärkeää tämä oli lääkintälotille, jotka jouduivat hoitamaan sotilaita. Mikkelin lottajohtaja evästi heitä komennukselle lähettäessä:

Pukeutuneena lottapukuun tulee meidän muistaa, että kampaos on yksinkertainen eikä kynnet ole maalattu eikä myöskään mitään kosmeettisia aineita saa käyttää. Tulee käyttäytyä sivistyneen ihmisen hillityin käytösin herättämättä suurempaa huomiota. Pukeutuneena lottapukuun ei saa käyttää väkijuomia eikä tupakoida. (191)

Lottien piti aina esiintyä asianmukaisesti pukeutuneina. Lottapuku oli järjestön näkyvä tunnus, sen piti olla siisti ja määräysten mukainen. Kaulus kiinni, lottamerkki sen alla keskellä. Hihat alhaalla, pitkät mustat tai harmaat sukat ja tummat kengät. Hameen helman piti olla kyllin pitkä, eri ohjeiden mukaan ainakin 18 cm tai 25 cm päässä lattiasta. Päällysvaatteet oli napitettava eikä käsiä saanut pitää taskussa. Juhlatilaisuuksien asuissa oli yleensä reikäompelein koristetut kaulukset ja hihansuut. (192)

Vaikka lottajärjestön ohjeissa oli pukeutumisesta pikkutarkat määräykset, pakotti sotatilanne löysäämään vaatimuksia. Rintamaolosuhteissa vaikutti armeijan yleinen järjestys. Kuolema silmien edessä ei hameenhelmoilla ollut merkitystä, sen ymmärsivät kaikki. Ja takinliepeet oli pakko kääriä kun kuljettiin portaita täyden soppakattilan kanssa.

Sodan alettua tapahtui muutos lottien asemassa ja heihin suhtautumisessa. Pitkän itärajan sotarintamalla miehistötarve tuli konkreettisesti esille ja lottien erityistaidot huomattiin. Suuri osa lotista teki raskasta arkityötä muonituksen ja pyykinpesun parissa, ja rintamalla se koettiin elintärkeäksi. Lottakanttiinien kahvitarjoilu ja kulttuurianti virkisti miehiä. Lottien sodan aikana nauttima arvonnanto tulee esille monista yksityiskohdista jo aikaisemmissa luvuissa.

189 Kaipainen, 110.

190 MS 3.1.1939.

191 Aineistokokoelma.

192 Pale, 103-105

Elämänkumppanin löytymistä rintamalta pidettiin luonnollisena, ja sitä se olikin kun paljon nuoria koottiin yhteen. Mahdollisuus sen oikean kohtaamiseen lisääntyi. Muutenkin elämän hetkellisyys korosti tunteiden paloa. Uurastuksen lomassa nuoret voivat pitää hauskaa ilman vanhempien valvontaa ja painostusta. Järjestökuri oli tiukka, mutta sodanajan olosuhteissa siitä oli pakko joustaa.

Yli kaksi vuotta kestäneen asemasotavaiheen aikana syntyi tavallaan oma kulttuuri johon liittyi opiskelu ja monenlainen viihdytystoiminta. Vies-tilotta kertoi, miten Sortavalassa oli paljon nuorta väkeä. Mukana oli myös kuuluisa pianisti. Järjestettiin juhlia ja teatteriesityksiä. Elämän kuvioista puuttui paljon siviilielämään kuuluvaa, mutta sitä ei välttämättä kaivattu. Lotta kertoi omasta rintamakomennuksesta, ja antoi esimerkin tasa-arvosta:

Sortavalassa oli kaikki samassa ruokailussa. Palkka oli kai normaali sotilaspäiväraha, ei sitä ajateltukaan oliko hyvä vain huono. Asuttiin, ja ruoka oli ilmaista eikä mitään vaatteita voinut ostaa kun ei ollut... Lottapuvussa kuljettiin, työasuna se, vaikka ei olisi ollut välttämättä pakko. Joskus juhlapäivinä oli ehkä joku muu vaate. Rahaa tarvis aika vähän, litterat saatiin kun loma oli, sitten kun matkustettiin. Muonatupakatkin tuli, samat kuin miehille, niillä sai sitten vaihtaa kaupassa vaatteisiin ja muihin. Piti kyllä todistaa, että poltetaan. Lottatoverin kanssa mentiin sinne huoltopäällikön luo. Kun kysyttiin, että lotat polttaa, niin sanottiin että kyllä, kyllä. Piti näyttää että palaa, mutta ei kukaan meistä polttanut. Tuntui, että on luvallista tämä valkoinen valhe. Kun toiset sai polttaa, niin toisetkin sitten saivat. (185)

Sieniretkelle lähdössä asemasodan aikana vuonna 1943.

Kuva: Sylvi Laakson kokoelma.

Kuva aineistokokoelmasta.

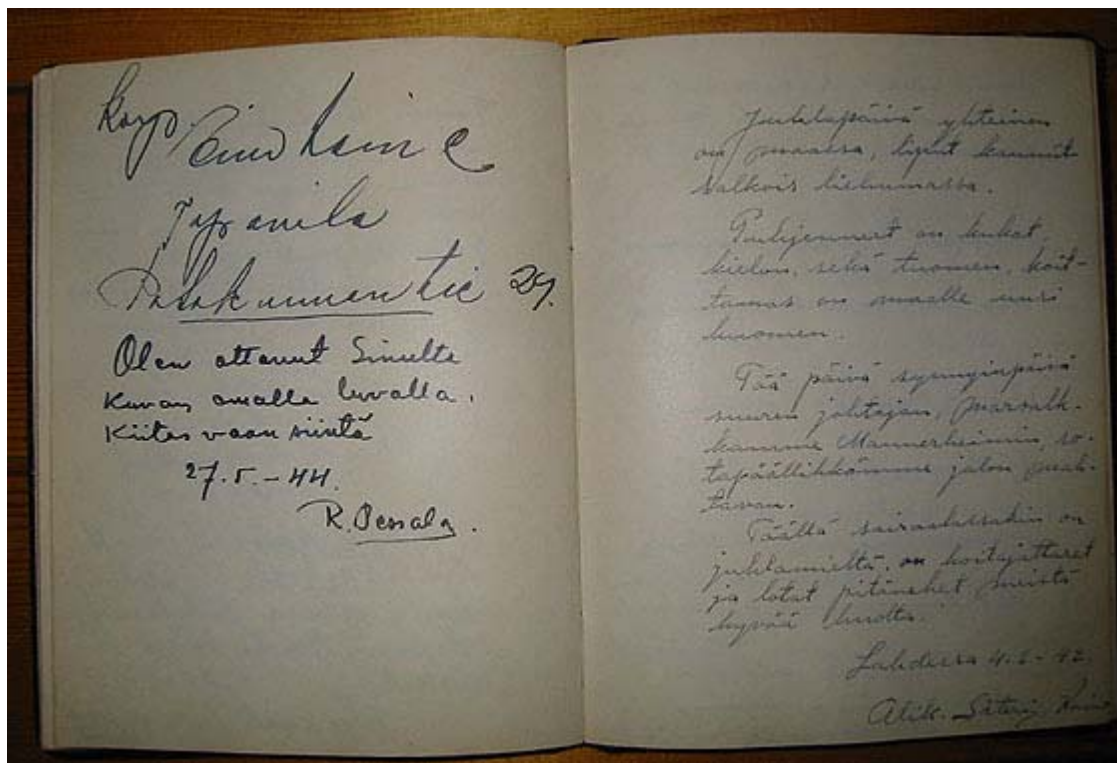

Rintamalotta muistaa myös tapauksen joukuulta 1941. Oli järjestetty hiihtokilpailut, joiden edellä oli paraati.

Paraatissa oli hirveen kylmä, kun tultiin yhdessä komentaja ja patteriston päällikkö ja muut. Meitä oli neljä viisi lottaa, toimisto ja muonitus. Niin siellä oli yksi Mikkelin poika joka oli Oy Alkon palveluksessa ja Marskin viinojen ohella hän oli saanut lisää, oli tuonut viinaa. Me tutistiin ja paleltiin, kahvit piti saada. Niin silloin komentaja sanoi, että nyt, täällä on kerran konjakkia, niin nyt paukut. Jokaisen on myös nautittava. Me lotat pantiin stop, ei me haluta. - Se on nyt pakko! Se pelasti kyllä varmasti kylmettymästä. Periaatteista tingittiin, mutta varmaan pelastuttiin paleltumiselta. Mutta palkinnon jakajaisia ei ollut, oli niin julmaa. (193)

Sotarintamalla työskenteli uhrautuvia sairaanhoitajia, joiden ammattikoulutus herätti kunnioitusta. Oli inhimillistä, että esiin tuli myös ylpeyttä, kateutta ja kiusantekohenkeä. Siitä kertoi rintamalotta tapauksessa, joka kuvaa myös suhtautumista lottiin:

Kun ammattijutuissa aina tuppaa olemaan parempia ja huonompia, niin tuli hauska tapaus. Kannaksella kun ei tarvinnut enää olla, niin meidät pantiin Ouluun. Matka kesti kolme vuorokautta ja henkilövaunuissa oli kovat penkit. Kun sinne pääs, niin hoitajat otti paremmat paikat että pääsi istumaan. Niin meitä oli kolme neljä lottaa ja me ruvettiin meidän huoltopäällikölle sanomaan, että kun siel oli yks härkävaunu joka tyhjjeni, että jos me saatais tuo härkävaunu et me mentäs sinne. Sano, että no kai... Ja me päästiin sinne ja pojat kanto patjat, jokaiselle kaks patjaa sinne lattialle, joissa saatiin maata, ja viltit peitteeks. Ja ne kun rupes ne pojat meitä passaamaan, ne toi meille pesuvedet aamulla. Ja ne hoiturit, kyllä niitä harmitti, että noi nyt pääsi tonne tommoseen oloon. Se oli jollain lailla hienoa - kolme päivää viettää siellä härkävaunussa. (194)

Muistokirjan sivuja aineistokokoelmasta.

Vaaran keskellä ja yhteisessä uuras-
tuksessa syntyi kiinteitä ystävyys-
suhteita. Tätä kuvaavat paitsi valo-
kuvat, myös lottien suosimien muis-
tokirjojen tekstit. Näitä kirjasia ai-
neistossa on useita, ja niistä moni-
puolisimmat kuuluivat sairaanhoita-
jalotille. Niiden tekstit antavat sel-
keän kuvan miesten suhtautumisesta.
He kiittävät hoidosta ja toveruudesta.
Naiset taas kiittivät ystävyyydestä.
Jokainen ilmaisi kiitollisuuden
omalla tavallaan. Oli hempeän ru-
nollisia, kuten Satakunnan pojan
muisto Kertulle: *Ken lempesi saa
sinun puhtahan, kelle syömmesi
sykkii ja palaa... kelle kannat sä ikuista valaa*. Joku on ottanut kuvan salaa ja kiitti siitä.
Naisystävä kiitti toveruudesta ja rohkaisi: *Kaksi sanaa vaan: Luota Jumalaan. Ole suo-
malainen asti kuolemaan*. (195)

Aseveli-iltoihin valmisteltiin monenlaista ohjelmaa.
Näyttämöllä esiintyi myös Rosvo-Roope
joukkioineen. Kuva: Sylvi Laakson kokoelma.

Sodanajan kertomuksista näkyy lottien roolin muuttuminen. Niissä tulee esille itsenäi-
nen, vahva ja myös arvonsa tunteva nainen. (196) Itsenäistyminen tapahtui olosuhteiden
pakosta, nuoret lähtivät kodeistaan uusiin ja yllätyksellisiin oloihin. He joutuivat so-
peutumaan armeijan järjestykseen, olemaan osa suurta koneistoa. Lottajärjestön kuri oli
valmentanut siihen. Monet heistä menettivät sodassa isänsä, veljensä, miehensä tai sul-
hasensa. Monet jäivät yksin, mikä korosti työtoverien välistä yhteenkuuluvuutta.

Vaikeuksista huolimatta monissa sota-ajan avustustehtävät täyttyivät työtyytyväisyyden
tunnusmerkit, ne olivat haasteellisia ja työ koettiin tarpeellisena. Itsemääräämisoikeus
oli suurempi kuin naisten töissä yleensä siihen aikaan. (197) Lottatehtävät olivat mo-
nelle myös uusi kokemus yhteiskunnallisesta toiminnasta. Ajan todellisuutta kuvaa, että
Mikkelin kaupunginvaltuuston 29 valtuutetusta vain kaksi oli naisia vuonna 1939. (198)

Lottien ja sotilaiden, erityisesti upseerien suhde vaikutti luonnollisen toverilliselta. On
ilmeistä, että lottien nauttimaan arvonantoon vaikutti myös ylipäällikön toimenpiteet,
hänen asenteensa ja esimerkkinsä. Mannerheimin suhtautuminen lottiin tuli esille lu-
vussa *Ylipäällikkö ja lotat*.

195 Muistokirjat aineistokokoelmasta.

196 Tuiremo, 41.

197 Vrt. Naisten aseet, 152.

198 MS 3.1.1939.

12 Perinne katkeaa

12. 1 Sodan jälkiä

Jatkosodan päätyttyä kansalaiset tunsivat helpotusta, joka pian vaihtui pelkoon ja uudenlaisiin vaikeuksiin. Rauhannehtoja ja niiden vaikutuksia yleisemmin on kuvattu liitteessä 1 *Tie rauhaan*.

Toimivia lottia oli sodan loppuvaiheessa lähes 150 000 ja heistä kodittomiksi jäi noin 6000. Järjestön oli huolehdittava komennukselta palaavien lottien sijoituksesta. (199) Toisaalta sodan jälkien korjaaminen varsinkin pohjoisessa vaati suurimittaista työmaatoimintaa. Eräät lottajärjestön aktiivit johtohenkilöt perustivatkin marraskuun 2. päivänä Työmaahuolto Ry:n. Se alkoi huolehtia työmaiden muonituksesta ja tarvikkeitten jakelusta. Samalla pyrittiin luomaan viihtyisyyttä leireillä ja yleisillä työmailla, joissa työntekijät joutuivat pitkään olemaan erossa perheistään. Toiminnassa oli paljon piirteitä asematavaiheesta; järjestettiin kirjastoja, tilattiin sanoma- ja aikakauslehtiä sekä kutsuttiin taiteilijoita viihdytystilaisuuksiin. Valistustoiminta katsottiin tärkeäksi osaksi yhdistyksen toimintaa. Kun jälleenrakennus väheni, jatkui toiminta vielä osakeyhtiömuotoisena. (200)

12. 2 Dramaattinen käänne

Suojeluskuntajärjestön lakkauttamispäätöksen jälkeen (liite 9) vallitsi myös lottien keskuudessa pelokas ja hämmentynyt mieliala. Kaikilla järjestelyillä oli kiire ja kansliat selvitivät suojeluskunnan arkistoja yötä päivää. Ilmassa leijui uhka samanlaisesta kohtalosta Lotta Svärd -järjestölle. Sitä ei katsottu fasisminluonteiseksi, mutta kuitenkin... Keskusjohtokunta pyrki varmistamaan yhdistyksen säilymisen uudistamalla sen säännöt. Samalla se kuitenkin valmistautui pahimman varalta. Se ryhtyi toimenpiteisiin järjestön omaisuuden pelastamiseksi mahdolliselta takavarikolta. Järjestön omaisuus oli kerätty paitsi toiminnan ylläpitämiseksi, myös avustuksia varten. Lotat olivat merkittävästi osallistuneet aseveli- ja kummitoimintaan. Nyt Keskusjohtokunta pyrki turvaamaan sekä järjestön jäsenien että muiden sodasta kärsimään joutuneiden taloudellisen aseman perustamalla rahaston. 23. päivänä lokakuuta 1944 se hyväksyi uuden säätiöidyn rahaston perustamisen. Syntyi Suomen Naisten Huoltosäätiö, jonka peruspääoma saatiin Rajatoimiston edellisen vuoden voittovaroista. Kun säätiö oli rekisteröity 3. päivänä marraskuuta, alkoivat mittavat lahjoitukset lottayhdistyksiltä. (201)

199 Kleemola,13.

200 Kleemola, 68-69; Uola, 76.

201 Kleemola, 16; Uola, 76-77.

Mikkelissä paikallisyhdistyksen johto kokoontui 14. päivänä marraskuuta. Se koki tilanteen niin uhkaavana, että ryhtyi heti järjestelyihin. Mikkelin paikallisyhdistys oli vuosien mittaan kerännyt varallisuutta, jonka tuottoa käytettiin Suojeluskunnan ja armeijan hyväksi sekä huoltotyöhön. Nyt johto päätti lahjoittaa sotainvalideille 175 000 mk:n pankkitalletukset, jotka vastaisivat noin 25 550 euroa vuonna 2003. Suomen Naisten Huoltosäätiölle siirrettiin 60 000 mk:n (vastaavasti 8 760 euron) obligaatiot. Ehtona oli, että varat käytetään Mikkelistä kotoisin olevien puutteenalaisten naisten hyväksi. Mannerheimin lastensuojeluliitolle osoitettiin vastaavasti 20 000 mk (2 920 euroa) lastenkodin laajentamista varten ja Liiton sotakummivaliokunnalle 128 000 mk (18 700 euroa), jolla suoritettaisiin seitsemän lapsen kummimaksuja viiden vuoden ajan. Loput osakkeet luovutettiin jo marraskuun 3. päivänä perustetulle Mikkelin ja Lappeenrannan seutujen sotaorpojen säätiölle. Siten turvattiin kummilasten asema 17-vuotiaaksi asti. (202)

Sota-arkiston Suojeluskunnan arkisto antaa tarkan kuvan Mikkelin ja ympäristökuntien lotille kertyneestä omaisuudesta ja sen kohtalosta. Selvitys tehtiin pennilleen ja lahjoituksista annettiin tarkka tieto. On myös mainittu, että Mikkelin paikallisosastossa toimineet lotat saivat jokainen 300 g kahvia palkkioksi työstään. Johtokunnan jäsenille ei maksettu täysiä päivärahoja, kiitokseksi pitkäaikaisesta lottatyöstä he jakoivat jäljelle jääneet kahvipaketit. (202)

Marraskuun 23. päiväksi oli kutsuttu koolle yleinen kokous hyväksymään uudet säännöt. Mutta juuri sinä päivänä valvontakomission päätti lakkautuksesta. Omaisuuden lahjoituksista tuli tarkat määräykset, ja eikä luovutus ollut sallittu esimerkiksi partiojärjestölle. Kiireellä ryhdyttiin varmistamaan, että järjestön omaisuus pelastuisi käytettäväksi kaupungin asukkaiden ja sodasta kärsineiden hyväksi. (203)

Mikkelin kaupungin ja maalaiskunnan yhdistyksillä oli huomattava määrä toiminnan vaatimaa käyttöomaisuutta. Muonitusjaostolle oli ennen sotia oli hankittu kenttäkeittimeksi *Teijon lotta*. Taloustavaroita oli 120 hengen astiasto ja muita tarvikkeita kaikkiaan noin 4 000 esinettä. Varusjaostolla oli lottavaatteita ja ompelutarvikkeita, kansliassa piano ja kalusteita. Lisäksi oli varastotavaraa. (204)

Arvokkaampi irtain omaisuus, kuten piano ja ompelukone muutettiin rahaksi. Taloustavaroista pääosa luovutettiin Mikkelin kaupungille tyttöjen valmistavaa ammattikoulua varten. Lahjoituksia tehtiin myös Kyyhkylän Invalidikodille, Suur-Saimaan sotilaspiirille ja maatalousnaisille, jotka Mikkelin alueella toimivat aktiivisesti. (205)

Kyläosastot olivat pitäneet 600 mk:n (vajaa 1 000 euron) käteiskassaa. Vielä marraskuussa oli kummilapsille siirretty avustuksia. Sitten varastonhoitajat päättivät tilit, jotka hyväksyttiin 7. 12. 1944. Valtioneuvoston ohjeen mukaan lopullinen pesänselvitys oli suoritettava vuoden 1947 loppuun mennessä. (206)

202 Asiakirjat. Mikkelin lotat: Kaupungin lottien pöytäkirja 14.11.1944.

203 Ibid. Mikkelin lotat. Pitäjän lotat 9.11.1944.

204 Ibid. Mikkelin lotat. Pitäjän lotat 9.11.1944.

205 Ibid. Mikkelin lotat. Pöytäkirja 23.11.1944.

206 Ibid. Mikkelin lotat, yksilöimätön.

Lakkautus oli monelle suuri järkytys, olihan järjestö vahvistanut asemansa kahden sukupolven aikana. Vuosien mittaan lotat olivat kiintyneet paitsi itse aatteeseen ja toimintaan, myös sen ulkoisiin symboleihin. Työllä ja vaivalla kerätty yhdistysten omaisuus oli ajateltu käytettäväksi omaan toimintaan ja avustuksena sodasta kärsiville. Siitä luopuminen oli yhteisen katkeruuden aihe. Vallitsevassa pelon ilmapiirissä lottayhdistysten yksityiskohtaista aineistoa poltettiin. Myös ylilyöntejä tapahtui, kuten Anttolan lotta kertoi:

Meillä oli omat astiat siellä keittiössä, oltiin itse tilattu. Annettiin kaikki sitten maamiesseuralle. Puolustusvoimat kielsi, että niit ei saa käyttää, ne oli pakko hävittää. Ja oli pakko rikkoakin, sähköhella ja kaikki. (207)

12.3 Vielä työ jatkui

Joidenkin mikkeliäislottien työ jatkui vielä vuoden 1945 puolelle, olihan Lapin sota käynnissä. Myös päämaja oli osittain toiminnassa ja asevelvollisten kotiuttaminen antoi kansliatyötä. Siitä kertoi rintamakomennukselta palannut lotta, joka hänkin koki lottatyön loppumisen katkerana:

Sitten sodan jälkeen kaikki loppui, puvut piti hävittää, tai ei välttämättä, mutt ei ainakaan saanut pitää. Kurjaa oli karjalaisilla varsinkin ja saksalaiset siellä Lapissa... Miekin tulin sitten tänne Mikkeliin kun sota loppui syyskuussa. Minut kotiutettiin ja sen jälkeen menin sitten Hämeenlinnaan sotilaspiirin esikuntaan kotiuttamisasioita hoitamaan, kun poikia kotiutettiin. Olin Hämeenlinnassa sen talven ja sitten keväällä tuli kutsu tänne takaisin kun homma vielä jatkui Lokissa, luolassa, kun Lapin sota oli käynnissä. Olin siellä kesän 1945. Kaikki oli vielä niin tuoretta, että eihän naapuria uskottu missään. Naapuriin ei luotettu, kaikki oli epäilyksenalaista, että tuleeko se tänne. Valvontakomissio ei siellä Lokissa käynyt, mutta tuolla kansakoululla päämajan tiloissa kun oli vielä jotain toimintaa, kun ei sitä lakkautettu. Valvontakomissio kävi, ovia vaan lukittiin siellä missä oli jotain toimintaa, tätä kuuntelutoimintaa. Kun ne tuli, Hallamaa sanoi, että siellä ei ole mitään ja sitten uskoivat. Temppuja piti tehdä tietysti. (208)

Sodan jälkeen oli Mikkeliissä armeijan yksiköitä vielä pitkään. Viestitys toimi, ruokala ja muut välttämättömät toiminnot. Päämajan viimeiset osastot poistuivat heinäkuun loppulla ja samalla Mannerheim lähti Mikkelistä. Hallamaa joutui lähtemään Suomesta välttääkseen valvontakomission syytökset. Radiopataljoonan lotat olivat kiintyneet toisiinsa ja kokoontuivat sen jälkeen säännöllisesti. Hallamaa lähetti aina sähkösanoman tapaamiseen, mutta ei käynyt koskaan ainakaan edellä haastattelun lotan ryhmässä. (208)

Suunnitelmaa siirtää sotilastiedustelun aineistoa Ruotsiin turvaan ja hyödyntää sitä pelätyn miehityksen aikana on kuvattu edellä mainitussa liitteessä 1 *Tie rauhaan*. Viestikeskukseen lotta kertoi tapahtumista omalta kannaltaan ja kommentoi niitä saamiensa tietojen valossa:

Sitä samaa hommaa hoidettiin sitten loppuun asti ja sitten lähti osa sinne Ruotsiin, se oli Stella Polaris. Miekin lupauduin sinne lähtemään, mutta sain viikon loman ja lähdin Pohjanmaalle. Kiertelin sukulaisissa kun niitä oli sinne sijoiteltu hajalleen. Siellä sitten päätin etten mihinkään lähde, että minulle riittää tämä. Aineisto meni sitten sinne ja sehän meni pommiin koko homma. Ja ruotsalaiset eivät muistaneet mitä olivat sopineet, luulivat vain pakolaisiksi ja pitivät karenssissa kaksi viikkoa. Sehän ei ollut tarkoitus. (208)

207 Haastattelu AK.

208 Haastattelu SL.

Voi sanoa, että rauhanteon myötä suojeluskuntalaisten ja lottien yhteiskunnallinen asema muuttui vastakohtakseen. Vasemmistolaisuus nosti päätään ja esiintyi myös monenlaisia laittomuuksia. (209)

Epävarmuudesta kertoi kaksi lottaa, joiden isät olivat olleet aktiivisia suojeluskuntatoiminnassa. Näistä toisen isä oli valistusohjaaja. Hän oli myös pappi, sotarovasti, joka pelottavana hahmona oli vienyt kaatuneista tiedot näiden omaisille.

Jatkosodan jälkeen, kyllä muistan kun isä puhui, kun oli sotilaspiirissä mukana, ja puhui usein niistä listoista, että ketkä karkoitetaan ensin. Jotka olivat suojeluskunnassa ja armeijassa mukana, niin ne ensin... Isä oli ollut yltiöpäinen puhuja, käyttänyt sanoja kuten perivihollinen ym. Kyllä sai kirjeitä ja uhkauksia kaikennäköistä, mutta selvisi hengissä. Siis sodan jälkeen, mutta asekatkentaan ei ole sotkeutunut. (210)

Eräänlaista pelottomuutta ja historian tajua tässä vaiheessa osoittaa se, että Mikkelin suojeluskunnan ja lottien henkilökortistoja ei hävitetty, vaan kaikki materiaali lähetettiin sellaisenaan sota-arkistoon. Tämä ei ollut tavanomaista, sillä useilla muilla paikkakunnilla tuhottiin nimenomaan henkilökortit. (211)

12. 4 Sosiaaliseen työhön

Sodasta kärsineiden huolto muodosti lotille kanavan, jossa voi tietyllä tavalla toteuttaa lottakutsumusta vielä sodan jälkeenkin. Sotakummien avustustoiminta jatkui. Mikkeliläiset lotat toimivat yksityisesti tai paikallisen sotaorposäätön kautta. Toiminnan yksityiskohtia näyttää erään haastattelun lotan kuvaus, josta näkyy myös työpaikalla osoitettu yhteisvastuu:

Monella lailla hankittiin rahaa, että pystyttiin sitten myöhemmin kun tuli näitä sotakummijuttuja. Meillähän oli Valtion puhelimesta aina joku huollettava. Yhdeltä pojalta oli isä kuollut sodassa. Mulla oli niin ihanat työtoverit, ettei tarvinnut paljon muuta, kunhan oli yksi joka organisoi. Kaikki olivat mukana, kuukausittain maksettiin määrätty summa, joka lähetettiin jollekin perheelle. Kerran kävi niin että jouluksi oli kerätty vähän enemmän, ei tullukkaan kiitoskorttia. Selvis, että oli ollut sellainen äiti, joka pisti rahat taskuunsa. Tämä oli kyllä vasta sodan jälkeen. Sotakummipojista pidettiin huolta; kun yksi halusi päästä isän jälkeä tekemään tukkitöitä, niin me ostettiin kaikki vehkeet hänelle. Ja yks poika kävi rippikoulun, me ostettiin rannekello hänelle, oikein hyvä. Kaupasta kun lähdin ostamaan, tuli omistajan vaimo, joka oli tuttu. Kun esitteli yhtä sopivaa kelloa sanoin, että pikkusen halvempi. Hän kysyi, että kelle sie ostat. Kun sanoin, että kummipojalle, niin hän sanoi että mie maksan loput.

Kerran suuren perheen äiti kirjoitti ja sanoi että nyt mie olen mennyt naimisiin ja saanut oikein hyvän miehen, että ota joku toinen avustettavaksi. Hän olisi voinut vain pitää rahat. Mutta täällä ajateltiin toinen toistaan. Kerran Punkasalmella käytiin katsomassa ja vietiin tavaroita ja ostettiin äidille musta puku. (212)

209 Uola, 55-57. 63, 78 ja 81.

210 Haastattelu SA.

211 Uola, 89-91

212 Haastattelu TN.

Myös invalidien perinteinen huolto jatkui. Yksi kohde oli Vapaussodan Invalidien Liiton keväällä 1927 ostama Kyyhkylän kartano. Keskimäärin 25 invalidia oli siellä jatkuvasti lottien erityisen huolenpidon kohteena. Mikkeliäiset lotat olivat keränneet Kyyhkylää varten huomattavan määrän varoja ja suorittaneet siellä työpalvelusta. (213)

Itse lottaperinne katkesi kuitenkin totaalisesti. Tämä ilmenee myös Perinneyhdistykselle lähetetystä aineistosta, jonne lottien lapset ovat lähettäneet äitinsä harrastus- ja työmerkkejä sekä kirjallista aineistoa. Lottaneuloja ei mukana ollut, ilmeisesti ne oli jätetty muistoksi. Lähetekirjeistä ilmenee, että nuoremmilla lahjoittajilla oli vain vähän tietoa esineistä, äitinsä toiminnasta sotien aikana tai lotta-aatteesta. Vastakohta haastatteluihin oli selkeä. Tästäkin voi vetää sen johtopäätöksen, että lottajärjestön häpeälliseksi koettu lakkauttaminen ja ns. *vaaran vuosien* aikainen pelko katkaisi tehokkaasti lottaperinteen. Jäljelle jäi tavanomaisempi naisjärjestöjen sosiaalinen toiminta. Lotat vaikenivat viidesikymmeneksi vuodeksi.

12. 5 Kunnian palautus

Neuvostoliiton hajottua alkoi eri kansalaispiireissä lottatoiminnan uudelleenarviointi. Itse asiassa vanhat aatteet otettiin uudelleen esille. Kuin lähtölaukaus siihen oli Seinäjoella 9. päivänä marraskuuta 1991 järjestetty Lotta Svärd -järjestön perustamisen 70 -vuotisjuhla. Siihen liittyi myös seminaari ja osallistujia oli parituhatta henkeä. Saman kuun 13. päivänä oli Finlandia-talossa kansallinen lottajuhla.

Lottien toiminta arvioitiin uudelleen Elisabeth Rehn'in puolustusministeri-kaudella. Heidän työtään haluttiin kunnioittaa perinteisellä tavalla; perustettiin mitalitoimikunta. Siihen kuuluivat Tellervo Hakkarainen, Marjatta Kahiluoto, Elisabeth Rehn, Jorma Järvinen ja Lauri Sutela. Toimikunta myönsi lottamuistomitaleja tunnustuksena ansiokkaasta toiminnasta Lotta Svärd -järjestössä. Mitalin mukana seurasi 9. päivänä maaliskuuta 1994 päivätty kunniakirja, jossa kiitettiin isänmaan hyväksi tehdystä työstä. Sen allekirjoittajina olivat mitalitoimikunnan jäsenet. Näin Suomen lottien historia päättyi juhlavan symbolisesti. (214)

Lottamuistomitalin luovutus Mikkeliissä.
Kuva aineistokokoelmasta.

213 Lukkarinen, 83; Häkkinen 96-97.

214 Ali-Melkkilä, 10.

Mitalinjakoa varten Mikkeliissä oli suoritettu kartoitus vielä elossa olevista lotista ja pikkulotista sekä heidän tehtävistään. Vaikka se käsitti vain vielä elossa olevat lotat, sai siitä suuntaa-antavan kuvan lottien tehtävien jakautumisesta. Naisten keskimääräisen eliniän huomioon ottaen pääosa sotien aikana 20 - 30 -vuotiaina mukana olleista oli vielä 1990 -luvun alussa vastaamassa kysymyksiin. Toisaalta voi katsoa Sota-arkistosta löytyvää kaupungin lottia koskevaa tilastoa. Siinä on noin 900 nimeä, joten lottien suhteellinen määrä oli huomattavasti suurempi kuin Suomessa keskimäärin. Heidän sodanaikainen ikärakenteensa oli seuraava:

Lottamuistomitali.

Yli 40 -vuotiaita 29%
 30-40 -vuotiaita 40 %
 alle 30 -vuotiaita 40%, ja heistä alle 22 vuotiaita 20 lottaa.

Mikkelin lottaperinnekartoituksen kyselyvastauksista näkyy tehtävien monipuolisuus. Päämajan läsnäolo lisäsi toimisto- ja viestilottien määrää, sekä muonitustarvetta. Kyselyyn vastanneiden lottien tehtäväjakautuma oli suunnilleen seuraava:

Muonitusjaosto 64
 toimisto- ja viestijaosto 56
 ilma-valvonta 42
 lääkintäjaosto 31
 varusjaosto 11
 keräys- ja kansliajaosto 4.

Eri tehtävissä toimineita pikkulottia oli kysymyksiin vastanneissa 24. Muistakin monet mainitsivat ensin toimineensa pikkulottina.

Monet vastanneista olivat toimineet useammassa tehtävissä lottauransa aikana. Usein he aloittivat muonituksessa ja sitten saivat koulutuksen uuteen tehtävään. Varsinkin sotatoimien alettua tehtäväjaot muuttuivat. Joko aluksi tai tilapäisesti muonittajana toimi edellä mainituista muiden ryhmien lotista ryhmistä 50 henkilöä.

Mikkeliissä lottana toimineet saivat lottamuistomitalin juhlallisessa tilaisuudessa.
 Kuva aineistokokoelmasta.

Tehtävien yhdistelystä voisi olla esimerkkinä lotta, joka toimi ilmavalvonnan esikunnassa ja ilmavalvonnassa. Hän myös muonitti saksalaisia sotilaita ja suomalaisia upseereja. Välillä hän toimi tarjoilijana.

Lääkintälottia oli tarvittu sekä kaupungissa sijaitsevassa sotasairaalassa että rintamalla. Veripalvelulotat suorittivat raskaita matkoja toimittaessaan elintärkeää nestettä yötä päivää. Eläinlääkintälotalla riitti työtä armeijan hevosten parissa. Säähavaintolottina oli toiminut muutama.

Oman toimensa ohella evakkojen huollossa kertoo toimineensa kymmenkunta lottaa, heistä suurin osa muonitusjaostoon kuuluvia. Tämä pieni luku antaa kuitenkin väärän kuvan, sillä evakkojen huolto oli yleensä vanhempien lottien vastuulla. He eivät enää olleet vastaamassa kyselyyn. (215)

Vielä elossa olevat lotat voivat nyt käyttää sodan aikana saamiaan kunniamerkkejä ja jälkikäteen myönnettyjä muistomitaleja juhlallisissa isänmaallisissa tilaisuuksissa. Kuvasivuilla esimerkkejä päämajassa työskennelleen mikkeliäislotan kunniamerkeistä.

215 Aineistokokoelma.

Moni lotta elää vielä muistoissaan, tässä eräs haaastatelluista. Kuva kirjoittajan.

13 Aatteen ja työn liitto - yhteenveto ja päätelmiä

Lottajärjestö syntyi Suomen kohtalonhetkinä kansakunnan dramaattisissa syntyvaiheissa ja oli jatkossa osa taistelua itsenäisyyden ja kansallisen itsemääräämisoikeuden puolesta.

Järjestön yhtenäisyydelle ja sen jäsenten motivoinnille oleellinen ja tärkeä tekijä oli isänmaallishenkisten tekstien ja symboliikan käyttö sekä aktiivisessa toiminnassa että perinteen siirtämisessä tuleville sukupolville. Palkitsevat merkit toimivat kannustimena, toisaalta ammatti- ja muut tunnukset helpottivat käytännön työskentelyä ja työnohjausta sota-ajan kriittisissä tilanteissa. Niiden lisäksi lottayhteisön kiinteyttä vahvistivat yhteinäinen asu, riitit, juhlat sekä urheilu- ja muut tapahtumat. Kiinteät siteet yhteisön jäseniin syntyivät niiden avulla ja ennen muuta yhteisistä kokemuksista. Varsinkin sodanajan dramaattiset olosuhteet vaativat yhteistyötä - selviäminen ja hengissä säilyminen edellytti yhteishenkeä ja jokaiselta taitoa suoriutua omasta tehtävästään. Lottayhteisö ei kuitenkaan ollut suljettu, vaan se toimi avoimesti yhteiskunnassa ja oli tarpeen vaatiessa yhteistyössä sekä maanpuolustusjärjestöjen että varsinaisten naisjärjestöjen kanssa.

Edellä esitetyllä oli merkitystä myös kurin kannalta. Tiukka, mutta tarkoituksenmukainen, ja tilanteen mukaan joustava lottakuri pystyttiin luomaan ja sitä ylläpitämään ilman diktatuurista pakkojärjestelmää. Uskonto toimi yhtenä tekijänä, kun pyrittiin nöyryyteen ja palveluhenkeen. Luterilainen kirkko oli taustalla itsestäänselvyytenä, ja sen opetukset omalta osaltaan kannustimena ja velvoitteena isänmaan hyväksi tehtävään työhön. Päämotiivi oli kuitenkin kansallisen vapauden vaatimus ja vastustushenki, jopa viha, sen mahdollisia uhkaajia kohtaan. Kysymys oli selvästi ja pääasiallisesti maan vapauden turvaamisesta ja sen hyväksi tehtävästä työstä. Tälle päämäärälle alistettuna otettiin käyttöön niin uskonnollinen vakaumus kuin naisellinen hoivaamisvietti.

Lottajärjestön erikoislaatu perustui siihen, että toiminnan tarkoituksena oli ensisijaisesti ja perimmältään maanpuolustus, kun muissa suomalaisissa naisjärjestöissä voi päämotiivina pitää sosiaalista tai kristillistä työtä. Lottien toimintaan sosiaalisuuden toi sota ja siitä kärsineiden auttaminen.

Jos halutaan etsiä vertailukohdetta muihin järjestöihin, on Suojeluskunta Suomen lottajärjestölle ainoa sopiva vertailukohde. Sen organisaatio oli samanlainen ja kannustusjärjestelmät vastasivat toisiaan. Tehtävät vain oli eriytetty naisille sopiviksi. Alussa esille tuli Kaarle Sulamaan esittämä rinnastus nunnajärjestöön. Nunniiin soveltuvampi rinnastus olisi ehkä kuitenkin diakonissajärjestö, ei lotat. Lottajärjestö jää historiaan aivan omanlaisenaan ryhmänä, joka kehitti erityisominaisuuksia ja valmiuksia kansakunnan kohtalonhetkinä. Sillä oli isänmaallinen ja sosiaalinen tilaus juuri sotavuosien johdosta ja se kasvoikin maan suurimmaksi naisjärjestöksi.

Lotta Svärd oli nimenomaan isänmaallinen työjärjestö. Kriisiajan vaatimukset terävöivät sen toimintaa. Työ alkoi suojeluskuntien avustamisella vuoden 1918 sodassa. 1920- ja 1930 -luvut olivat valmentautumista yhä tehokkaampaan toimintaan maan mahdollisia vihollisia vastaan. Sodan sytyttyä käytäntö opetti sen, mihin koulutus ei ehtinyt antaa valmiuksia. Pakon edessä suoriuduttiin vaikeistakin tehtävistä. Usein lottatyöt olivat mielenkiintoisia ja itsetuntoa kohottavia. Nuorille naisille ne merkitsivät mahdollisuutta uuden oppimiseen, usein matkustamiseen ja yleensä maailmankuvan laajenemiseen. Sotien aikana pääosa toimivista lotista oli nuoria, esimerkiksi Mikkelissä vain 20 % oli yli neljäkymmentävuotiaita. Järjestöön kuulumisen kuitenkin jatkui veteraanilottana.

Tarkemmin tutkimieni Mikkelin lottien kohdalla edellämainitut tekijät korostuivat kaupungin erityisaseman tähden. Päämajakaupungissa isänmaallisuuteen liittyi juhlava erityispiirre ja eriytyneitä työtehtäviä. Toinen vaikuttava ja lottien intoa lisäävä tekijä oli siirtyvän itärajan läheisyys ja sodanajan evakkoliikenne.

Päämaja toi mukanaan mielenkiintoisia erityistehtäviä. Sen vaikutus näkyi sekä käytännössä että mentaalaisella tasolla korostaen työn painoarvoa. Se vahvisti lottien tietoutta omasta tärkeydestään ja tehtävänsä merkityksestä. Sodanajan vakoilu- ja vastavakoilutoiminnasta tihkuvat salaiset tiedot osaltaan lisäsivät työn kiinnostavuutta. Päämaja personoitui ylipääällikköön, josta lotat pyrkivät hankkimaan henkilökohtaisen muiston ottamalla itse valokuvia. Neljäkymmentäluvulla mikkeliläiset tottuivat Marskin läsnäoloon. Hän oli samalla tavallinen kulkija ja ihannoitu sotapäällikkö.

Kaupungin sijainti ja merkittävä menneisyys maanpuolustuksessa vaikuttivat puolustustahtoa lujittavasti. Pääteemana kaikilla haastatelluilla oli työ, jonka he katsoivat olevan ilmaus isänmaanrakkaudesta. Uskonto ei noussut esille henkilökohtaisena vakaumuksena, vaikka se sitä olisikin ollut. Lottatoiminnasta puhuttaessa uskonto näytettyi vain perinteisenä kirkollisuutena, joka itsestään selvänä liittyi lottajärjestön ideologiaan. Kärjistäen voisi sanoa, että kun lotat kutoivat sukkia miehille, eivät he ajatelleet Jumalaa, vaan pakkasta. Kuolema taas tuli lottien eteen työtä vaativana ilmiönä, eikä aikaa ollut ikuisuuskysymyksille tai nyhyhkyttämiseen. Tärkeimpänä lottien mieleen oli jäänyt se, mitä kukin itse voi tehdä ja mitä oli tehty isänmaan eteen. Tämä korostaa Lotta Svärdin työjärjestöluonnetta. Aate sopeutettiin käytännön vaatimuksiin ja ajan henkeen eikä vastakohtaparia aate vastaan käytäntö ollut havaittavissa.

Mikkelin kaupungilla oli pitkät perinteet myös vasemmistolaisuudessa. Se jyrkensi asenteita, sillä sodan aikana vasemmistolaisia suljettiin turvasäilöön, ja sodan jälkeen he taas olivat politiikassa määräävä ryhmä. Vain muutama haastatelluista osoitti jossain määrin ymmärtävänsä vasemmistolaisia mielipiteitä. Kuitenkaan hän ei niitä hyväksynyt. Suhtautumisessa venäläisiin ja saksalaisiin henkilöinä esiintyi enemmän hajontaa. Käsitykset riippuivat paljon henkilökohtaisista kokemuksista.

Haastattelemieni lottien mieleen tärkeimpänä oli jäänyt isänmaan eteen tehty työ, sotaajan dramaattiset kokemukset sekä järjestön lakkauttamisen aiheuttama trauma.

Lotat olivat myös vallankäytön kohteena ja joutuivat alistumaan tiukkaan, joskin usein joustavaan kuriin. Oleellista oli kuitenkin, että he kokivat työnsä mielekkääksi. He eivät totelleet sokeasti, vaan näkivät kurin välineenä toteuttaa aatteita, jotka olivat heille myös henkilökohtaisesti elintärkeitä. Kuin ylhäällä olisi ollut suuri idea, joka veti kuin magneetti puoleensa pieniä yksityiskohtia. He näkivät laajemman merkityksen yksittäisten toimintojen taustalla ja se auttoi sivuuttamaan epäoleelliset asiat. Kun ajatellaan historian uudempia tapahtumia, joutuu toteamaan heidän isänmaallisen työnsä olleen loogista ja menestyksellistä, vaikka vuosien kuluessa toisinkin on päätelty. Samoin kuin suojeluskuntalaisia, heitä on syytetty sotahulluudesta ja yltiönationalismista. Historian ironiaa on, että alistumalla kollektiiviseen kuriin he itse asiassa osaltaan varmistivat suomalaisille mahdollisuuden individualismiin. Toisin kävi monelle pienelle maalle viime sotien pyörteissä. Tässä mielessä heidän voi sanoa olleen oman aikansa lahjottomia realisteja.

LIITE 1

Lotta Svärd -järjestön säännöt

1 §.

Järjestön nimi on Lotta Svärd r.y.

2 §.

Järjestön kotipaikka on Helsingin kaupunki

3 §.

Lotta Svärd-järjestön tarkoituksena on herättää ja lujittaa suojeluskunta-aatetta ja avustaa suojeluskuntajärjestöä suojaamaan uskontoa, kotia ja isänmaata. Tätä toteuttaakseen järjestö

1. tekee isänmaallista valistustyötä ja toimii kansan puolustustahdon ja siveellisen kunnon kohottamiseksi,
2. avustaa suojeluskuntajärjestöä toimien maanpuolustuksen hyväksi seuraavassa pykälässä lähemmin määritellyillä työaloilla.

4 §.

Järjestö jakautuu toiminnassaan lääkintä- muonitus-, varus-, toimisto- ja viesti- sekä keräys- ja huoltojaostoihin.

Lääkintäjaosto avustaa suojeluskuntajärjestön lääkintätoimintaa sekä asettaa tarvittaessa sairaanhoitajattaria, sairaanhoitoapulaisia ja muita koulutettuja lääkintälottia maanpuolustuksen palvelukseen sekä muihin sairaanhoito- ja terveydenhuoltotehtäviin.

Muonitusjaosto huolehtii suojeluskuntien muonituksesta sekä asettaa tarvittaessa muonituslottia maanpuolustuksen palvelukseen.

Varusjaosto avustaa suojeluskunta- ja lottavarusteiden hankinnassa ja huollossa sekä asettaa tarvittaessa varuslottia maanpuolustuksen palvelukseen.

Toimisto- ja viestijaosto avustaa suojeluskuntajärjestöä asettamalla koulutettuja toimisto-, ilmavalvonta-, viesti-, säähavainto ja muita teknisen alan tehtäviin tarvittavia lottia maanpuolustuksen palveluksen.

Keräys- ja huoltojaosto hankkii varoja suojeluskuntajärjestön ja oman järjestönsä toimintaa varten sekä hoitaa järjestölle kuuluvan henkisen ja aineellisen huollon.

5 §.

Järjestö jakautuu suojeluskuntapiirejä vastaaviin piireihin. Piirit jakautuvat asianomaisen piirin suojeluskuntia vastaaviin paikallisosastoihin, joita voidaan perustaa vain piiri- ja keskusjohtokunnan suostumuksella. Paikallisosasto voi jakautua kyläosastoihin.

Lotta Svärd-järjestöön liittyvät piirit ja piireihin liittyvät paikallisosastot ovat yhdistysrekisteriin merkittyjä yhdistyksiä.

6 §.

Lotta Svärd r.y.:n paikallisosaston ja kyläosaston jäsen on samalla järjestön jäsen.

7 §.

Järjestön jäsenet ovat joko toimivia jäseniä tai kannattavia jäseniä. Paikallisjohtokunta voi lotaksi hyväksyä *ohjeissa määrätyn koeajan jälkeen* jokaisen 17 v. täyttäneen, lailliselle yhteiskuntajärjestykselle uskollisen naisen, jota kaksi tunnettua ja luotettavaa henkilöä suositaa jäseneksi. Alaikäiseltä vaadittakoon sitäpaitsi vanhempien tai holhoojan kirjallinen suostumus.

Vieraan maan kansalaista ei voida hyväksyä järjestön jäseneksi. Vierasta syntyperää olevaa henkilöä ei voida ottaa jäseneksi ilman keskusjohtokunnan suostumusta.

Lotalla ei ole oikeutta ilman paikallisjohtokunnan suostumusta erota järjestöstä, ennen kuin kuukausi (1) on kulunut siitä, kun hän johtokunnalle tai sen puheenjohtajalle suullisesti tai kirjallisesti osaston kokouksen pöytäkirjaan merkittäväksi ilmoittanut haluavansa järjestöstä erota.

Lotan kunnia-asiana on noudattaa sääntöjä ja järjestöohjeita sekä johtajiltaan saamia määräyksiä. Hän ei rauhan eikä sodan aikana saa sitoutua maanpuolustustehtäviin paikallisjohtokunnan suostumuksetta. Veteraaniryhmiin voivat paikallisjohtokunnan suostumuksella siirtyä ne lotat, jotka täyttävät järjestöohjeissa mainitut ehdot.

Järjestöllä on tyttöosastoja, joihin otetaan jäseniä järjestöohjeissa määrättyin ehdoin.

Kannattava jäsen tukee järjestöä vuosimaksulla.

Järjestöllä, piireillä ja paikallisosastoilla on oikeus vuosikokouksissa tekemillään päätöksillä kutsua kunniajäseniksi erikoisen ansioituneita henkilöitä. Piirin on hankittava päätökselleen keskusjohtokunnan hyväksyminen ja paikallisosaston taasen sekä piiri- että keskusjohtokunnan hyväksyminen.

Jos lotta toiminnallaan tai käyttäytymisellään vahingoittaa Lotta Svärd r.y:n tai suojeluskuntajärjestön arvoa tai tarkoitusta, voi paikallisjohtokunta hänet järjestöstä erottaa. Erottamispäätös on alistettava piirijohtokunnan kautta keskusjohtokunnan vahvistettavaksi.

8 §.

Lotat kuuluvat johtokunnan määräämän sijoituksen perusteella johonkin 4 §:ssä mainituista jaostoista, mutta he ovat kuitenkin velvollisia osallistumaan muidenkin jaostojen tehtäviin. Heistä ovat kenttälottia ne, jotka antamansa sitoumuksen perusteella ovat velvolliset suorittamaan heille määrätyn erikoistehtävän. Johtokuntain jäsenet rinnastetaan kenttälottiin.

9 §.

Lotat antavat seuraavan lottalupauksen:

"Minä N. N. lupaan kunniasanallani, että rehellisesti ja omantunnontarkasti avustan suojeluskuntajärjestöä sen puolustaessa uskontoa, kotia ja isänmaata ja täytän minulle uskotut maanpuolustustehtävät noudattaen Lotta Svärd-järjestön sääntöjä."

Lottaa, joka kieltäytyy lottalupausta antamasta ei voida hyväksyä kenttälotaksi eikä valita järjestön luottamustehtäviin.

10 §.

Lotat käyttävät Lotta Svärd-järjestön vuosikokouksen vahvistaman mallin mukaista lottapukua sekä käsivarsinauhaa järjestöohjeiden määräämissä tapauksissa.

11 §.

Järjestön jäsenet suorittavat vuosikokouksien määräämät jäsenmaksut.

12 §.

Järjestön toimintaa johtaa ja sen lainmukaisena hallituksena toimii keskusjohtokunta, johon kuuluvat puheenjohtaja, 8 varsinaista jäsentä ja 2 varajäsentä.

Suojeluskuntain Komentajalla on oikeus nimittää kolmeksi vuodeksi kerrallaan vuosikokouksen ehdottama, järjestön luottamusta nauttiva, lottatyössä ansioitunut lotta keskusjohtokunnan itseoikeutetuksi jäseneksi, joka samalla toimii Lotta Svärd keskusjohtokunnan puheenjohtajana.

Varsinaiset jäsenet ja varajäsenet valitaan järjestön vuosikokouksessa kahdeksi vuodeksi kerrallaan siten, että 4 varsinaista jäsentä ja yksi varajäsen on vuosittain erovuorossa. Ensimmäisellä kerralla määrätään erovuorossa olevat arvalla. Erovuorossa olevat jäsenet voidaan valita uudelleen.

Keskusjohtokunta valitsee keskuudestaan ensimmäisen ja toisen varapuheenjohtajan, jaostopäälliköt sekä tyttötyönjohtajan.

Keskusjohtokunta ottaa sihteerin sekä muun tarvittavan henkilökunnan.

13 §.

Keskusjohtokunta kokoontuu puheenjohtajansa kutsusta. Kokouksista ja niissä käsiteltävistä asioista on myöskin Suojeluskuntain Komentajalle ilmoitettava. Suojeluskuntain Komentajalla tai hänen edustajallaan on oikeus olla läsnä keskusjohtokunnan kokouksissa.

14 §.

Keskusjohtokunnan tehtävänä on

1. johtaa järjestön toimintaa koko maassa ottaen huomioon Suojeluskuntain komentajan toivomukset,
2. antaa järjestölle tarpeellisia, sääntöjä selventäviä ja täydentäviä ohjeita,
3. tiedottaa piireille ja paikallisosastoille näitä koskevat päätökset,
4. kutsua järjestön kokoukset koolle,
5. pitää säädettyä luetteloa jäsenpiireistä,
6. tehdä järjestön edellisen kalenterivuoden tilinpäätös ja jättää se hyvissä ajoin ennen vuosikokousta tilintarkastajille,
7. laatia vuosikokoukselle järjestön ja keskusjohtokunnan edellisen kalenterivuoden vuosikertomus sekä kuluvan vuoden työsuunnitelma tulo- ja menoarvioineen,
8. ratkaista, mihin järjestön varsinaisen toiminnan ulkopuolella oleviin tehtäviin järjestö voi osallistua,
9. johtaa ja valvoa järjestön lkp.asiain hoitoa.

15 §.

Piirin ja paikallisosastojen toimintaa johtavat piiri- ja paikallisjohtokunnat. Niihin kuuluu 8 varsinaista ja 2 varajäsentä, jotka valitaan vastaavissa vuosikokouksissa kahdeksi vuodeksi kerrallaan siten, että 4 varsinaista jäsentä ja 1 varajäsen on vuosittain erovuorossa. Ensimmäisellä kerralla määrätään erovuoro arvalla. Erovuorossa olevat jäsenet voidaan valita uudelleen.

Piiri- ja paikallisjohtokunnat valitsevat keskuudestaan puheenjohtajan, ensimmäisen ja toisen varapuheenjohtajan, jaostopäälliköt ja sihteerin. Sitäpaitsi valitaan rahastonhoitaja, tyttötyönjohtaja, varajaostopäälliköt ja varatyttötyönjohtaja, jotka samoin kuin sihteeritkin voivat olla johtokunnan ulkopuolelta.

16 §.

Piirijohtokunnan tehtävänä on

1. johtaa piirin toimintaa keskusjohtokunnan määräysten ja ohjeiden mukaan,
2. olla yhteistyössä vastaavan suojeluskuntapiirin esikunnan kanssa,
3. tiedottaa kirjeellisesti paikallisosastoille keskusjohtokunnan ja suojeluskuntapiirin määräykset ja tiedonannot sekä lähettää keskusjohtokunnalle paikallisosastojen anomukset ja esitykset liittäen niihin omat lausuntonsa,
4. kutsua piirin kokoukset koolle,
5. pitää säädettyä luetteloa jäsenpaikallisosastoista,
6. tehdä piirin edellisen kalenterivuoden tilinpäätös ja jättää se hyvissä ajoin ennen vuosikokousta tilintarkastajille,
7. laatia vuosikokoukselle edellisen kalenterivuoden vuosikertomus sekä kuluvan vuoden työsuunnitelma tulo- ja menoarvioineen,
8. lähettää keskusjohtokunnalle ennen maaliskuun 5. päivää piirin vuosikokouksen pöytäkirja sekä piirijohtokunnan ja piirin vuosikertomus ja tilinpäätös,
9. Vastata piirin lkp.asiain hoidosta.

17 §.

Paikallisjohtokunnan tehtävänä on

1. johtaa paikallisosaston toimintaa keskus- ja piirijohtokunnan määräysten ja ohjeiden mukaan,
2. olla yhteistyössä vastaavan suojeluskunnan esikunnan kanssa,
3. lähettää kyläosastoille niitä koskevat määräykset ja tiedonannot,
4. kutsua paikallisosaston kokoukset koolle,
5. pitää säädettyä luetteloa paikallisosaston jäsenistä,
6. tehdä paikallisosaston edellisen kalenterivuoden tilinpäätös ja jättää se hyvissä ajoin ennen vuosikokousta tilintarkastajille,
7. laatia vuosikokoukselle edellisen kalenterivuoden vuosikertomus sekä kuluvan vuoden työsuunnitelma tulo- ja menoarvioineen,
8. toimittaa piirijohtokunnalle ennen helmikuun 5. päivää paikallisosaston vuosikokouksen pöytäkirja sekä vuosikertomus ja tilinpäätös,
9. vastata piirin lkp.tehtävään suorituksesta.

18 §.

Kyläosaston johtokunnan muodostavat puheenjohtaja, muonitusjaostopäällikkö, sihteeri ja rahastonhoitaja, jotka valitaan kyläosaston vuosikokouksessa. Suurissa kyläosastoissa voi johtokunta olla paikallisjohtokunnan mukainen, jolloin valli suoritetaan samoin kuin paikallisjohtokuntaa valittaessa. Kyläosaston johtokunnan vaali alistetaan paikallisjohtokunnan hyväksyttäväksi. Kyläosaston johtokunta vastaa siitä, että, paikallisjohtokunnan määräyksiä noudatetaan.

19 §.

Johtokunnat kokoontuvat puheenjohtajansa kutsusta tai kahden johtokunnan jäsenen puheenjohtajalle esittämästä pyynnöstä. Kokouksista on tiedoitettava kaikille asianomaisille. Johtokunnat ovat päätösvaltaisia puheenjohtajana ja kolmen jäsenen saapuvilla ollessa. Johtokunnat vastaavat hallinnassaan olevasta omaisuudesta.

20 §.

Puheenjohtajan tehtävänä on johtaa järjestön toimintaa alueellaan ja olla sen edustajana. Hän allekirjoittaa pöytäkirjat ja lähetettävät määräykset. Puheenjohtaja voi äärimmäisen kiireellisessä tapauksessa yksin toimia johtokunnan nimissä, mutta hänen on ensi tilassa ilmoitettava toimenpiteistään johtokunnalle.

21 §.

Jaostopäällikön tehtävänä on johtaa ja valvoa jaostonsa toimintaa.

22 §

Sihteerin tehtävänä on kokouksissa pitää pöytäkirjaa. Hän allekirjoittaa yhdessä puheenjohtajan tai varapuheenjohtajan kanssa pöytäkirjat samoin kuin lähetettävät määräykset ja kirjelmät, jotka on vahvistettava järjestön, piirin tai paikallisosaston leimalla. Jos sihteeri valitaan johtokunnan ulkopuolelta,

on hänellä näissä kokouksissa puhevalta, mutta ei äänioikeutta. Sihteeri on johtokunnalle vastuussa toimiston hoidosta.

23 §.

rahastonhoitaja hoitaa rahavarat ja kirjanpidon toimien johtokunnan valvonnan alaisena ja sille vastuuvuolollisena.

24 §.

Järjestön vuosikokous pidetään maaliskuussa. Keskusjohtokunta lähettää kokouskutsun kiertokirjeessä piiri johtokunnille vähintään 14 päivää ennen kokousta. Kokoukseen lähettää kukin yksikielinen piiri yhden edustajan, kaksikieliset piirit sensijaan kaksi edustajaa, yhden kummastakin kieliryhmästä. Yksikielisten piirien edustajilla on kokouksessa yksi ääni, kaksikielisten piirien edustajalla kummallakin ½ ääntä. Keskusjohtokunta kutsuu tarpeen vaatiessa, tai jos kolmasosa (1/3) piireistä sitä keskusjohtokunnalta kirjallisesti pyytää, piirien edustajat ylimääräiseen kokoukseen. tällaisesta kokouksesta on ilmoitettava samalla tavalla kuin vuosikokouksesta on edellä määrätty.

25 §

Piirien vuosikokous pidetään helmikuussa. Piiri johtokunta lähettää kokouskutsun kiertokirjeessä paikallisjohtokunnille vähintään 8 päivää ennen kokousta. Paikallisosastoja, joissa on 1-100 toimivaa jäsentä, edustaa piirin vuosikokouksessa yksi edustaja, 101-200 jäsentä edustaa kaksi edustajaa, 201-300 jäsentä edustaa kolme edustajaa ja siitä lähtien jokaista alkavaa 300 jäsentä kohden lisää yksi edustaja. Piiri johtokunta kutsuu tarpeen vaatiessa, tai jos kolmasosa (1/3) piirin paikallisosastoista sitä kirjallisesti pyytää, paikallisosastojen edustajat ylimääräiseen kokoukseen. Kokouskutsu on toimitettava samalla tavalla kuin vuosikokouksesta on edellä määrätty.

26 §.

Paikallisosaston vuosikokous pidetään tammikuussa ja siitä on tiedoitettava kirjeellisesti, sanomalehti-ilmoituksella tai julkipanolla 8 päivää ennen kokousta. Paikallisjohtokunnan on tarvittaessa, tai jos kolmasosa (1/3) jäsenistä sitä johtokunnalta kirjallisesti vaatii, kutsuttava kokoon osaston muutkin kokoukset ja on kutsussa noudatettava vuosikokouksen kokoonkutsumisesta annettuja määräyksiä. Paikallisjohtokunta kutsuu tarvittaessa kyläosastojen puheenjohtajat neuvottelukokoukseen. Kyläosaston vuosikokous pidetään hyvissä ajoin ennen paikallisosaston vuosikokousta ja ilmoitetaan siitä samalla tavalla kuin paikallisosaston vuosikokouksesta.

27 §.

Vuosikokouksessa käsitellään ja päätetään, sen jälkeen kun kokous on todettu lailliseksi ja valittu kokouksen puheenjohtaja, pöytäkirjanpitäjä sekä pöytäkirjan tarkistajat, allamainitut asiat:

1. esitetään johtokunnan laatima vuosikertomus
2. esitetään johtokunnan laatima tilikertomus ja tilintarkastajain siitä antama lausunto,
3. päätetään tili- ja vastuuvapauden myöntämisestä asianomaisille,
4. valitaan johtokunnan varsinaiset jäsenet ja varajäsenet erovuorossa olevien tilalle,
5. valitaan kaksi tilintarkastajaa ja kaksi varatilintarkastajaa,
6. valitaan edustajat ja varaedustajat vuosikokouksiin siten, että paikallisosasto valitsee edustajansa piiriin ja piiri taas järjestön vuosikokoukseen,
7. määrätään toimivain ja kannattavain jäsenten jäsenmaksut,
8. esitetään kuluvan kalenterivuoden työsuunnitelma tulo- ja menoarvioineen,
9. valitaan työsuunnitelman aiheuttamat toimi- ja valiokunnat,
10. Käsitellään johtokunnan esittävät kysymykset,
11. käsitellään yksityisten jäsenten esittämät kysymykset, jotka on jätetty johtokunnalle kirjallisesti hyvissä ajoin ennen vuosikokouskutsun julkaisemista,
12. käsitellään muut mahdollisesti esilletulevat kysymykset.

28 §.

Kokouksissa on äänioikeus jokaisella lotalla. Äänioikeutta ei saa käyttää valtakirjalla. Päätökset tehdään äänten enemmistöllä, mikäli säännöissä ei ole toisin määrätty. Äänten mennessä tasan, voittaa se mielipide, johon kokouksen puheenjohtaja on yhtynyt, paitsi vaaleissa, joissa arpa ratkaisee. Vaalit on toimitettava suljetuin lipun, jos joku kokouksen äänivaltaisista osanottajista sitä pyytää.

29 §.

Järjestön nimen kirjoittavat merkitsemällä nimensä asianomaisen järjestön nimileiman ohella

1. järjestön puolesta keskusjohtokunnan puheenjohtaja tai hänen estyneenä ollessaan jompikumpi varapuheenjohtajista, kukin yhdessä keskusjohtokunnan sihteerin kanssa,

2. piirin puolesta piirijohtokunnan puheenjohtaja tai hänen estyneenä ollessaan jompikumpi varapuheenjohtajista, kukin yhdessä piirijohtokunnan sihteerin kanssa,
 3. paikallisosaston puolesta paikallisjohtokunnan puheenjohtaja tai hänen estyneenä ollessaan jompikumpi varapuheenjohtajista, kukin yhdessä paikallisjohtokunnan sihteerin kanssa,
- Puheenjohtajan, varapuheenjohtajan ja sihteerin on nimen allekirjoittajina yhdistyslain mukaan oltava täysi-ikäisiä.

30 §.

Järjestöllä samoin kuin sen piireillä ja paikallisosastoilla erikseen on oikeus hankkia ja omistaa kiinteää ja irtainta omaisuutta sekä vastaanottaa lahjoja ja testamentteja samoin kuin harjoittaa järjestön tarkoitukseen soveltuvaa liiketoimintaa.

31 §.

Paikallisosaston lakatessa toimimasta, siirtyvät sen varat asianomaisen piirijohtokunnan käytettäväksi lottatyöhön joka lakanneet paikallisosaston tai koko piirin toiminta-alueella. Jos piiri lakkaa toimimasta, jäävät sen varaat keskusjohtokunnan haltuun järjestön tarkoituksiin käytettäväksi järjestön vuosikokouksen lähemmin määräämällä tavalla.

Jos Lotta Svärd r.y. lakkaa toimimasta, määrää järjestön viimeinen kokous, miten varat on käytettävä Suomen valtiollista itsenäisyyttä turvaaviin tarkoituksiin.

32 §.

Päätöksiä näiden sääntöjen muuttamisesta saadaan tehdä sitten, kun muutosehdotus on ollut paikallisosastojen ja piirien vuosikokousten käsiteltävänä, järjestön vuosikokouksessa, jos muutosehdotuksen puolesta annetaan 3/4 kokouksessa saapuvilla olevien äänistä.

Päätös on alistettava Suojeluskuntain Komentajan hyväksyttäväksi ennenkuin se ilmoitetaan yhdistysrekisteriin merkittäväksi.

Kokouskutsuissa on sääntöjenmuutosasia erikoisesti mainittava.

Nämä säännöt on hyväksytty ja vahvistetty Helsingissä kesäkuun 28. p:nä 1941.

L. MALMBERG.

Suojeluskuntain Komentaja.

LIITE 2

Sodanajan tiedustelu, vakoilu ja tiedotustoiminta

Sodan aikana vakoilu, joka usein rinnastettiin tiedusteluun, oli sekä luvallista että isänmaallinen velvollisuus. Lähtökohta oli aivan toinen kuin rauhan aikana. Huomattava merkitys oli talvisodassa syntyneellä ja yleisesti tunnustetulla yhteishengellä. Sen päätteeksi solmittua Moskovan rauhaa monet pitivät sekä vääryytenä että kansallisena onnettomuutena, jonka korjaaminen ei voisi olla väärin. Jatkosodan alussa ei voi välttyä vaikutelmalta, että Hitlerin Saksan menestys synnytti eräänlaista hurmosmielialaa. Sodan jälkeen suomalaisten menettely tuomittiin monella taholla. Vasta 1990 -luvulla Moskovan arkistojen avauduttua on tuotu esiin tietoja Neuvostoliiton aikeista talvisodassa ja jatkosodan todellisempi asetelma. Talvisodan piti olla Stalinin pikamarssi, johon tosin neuvostosotilaat eivät aina yhtyneet. Väli rauhan aikana Suomi oli jatkuvan uhan alla. Jatkosodan aikana Neuvostoliitossa vallitsi suuren isänmaallisen sodan henki. Sodan jatkuessa suuren valtakunnan resurssit suunnattiin myös onnistuneeseen tiedusteluun ja vakoiluun.

Suomessa erityisesti radiotiedustelu onnistui merkittävästi tukemaan maanpuolustusta. Lukuun ottamatta Talvisodan äkillistä alkuvaihetta pystyi tiedustelupalvelu pitämään omat johtajat ajan tasalla. Tämä olikin välttämättömyys vastarinnan onnistumiselle. Radiotiedustelu lähetti päämajan maavoimatoimistolle kaikkiaan yli 4000 tiedusteluilmoitusta. Määrätietoinen työ ja onnelliset sattumat johtivat siihen, että Suomessa pystyttiin pitkälti lukemaan vastapuolen koodisanomia. Tietoja käytettiin myös vaihtotavarana kansainvälisillä markkinoilla ja niiden avulla saatiin toiminnan kipeästi tarvitsemia varoja. Selkeä esimerkki tästä on se, että koko jatkosodan alkuvaiheen ajan Suomessa tulkittiin vastapuolen radiosanomat.

Radiolaitteiden kehittäminen partiokäyttöön oli aloitettu syksyllä 1939 pienestä saksalaisten vakoiluradiosta. Radiotiedustelun isänä on pidetty Reino Hallamaata, joka kehitti laitteistoa käyden opintomatkoilla alan johtavissa maissa. Talvisodan ajan hän johti radiotiedustelua ja jatkosodan aikana päämajan tiedustelutoimintaa. Jatkosodan aattona perustettiin Päämajan radiopataljoona ja sodan alussa Radiotiedustelukeskus. Kuten muillakin sodan osa-alueilla vapauttivat lotat tässäkin miehiä varsinaiseen taistelutoimintaan. Aluksi heitä palkattiin toimistotyöhön, ja jo siinä heidän taustansa tutkittiin tarkoin. Talvisodan aikana lottia komennettiin myös radiotiedusteluyksiköihin. Keväällä 1941 naisia oli noin neljäsosa radiopataljoonan henkilökunnasta ja lukumäärä kasvoi jatkuvasti. Paitsi toimistotyöhön, monella lotalla havaittiin olevan synnynnäinen taipumus viestitehtäviin. He oppivat nopeasti sähköttämään ja saamaan selvää vielä kehitysvaiheessa olevan *kyynel*-laitteen heikosti uikuttavasta äänestä.

Viestilottia tarvittiin puhelinkuuntelu- ja kansliatehtäviin sekä päämajan Viestikeskuksessa että sotarintamalla. Jo keväällä 1941 naisia oli noin neljäsosa radiopataljoonan henkilökunnasta ja lukumäärä kasvoi sodan aikana. Lotat hoitivat myös kahta neljästä ulkomaisesta salaisesta radioasemasta.

Viestikoulutusta oli lottapiirien toimesta järjestetty jo talvisodan alussa. Sitten päämajan koulutusosasto alkoi järjestää viestikursseja. Tyypillinen mikkeliäinen viestilotta oli suojeluskuntaperheestä ja lähti kurssitettavaksi hyvin nuorena suoriuduttuaan aikaisemmasta koulutuksestaan tai jopa kesken koulunkäynnin. Sen jälkeen osa toimi sotarintamalla komennuksilla, ja monet työskentelivät pitkään päämajassa. *Vuonna -40 olin 16 vuotta ja silloin alkoi radiosähköttäjäkurssit.*

Päämajan lottia vapaalla (puntiksella Helsingissä jatkosodan aikana). Kuva Sylvi Laakson kokoelmasta.

Kun vanhemmat olivat huippuisänmaallisina, sanoivat että kuuluu sinne lähteä. Suoritin radiosähköttäjätutkinnon, kertoi eräs lotta. Ja toinen muisteli: Päämajaanhan tulin sitten -42 tammikuussa heti kun pääsin Helsingistä konttoriopistosta. Olin saanut hyvät todistukset ja otettiin tänne Viestikeskukseen.

Jatkosodan aikana Päämajan valvontaosastossa toimi vajaa sata henkilöä, joiden keski-ikä oli 31 vuotta. Heistä 2 oli naisia. Vastavakoilutoimistoon kuului radiovalvontajasto, jonka yksi tehtävä oli syöttää vastapuolelle virheellistä tietoa.

Päämajan yleisesikuntaan kuuluvaa tiedostusosastoa johti majuri Kalle Lehmus. Sen tehtävissä palveli sodan aikana kaikkiaan 199 upseeria ja 43 sotilasvirkamiestä. Alipäälystöä ja miehistöä oli 533 henkilöä ja lisäksi 53 naista eri tehtävissä. Osastoon kuului valistus- ja viihdytystoimisto, jonka viihdytyskomppaniaan kuului eri alojen esittäviä taiteilijoita. He kiersivät rintamajoukoissa huolehtimassa miesten mielialasta ja viihtyvyydestä. Samoin toimivat joukko-osastojen vastaavat upseerit.

Tiedotusosaston äänitysautot kiersivät rintamalla hankkimassa kulloiseenkin tilanteeseen sopivaa aineistoa julkaistavaksi rintamalehdissä ja kotirintamalla. Osuutensa oli myös vihollisrintaman henkisellä nujertamisella, jota varten hankittiin kaiutinautoja. Ensimmäinen niistä valmistui heinäkuun 9. päivänä 1941. Myöhemmin käyttöön tuli vielä 7 autoa eri rintamanosille.

Lähteet ja kirjallisuus:

Sota-arkisto.

Heiskanen, Saadun tiedon mukaan

Pale Erkki, Suomen radiotiedustelu 1927 - 1944.

Paasonen Aladir, Marsalkan tiedustelupäällikkönä ja hallituksen asiamiehenä.

Panschin Wladimir, Kasvottomien miesten sota.

LIITE 3

Oi kallis Suomenmaa

Kansanlaulusta sävel ja sovitus Heikki Klementti

Oi kallis Suomenmaa
 sun koskiesi kuohua ja honkiesi huminaa
 suo mun kuunnella kunnes hetki lähtöni lyö.
 Ei toista kalliimpaa
 voi maailmasta löytää
 kuin tämä köyhä kotimaa
 jonka kauniiks´on kasvatellut taattojemme työ.
 Korpees´ raivio,
 kulta vainio
 raatain luoda nyt meidän vuoro on.
 Sulle tahdomme
 suoda kaikkemme
 puolestas´ seistä saakka kuolohon.

Oi Suomi synnyinmaa
 suo helmassas´ sun poikasi onnellisna nukahtaa
 kun hän henkensä halvan sulle antanut on.
 Ei muuta kunniaa
 kuin kuulla kummullansa
 sun kuusiesi kuiskinaa
 kun sä kätkenyt olet hänet viime lepohon.
 Korpees´ raivio,
 kulta vainio
 raatain luoda nyt meidän vuoro on.
 Sulle tahdomme
 suoda kaikkemme
 puolestas´ seistä saakka kuolohon.

LIITE 4

Saapaperiitti

YHDEKSASTOISTA VUOSIKERTA
Päätoimittaja: Yrjö Ylännä.

N:o 45 Maanantaina, marrask. 6. p:nä. 1944

SUOJELUSKUNTAJÄRJESTÖ LAKKAUTETTU

Eduskunnalle jätettiin 31.10.44 hallituksen esitys laiksi suojeluskuntajärjestöstä annetun lain kumoamisesta. Samana päivänä esitys käsiteltiin ja hyväksyttiin ensimmäisessä ja toisessa sekä lopullisesti kolmannessa käsittelyssä 3.11.44.

Eduskunnan hyväksymän lain sanamuoto kuuluu:

»Suojeluskuntajärjestöstä 22. päivänä joulukuuta 1927 annettu laki siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen kumotaan ja suojeluskuntajärjestölle kuuluvat, aluejärjestön hoitamiseen kohdistuvat tehtävät siirretään tasavallan puolustuslaitoksen suoritettaviksi. Puolustuslaitokseen siirretään myös ne suojeluskuntalaitoksen virat ja toimet, jotka aluejärjestöä varten ovat tarpeen.

Hallintotoimin määrätään, missä järjestyksessä suojeluskuntajärjestön toiminta lakkautetaan, samoin kuin järjestön omaisuuden vastaisesta käyttämisestä.»

— 1381 —

Lähteet ja kirjallisuus

Alkuperäislähteet:

Sota-arkisto: Suojeluskuntien arkisto, laatikot 1676 ja 1651.

Mikkelin seudun Suojeluskunta- ja Lotta Svärd perinneyhdistyksen arkisto Suomen Jalkaväkimuseossa Mikkelissä.

Päämajamuseon näyttely Mikkelissä

Lottien Saimi Ahvenaisen, Kaisa Kostiaisen, Sylvi Laakson, Anu Länsman-Metson ja Elina Ripatin sekä Lauri Itkosen ja Pentti Ohtosen kokoelmat Mikkelissä.

Hannele Näsin kokoelma Pälkäneellä.

Painetut lähteet:

Lotta Svärd -järjestön säännöt. Tilgmannin kirjapaino, Helsinki 1941

Jahvetti (Yrjö Kilpeläinen), Suomi Neuvostoliiton radiossa. Oy Suomen Kirja, Helsinki 1942.

Kautto Antero, Puna-armeijan marssiopas Suomeen 1939. Karisto, Hämeenlinna 1989.

Mannerheimin kirjeitä seitsemän vuosikymmenen ajalta. Valikoinut Stig Jägerskjöld. Otava, Helsinki 1983. ISBN 951-1-07440-7.

Kotien maailmankartasto. WSOY, Helsinki 1952.

Mikkelin kaupungin kunnalliskertomus 1939. Oy Länsi-Savon kirjapaino, Mikkelä 1941.

Mikkelin kaupungin kunnalliskertomus 1940. Oy Länsi-Savon kirjapaino, Mikkelä 1943.

Suojeluskuntaväen laulukirja Lotta Svärd julkaisu N:o 9. Lotta Svärd Keskusjohtokunnan julkaisema, Helsinki 1937.

Suomen kulkuneuvot (Kartta jatkosodan ajalta).

Suomen Virallinen Tilasto XIII Posti- ja lennätinlaitos 54. Posti- ja lennätinhallituksen kertomus vuodelta 1938. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1939.

Suomen Virallinen Tilasto XIII Posti- ja lennätinlaitos 55. Posti- ja lennätinhallituksen kertomus vuodelta 1939. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1940.

Lehdet:

Hakkapeliitta 1941 ja 1944.

Lotta Svärd 1939 - 1944

Länsi-Savo 1939 - 1945

Mikkelin Sanomat 1939 - 1945.

Artikkelit:

Bergroth Kerstin: Hakkapeliitta 1941 n:o 12, sivu 373.

Von Rosen Eric: Lotta Svärd 1941 n:o 9-10 toukokuu, sivut 188-189.

Lähdekirjallisuus:

Alasuutari Pertti, Laadullinen tutkimus. Vastapaino, Tampere 1993. ISBN 951-9066-65-9.

Ali-Melkkilä Raakel, Lotat suomen itsenäisyyden vaiheissa. Naantalin (Rymättylän ja Merimaskun) veteraaniasiain neuvottelukunta, 1998.

Allardt Erik, Sosiologia I. WSOY Helsinki 1978.

Brantberg Robert, Mannerheim, tsaarin upseeri 1867-1914.

Kustannusosakeyhtiö Revontuli, Jyväskylä 2003. ISBN 952-5170-33-0.

Eskola Jari & Suoranta Juha, Johdatus laadulliseen tutkimukseen Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä tutkimuksia C13. Lapin yliopisto 1996, Lapin yliopistopaino Rovaniemi, 1996.

Fiske John, Merkkien kieli Johdatus viestinnän tutkimiseen. Vastapaino, Tampere 1992. ISBN 951-9066-55-1.

Frensh John R.P. & Raven Bertram H., The Basis of Social Power. S. Gartwright (ed), Studies in Social Power, Ann Arbor 1959.

Heinrichs E, Mannerheim. Muutamia mietteitä Marsalkan muiston aatepiiristä: Peruskalliomme maanpuolustus. Suomen reserviupseeriliitto 1931 - 1951, Helsinki 1951.

Heiskanen Raimo Saadun tiedon mukaan... Päämajan johtama tiedustelu 1939-1945. Otava, Helsinki 1989. ISBN 951-1-10173-0.

Häkkinen Raili, Mikkelin lottahistoria. Kirjapaino Raamattutalo, Pieksämäki 1999. ISBN 952-91-0895-8.

Jokipii Mauno, Hitlerin Saksa ja sen vapaaehtoisliikkeet. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2002. ISBN 951-746-335-9.

Isaksson Eeva, Hän lottansa vei mukanaan. Gummerus, Helsinki 1988.

Julkunen Martti, Talvisodan kuva Ulkomaisten sotakirjeenvaihtajien kuvaukset Suomesta 1939-40. Weilin + Göös, Helsinki, 1975. ISBN 951-35-1043-X.

Juva Juhani, Suomen puolustuskysymys elokuun vallankaappauksesta 1772 sodan puhkeamiseen kesällä 1788. Turun historiallinen aineisto VIII Turun historiallisen yhdistyksen julkaisuja VIII. Polytypos, Turku 1942:

Juvelius Einar W., Suomen kansan aikakirjat IV osa. Otava, Helsinki 1930.

Jylhä Yrjö, Kiirastuli. Otava, Helsinki 1951

Jägersköld Stig, Nuori Mannerheim. Otava, Helsinki 1964.

Kailas Uuno, Unten maa. Karisto, Hämeenlinna 1989. ISBN 951-23-2775-9.

Kaipainen Lassi, Vapaa Suomi Suojeluskunta- ja lottamerkit kertovat. Kustannusosakeyhtiö Ajatus, Helsinki 1995. ISBN 951-9440-36-4.

Kansanaho Erkki, Papit sodassa. WSOY, Helsinki 1991. ISBN 951-0-16781-9.

Kataja Annamaija, Suomen lotat. Summerus Oy, Jyväskylä 1986.

- Kleemola Irja, Suomen naisten huoltosäätiö 1944-1994. Painolinna Oy, Savonlinna 1994. ISBN 952-90-5683-4.
- Koponen Martti, Historiallisen ajan puolustusvarustuksia Etelä-Savossa Mikkelin läänin liitto Julkaisu 11:1993, Mikkeli 1993. ISBN 951-9124-76-4.
- Kortelainen, Anna, Virginie! Albert Edelfeltin rakastajattaren tarina. Tammi, Helsinki 2002. ISBN 951-31-2457-6.
- Kulha Keijo K., Inkeriläisten siirtäminen Suomeen II maailmansodan aikana. Studia historica Jyväskyläensia V Historica II. Jyväskylän yliopistoyhdistys, Jyväskylä 1967.
- Kurenmaa Pekka (toim.), Tie ja sen raivaaja Kaatuneitten huollon kehittyminen sotiemme 1939 - 1944 aikana. Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys RY. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 2002. ISBN 952-91-5512-3.
- Lahtero Jouko, Vihreät sisaret Sotilaskotiliitto - Soldathemsförbundet r. y. 1921 -1971. Otava, Helsinki 1974. ISBN 951-1-01221-5.
- Liebkind, Karmela, The Social Psychology of Minority Identity. A Case Study of Intergroup Identification. Theoretical Refinement and Methodological Experimentation. Research Reports, Department of Social Psychology, University of Helsinki N:o 2, 1979.
- Linna Väinö, Sotaromaani Tuntemattoman sotilaan käsikirjoitus. WSOY, Helsinki 2000. ISBN 951-0-25187-1
- Linna Väinö, Tuntematon sotilas. WSOY, Helsinki 1996. ISBN 951-0-02405-8.
- Lukkari Matti, Asekätkentä. Otava, Helsinki 1984.
- Lukkarinen Vilho, Suomen lotat: Lotta Svärd -järjestön historia. Suomen naisten huoltosäätiö, WSOY, Helsinki 1981.
- Mannerheim G, Muistelmat 2. osa. Otava, Helsinki 1953.
- Mannerheim G, Ratsain halki Aasian. 1941.
- Manninen Ohto ja Liene Timo toim., Stella Polaris - Suomalaisista sotilastiedusteluista. Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitos. Edita, Helsinki 2002. ISBN 951-37-3645-8.
- Markkola Pirjo, Synti ja siveys Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1980 - 1920. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia. Tammer-Paino Oy, Tampere 2002. ISBN 951-746-388-X.
- Naisten aseet Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa. Toimittaneet Riikka Raitis ja Elina Haavio-Mannila. WSOY, Helsinki 1993. ISBN 951-0-18900-6.
- Näkökulmia kehityspsykologiaan : kehitys kontekstissaan. Paula Lyytinen, Mikko Korkiakangas, Heikki Lyytinen (toim.). WSOY, Helsinki 1995.
- Ollila Anne, Yhteiskunta kaipaa äidin sydäntä ja naisen kättä. Martta-aate vuosina 1918 - 1939. Lisensiaattitutkimus, Turun yliopiston historian laitos 1989.
- Paasonen Aladir, Marsalkan tiedustelupäällikkönä ja hallituksen asiamiehenä. Helsinki, 1974.
- Palin Pentti, Marskin klubi: Mikkelin klubi 1898 - 1998. S.I.: P. Palin 1998.
- Pale Erkki, toim. Reijo Ahtokari. Suomen radiotiedustelu 1927 -1944. Hakapaino Oy, Helsinki 1998. ISBN 952-90-9437-X.
- Palmu Pentti, Yön yli päivään Suomen ilmatorjunnan vaihteita 1925-1990. Ilmatorjuntaupseeriyhdistys ry. Länsi-Savo Oy, Mikkeli 1989. ISBN 952-90083-0-9.

- Panschin Vladimir, Kasvottomien miesten sota Päämajan valvontaosaston toiminta jatkosodassa. Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 2 N:o7. Gummerus kirjapaino Oy, Saarijärvi, 2000. ISBN 951-25-1193-2.
- Peltonen Matti, Mikrohistoriasta. Tammer-Paino Oy, Tampere 2002. ISBN 951-746-388-X.
- Puntanen Pia, Mannerheimin saappaanjäljillä Päämajan sijainti ja toiminta Mikkelin seudulla talvi- ja jatkosodan aikana. Helsingin yliopisto Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus Mikkeli, Julkaisuja 27, Mikkeli 1993.
- Raikkala Hannes Suojeluskuntain historia III Kamppaileva kansa. Kustantaja Hata Oy, Vaasa 1964.
- Rautio May-Bee, Opi rakastamaan maatasi ja kansaasi Rintamalottien elämää. Oy Edita Ab, Helsinki 2001. ISBN 951-37-334-3.
- Rintala Paavo, Sissiluutnantti. Otava, Helsinki 1982. ISBN 951-1-06680-3.
- Saressalo Lassi, Päämajan kaukopartiot jatkosodassa. WSOY, Helsinki 1987.
- Salovaara Kalevi, Päämajakaupunki pommituksessa. Punalentäjien hyökkäykset Mikkeliin v. 1940. Mikkelin painos Oy, Mikkeli 1986. ISBN 951-99804-0-7
- Soikkanen Mauri, C. G. E. Mannerheim Suurriistan metsästäjä. Gummerus, Helsinki 1997. ISBN 951-20-5137-0.
- Sulamaa Kaarle, Lotta Svärd : uskonto ja isänmaa. Yliopistopaino, Helsinki 1999. ISBN 951-570-429-4.
- Sulamaa Kaarle, Ei ole yksikään sydän pyhä ilman Jumalaa : lotat nationalistisina nunnina. Osa 1. S. Sulamaa, Helsinki 2001. ISBN 952-91-4232-3.
- Suomen sota 1941-1945. Sotahistoriallisen tutkimuslaitoksen toimiston julkaisuja IX. Kustannusosakeyhtiö sotateos, Helsinki 1960.
- Suomi taisteli 6, toim. Helge Seppälä. WSOY, Helsinki 1980.
- Susiluoto Ilmari: Salaisen poliisin valtakunta KGB, FSB ja suhteet Suomeen. Anne Kuorsalo Ilmari Susiluoto Martti Valkonen Edita, Helsinki 2003. ISBN 951-37-3863-9.
- Suomen sinivalkoinen kirja II. OY. Suomen kirja, Helsinki 1941.
- Talvisodan historia 1 Suomi joutuu talvisotaan. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XVI: 1. WSOY, Helsinki 1977. ISBN 951-0-08145-0.
- Tuiremo Lea, Nainen ja sota Snellman-instituutin B-sarja 31, Kuopio 1992. ISBN 951-842-121-8.
- Uola Mikko "Suomi sitoutuu hajottamaan... " Järjestöjen lakkauttaminen 1944 välirauhansopimuksen 21. artiklan perusteella. Historiallisia tutkimuksia 205 Suomen Historiallinen seura, Helsinki 1999. ISBN 951-710-119-8.
- Vlasov Leonid, Mannerheim Pietarissa 1887 - 1904. Gummerus, Helsinki 1994. ISBN 951-20-4429-3.
- Vlasov Leonid, Mannerheim Tsaarin kenraali 1914 - 1917. Gummerus, Helsinki 1996.
- Väänänen Kyösti, Puoli vuosisataa sotilaskotityötä. Mikkelin sotilaskoti ja sotilaskotiyhdistys r.y. Oy Länsi-Savon kirjapaino, Mikkeli 1968.

Taustakirjallisuus:

Barysnikov Nikolai, Leningradin piiritys ja Suomi 1941 - 1944. Yliopistopaino, Helsinki 2003. ISBN 952-5412-11-3.

Erfurth Waldemar, Sotapäiväkirja vuodelta 1944. WSOY Helsinki, 1954.

Karttunen Hilja toim., Pikkulottien laulukirja. Lotta Svärd, Sortavala 1938.

Kortelainen Anna, Levoton nainen : Hysterian kulttuurihistoriaa. Tammi, Helsinki 2003. ISBN 951-31-2754-0.

Lotta-Svärd 1939-1940 Kuvauksia Suomen sodasta. Lotta-Svärd järjestö, Oy Suomen Kirja, Helsinki 1941.

Nieminen Saul - Miikku, Kaikki isänmaan puolesta. Mikkelin ja Lappeenrannan sotaorpojen säätiö. Etelä - Saimaan kustannus Oy, Lappeenranta 1988.

Screen J. E. O., Mannerheim. Otava, Helsinki 2001. ISBN 951-1-17036-8.

Suomen sota 1941-1945, toimittanut Sotahistoriallisen tutkimuslaitoksen sotahistoriallinen toimisto. 10. osa. Kustannusosakeyhtiö sotateos, Kirjapaino Oy Savo, Kuopio 1961.

Riipinen Hilja, Nimipäivät: kaksiosainen näytelmä lottien ja suojeluskuntalaisten iltamia varten. Lotta Svärd keskusjohtokunta, Helsinki 1926.

Uitto Antero, Talvisota puna-armeijan silmin. Karisto Oy, Hämeenlinna 1999.

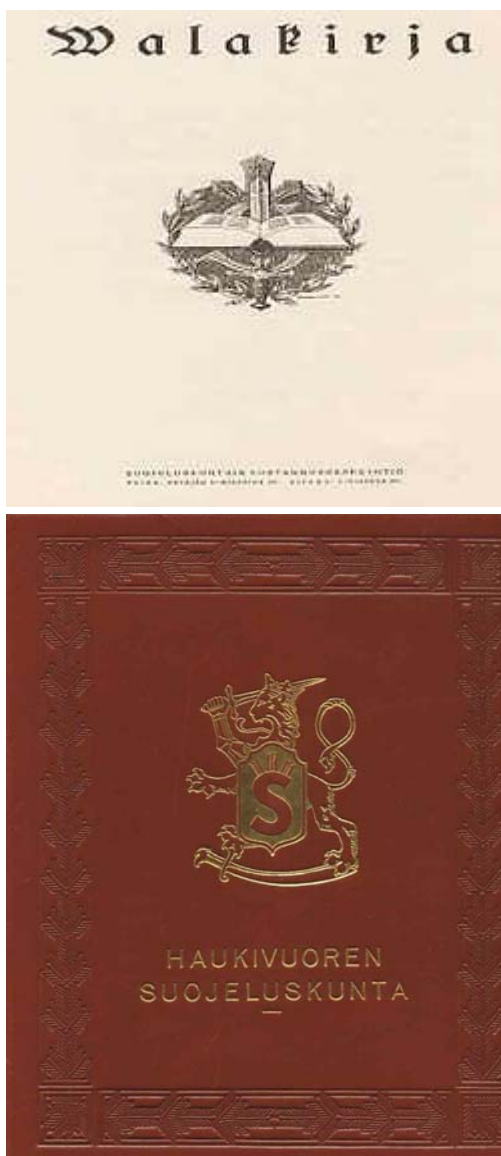
Haastattelut:

Haastattelut Mikkeliissä: Ahvenainen Saimi *viestintälotta*, myös *muonittaja*; Korpikallio Anni *paikallisjohtaja*; Laakso Sylvi *kanslialotta*; Leinonen Maija *viestilotta*; Närvänen Tyyne *veteraanilotta*; Ollikainen Marjatta *lääkintälotta*; Penttinen Aili *muonituslotta*; Ripatti Elina, *kanslia- ja ilmavalvontalotta*; Takkinen Susanna *ilmavalvontalotta*.

Haastattelu Pälkäneellä: Nummi Laila *muonituslotta*

Kuvasivut

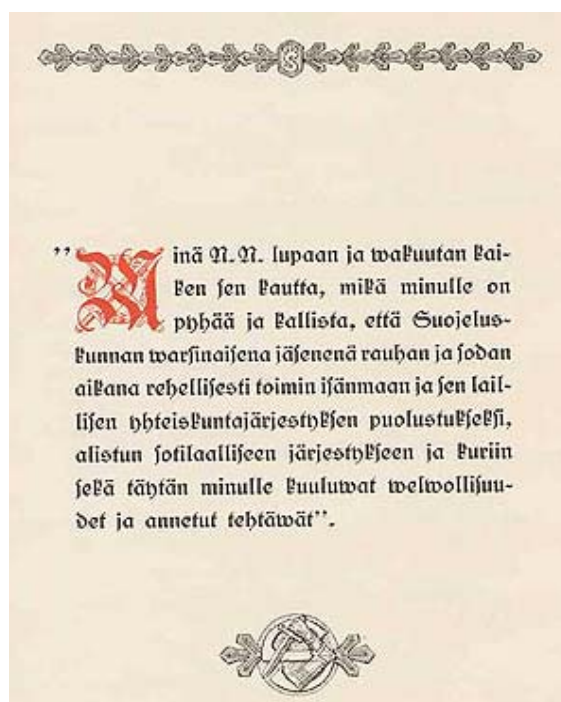
Suojeluskunnan alkuvaiheista

Yllä: Valakirjan kansi.

Vasemmalla:

Suojeluskuntalaiset vanhoivat juhlallisen valan isänmaalle. Haukivuoren suojeluskunnan nimilista alkaa vuodelta 1918. Kuvassa valakirjan ensilehti.

Yllä: Valateksti kirjan alussa.

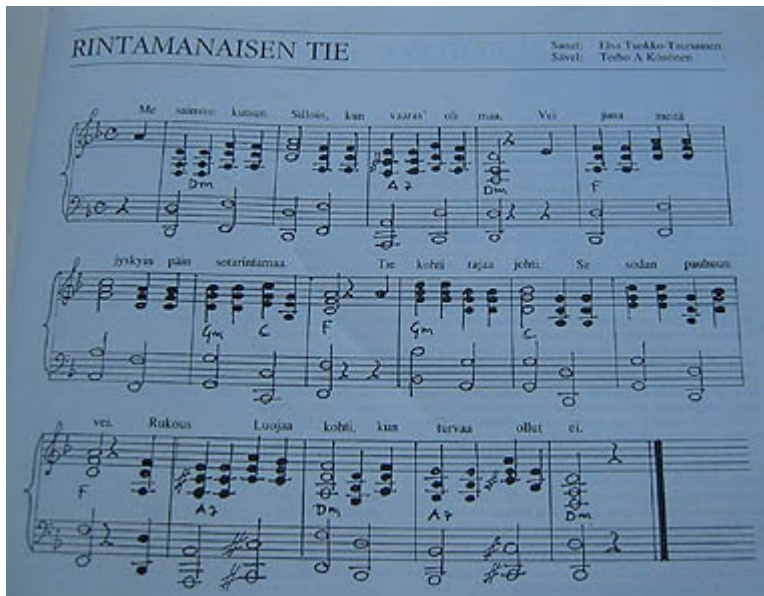

Vasemmalla: Suojeluskunnan tunnusta kuvaava lasimaalaus sijaitsi Mikkelin suojeluskunnan toimitalon sisäänkäynnin vieressä. Kuva lasimaalauksesta on Mikkelin kaupungin museoiden kuva-arkistosta.

Oikealla: Mikkelin suojeluskuntapiirin hihamerkki.

Sota-ajan muistoja

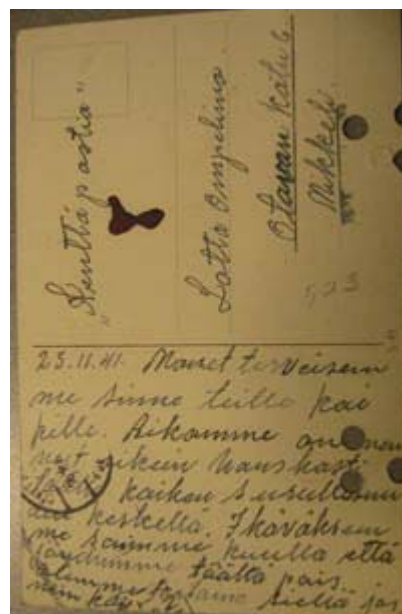
Vasemmalla:
Musiikilla oli tärkeä osuus niin lottien toiminnassa kuin rintamalla.

Oikealla:

Väestönsuojelumiehet päivystivät ja autoivat. Kuvassa heidän käsivarsinauhansa.

Alla: Rintamalotta muisti kortilla kotirintamatyöhön jääneitä tovereitaan.

Yllä: Lottien ompelimo huolehti rintamalla taistelevien varusteista. Rintamakortit kirjoitettiin usein kiireellä.

Vasemmalla:

Päämajan tiedotusosasto pyrki kohottamaan sekä rintamamiesten että kotirintaman uurastajien mielialaa. Huumorimielessä väheksyttiin vastustajaa. Kuvassa yksi kortti jatkosodan aikana painetusta sarjasta.

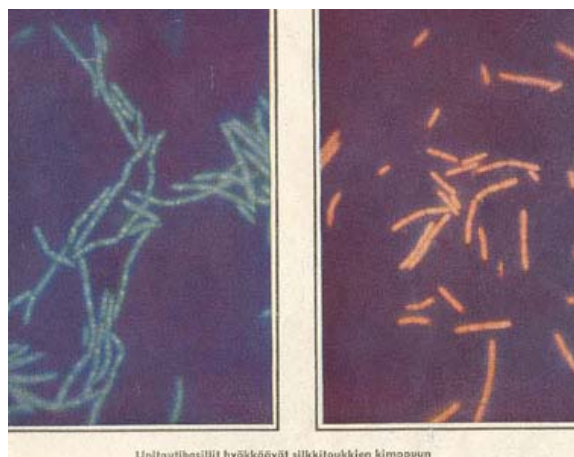
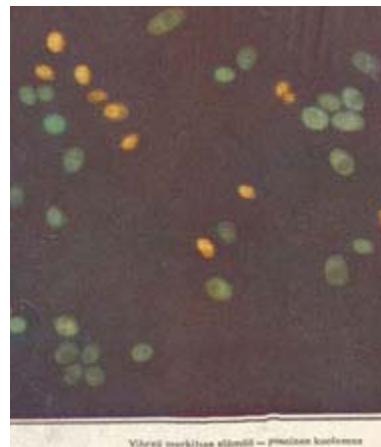
Yllä:

Myös iloisia kuvia oli esillä.

Alla: Jatkosodan aikana saksalaisten suurikokoinen ja monivärinen tabloid-lehti ilmestyi useimmissa Euroopan maissa näiden omilla kielillä. Mikkelissä se jaettiin rullattuna ja monivärikuvat herättivät lasten ihastusta.

Alla: Kuvia Signaali-lehdestä vuosilta 1942 ja 1943.

Jatkosodan ajan arkea

Yllä: Kun suurin osa tarvikkeista oli kortilla, leikattiin kaupoissa pieniä kuponkeja. Kuvassa vaateostokortti.

Oikealla:
Pula-ajan
korvikeaineita:
Pikku pussi
ruotsalaista
makeutus-
ainetta korvasi
2 kg sokeria.

Vasemmalla: Sota-aikojen pinssejä sai ostaa vasta työn tehtyään. Rautakirveeseen halkoja vaadittiin motti, hopeakirveeseen neljä ja kullattuun 16. Motin halkopino on metri kertaa metri. Työvälineenä lumisessa metsässä oli pokasaha ja kirves.

Lottajärjestön kuvastoa

Yllä: Jäsenkirjan kannessa tuli esille sen kantajalle tärkeät symbolit: Suomen värit ja suojeluskunta.

Yllä: Ennen lottapuvun käyttöönottoa lotilla oli tunnuksenaan käsivarsinauha. Kuvassa muonituslotan nauha.

Vasemmalla:
Lottien ohjetaulu

Vasemmalla:
Ohjeet pikkulotille.

Alla: Pikkulottaneula.

Alla: Kultainen kävely- ja hiihtomerkki aineistokokoelmasta.

Oikealla: Lottajärjestön korkein kunniamerkki, vuodesta 1941 tasavallan presidentin myöntämä Lotta Svärd ansioristi. Mikkelin seudulla se myönnettiin maalaiskunnan lottien puheenjohtajalle Anni Ryynäselle 20.11.1944.

Yllä: 20 vuotta palvelleen lotan rintamerkki.

Mitaleja sodan muistoksi

Vasemmalla:
Talvisodan muistoristi:
Lapin risti.

Oikealla:
Muistoristin
kääntöpuoli.

Vasemmalla:
2. lk Vapaudenmitali;
Jatkosodan muistomitali
ja Päämajan muistoristi.

Alla:
Viestilotan mitalit
Sylvi Laakson
kokoelmasta.

Vasemmalla: Kaatuneiden omaisille
myönnetty Vapaudenristin sururisti,
joka rinnastuu 1. lk:n Vapaudenmitaliin.
Mannerheim allekirjoitti omakätisesti
jokaisen ristin mukana seuraavan
kunniataulun.